

SOCIAL WORK OP ZORGBOERDERIJEN

Het werken met verschillende
doelgroepen op een zorgboerderij

De creatie van deze bronnen is (gedeeltelijk) gefinancierd door het ERASMUS+ subsidieprogramma van de Europese Unie onder subsidie nr. 2020-1-DE01-KA203-005660. Noch de Europese Commissie, noch de Duitse financieringsinstantie DAAD zijn verantwoordelijk voor de inhoud of aansprakelijk voor enig verlies of schade als gevolg van het gebruik van deze bronnen.

Deze publicatie is tot stand gekomen in het kader van het project

Social Work in Farming –Teaching material about client groups and their involvement in social farming (SoFarTEAM)

www.sofaredu.eu

Projectcoördinatie::

Claudia Schneider and Lenka Kovacova
(Thüringer Ökoherz e.V.)
www.oekoherz.de

Redactie:

Marjolein Elings en Hannah de Wit

Auteurs:

Tomáš Chovanec, Marjolein Elings, Lisa Essich, Michael Harth, Eliška Hudcová, Lenka Kovacova, Aisling Moroney, Jan Moudrý, Michal Pařízek, Claudia Schneider, Brian Smyth, David Urban, Claudia Vogel

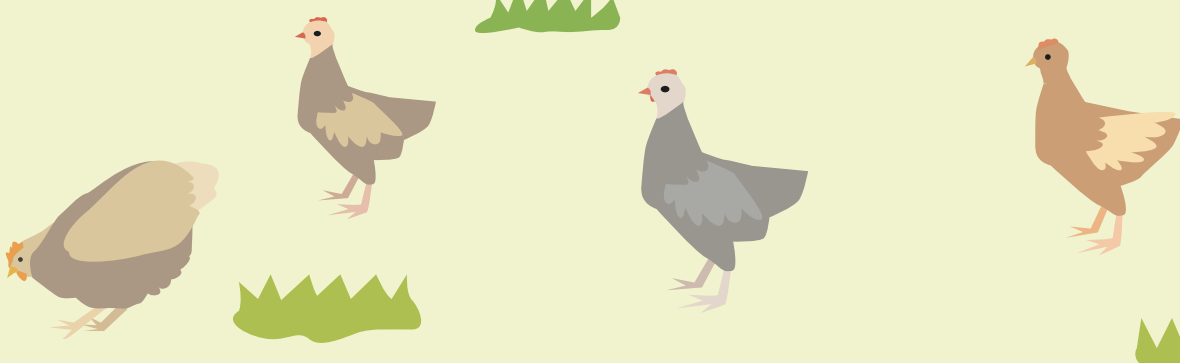
Ontwerp en lay-out:

Tomáš Rychlý

Gepubliceerd: Augustus 2023

Publicatie kan gevonden worden via de volgende link: <https://doi.org/10.18174/637110>.

Dit werk valt onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal (CC BY-NC-SA). Ga voor een kopie van de licentie naar <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

De volgende partners zijn betrokken bij het project "Social work in Farming - Teaching material about client groups and teir involvement in social farming (SoFarTEAM) en hebben actief meegewerkt aan de totstandkoming van deze publicatie:

Jabok~

Jabok - Instituut voor sociale
pedagogie en theologie
Tsjechië
www.jabok.cz

Leitrim Development Company
Ierland
www.ldco.ie

HOCHSCHULE
NEUBRANDENBURG
University of Applied Sciences

Hochschule Neubrandenburg,
Duitsland
www.hs-nb.de

Fakulta zemědělská
a technologická
Faculty of Agriculture
and Technology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

University of South Bohemia
Tsjechië
www.jcu.cz

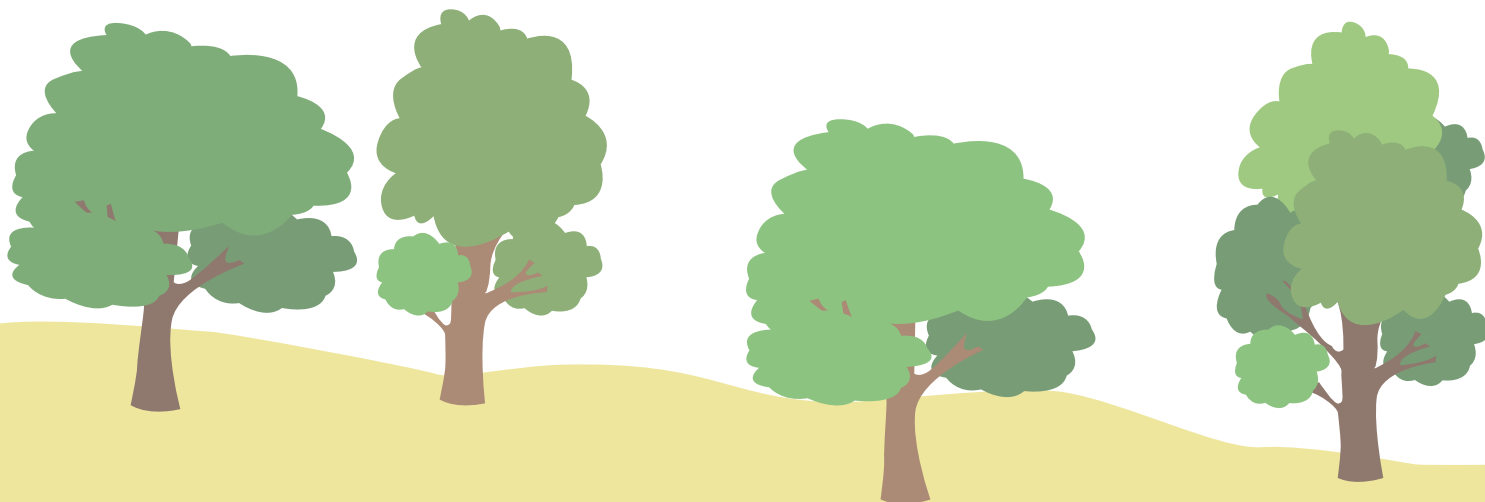
Thüringer
ökoherz

Thüringer Ökoherz e.V.,
Duitsland
www.oekoherz.de

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Wageningen University & Research
Agrosystems Research
Nederland
www.wur.nl

VOORWOORD & LEESWIJZER

Zorgboerderijen zijn innovatief en combineren zorg en dagbesteding voor mensen met een beperking met landbouw. Hoewel zorglandbouw een breed scala aan activiteiten combineert, heeft het twee elementen gemeen: de activiteiten vinden plaats in een landbouw- of tuinomgeving en het is gericht op mensen die tijdelijk of permanent met bepaalde uitdagingen in het leven te maken hebben. Het onderwerp zorglandbouw of in het Engels 'social farming' is breed en omvat een mix van veel verschillende werkvelden. Buiten het feit dat landbouw en social work sectoren zijn met verschillende disciplines en activiteiten. Dat maakt de combinatie van deze twee werkvelden uniek maar ook complex.

Een van de belangrijkste kaders waarin we zorglandbouw kunnen onderzoeken en waardoor we de praktijk kunnen begrijpen en verbeteren, zijn de **verschillende deelnemers en doelgroepen die op de zorgboerderij komen**. Hoewel de kern van het zorgaanbod hetzelfde kan zijn voor deelnemer, zijn er duidelijk verschillen tussen de ondersteuningsbehoeften, activiteiten, vereiste aanpak en uitdagingen in het werken met verschillende doelgroepen. In het SoFarTEAM-project en dit tekstboek worden zeven belangrijke doelgroepen onderscheiden: mensen met psychische problemen; mensen met lichamelijke beperkingen; mensen met verstandelijke beperkingen; ouderen; jongeren; vluchtelingen; en mensen die herstellen van een verslaving.

We zien dat een groeiend aantal onderwijsinstellingen in Europa aandacht besteden aan het concept zorgboerderij. Echter ontbreekt het aan onderwijsmateriaal dat zich richt op het werken op zorgboerderijen met specifieke doelgroepen. **Het ERASMUS+-project " Social work in Farming-Teaching material about client groups and their involvement in social farming' (SoFarTEAM)** vult

dit gat en zal het onderwijs aanbod in hoger onderwijs op dit gebied verbeteren.

Door middel van interviews en participerende observatie heeft het SoFarTEAM-Project uitgebreide kennis en inzichten verzameld van ervaren zorgboeren en hulpverleners op zorgboerderijen. over het werken met specifieke doelgroepen. Deze praktijkervaringen worden in dit tekstboek gecombineerd met recente studies en expertise van de projectpartners. Daarbij staan de volgende vragen centraal: Wat zijn de specifieke kenmerken en behoeften van individuele doelgroepen? Hoe kunnen de deelnemers profiteren van hun tijd op de boerderij? Hoe kunnen boeren hun specifieke landbouwomgeving optimaal benutten om de ontwikkeling van hun deelnemers te bevorderen? Welke activiteiten en aanpak werken het best bij welke doelgroep? Welke uitdagingen kunnen zich voordoen bij het werken met specifieke doelgroepen en hoe kunnen conflicten worden opgelost? Wat kunnen de boeren van de samenwerking verwachten? Naast de hoofdstukken over specifieke doelgroepen zijn er een aantal meer algemene of **overstijgende hoofdstukken die** onderwerpen behandelen. Te denken valt aan een inleiding waarin de ontwikkelingen van de zorglandbouwsector besproken wordt of een hoofdstuk waarin gekeken wordt welke factoren belangrijk zijn bij het opzetten en managen van een zorgboerderij.

Om theorie en praktijk met elkaar te verbinden, staan de resultaten van de interviews en participerende observatie centraal en zijn deze ook terug te vinden in **citaten, casestudies en observaties** die overal in de tekst terugkomen. Om de stof beter te kunnen verwerken, zijn aan het eind van de hoofdstukken opdrachten opgenomen die de studenten na het lezen van de hoofdstukken kunnen maken. Op die manier kunnen zij de lesstof actief en in een praktijksituatie toepassen. In aanvulling op dit tekstboek zijn

PowerPoint-dia's gemaakt voor de afzonderlijke hoofdstukken om het onderwijs te ondersteunen. Dat maakt dat dit onderwijsmateriaal direct toegepast kan worden in de lessen. Het verzamelde lesmateriaal, het onderzoeksrapport, de presentaties en daarnaast ook de praktijkgerichte brochures voor startende zorgboeren of social workers zijn te vinden op: sofaredu.eu.

LEZERSHANDLEIDING BIJ HET TEKSTBOEK

Dit tekstboek is bedoeld om flexibel te gebruiken en richt zich op een brede doelgroep waaronder geïnteresseerden en studenten van social work, zorg, landbouw, bos- en natuurbeheer en pedagogische opleidingen. Lezers kunnen het hele tekstboek bestuderen of alleen de hoofdstukken die voor hen van belang zijn. Stel dat je bv een student bent die met jongeren op de boerderij wilt gaan werken dan zul je het meest geïnteresseerd zijn in het hoofdstuk waarin de doelgroep jongeren centraal staan (hoofdstuk 10), maar zul je het ook interessant vinden om een betere achtergrond van de zorglandbouw te krijgen uit de hoofdstukken 1, 4 en 12 bijvoorbeeld. Onderstaand tref je een korte leeswijzer waarin de verschillende hoofdstukken kort beschreven worden.

Hoofdstuk 1 biedt een brede inleiding tot de zorglandbouw. Het geeft lezers met beperkte bekendheid een basisbegrip van het concept, van de omvang van de sector en van zijn plaats in bredere ontwikkelingen in zowel de groene zorg (green care) als de gezondheids- en maatschappelijke zorg in het algemeen.

Hoofdstuk 2 geeft een inleiding op de effecten en voordelen van het werken op zorgboerderijen voor verschillende doelgroepen. Hoewel deze in de hoofdstukken 5-11 ook worden besproken in meer detail, is het nuttig dat de lezer in een vroeg stadium inzicht krijgt in wat de belangrijke kwaliteiten van zorgboerderijen kunnen zijn voor deelnemers van verschillende doelgroepen.

Hoofdstuk 3 introduceert de meest invloedrijke theorieën en ideeën die ten grondslag liggen aan het concept en de praktijk van de zorglandbouw.

Hoofdstuk 4 brengt de lezer van de theorie naar de praktijk en beschrijft de vereisten voor het werken met mensen in het algemeen in de zorglandbouw en, indien relevant, met specifieke doelgroepen. Elementen die worden onderzocht zijn onder meer de operationele structuur, motivaties, opleiding en competenties en het creëren van de juiste boerderijomgeving. Dit hoofdstuk is relevant voor alle doelgroepen en lezers.

De hoofdstukken 5 tot en met 11 gaan achtereenvolgens in op de zeven belangrijkste doelgroepen en gaan in detail in op elementen als algemene kenmerken, specifieke voordelen van de zorglandbouw voor deze doelgroep, andere diensten die voor deze groep beschikbaar zijn, optimale aanpak(ken) en activiteiten, mogelijke gedragsreferenties en -uitdagingen en ander materiaal dat voor een specifieke doelgroep in het bijzonder relevant kan zijn. In de zeven hoofdstukken wordt een aantal elementen (bijvoorbeeld de voordelen) herhaald. Dit is nodig omdat sommige lezers geïnteresseerd zijn in alle doelgroepen, terwijl anderen slechts een of twee voor hen relevante hoofdstukken zullen lezen en het belangrijk is dat elk hoofdstuk zo volledig mogelijk is.

Hoofdstuk 12 is een overkoepelend hoofdstuk over zorglandbouw in de praktijk en is relevant voor alle doelgroepen en lezers. Het behandelt algemene landbouwactiviteiten, communicatie- en conflictbeheersing en het betrekken van deelnemers bij het verkopen van landbouwproducten.

Hoofdstuk 13 verkent het onderwerp sociaal ondernemerschap in de zorglandbouw en legt uit welke factoren van belang zijn bij het starten van een sociale onderneming in de zorglandbouw.

Opmerking van de vertaler: In dit tekstboek zijn enkele figuren te vinden in het Engels. In sommige gevallen was het lastig om de tekst van deze figuren

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD & LEESWIJZER	4
1 INLEIDING	10
1.1 Zorglandbouw: een inleiding	11
1.2 Ontwikkeling van de zorglandbouwsector	14
1.3 De plaats van zorgboerderijen in het bredere kader van Green Care	18
1.4 Ontwikkelingen in de gezondheidszorg en welzijn	20
1.5 Checklist	23
Gebruikte literatuur	24
2 KWALITEITEN EN EFFECTEN VAN WERKEN OP ZORGBOERDERIJEN VOOR VERSCHILLENDE DOELGROEPEN	27
2.1 Voordelen van het werken op zorgboerderijen voor deelnemers	28
2.2 Effecten van het werken op zorgboerderijen voor deelnemers	33
2.3 Kernkwaliteiten van zorgboerderijen.....	38
2.4 Checklist.....	43
Gebruikte literatuur	43
3 THEORIËN MET BETREKKING TOT DE ZORGLANDBOUW	47
3.1 Inleiding.....	48
3.2 Het concept van empowerment en actieve participatie.....	48
3.3 De mens en omgeving - het sociaal-ecologisch model.....	49
3.4 Humanisme in social work	51
3.5 Existentiële analyse en logotherapie van V. E. Frankl.....	52
3.6 Validatietherapie.....	53
3.7 Theorie van herstel van aandacht.....	53
3.8 Biofilie-hypothese	54
3.9 Stressvermindering: de natuur zorgt voor sneller herstel.....	55
3.10 Checklist	55
Gebruikte literatuur	56
4 VEREISTEN VOOR ZORGBOERDERIJEN	57
4.1 Operationele structuur en organisatie	58
4.2 Motivatie.....	59

4.3	Educatieve achtergrond en personeelsbeleid	60
4.4	Kerncompetenties en -kenmerken van zorgboeren en werknemers.....	62
4.5	Boerderijomgeving.....	64
4.6	Checklist.....	69
	Pas je kennis toe in de praktijk	69
	Gebruikte literatuur	70
5	OUDEREN	71
5.1	Algemene kenmerken van de groep ouderen	72
5.2	Discoursen en voordelen van de zorglandbouw.....	78
5.3	Aanbod voor ouderen op de zorgboerderij	79
5.4	Gedragsreferenties en uitdagingen.....	83
5.5	Benadering die nodig is bij het werken met deze doelgroep	84
5.6	Checklist.....	85
	Gebruikte literatuur	86
6	MENSEN MET PSYCHISCHE PROBLEMEN	88
6.1	Algemene kenmerken.....	89
6.2	Voordelen van zorglandbouw voor mensen met psychische problemen.....	91
6.3	Zorglandbouw voor mensen met psychische problemen in de praktijk.....	100
6.4	Specifieke vaardigheden en krachten van mensen met psychische problemen.....	113
6.5	Mogelijke gedragsreferenties en uitdagingen.....	114
6.6	Checklist	117
	Pas je kennis toe in de praktijk	117
	Gebruikte literatuur	120
7	MENSEN MET EEN VERSLAVINGSACHTERGROND	122
7.1	Algemene kenmerken.....	123
7.2	Voordelen van zorglandbouw voor mensen met een verslavingsachtergrond.....	128
7.3	Zorglandbouw voor mensen met een verslavingsachtergrond in de praktijk.....	130
7.4	Mogelijke gedragsreferenties en uitdagingen.....	133
7.5	Bestaande hulpverlening voor deze doelgroep	138
7.6	Checklist.....	139
7.7	Casusopdracht	140
	Gebruikte literatuur	142

8	VLUCHTELINGEN	144
8.1	Algemene kenmerken.....	146
8.2	Voordelen van de zorglandbouw.....	147
8.3	Op weg naar zorglandbouw voor vluchtelingen en ontheemden	159
8.4	Mogelijke risico's en uitdagingen	162
8.5	Bijzonderheden.....	166
8.6	Checklist en casus opdracht.....	168
	Gebruikte literatuur	169
9	MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING	171
9.1	Algemene kenmerken.....	172
9.2	Voordelen van zorglandbouw voor mensen met een verstandelijke beperking	174
9.3	Zorglandbouw voor mensen met een verstandelijke beperking in de praktijk.....	180
9.4	Mogelijk gedrag en uitdagingen.....	199
9.5	Checklist	205
	Gebruikte literatuur	207
10	JONGEREN	209
10.1	Jongeren als onderscheidende doelgroep.....	210
10.2	Voordelen voor de doelgroep met betrekking tot hun behoeften.....	218
10.3	Cruciale succesfactoren bij het werken met jongeren.....	221
10.4	Op weg naar zorglandbouw voor jongeren.....	225
10.5	Uitdagingen bij het werken met jongeren in de zorglandbouw	228
10.6	Checklist	230
	Gebruikte literatuur	231
11	MENSEN MET EEN LICHAAMELIJKE BEPERKING	234
11.1	Algemene kenmerken van lichamelijke beperkingen.....	235
11.2	Voordelen van de zorglandbouw voor mensen met een lichamelijke beperking	240
11.3	Mogelijke gedragingen en uitdagingen	243
11.4	Bestaande voorzieningen voor mensen met een lichamelijke beperking.....	248
11.5	Uitdagingen en limitaties van zorglandbouw met mensen met een lichamelijke beperking.....	250
11.6	Evaluatievragen en suggesties voor discussie/activiteit.....	253
	Gebruikte literatuur	254

12	ZORGLANDBOUW IN DE PRAKTIJK	256
12.1	Landbouwactiviteiten	257
12.2	Communicatie en conflictbeheersing	267
12.3	Deelname van deelnemers aan de afzet van landbouwproducten	276
12.4	Checklist	287
	Gebruikte literatuur	287
13	SOCIAAL ONDERNEMERSCHAP IN DE ZORGLANDBOUW	289
13.1	Inleiding	290
13.2	Voorwaarden voor een kansrijke start als sociaal ondernemer in de zorglandbouw	291
13.3	Casus opdracht	296
	Gebruikte literatuur	297

1

INLEIDING

Marjolein Elings

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De ontwikkeling van de zorglandbouwsector, wat een zorgboerderij is, welke doelgroepen er komen en hoe zorgboerderijen zijn ingebed in de gezondheidszorg.
- De ontwikkeling van de zorglandbouwsector in verschillende Europese landen en vanuit welk kader of discourse deze zorgboerderijen ontstaan en ingebed zijn in beleid.
- Het bredere pallet aan groene zorg activiteiten en welke plaats zorgboerderijen in dit 'green care' landschap heeft.

N.B. Dit hoofdstuk bevat originele citaten van social workers, zorgboeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

1.1 ZORGLANDBOUW: EEN INLEIDING

“Zorgboerderijen zijn sociale ondernemingen waar landbouw en zorg worden gecombineerd. Het zijn organisaties waar mensen om uiteenlopende redenen terecht kunnen voor dagbesteding of begeleide werkplek in een natuurlijke omgeving.”

We zien dat het aantal zorgboerderijen in Europa toeneemt. Zo zijn er in Nederland meer dan 1300 zorgboerderijen en heeft Vlaanderen ongeveer 1000 zorgboerderijen, terwijl in Italië het aantal zorgboerderijen wordt geschat op ongeveer 3000 (Briers et al., 2021). Ook in andere Europese landen zoals Ierland, Duitsland en Engeland zien we een groei van het aantal zorgboerderijen (Elings et al., 2022). Tabel 1 toont gegevens die zijn verzameld uit het EU-project Green4C. Uiteraard is dit een beperkt beeld omdat alleen landen uit dit project zijn meegenomen.

In Europa zien we dat verschillende termen worden gebruikt om het werken met kwetsbare mensen in de landbouw te definiëren (Elings et al., 2022). In het Europese SoFarTEAM-project gebruiken we de Engelse term ‘social farming’ of ‘social agriculture’ voor alle activiteiten die gebruik maken van de landbouwcontext om zorg en sociale voorzieningen aan te bieden (Di Iacovo en O’Connor, 2009). In Nederland wordt de term ‘zorglandbouw’ gebruikt om dit te duiden. Dit kan een wat beperkte term zijn, omdat boerderijen ook sociale voorzieningen kunnen leveren aan mensen die geen zorgbehoeftes hebben. Echter, dit handboek zal zich richten op doelgroepen met

zorgbehoeftes, vanzelfsprekend gebruiken we dan ook de term 'zorglandbouw' voor de rest van deze Nederlandse vertaling van het handboek. Onder zorglandbouw vallen instellingen (bijvoorbeeld ziekenhuizen, zorginstellingen of scholen) die groene of agrarische activiteiten aanbieden aan mensen met speciale behoeften, maar ook familieboerderijen die hun boerderij hebben uitgebreid met zorgactiviteiten (PROFARM, 2017). Zorglandbouwactiviteiten zijn activiteiten waarbij de zorg en ondersteuning aan kwetsbare mensen wordt gecombineerd met agrarische productie (Mammadova et al., 2021). Daarnaast wordt de bredere Engelse term 'social farming' ook wel gedefinieerd als een vorm van multifunctionele landbouw waarbij boeren hun landbouwproductie combineren met andere diensten zoals zorg, recreatie en boerderijverkoop en zo een meerwaarde creëren door het bieden van zorg, het creëren van extra banen, het bevorderen van gemeenschapsnetwerken en het aantrekkelijker maken van het platteland (Bassi et al., 2016; Borgi et al., 2019).

Tabel 1: Aantal zorgboerderijen in Nederland, Vlaanderen, Italië, Oostenrijk en Ierland.

Land/regio	Aantal zorgboerderijen vertegenwoordigd door belangrijkste nationale/regionale vereniging(en) (rond 2020)	Geschat aantal zorgboerderijen op nationaal/regionaal niveau (rond 2020)
Nederland	850	1300
Vlaanderen (België)	979	1000
Italië	228 (door de Italiaanse regionale overheden officieel erkende zorgboerderijen)	3000
Oostenrijk	536	699
Ierland	175	195

Bron: Briers et al., 2012

We zien grote verschillen tussen de ontwikkeling van de zorglandbouwsector in verschillende landen en ook hoe deze zorgboerderijen er in de praktijk uitzien (Elings, 2022). Daarom kunnen we niet spreken over de zorgboerderij. Om een idee te geven: een zorgboerderij in Nederland kan een familieboerderij zijn die kleinschalige dagbesteding aanbiedt aan 2-3 mensen per dag, maar er zijn ook zorgboerderijen in Nederland die die omschreven zouden kunnen worden als kleine zorginstellingen op een boerderij. Mocht je meer willen lezen over de ontwikkeling van de zorglandbouwsector lees dan verder in de publicaties: Briers et al. (2021) en Elings et al. (2022). Zij zijn te vinden in de literatuurlijst aan het einde van dit hoofdstuk.

**Definitie
Zorglandbouw**

Werkzaamheden op de zorgboerderij

Bron: Marjolein Elings

Doelgroepen op de zorgboerderij

Zorgboerderijen richten hun diensten op verschillende doelgroepen. Bijvoorbeeld mensen met een verstandelijke beperking, mensen met psychische problemen of ouderen met dementie. Maar ook schoolverlaters, mensen met een burn-out of mensen met verslavingsproblemen komen op de zorgboerderij.

Als we kijken naar de activiteiten en zorg die de boerderijen bieden, zien we ook een gevarieerd beeld. Meestal komen deelnemers naar de boerderij voor een zinvolle dagbesteding of een beschutte werkplek. In sommige gevallen komen deelnemers ook naar een zorgboerderij voor therapie, re-integratie op de arbeidsmarkt, tijdelijk wonen, of geeft de boerderij respijtzorg aan familieleden. Een voorbeeld van respijtzorg zijn boerderijen die kinderen met autismeproblemen in het weekend opvangen. Dit geeft de ouders de gelegenheid meer aandacht aan hun andere kinderen te besteden of iets anders te doen. Deelnemers op een zorgboerderij hebben vaak uiteenlopende redenen waarom ze tijdelijk niet deel kunnen nemen aan de reguliere arbeidsmarkt of tijdelijk zorg of begeleiding nodig hebben.

In de praktijk zien we dat er een mix van van doelgroepen naar de zorgboerderij komt. Uit onderzoek blijkt dat sommige doelgroepen goed samengaan en juist van elkaar kunnen leren. Zo blijkt de samenwerking tussen ouderen met dementie en kinderen of mensen met psychische problemen en mensen met het syndroom van Down een goede combinatie. Een deelnemer legt uit:

Activiteiten
en zorg op
zorgboerderijen

Mix van
doelgroepen

“Vincent is iemand van Heimerstein [instelling voor mensen met het syndroom van Down]. Als ik een van hen zie zakt de zwaarte, vermoeidheid of boosheid weg en voel ik me vrolijker, lichter en speelser. Zij hebben mij, zonder het te weten, veel gegeven! De deelnemers van Heimerstein zijn veel meer in het hier en nu. Ikzelf moet altijd mijn best doen om het iedereen naar zijn zin te maken. Zij zijn zoals ze zijn en we houden van ze.”

(Baars et al., 2008)

“Ik voelde me eigenlijk meer op mijn gemak bij de deelnemers van Heimerstein dan bij gewone mensen [...] Dat heb ik ook met kinderen, zij oordelen minder snel. [...] Ik vind het ook leuk om voor ze te zorgen en ik kan ze ook helpen met werk op sommige gebieden. Dat geeft me een gevoel van zelfvertrouwen.”

(Baars et al., 2008)

De deelnemers van verschillende doelgroepen kunnen elkaar helpen bij het werk en daarnaast zorgt de interactie voor zelfreflectie.

"Een zorgboerderij heeft van nature een nadruk op empowerment, deelname aan de samenleving en ondersteuning van informele netwerken van deelnemers."

De zorgboerderijen verschillen niet alleen van elkaar in de doelgroep die ze bedienen, maar ook in hun personeel. Afhankelijk van de doelgroep, het aantal deelnemers en het type zorgboerderij is de begeleiding in handen van de boer, ingehuurde landbouw- of social workers, of zorgprofessionals van een zorginstelling die met de deelnemers meekomen.

1.2 ONTWIKKELING VAN DE ZORGLANDBOUWSECTOR

Zorglandbouw bouwt voort op het concept van een meer inclusieve landbouwsector en wordt in sommige landen ook gekoppeld aan meer duurzame productie zoals biologische landbouw (Di Iacovo, 2020; Foti et al., 2013; Elings et al., 2022). Daarnaast zien we in landen als Nederland dat het concept ook aansluit bij ontwikkelingen in de zorg. In de jaren negentig ontstond het idee van vermaatschappelijking van de zorg waarbij de zorg voor mensen met een beperking meer in de samenleving plaats zou moeten vinden. De zorg op zorgboerderijen past in dit beleid (Elings, 2012).

Het benutten van de natuur of landbouw in de zorg voor mensen is echter van alle tijden. We weten dat gevangnissen, ziekenhuizen en kloosters in de Middeleeuwen vaak verschillende ruimtes hadden die we nu zouden classificeren als 'therapeutische

**Middeleeuwen:
Eerste
therapeutische
buitenruimtes**

buitenruimtes' (Sempik, 2010). Een van de oudste en bekendste zorglandbouwprojecten werd rond 1350 opgericht in Gheel, Vlaanderen (Roosen, 2007). In een plattelandsomgeving werd zorg geboden aan mensen in nood. Zij werkten samen met gezinnen uit het dorp als onderdeel van een dagelijkse routine en structuur waarin landbouw een belangrijke rol speelde. Het programma in Gheel is een van de eerste voorbeelden van wat we nu een therapeutische woon- en werkgemeenschap zouden noemen. Nog steeds kunnen kwetsbare mensen deel uitmaken van het programma in Gheel.

In het midden van de twintigste eeuw ontstonden meer therapeutische woon- en werkgemeenschappen. In deze gemeenschappen werd de natuur beschouwd als een belangrijk element in de therapie. Vooral in Ierland en Groot-Brittannië sloegen deze therapeutische gemeenschappen snel aan door de invloed van de *Camphill-beweging*. Camphill is een bijzondere pedagogische beweging die in 1939 werd opgericht en een antroposofische grondslag heeft. De Camphill-gemeenschappen bieden mensen met een beperking de mogelijkheid om samen te leven en te werken met collega's en familie. In Groot-Brittannië werden in de jaren '50 en '60 veel tuinprojecten opgezet voor mensen met een beperking. In deze zogenaamde 'horticultural therapy' projecten bieden begeleiders en therapeuten tuinieren aan als specifieke dagactiviteit. Ook in Nederland zagen we een ontwikkeling van therapeutische gemeenschappen waar mensen met een verstandelijke beperking of psychische problemen onderdak en ondersteuning kregen. Deze gemeenschappen begonnen vaak als een kleinschalig project met duidelijke idealen (Ketelaars, 2001). Ze werden meestal opgericht uit protest tegen de grote zorginstellingen (Elings, 2012). In de jaren vijftig en zestig veranderde de opvatting over het feit dat cliënten in zorginstellingen, zoals (psychiatrische) ziekenhuizen, in de tuin of op de boerderij werkten. Het werd als onethisch beschouwd om hen onbetaald aan deze activiteiten te laten deelnemen. Hierdoor werden de meeste van deze projecten stopgezet.

In recente jaren is de belangstelling voor de relatie tussen natuur, groene omgeving en gezondheid toegenomen (Sempik et al., 2010). Een van de belangrijkste onderzoekers die zich richtte op de relatie tussen groen en gezondheid was de Amerikaanse professor Robert Ulrich. Hij ontdekte dat patiënten met uitzicht op groen na een ziekenhuisoperatie sneller herstelden dan patiënten die uitkeken op een bakstenen muur (Ulrich, 1984).

Kijken we naar de ontwikkeling van de landbouwsector, dan zien we dat de Europese boerderijen vanaf de jaren vijftig over het algemeen steeds meer geïndustrialiseerd werden door zich te specialiseren. In die tijd moesten boeren beslissen of ze hun bedrijf wilden intensiveren (Elings, et al., 2022). Sommige boeren wilden niet doorgaan op het pad van intensivering en kozen voor multifunctionele landbouw waarvan de zorglandbouw een vorm is. Zo konden ze autonoom blijven en op een andere manier een inkomen verdienen (Meerburg et al., 2009). Briers et al. (2021) stellen in hun studie echter dat de geschiedenis van de zorglandbouw vooral samenhangt met de nationale context. In Italië bijvoorbeeld begonnen sociale coöperaties met landbouwactiviteiten nadat psychiatrische instellingen in 1978 werden gesloten als reactie op de Basaglia-wet (Briers et al., 2021). In het Verenigd Koninkrijk en Ierland heeft de Camphill-beweging de ontwikkeling van de zorglandbouwsector sterk beïnvloed (Di Iacovo en O'Connor, 2009).

**Vorige eeuw:
Therapeutische
woon- en
werkgemeen-
schappen**

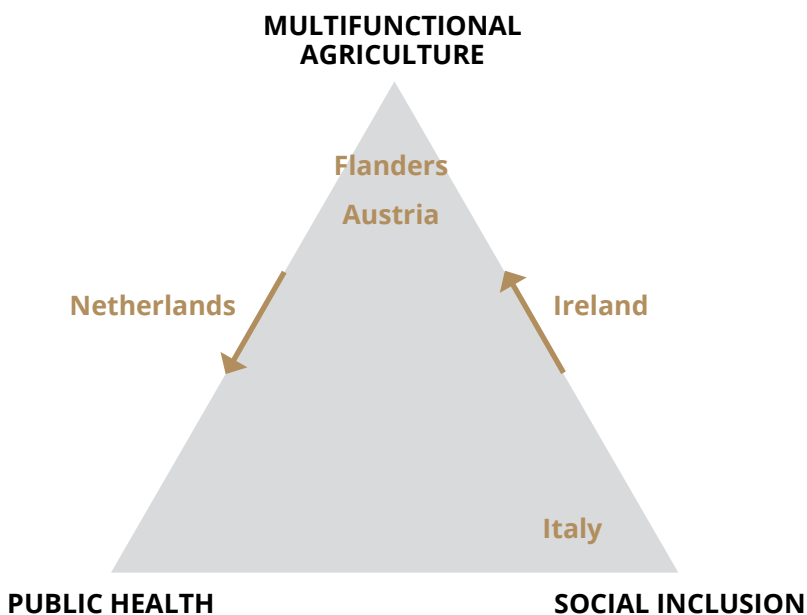
**Tuin- en boer-
derijprojecten
in ziekenhuizen
verdwenen
omdat deze als
onethisch
werden
beschouwd**

In Europa is de zorglandbouw op verschillende manieren georganiseerd, vaak hangt dit af van hoe de sector is opgestart en ingebed in het beleid van een land (Briers et al., 2021). Uit de literatuur blijkt dat er drie 'frameworks' of ook wel discoursen zijn van waaruit zorgboerderijen in verschillende landen zijn ontstaan. Dessein et al. (2013) spreken over een multifunctioneel landbouw discours waarin zorglandbouw een van de multifunctionele activiteiten van een boerderij is en daarmee bijdraagt aan economische en sociale duurzaamheid. Daarnaast spreken zij over een public health discours waarbij zorgboerderijen vooral activiteiten aanbieden die vallen onder het aanbod van gezondheidsbevordering, revalidatie en therapie. En ten slotte, spreken zij over een social inclusion discours waarin zorglandbouwactiviteiten bijdragen aan de re-integratie van kwetsbare mensen in de samenleving door het aanbieden van activiteiten op de boerderij (Dessein et al., 2013). De wijze waarop zorglandbouw in een bepaald land 'geframed' is bepaald vaak hoe deze sector is georganiseerd in dat betreffende land.

Verschillende kaders/discoursen in de zorglandbouw

Als we bv kijken naar de zorglandbouw sector in Duitsland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk dan is deze georganiseerd vanuit een public health framework of discours. In Italië worden zorglandbouwactiviteiten vooral georganiseerd vanuit een social inclusion discours en het multifunctionele landbouw discours is dominant in landen als Nederland, België, Ierland en Noorwegen (Dessein et al., 2013). De onderstaande figuur laat deze verschillende discoursen zien.

Figuur 1: De verschillende discoursen in de zorglandbouwsector

Bron: Briers et al., 2021

We zien dat in landen waar het multifunctionele landbouw discours dominant is, zorglandbouw een van de multifunctionele activiteiten van boerderijen is. Zorglandbouw vindt plaats op particuliere of familiebedrijven en combineert commerciële landbouw met zorgactiviteiten. De boeren of hun familieleden zijn de begeleiders en zij worden betaald voor de zorg en sociale voorzieningen die zij aanbieden. De boer is meestal geen

zorgprofessional en heeft meestal geen opleiding in de gezondheidszorg (Briers et al., 2021). In landen waar het public health discourse of framework dominant is, zien we dat de zorgactiviteiten op boerderijen vallen onder gezondheidsbevordering, revalidatie en therapie. De focus van deze zorgboerderijen ligt bij de zorg en sociale dienstverlening. Het kan gaan om institutionele boerderijen (bijv. op instellingsterreinen) of om een particuliere boer die zijn of haar boerderij ter beschikking stelt. Deze groene omgeving wordt dan gezien als therapeutisch voor mensen met speciale behoeften. De boer heeft geen rol in de begeleiding van de deelnemers. De begeleiders zijn professionals uit de gezondheidszorg of social work. Deze professionals zijn formeel in dienst en ontvangen loon. Boeren kunnen betaald worden voor het beschikbaar stellen van hun boerderij. Ten slotte zien we in landen waar het framework 'social inclusion' dominant is, dat de zorglandbouw bijdraagt aan de re-integratie van kwetsbare mensen in de samenleving door activiteiten op de boerderij aan te bieden. De zorgboerderijen zijn particuliere boerderijen, coöperaties of institutionele boerderijen en het toezicht is in handen van de boer of de sociale dienstverlening. Deelnemers worden vaak betaald en soms krijgt ook de boer een vergoeding (Briers et al., 2021).

We zien dat door verschillende systemen en discoursen sommige landen verder zijn in de ontwikkeling van de zorglandbouwsector. Uiteraard hebben alle EU-landen te maken met het beleid en de financieringsmogelijkheden van de EU. Echter zien we bij de financiering van de zorgboerderijen dat verschillende welvaartsmodellen invloed hebben op de manier waarop deze sector in een land gefinancierd wordt. Nemen we Nederland als voorbeeld dan zien we dat de zorglandbouwsector in Nederland een aantal belangrijke mijlpalen kent. De eerste is de start van het Nationaal Steunpunt Landbouw en Zorg. Dit Steunpunt werd gefinancierd door zowel het ministerie van Landbouw als van VWS. Zorgboerderijen dragen enerzijds bij aan het beleid van VWS van vermaatschappelijking van de zorg. Anderzijds zorgen zorgboerderijen ervoor dat de landbouw dichterbij de samenleving staat en er meer contact is tussen boeren en burgers (Elings, 2012). Het Steunpunt had de taak om startende en bestaande zorgboeren te ondersteunen en creëerde ook een website die een overzicht gaf van de locatie van zorgboerderijen en de doelgroepen die op deze bedrijven welkom zijn. Het Steunpunt speelde ook een belangrijke rol in lobby en beleid. Een volgende mijlpaal volgde in 2003 bij de introductie van het persoonsgebonden budget (PGB). Daarmee konden cliënten zelf kiezen waar zij zorg of dagbesteding wilden ontvangen en konden rechtstreeks met de boer een contract sluiten over hun dagbesteding. Het aantal zorgboerderijen nam toen sterk toe. In 2005 werd het, door de liberalisering van de langdurige zorg in Nederland, mogelijk voor zorgboerderijen om hun eigen AWBZ-erkenning te ontvangen en kunnen zij een direct contract aangaan met gemeenten voor het verlenen van zorg.

In 2007 stopte de financiële steun van de ministeries voor het Nationaal Steunpunt Landbouw en Zorg. In 2010 verenigden zorgboeren in Nederland zich in de Federatie Landbouw en Zorg. We zien dat door de verschillende bovenstaande mijlpalen het aantal zorgboerderijen in Nederland is gegroeid van 75 in 1998 tot meer dan 1300 in 2023. Ook zien we dat de jaarlijkse opbrengsten van de zorgboerderijen in Nederland zijn gestegen van 11,3 miljoen euro in 2011 naar 88,6 miljoen in 2018. Dit betekent dat de gemiddelde opbrengst van een zorgboerderij in Nederland rond de 200.000 euro

Financiële steun voor zorgboeren

Professionalisering van de zorglandbouwsector

per jaar ligt (Briers, et al. 2021). Door deze sterke groei van de sector ontstond er behoefte aan professionalisering.

In 2000 is door het toenmalig Nationaal Steunpunt een systeem van kwaliteitsbeoordeling ingevoerd en meermaals herzien. In de herzieningen van 2011 is veel nadruk gelegd op de mening van de cliënt, hun behoeften en in hoeverre zij tevreden zijn met de zorg, de activiteiten en de begeleiding op de boerderij. Zorgboerderijen die lid zijn van de Federatie van Landbouw en Zorg krijgen elke drie jaar een onafhankelijk controlebezoek om de kwaliteit van de zorg te monitoren. Als ze aan de eisen voldoen, ontvangen ze het certificaat 'Kwaliteit laat je zien'. We zien niet alleen Nederland maar ook dat andere landen in Europa deze professionaliseringsslag maken. Verschillende landen hebben een organisatie die de zorglandbouwsector ondersteunt, zoals Social Farming Ireland, het Steunpunt Groene Zorg in Vlaanderen of Green Care in Oostenrijk. Verschillende van deze organisaties hebben ook een keurmerk voor de zorgboeren die bij hen aangesloten zijn (Briers et al., 2021; Elings, et al.; 2022).

1.3 DE PLAATS VAN ZORGBOERDERIJEN IN HET BREDERE KADER VAN GREEN CARE

Het aanbieden van zorg en dagbesteding op boerderijen is een van de vormen van green care. Green care is de overkoepelende term voor activiteiten die betrekking hebben op gezondheidsbevordering, therapie of zorg in een natuurlijke omgeving. Green care kan zorg op een boerderij zijn voor mensen met een beperking, maar ook wildernistherapie voor jongeren of lunchwandelingen in het park voor kantoorpersoneel. Het begrip green care geeft een breder beeld van alle activiteiten die in en met de natuur gedaan kunnen worden. De werkzame mechanismen achter deze verschillende activiteiten overlappen elkaar vaak. Dat maakt studies naar green care ook interessant voor de zorglandbouwsector.

Figuur 2 laat zien hoe de zorgboerderijen zich verhouden tot de andere green care activiteiten. Het laat zien dat zorgboerderijen niet alleen zorg of dagbesteding bieden, maar ook een interventie is die kan bijdragen aan gezondheidsbevordering, therapie en arbeidsrehabilitatie.

In figuur 2 maken de onderzoekers een onderscheid in activiteiten waarbij deelnemers wel in de natuur aanwezig zijn, maar niet heel actief gebruik maken van natuurlijke elementen (natuurbeleving) tegenover activiteiten waarbij dat wel het geval is. Een voorbeeld is een groep kantoormedewerkers die tijdens hun lunchpauze een wandeling maakt in het park. Door in het park te wandelen herstellen mensen van stress, maar ze hebben geen directe interactie met de natuur.

Het omgekeerde geldt voor sommige activiteiten waarbij er wel sprake is van interactie met de natuur, zoals het kweken van groenten in een moestuin. Werken in de tuin kan dan een middel zijn voor mensen op weer een arbeidsritme op te doen.

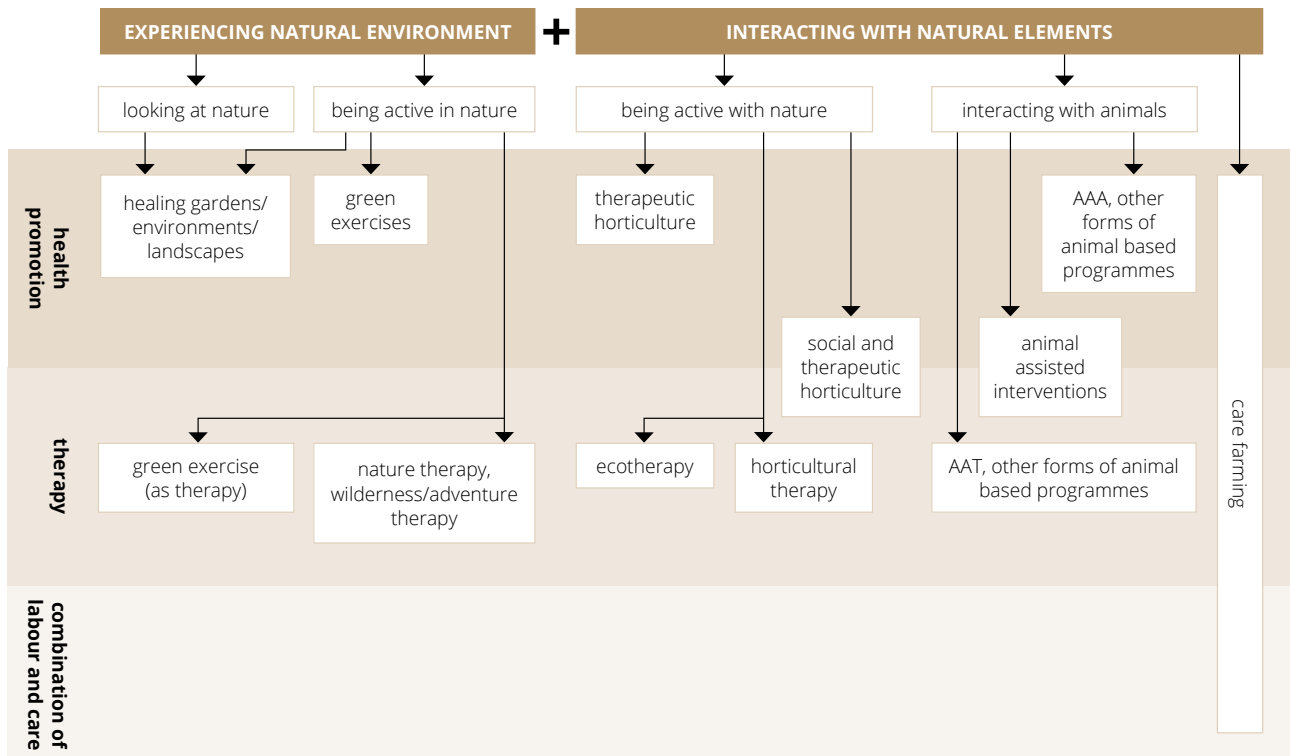
Zorglandbouw
in de context
van andere
groene
zorgactiviteiten

Interactie met
natuurlijke
elementen

Deelnemers kunnen ook interactie hebben met dieren. De bedenkers van dit model maken een onderscheid tussen enerzijds het dier als middel voor therapeutische doeleinden, zoals bij paardentherapie (ook wel hippotherapie genoemd)). Dit wordt animal-assisted therapy genoemd. En anderszijds activiteiten waarbij de deelnemer van een zorginstelling in contact gebracht wordt met dieren en we spreken over animal-assisted interventions. Een voorbeeld hiervan is een huisdierenhoekje in sommige verzorgingstehuizen waar ouderen huisdieren kunnen verzorgen of knuffelen.

Interactie met dieren

Figuur 2: Overzicht van 'green care'/groene zorgactiviteiten en de relatie met de natuur

Bron: Gebaseerd op: Haubenhofer et al., 2010

De bovenstaande figuur laat zien wanneer een activiteit bijdraagt aan gezondheidsbevordering (health promotion), behandeling (therapy) of arbeidsrehabilitatie. Zorgboerderijen hebben activiteiten waarbij deelnemers zowel passief als actief met de natuur bezig kunnen zijn. Deze activiteiten kunnen een bijdrage leveren aan zowel gezondheidsbevordering, therapie of arbeidsrehabilitatie van de deelnemers en daarmee bijdragen aan hun algemene kwaliteit van leven (Sempik et al., 2010).

1.4 ONTWIKKELINGEN IN DE GEZONDHEIDSZORG EN WELZIJN

De diensten die zorgboerderijen aanbieden sluiten aan bij verschillende ontwikkelingen in de gezondheidszorg en sociale dienstverlening. De laatste drie decennia zien we twee belangrijke ontwikkelingen die goed aansluiten bij de zorg- en dienstverlening die zorgboerderijen bieden. Dat is de beweging van community care en empowerment. In onderstaande paragrafen bespreken we kort deze ontwikkelingen in de zorg.

Stimuleren van participatie in de samenleving

Vermaatschappelijking van de zorg betekent dat mensen gestimuleerd en in staat gesteld worden om deel te nemen aan de samenleving (De Wilde, 2002). Dit betekent in de essentie dat mensen met een zorgvraag zo lang mogelijk zelfstandig tussen andere burgers kunnen blijven wonen en zij zorg en begeleiding in de buurt ontvangen.

Vermaatschappelijking van de zorg

Deze beweging kreeg vorm in de jaren tachtig. Het overheidsbeleid was erop gericht decentrale zorg aan te bieden buiten de muren van zorginstellingen. De vermaatschappelijking van de zorg gaat nog een stap verder. Het gaat over een bewuste inspanning van cliënten, hun naastbetrokken, professionals en de samenleving, om plek te maken voor mensen die eerder buiten het maatschappelijk leven stonden (Kal, 2011). Daarbij is het uitgangspunt in de zorg om uit te gaan van de mogelijkheden van mensen in plaats van hun beperkingen. Mensen worden aangesproken op waar ze goed in zijn, wat ze kunnen en waarin ze kunnen groeien. Ook wordt anders aangekeken tegen beperkingen omdat mensen vaak ook van hun beperkingen kunnen leren. Daarom wordt de expertise van mensen met een beperking steeds vaker gebruikt. (Van Haaster et al., 2010). Het gebruik van deze zogenoemde ervaringsdeskundigheid is tegenwoordig gemeengoed in de Nederlandse zorg. Als we kijken naar verschillende onderzoeken naar zorgboerderijen weten we dat zorgboeren van nature kijken naar de mogelijkheden van deelnemers in plaats van naar hun beperkingen. De boerderijomgeving is een rijke omgeving met diverse activiteiten, waardoor vaak gemakkelijk kan worden aangesloten bij de interesses en ontwikkelingswensen van deelnemers (Elings, 2011).

Beleid van decentralisatie

Community Care

Community care heeft als doel dat mensen met een beperking een zo normaal mogelijk leven kunnen leiden. Zij krijgen niet alleen steun van medewerkers en zorginstellingen, maar ook van andere partijen in de samenleving (Bouduin, 2002). Het principe van community care is zorg in de gemeenschap en zorg door de gemeenschap. We zien dat het aanbod op zorgboerderijen goed aansluit bij het gedachtegoed van community care. De zorg op de boerderij wordt vaak verleend door de boer of diens familieleden in een omgeving die informeel is, geen zorgcontext is, en waarbij deelnemers gewoon deel uitmaken van de gemeenschap en samenleving. Naast de deelnemers ontvangt de boerderij ook andere bezoekers zoals mensen uit het dorp, bezoekers van de winkel, of de dierenarts (Elings, 2011).

Community Care

Rehabilitatiebenadering

Bij rehabilitatie gaat het om het verbeteren van het functioneren van de deelnemer op verschillende levensgebieden. Dat kan door deelnemers meer vaardigheden aan te leren en hun omgeving zo aan te passen dat ze functioneel kunnen leven met hun eigen mogelijkheden (Van Weeghel, 1995). Rehabilitatie is een beweging die zich richt op het creëren van mogelijkheden voor mensen met een chronische psychische aandoening en andere vormen van achterstand. Het doel hiervan is het volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving en acceptatie door de samenleving.

Rehabilitatiebenadering

Er bestaan verschillende rehabilitatiebenaderingen. Die benadrukken elk dat de deelnemers een belangrijke rol spelen in hun eigen rehabilitatie en dat een lange termijn aanpak essentieel is. De laatste jaren is het idee ontstaan dat rehabilitatieprogramma's vooral gericht moeten zijn op het versterken van de ontwikkeling van deelnemers. De aanpak is dan niet zozeer het aanleren van vaardigheden of het geschikt maken van de omgeving, maar het ondersteunen en stimuleren van het herstelproces van de cliënten zelf (Boevink, 2006). Naast levensgebieden en sociale contacten richt rehabilitatie zich vooral op werk en zinvolle dagbesteding vanuit het perspectief dat deze activiteiten de gezondheid bevorderen (Van Weeghel, 2005).

Empowerment en zelfredzaamheid

Mensen met psychische problemen hebben allemaal hun eigen ervaringen en behoeften. Deze ervaringen en behoeften moeten voorop staan in de begeleiding. Dit is het uitgangspunt van de herstelbenadering. Deze benadering is geïntroduceerd en ontwikkeld door deelnemers- en consumentenorganisaties in de VS (Chamberlin, 1997). Deelnemers geven aan dat hoop, empowerment, en inzet en gebruik van eigen ervaringen sleutelbegrippen zijn voor hun herstel, en via die weg uiteindelijk zelfredzaamheid.

Herstelbenadering

Eind jaren negentig werd dit concept in Nederland geïntroduceerd (Boevink et al., 2006; Deegan, 2001). De belangstelling voor deze aanpak nam in de loop der jaren sterk toe. Dit werd mede veroorzaakt door de activiteiten van het team Herstel-Empowerment-Ervaringsdeskundigheid, het HEE-team. Het HEE-team had als doel mensen met ernstige en langdurige psychische problemen te ondersteunen om zichzelf uit een positie te halen die zij als minderwaardig ervoeren. Ze leerden vrijuit te spreken en voor zichzelf op te komen in gesprek met hun social workers, als gelijken. Het HEE-team stimuleerde dat er binnen de GGZ vedrer nagedacht werd over hestelgerichte zorg. Deze vorm van zorg richt zich op:

- De focus op het levensverhaal en de ervaring van de deelnemers naast hun medische geschiedenis
- De versterking van de controle en de keuzevrijheid van de deelnemers (empowerment)

- Het ontwikkelen, formaliseren en inzetten van de eigen inzet en ervaringskennis van de deelnemer
- Het betrekken van de deelnemers bij hun eigen zorg

Boevink (2005) stelt dat het voor het herstel van deelnemers belangrijk is dat social workers cliënten in hun normale leven leren kennen. Social workers moeten niet aandringen op een 'behandelrelatie', maar een relatie nastreven die gericht is op samenwerking en gelijkwaardigheid. Deelnemers geven aan dat zij het belangrijk vinden dat hulpverleners niet bevooroordeeld zijn en dat zij naar hen luisteren, hen accepteren en een betrokken gesprekspartner zijn. De erkenning dat herstel mogelijk is staat centraal, net als de erkenning van de waarde van steun uit de omgeving en informele netwerken en de nadruk op de relatie tussen deelnemer en hulpverlener.

Werken met varkens (in dit geval met het KuneKune varkensras)

Bron: Marjolein Elings

Tot slot: Hoe dragen zorgboerderijen bij aan bovenstaande benaderingen?

Zorgboerderijen bieden deelnemers veel van de essentiële elementen van de hierboven beschreven benaderingen. Op een zorgboerderij ligt een natuurlijke nadruk op empowerment van deelnemers, integratie in de samenleving en ondersteuning door informele netwerken (Hassink et al., 2011). Het uitgangspunt op een zorgboerderij is betrokkenheid bij gewoon werk (Hassink, 2009). Deelnemers krijgen een werkplek in een informele niet-zorgomgeving. Het is een omgeving die zij als minder stigmatiserend ervaren. Er ligt een nadruk op de mogelijkheden van de deelnemers in plaats van hun beperkingen. De focus op het individu en het deel uitmaken van het leven van

de boer, zijn of haar familie en de bredere gemeenschap, leidt tot empowerment en tot sociaal ingebedde zorg (Elings, 2011). Zorg op de boerderij is vaak kleinschalig. Dit maakt het mogelijk om te kijken naar de behoeften van individuele deelnemers. De taken die deelnemers krijgen aangeboden zijn vooral gebaseerd op hun individuele mogelijkheden (Hassink, et al., 2011).

1.5 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Hoe zou je een zorgboerderij aan je vrienden beschrijven? In welk opzicht verschillen zorgboerderijen van andere boerderijen of andere dagbestedingsplekken?
2. Welke doelgroepen maken momenteel gebruik van de diensten van zorgboerderijen? Welke doelgroep(en) zouden volgens jou ook baat kunnen hebben bij het werken op een zorgboerderij en waarom?
3. Hoe passen zorgboerderijen in het overkoepelende concept van Green Care?
4. Kun je aangeven op welke wijze zorgboerderijen zijn ingebed in de Nederlandse gezondheidszorg, het beleid en zorgstelsel en welke belangrijke factoren daartoe hebben geleid?
5. Hoe zou de zorglandbouwsector volgens jou het best georganiseerd kunnen worden? En waarom?
6. Als je naar Nederland kijkt, op welke wijze zouden zorgboerderijen een link kunnen leggen met andere sectoren zoals bv. onderwijs, werkgelegenheid en welzijn?
7. Hoe zou jij zorgboerderijen inbedden in een land waar er geen zorglandbouwsector bestaat of deze sector nog in ontwikkeling is?
8. Vanuit Europees perspectief, wat zouden volgens jou de toekomstige innovaties in de zorglandbouwsector moeten zijn?
9. Op zorgboerderijen in Nederland werken vaak verschillende doelgroepen samen. Wat zijn volgens jou de voor- en nadelen van het combineren van doelgroepen? Welke doelgroepen werken volgens jou goed samen?
10. Kan de zorglandbouw worden gecombineerd met of geïntegreerd in andere sectoren (zoals landbouw, gezondheidszorg, onderwijs, welzijn of toerisme) en op welke manier?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Bassi, I., Nassivera, F. & Piani, L. (2016). *Social farming: a proposal to explore the effects of structural and relational variables on social farm results*. *Agricultural and Food Economics* 4, 13. <https://doi.org/10.1186/s40100-016-0057-6>

Boevink, W. (2005). *Over leven na psychiatrie*. In: *Individuele rehabilitatie, behandeling en herstel van mensen met psychiatrische problemen*. (In English: *On life after psychiatry*. In: *Individual rehabilitation, treatment and recovery of people with psychiatric problems*. J. Droës (Ed.). Amsterdam: SWP.

Boevink, W., Plooy, A. & Rooijen, S. van (2006). *Herstel, empowerment en ervaringsdeskundigheid van mensen met psychische aandoeningen*. (In English: *Recovery, empowerment and experiential expertise of people with mental illnesses*). Amsterdam: SWP.

Borgi, M., Marcolin, M., Tomasin, P., Correale, C., Venerosi, A., Grizzo, A. & Cirulli, F. (2019). *Nature-based interventions for mental health care: social network analysis as a tool to map social farms and their response to social inclusion and community engagement*. *International journal of environmental research and public health*, 16(18), 3501.

Bouduin, D., McCulloch, A. & Liegeois, A. (2002) *Good care in the community: ethical aspects of deinstitutionalization in mental health care*. Utrecht: Trimbos Institute.

Briers, S., Burlando, C., Doimo, I., O'Connor, D., & Elings, M. (2021). *Social agriculture Market Outlook*. Erasmus+ Green4C project Deliverable 3.4: EU Market Outlooks.

Chamberlin, J. (1997). *A working definition of empowerment*. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 20 (4), 43-46.

Deegan, P.E. (2001). *Recovery as a self-directed process of healing and transformation*. In Brown C. (Ed.) *Recovery and wellness: Models of hope and empowerment for people with mental illness*. Haworth Press, 5-21.

Dessein, J., Bock, B.B. & De Krom, M. P. (2013). *Investigating the limits of multifunctional agriculture as the dominant frame for Green Care in agriculture in Flanders and the Netherlands*. *Journal of Rural Studies*, 32, 50-59.

Di Iacovo, F. (2020). *La terra e i nuovi modelli di prosperità. La spiritualità della Terra. L'agricoltura sociale e il volontariato*. (In English: *Earth and the new models of prosperity. The spirituality of the Earth. Social farming and volunteering*.) Conference proceedings.

Di Iacovo, F. & O'Connor, D. (2009). *Supporting Policies for Social Farming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*. Firenze: ARSIA.

Elings, M., O'Connor, D., Briers, S., Burlando, C., & Doimo, I. (2022). *Social Agriculture in Selected EU Countries: A Market Outlook*. *European Countryside*, 14(3), 439-455. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0022>

Elings, M. (2012) *Effecten van zorglandbouw: Wetenschappelijk Onderzoek naar de meerwaarde van zorgboerderijen voor cliënten*. Taskforce Multifunctional Agriculture, Wageningen University and Research, Praktikon and Trimbos-institute. <https://edepot.wur.nl/293755>

Foti, V., Scuderi, A. & Timpanaro, G. (2013). *Organic Social agriculture: A tool for rural development*. *Quality - Access to Success*, 14 (1), 266–271.

Haaster, H. van, Hidajattoellah, D., Knooren, J., & Wilken, J.P. (2009). *Kaderdocument Ervaringsdeskundigheid. (In English: Experiential expertise framework document)*. Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie.

Hassink, J. (2009). *Zorgboerderijen dragen bij aan empowerment en eigen kracht van deelnemers. (In English: Care farms contribute to empowerment and self-empowerment of participants)*. *Plant Research International*.

Hassink, J., Dijk, A. van, & Klein Bramel, D. (2011). *Waarden van Landbouw en Zorg. (In English: Values of Social Farming)*. *Plant Research International*.

Hassink, J., Elings, M., Ferwerda, R., & Rommers, J. (2007). *Meerwaarde Landbouw en Zorg. (In English: The added value of Social Agriculture)*. *Plant Research International*.

Ketelaars, D., E. Baars & H. Kroon (2001). *Werkend herstellen: een onderzoek naar therapeutische (leef)werkgemeenschappen voor mensen met psychiatrische problematiek (In English: Working recovery: a study of therapeutic (living) working communities for people with psychiatric problems)*. Dronten: Foundation Omslag and Trimbos-institute.

Mammadova, A., O'Driscoll C., Burlando C., Doimo, I., Pettenella, D. (2021). *EU Blueprint on Green Care: Nature for Health, Well-being and Social Inclusion*. Erasmus+ Green4C project, Deliverable 3.3: EU Blueprint on Green Care.

Meerburg, B. G., Korevaar, H., Haubenhof, D. K., Blom-Zandstra, G., & van Keulen, H. (2009). *The changing role of agriculture in Dutch society*. *Journal of Agricultural Science*, 147, 511–21. <https://doi.org/10.1017/S0021859609990049>

Roosens, E., & Walle, L. van de (2007). *Geel revisited. After centuries of mental rehabilitation*. Garant.

Sempik, J., Hine, R., & Wilcox, D. (Eds.). (2010). *Green Care: A Conceptual Framework, report of working group on the Health Benefits of Green Care, COST Action 866, Green Care in Agriculture*. Centre for Child and Family Research, Loughborough University.

Sempik, J. (2010). *Green care and mental health: gardening and farming as health and social care*. *Mental Health and Social Inclusion*, 14 (3), 15-22.

Ulrich, R. (1984) *View through a window may influence recovery from surgery*. *Science*, 224: 420-1.

Weeghel, J. van. (2005). *Herstelwerkzaamheden. Arbeidsrehabilitatie van psychiatrische patiënten. (In English: Rehabilitation work. Work rehabilitation of psychiatric patients).* Amsterdam: SWP.

Wilde, G. de. (2002). *Erbij horen. Advies Taskforce Vermaatschappelijking Geestelijke Gezondheidszorg. (In English: Belonging. Advisory Taskforce on Socialisation of Mental Health Care)* Trimbos-institute.

2

KWALITEITEN EN EFFECTEN VAN WERKEN OP ZORGBOERDERIJEN VOOR VERSCHILLENDE DOELGROEPEN

Marjolein Elings

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De werkzame elementen van een boerderij omgeving voor verschillende doelgroepen.
- De effecten van het werken op zorgboerderijen op de kwaliteit van leven van deelnemers en verschillende doelgroepen.
- De belangrijkste kwaliteiten en werkzame elementen van een zorgboerderij.

Zorgboerderijen staan open voor verschillende doelgroepen. Elke doelgroep vraagt om specifieke zorg, activiteiten en begeleiding. De afgelopen jaren zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar de voordelen en effecten van het werken op zorgboerderijen voor verschillende doelgroepen. In dit hoofdstuk worden de resultaten van deze onderzoeken gepresenteerd. Later in dit boek zal specifiek per doelgroep dieper ingegaan worden op de waarden en effecten van zorgboerderijen.

2.1 VOORDELEN VAN HET WERKEN OP ZORGBOERDERIJEN VOOR DEELNEMERS

Voordelen van het verblijf op zorgboerderijen voor jongeren met gedragsproblemen

De laatste jaren kunnen steeds meer (kwetsbare) jongeren terecht op een zorgboerderij voor zorg en begeleiding. Deze zogenaamde jeugdzorgboerderijen bieden zorg aan kinderen en jongeren van 2 tot 18 jaar. Sommige daarvan hebben speciale programma's voor jonge kinderen met ADHD- of autismeproblemen. Andere bieden crisisopvang voor jongeren die voor een bepaalde periode uit huis geplaatst moeten worden (Elings, 2011).

Jongeren met gedragsproblemen zijn vaak vastgelopen in de gezinssituatie (ruzie en agressie, weglooptgedrag), op school of werk (ze gaan niet meer naar school of werk) of hebben 'verkeerde vrienden' en geen positieve invulling van hun vrije tijd (drugs, criminaliteit) (Jeugdzorgboerderijen, 2010).

De dagelijks terugkerende activiteiten op de boerderij en de rust die een plattelandsomgeving uitstraalt bieden jongeren de structuur, duidelijkheid en veiligheid die ze nodig hebben voor een positieve zelfontwikkeling. Structuur komt op de boerderij bijna vanzelf, waar dit in een andere (zorg)setting meer gecreëerd moet worden. Het helpt de jongeren om de draad van hun leven weer op te pakken in een veilige omgeving.

Duidelijkheid en veiligheid

Jongeren geven aan dat ze op de boerderij minder agressie ervaren dan binnen een school of instelling. Daar komen de jongeren meer in contact met andere probleemjongeren, waardoor de kans op conflicten toeneemt (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010; Hassink et al., 2011).

De boer en zijn of haar gezinsleden zijn altijd aanwezig op de boerderij. Als de jongeren uit school komen, kunnen ze hun verhaal kwijt. Bij reguliere jeugdzorginstellingen hebben jongeren vaak te maken met wisselende begeleiders. Elke begeleider heeft weer zijn of haar eigen normen en waarden, en methoden en ideeën. Dit kan lastig zijn voor jongeren die op zoek zijn naar duidelijkheid en structuur (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010; Hassink e.a., 2011).

De boer kan een rolmodel zijn voor jongeren die worstelen met hun identiteit. Over het algemeen zijn boeren trots op hun bedrijf en op wat ze hebben bereikt. Het boerenbedrijf is hun identiteit. Dit straalt van hen af. De boer is een professional en de jongere kan van hem leren. De ervaring leert dat bv. Marokkaanse jongeren die een werkplek vinden op de boerderij makkelijker gezag toekennen aan de boer dan aan een jeugdzorgbegeleider (Hassink, et al., 2011). Ook het gezin van de boer kan als rolmodel dienen. Jeugdzorgwerkers noemen het belang van het gezin voor de jongeren (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010). Ook de jongeren zelf waarderen het contact met het boerengezin.

Op de boerderij werkt de jongere samen met de boer. De jongere maakt deel uit van het leven van het boerengezin. Dit schept een sfeer van gelijkheid. Door dit samenwerken, en soms samenwonen, bouwen de boer en de jongere een persoonlijke band op. Jeugdzorgboeren geven aan dat ze het normaal vinden om tijdens het werk over hun eigen leven en ervaringen te praten. In de reguliere jeugdzorg wordt hier nog wel eens voor gewaarschuwd: een te persoonlijke relatie zou niet professioneel zijn en kunnen leiden tot teleurstelling.

Stabiele
begeleiding

Boer en
boerenfamilie
kunnen een
rolmodel zijn

Samenwerken
schept een
sfeer van
gelijkheid

Jongeren werken samen in het veld

Bron: Findewege e.V.

Boeren geven aan dat ze de vrijheid hebben om dingen op hun manier te doen, en daardoor soms meer risico's durven te nemen. Ze zoeken dus wat meer de grenzen van de jongeren op, wat het verantwoordelijkheidsgevoel van de jongeren kan stimuleren (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010). Uit eerder onderzoek in de jeugdzorg blijkt dat jongeren het volgende erg belangrijk vinden: aandacht van begeleiders; luisteren; serieus genomen worden; open en eerlijk zijn; vertrouwen; en samen gewone dingen doen (Meerdink, 1999).

De boer richt zich meestal niet op het probleem van de jongere, maar juist op wat de jongere wel kan doen. Hierdoor ontstaat positieve aandacht. Jongeren ervaren zelf dat ze op de boerderij de rol hebben van werknemer en niet van cliënt. Ze ervaren dat ze kwaliteiten hebben en dat ze daarmee kunnen oefenen.

Op een boerderij hoeven geen kunstmatige situaties gecreëerd te worden om jongeren iets te leren over het leven. Jeugdzorgwerkers wijzen erop dat een boerderij het echte leven is. Jongeren die vervreemd zijn van de maatschappij kunnen op de boerderij weer aansluiting vinden. 'Back to basics' is een goed alternatief voor vervreemding. De boerderij is ook een omgeving vol levensprocessen (dieren die geboren worden en sterven, de cyclus van de seizoenen, verzorging) die jongeren inzicht kunnen geven in hun eigen leven (Hassink et al., 2011).

Jongeren die uitvallen uit het schoolsysteem, vinden de lessen op school vaak te abstract. Het verzorgen van dieren en planten op de boerderij is heel concreet: het is duidelijk waarom het moet gebeuren en de dieren reageren meteen. Dit stimuleert het verantwoordelijkheidsgevoel van de jongere.

Jongeren hebben vaak behoefte aan een omgeving die 'onaf' is en die ze zelf kunnen invullen. De boerderij biedt deze omgeving, waarin de jongeren ook hun eigen creativiteit kunnen gebruiken. Vooral jongens vinden het leuk om aan dingen te sleutelen of andere klusjes te doen. Op de boerderij is er vaak van nature ruimte voor dit soort activiteiten.

Een voordeel van het verblijf op een boerderij is dat het vaak letterlijk en figuurlijk ver weg is van de omgeving waar een jongere vandaan komt en in de problemen is gekomen. Daardoor zijn ze minder geneigd om 'weer de verkeerde afslag te nemen' (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010; Hassink et al., 2011).

Voordelen van het werken op zorgboerderijen voor mensen met psychische problemen en/of een verslavingsachtergrond

Mensen met verslavings- of psychische problemen komen om verschillende redenen naar de zorgboerderij. In veel gevallen werken ze op de zorgboerderij om een zinvolle invulling van hun tijd te hebben die structuur en ritme geeft aan hun week. Meestal is het achterliggende doel van deze activiteiten resocialisatie, rehabilitatie of herstel. Sommige deelnemers uit deze doelgroep werken op de boerderij als onderdeel van een re-integratietraject met als uiteindelijk doel door te stromen naar (regulier) werk. In het onderzoek dat in de volgende alinea's zal worden beschreven, is geen onderscheid gemaakt tussen deelnemers met psychische problemen en deelnemers

Nadruk op wat de jongere kan doen

Leren in het echte leven

Overeenkomen- de belangen

Weg van hun gebruikelijke omgeving

met verslavingsproblemen. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer 70% van de deelnemers uit de verslavingszorg ook psychische problemen heeft en dus vaak sprake is van een dubbele diagnose (Elings, 2011).

Onderzoek toont aan dat het werken op een zorgboerderij voor mensen met psychische en/of verslavingsproblemen een positief effect kan hebben op hun herstel. Onderstaand zullen we uitleggen welke elementen op de boerderij voor deze doelgroep belangrijk zijn. Werken op de boerderij kan deelnemers met een verslavingsprobleem helpen om van hun verslaving af te komen doordat ze hun gedachten ergens anders op kunnen richten. Als ze op de boerderij zijn, hebben ze een doel voor de dag en hoeven ze niet thuis te zitten of op straat te hangen. Op straat of thuis is de verleiding groot om aan drugs of alcohol te denken. Deelnemers met psychische problemen vinden ook dat het werk hen afleidt van hun ziekte. Tijdens het werk denken ze minder snel aan hun problemen (Elings e.a., 2011, Baars e.a., 2008).

Het hebben van werk biedt deelnemers met verslavingsproblemen de mogelijkheid om hun oude leven achter zich te laten. Het is voor hen vaak moeilijk om de oude vriendenkring achter zich te laten. Die kunnen ze nu 's avonds afweren door te zeggen dat ze 's ochtends vroeg weer aan het werk moeten en dus geen tijd hebben. Het hebben van werk fungeert dus als een belangrijke stok achter de deur (Elings et al., 2011). De taken op een boerderij zijn vaak gevarieerd, waardoor deelnemers verschillende activiteiten kunnen uitproberen. Het helpt hen na te denken over welke interesses en kwaliteiten ze hebben (Elings, et al., 2011).

Vaak hebben de deelnemers lange tijd weinig gedaan, zowel thuis als in een kliniek of instelling. Voor hen is het prettig om weer te werken en dagelijkse doelen te hebben. Het werken op de boerderij stelt de deelnemers in staat weer een routine op te bouwen. Begeleiders zien dat de vastberadenheid en motivatie van de deelnemers toenemen. Deelnemers komen hun afspraken na en zijn productiever. Vooral de zorg voor de dieren stimuleert hun verantwoordelijkheidsgevoel (Elings, et al., 2011).

De boerderij biedt de deelnemers een andere omgeving dan ze gewend zijn. Velen van hen komen uit de stad. Zij geven aan dat er in de stad continu prikkels zijn. Op de boerderij is er rust en ervaren deelnemers de seizoenen veel meer dan bijvoorbeeld in de stad. Ze komen tot rust en vinden ruimte om stil te staan bij zichzelf (Elings, et al., 2011).

Zowel voor de deelnemers met een psychische als voor de deelnemers met verslavingsproblemen is de boerderij een veilig oefen omgeving als tussenstap tussen hun ziekte of verslaving en (vrijwilligers)werk of de maatschappij in het algemeen. Ze melden dat het prettig is om deel uit te maken van een gemeenschap: de familie van de boer, begeleiders en collega's op de boerderij. Zo oefenen ze in het leggen van sociale contacten. Ook komen ze op de boerderij niet alleen in contact met leeftijdsgenoten, maar met verschillende mensen die aanwezig zijn of de boerderij bezoeken (Elings et al., 2011).

Nuttig werk en afleiding

Structuur en routine

Andere omgeving

Sociale gemeenschap

Begeleiders in de verslavingszorg melden dat zij ervaren dat deelnemers de neiging hebben om haantjes gedrag te vertonen in grotere groepen. Dit gedrag leidt vaak tot agressie of ongepast taalgebruik. Op zorgboerderijen zijn de groepen vaak klein, waardoor dergelijk gedrag minder voorkomt. Begeleiders melden ook dat het werk op de boerderij een 'wij-gevoel' bevordert: het gevoel samen iets te bereiken bv. als je samen de oogst binnenhaalt of als je het resultaat ziet van het inplanten van nieuwe gewassen (Elings, et al., 2011).

Kleinschalig

Door de waardering van de boer en begeleiders voelen de deelnemers zich zelfverzekerd en welkom. Deze waardering wordt versterkt doordat de boer zijn boerderij voor hen openstelt, ze welkom zijn en geaccepteerd worden zoals ze zijn. Veel van de deelnemers hebben de ervaring dat de maatschappij minder positief naar ze kijkt. De acceptatie van de boer en zijn of haar gezin wordt daarom door de deelnemers erg gewaardeerd. (Elings, et al., 2011).

Houding van
de boer en de
begeleiders

Voordelen van het verblijf op een zorgboerderij voor ouderen met dementie

We zien dat steeds meer ouderen met dementie de zorgboerderij bezoeken. Zorgboerderijen bieden voor deze doelgroep dagopvang en dagbesteding. Sommige bieden ook intensievere vormen van ondersteuning, zoals begeleid wonen. Zorg voor ouderen op zorgboerderijen kenmerkt zich door de kleinschaligheid in vergelijking met reguliere dagbesteding. Daarnaast biedt de zorg op boerderijen ouderen met dementie en hun mantelzorgers ook meer keuze in het aanbod aan dagopvang. We zien dat de dagbesteding op de zorgboerderijen met name mannen aantrekt die minder hun ei kwijt kunnen in de activiteiten die vaak in reguliere dagopvang plekken gegeven worden.

Uit onderzoek van het Trimbos-instituut en VU medisch centrum (2007) blijkt dat kleinschalige zorg een positief effect heeft op ouderen met dementie. Deze doelgroep heeft een sterke behoefte aan een vertrouwde en herkenbare woonomgeving met een huiselijke sfeer. Een zorgboerderij biedt zo'n omgeving.

Kleinschalige
zorg

Ouderen ervaren het verblijf op een boerderij als het normale leven. Ze worden betrokken bij dagelijkse activiteiten die ze thuis gewend waren te doen, zoals licht schoonmaakwerk en het gezamenlijk koken van maaltijden. In reguliere zorginstellingen is minder ruimte voor deze normale aspecten. Daar wordt het eten bijvoorbeeld verzorgd door een centrale keuken.

Normaal leven

Bij veel ouderen rust er nog steeds een stigma op zorgverlening. De zorgboerderij kan voor sommige ouderen die niet graag naar een dagopvangcentrum gaan een optie zijn om toch deel te nemen aan een dagactiviteitenprogramma.

2.2 EFFECTEN VAN HET WERKEN OP ZORGBOERDERIJEN VOOR DEELNEMERS

Effecten van de zorgboerderijomgeving voor jongeren met gedragsproblemen

Verschillende onderzoeken tonen aan dat het verblijven op een boerderij een positief effect kan hebben op jongeren met gedragsproblemen. Een onderzoek van Hassink et al. (2010) onderzocht het effect van individuele woon-werktrajecten voor jongeren op de boerderij. In deze studie hebben ze de resultaten bekeken van ongeveer 100 jongeren die een boerderijprogramma hebben doorlopen. De jongere die aan het traject meedoet, woont in een woonunit op de boerderij. Deze unit moet hij zelf onderhouden. Daarnaast werkt hij mee op het boerenbedrijf. De jongere gebruikt de warme maaltijd bij het boerengezin, voor de rest woont hij op zichzelf. Bij de start van dit programma hebben bijna alle geïnterviewde jongeren slecht contact met hun ouders, hebben ze vaak geen dagbesteding in de vorm van school of werk en geen goede vrijetijdsbesteding. Ze vertonen gedragsproblemen, gebruiken drugs en zijn vaak bekend bij de politie. Hun zelfvertrouwen is laag. In het onderzoek werden de jongeren gevolgd na een traject van een jaar, waarvan zes maanden op de boerderij en zes maanden thuis waarbij zowel de jongere als ouders ambulante begeleiding ontvingen.

In de studie werd gekeken of de deelnemende jongeren zelf een verbetering zagen op de punten die kenmerkend zijn voor 'ervaringsgericht leren': hun dagelijks functioneren; eigenwaarde en zelfbeschikking; zelf-waargenomen probleemgedrag; omgaan met problemen en stressvolle gebeurtenissen en heftige gedachten en gevoelens. Begeleiders van de jeugdzorginstelling rapporteerden hoe de jongeren scoorden op contact met hun gezin, deelname aan school of werk, woonplaats, contact met de politie, schulden, vrijetijdsbesteding, alcohol- en drugsgebruik, welbevinden, gedragsproblemen en eigenwaarde.

De vragenlijsten werden afgenomen aan het begin en het einde van het programma op de boerderij, en aan het einde van het vervolgprogramma. Gegevens van normgroepen zijn gebruikt als referentie voor de resultaten.

Uit de door jongeren ingevulde vragenlijsten blijkt dat het boerderijprogramma een positief effect heeft op hun probleemgedrag en gevoel van eigenwaarde (zie tabel 2). Deze positieve effecten blijven ook een jaar na afloop van het boerderijprogramma zichtbaar. De effecten op het omgaan met problemen (coping gedrag) zijn kleiner.

Afname van
probleemgedrag

Tabel 2: Veranderingen na ervaringsgericht leren op de jeugdzorgboerderij (Hassink et al., 2011)

(%PG = het percentage jongeren met die problemen)

Aspect	Start		Einde
	N	%PG	%PG
Problematisch gedrag			
Internalisering	53	32	8
Externalisering	53	45	15
Eigenwaarde	48	21	4

Opmerking: Internaliserend gedrag is naar binnen gericht gedrag, dat zich uit in angst, depressie, terugtrekking en lichamelijke verschijnselen. Externaliserend gedrag is naar buiten gericht gedrag, zoals agressie, opstandigheid, ongehoorzaamheid en woede.

Zowel bij de jongeren die een individueel woon-werktraject volgen als bij de jongeren die tijdelijk onderdak krijgen op de boerderij, nemen de gedragsproblemen af. Het programma leidt ook tot een verbetering van het contact met de familie, het gevoel van eigenwaarde en het welzijn van de jongere. In veel situaties gaat het ook beter op school of pakt de jongere diens werk of school weer op. Bij de oudere jongeren zien we ook een sterke afname van het drugsgebruik.

De begeleiders van de jeugdzorginstelling geven aan dat er door het boerderijprogramma significante verbeteringen zijn in familiecontact, schooluitval of werk, politiecontacten, drugsgebruik, vrijetijdsbesteding, welzijn, gedragsproblemen en zelfvertrouwen (tabel 3). Na afloop van het traject vlakken deze verbeteringen enigszins af, maar het percentage jongeren dat drugs gebruikt, contact heeft met de politie, of gedragsproblemen vertoont, is significant lager dan bij aanvang van het programma (Hassink et al., 2011).

Tabel 3: Veranderingen per prestatie-indicator (Hassink et al., 2011)

(% = het percentage van deze jongeren met een positieve score op de indicator)

Prestatie-indicator	Begin (%)	Finish (%)	Nabegeleiding (%)
Goed contact met vader	12	58	73
Goed contact met moeder	33	83	81
Dagactiviteit	14	88	87
Goed gebruik van vrije tijd	5	51	58
Welzijn	16	80	81
Zelfvertrouwen	9	83	81
Geen politiecontact	22	95	81
Geen drugs	12	80	50
Geen gedragsproblemen	3	50	46

Jongeren geven aan dat ze op de boerderij minder prikkels en agressie ervaren in vergelijking met een reguliere jeugdzorginstelling of op school. Ook zijn er minder conflicten. In reguliere voorzieningen hebben ze voornamelijk contact met andere jongeren die het moeilijk hebben. Daar is de kans op conflicten groter.

Door opvang op de boerderij kan worden voorkomen dat in een later stadium intensievere zorg nodig is. Bij jongeren die dag- weekend- of gastopvang krijgen op de boerderij is ook sprake van het ontlasten van de thuissituatie (respijtzorg) (Platform Jeugdzorgboerderijen, 2010).

Respijtzorg en preventie van intensievere zorg

Effecten van het werken op een zorgboerderij voor mensen met psychische problemen en/of verslavingsachtergrond

Slechts een beperkt aantal studies hebben gekeken naar het effect van het werken op een zorgboerderij voor mensen met psychische en/of verslavingsproblemen. Eén daarvan richt zich op mogelijke verbeteringen in kwaliteit van leven, sociaal en mentaal functioneren en voedingspatroon (Elings et al., 2011). De resultaten van dit onderzoek tonen in het algemeen dat deelnemers die een jaar op de boerderij hebben gewerkt zeer tevreden zijn over de ontvangen begeleiding. Zij geven de werkzaamheden en activiteiten op de boerderij een 8,2 op een schaal van 10 en de begeleiding een 8,3 (Elings, et al., 2011). Uit interviews met ruim 50 deelnemers, zorgboeren en begeleiders kwamen de volgende effecten van het werken op een zorgboerderij naar voren:

Deelnemers voelen zich fitter, bouwen spierkracht op en krijgen weer energie. Voor mensen met een verslavingsprobleem die stoppen met het drugs- of alcoholgebruik krijgt het lichaam de mogelijkheid om zich te herstellen.

Verbeterde fysieke conditie

Werken op de boerderij verbetert de eetlust. Dit is vooral belangrijk voor deelnemers uit de verslavingszorg, omdat zij zichzelf vaak voor korte of langere tijd verwaarloost hebben. Op de boerderij wordt gezorgd voor een duidelijke structuur van koffie/thee en lunch. Zo bouwen deelnemers weer een normale structuur in hun eetpatroon op. Dit wordt op sommige boerderijen versterkt doordat ze gezamenlijk koken. Ook het werken in de buitenlucht stimuleert de eetlust.

Toegenomen eetlust

De deelnemers moeten wennen aan het ritme van het werk op de boerderij, maar na verloop van tijd zien de begeleiders dat ze productiever worden. Ze leren zelfstandig te werken, keuzes te maken en hun energie beter te verdelen, zodat ze het werk de hele dag kunnen volhouden.

Productiever

Deelnemers zeggen dat ze tot rust komen op de boerderij. Het biedt hen een veilige omgeving met veel ruimte. Het fysieke werk in de buitenlucht zorgt ervoor dat ze moe en voldaan naar huis gaan en daardoor beter slapen.

Tot rust komen

Het gevoel van eigenwaarde en zelfrespect van de deelnemers neemt toe door het werken op de boerderij. Zowel waardering en acceptatie door de boer en de begeleiders als het bereiken van positieve werkresultaten dragen hieraan bij. Het gevoel nuttig te zijn geeft de deelnemers een groter gevoel van zelfrespect en eigenwaarde. Ze hebben

Meer eigenwaarde en zelfrespect

een bepaald doel voor ogen. Ook het feit dat de buitenwereld, zoals familie en vrienden, anders naar hen kijkt, draagt hieraan bij (Elings et al., 2011).

Begeleiders zien het gedrag van deelnemers veranderen. Begeleiders in de verslavingszorg kennen deelnemers ook van de sociale pensions of de maatschappelijke opvang. Zij zien deelnemers socialer worden en meer solidariteit tonen op de boerderij. Deelnemers moedigen elkaar aan om naar de boerderij te komen. Dit is een groot verschil met de vaak meer egocentrische houding die begeleiders regelmatig zien bij deelnemers in de sociale pensions of de maatschappelijke opvang. Op de zorgboerderij gebruiken de deelnemers ook ander taalgebruik en praten ze over andere onderwerpen. Verder houden ze meer rekening met elkaar en hebben nettere manieren.

Meer sociaal
gedrag
vertonen

Bron: Eliška Hudcová

Het doorzettingsvermogen neemt toe naarmate de deelnemers langer op de boerderij werken. Ze leren op tijd op te staan en afspraken na te komen en doen positieve werkervaring op. Als deelnemers bepaalde taken toegewezen krijgen, ontwikkelen ze hun verantwoordelijkheidsgevoel. Het verzorgen van de dieren en de tuin vergroot dit verantwoordelijkheidsgevoel.

Uit de resultaten van deze studie blijkt dat deelnemers met psychische en/of verslavingsproblemen zich fitter en nuttiger voelen als ze op een zorgboerderij werken. Het is vooral een combinatie van verschillende factoren die de boerderij anders maakt dan andere werk- of dagbestedingsprojecten. Voor veel deelnemers blijkt de zorgboerderij een prettige en veilige tussen halte te zijn tussen hun ziekte en/of verslaving en de maatschappij in het algemeen en reguliere (vrijwilligers)werk in het bijzonder.

Effecten van het verblijf op een zorgboerderij voor ouderen met dementie

De effecten van een verblijf op zorgboerderijen voor ouderen met dementie zijn onderzocht door De Bruin (2009). In haar studie werd de ontwikkeling van ouderen met dementie op zorgboerderijen vergeleken met ouderen met dementie in reguliere dagbestedingsvoorzieningen. In de volgende alinea's beschrijven we de voornaamste aspecten die de zorgboerderij van toegevoegde waarde maken voor ouderen (met dementie).

Een belangrijk aandachtspunt in de begeleiding van ouderen met dementie is hun voedings- en vochtinname. Uit onderzoek blijkt dat een op de vier ziekenhuispatiënten, een op de vijf deelnemers in de thuiszorg en een op de zes patiënten in verpleeg- en woonzorgcentra een slechte voedingstoestand heeft (*De Landelijke Prevalentiemeting Zorgproblemen*, 2005). Veel oudere patiënten met dementie lopen het risico ondervoed te raken en ongewenst gewicht te verliezen. Uit het onderzoek van De Bruin (2009) blijkt dat ouderen met dementie die deelnemen aan dagbesteding op een zorgboerderij een hogere inname van energie, koolhydraten en vocht hebben dan hun leeftijdsgenoten in de reguliere dagbesteding. Hun verblijf op een boerderij zorgt voor een significant betere voedingsstatus. Dagbesteding op een zorgboerderij kan een belangrijke invloed hebben op het voorkomen van uitdroging, ongewenst gewichtsverlies en ondervoeding.

Zorgboerderijen bieden ouderen een gevarieerd dagprogramma. Dit programma is afgestemd op het normale, vertrouwde levensritme van ouderen. De aangeboden activiteiten kunnen individueel of in groepsverband worden ondernomen, terwijl veel activiteiten in de reguliere dagbesteding meestal met de hele groep worden ondernomen. Ouderen op zorgboerderijen zijn ook vaker in de buitenlucht.

Veel ouderen met dementie komen steeds minder vaak buiten en verliezen zo hun sociale contacten. Op de boerderij krijgen ze weer nieuwe contacten. De ouderen bouwen gemakkelijker een vertrouwensband op met de boer en het boerengezin. Op sommige boerderijen ontmoeten ouderen ook mensen uit het dorp. De boer neemt hen bijvoorbeeld mee met het boodschappen doen (Hassink et al., 2007).

Activiteiten op zorgboerderijen, zoals het voeren van de dieren en het harken van bladeren, vergen over het algemeen meer fysieke inspanning dan die op de reguliere dagbesteding. Dergelijke activiteiten zijn ook meer continu. Voorbeelden zijn tuinieren, wandelen en helpen bij de maaltijdbereiding. Ouderen op zorgboerderijen voelen zich meer gestimuleerd en worden aangespoord om mee te doen en actief te blijven, waardoor ze hun fysieke conditie op peil houden. Jan Auke Walburg (2010) zegt in zijn boek 'Jong van geest' dat uit verschillende onderzoeken blijkt dat lichaamsbeweging het risico op dementie vermindert.

Als conclusie bieden zorgboerderijen voor ouderen met dementie een gevarieerder programma dan reguliere dagbesteding. Het verblijf op de boerderij stimuleert hun voedings- en vochtinname. Op andere domeinen van het onderzoek werden geen significante verschillen geconstateerd tussen cliënten op zorgboerderijen en in de reguliere dagbesteding. Dit kan te maken hebben met het beperkte aantal respondenten.

Voeding

Gevarieerde activiteiten

Meer sociale contacten

Fysieke conditie

Daarnaast zijn er interessante verschillen tussen de ouderen die naar een zorgboerderij gaan (vaak getrouwde en relatief jongere mannen) en de ouderen die naar de reguliere dagbesteding gaan (vaak vrouwen die hun man verloren zijn) (De Bruin, 2009).

2.3 KERNKWALITEITEN VAN ZORGBOERDERIJEN

Uit de bovenstaande studies blijkt dat zorgboerderijen een aantal karakteristieke kenmerken of elementen hebben die een positief effect hebben op de gezondheid en kwaliteit van leven van de deelnemers. Op basis van de resultaten uit interviews met deelnemers, zorgboeren en begeleiders uit verschillende onderzoeken kunnen de volgende vier kernkwaliteiten van een zorgboerderij worden benoemd:

- persoonlijke betrokkenheid van de zorgboer en begeleiders
- sociale gemeenschap
- nuttige en diverse activiteiten
- groene omgeving

Deze kwaliteiten zorgen ervoor dat de zorgboerderij de deelnemers een informele en een niet-zorg context biedt die anders is dan andere reguliere zorg- en dagbestedingsplekken (Hassink et al., 2007; Elings, 2011). Onderstaande figuur (figuur 3) geeft een overzicht van deze kwaliteiten..

Figuur 3: Kernkwaliteiten van zorgboerderijen

Bron: Bewerkt uit Hassink et al, 2011; Elings, 2012

In het SoFarTEAM-project hebben we ook meerdere interviews gehouden met zorgboeren uit Ierland, Duitsland, Tsjechië en Nederland. Uit deze interviews kwam een aantal waardevolle elementen van de zorglandbouw naar voren. Meer details over deze waardevolle elementen zijn te lezen in de specifieke hoofdstukken over doelgroepen in dit tekstboek of in het eerste rapport van het SoFarTEAM-project (2023). In de volgende paragrafen worden de belangrijkste kwaliteiten afzonderlijk beschreven.

Figuur 4: Waardevolle elementen (hoe prominenter het blauwe ovale tekstvak, hoe vaker zorgboeren en begeleiders dit element bespraken).

Oorspronkelijke bron: Aangepast van Hassink et al., 2011 & Elings, 2011

2.3.1 Relatie tussen zorgboer-begeleider en deelnemer

De relatie tussen social worker/begeleider en deelnemer is een belangrijk thema in onderzoek naar behandeling en gezondheidszorg. Bachelor en Horvath (1999) noemen bijvoorbeeld empathie, begrip, betrokkenheid, warmte en vriendschap als meest bepalende factoren voor een succesvolle behandeling en cliënttevredenheid. Volgens Leyssen zijn oprechte en authentieke belangstelling, empathie en authenticiteit van groot belang in het contact tussen zorgverlener en deelnemer. Uit effectstudies naar de behandeling van patiënten blijkt dat de therapeutische relatie en de mate waarin de patiënt actief kan deelnemen aan de behandeling zeer bepalend zijn voor een positieve uitkomst (Verhaeghe, 2010). Uit een overzicht van verschillende effectstudies blijkt dat 30% van het effect van een behandeling wordt veroorzaakt door de relatie tussen therapeut en cliënt (Ketelaars et al., 2001; Bohart, 2000; Lambart, 1992).

Uit de verschillende bestaande onderzoeken wordt duidelijk dat op zorgboerderijen ook de relatie tussen deelnemer en zorgboer belangrijk blijkt te zijn. In interviews geven deelnemers aan dat zij de boer waarderen in diens rol als niet-zorgprofessional. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de rol van non-professionals in de ondersteuning van deelnemers. Uit onderzoek blijkt dat vrijwilligers door mensen met chronische psychiatrische problemen werden gewaardeerd als goede luisteraars, betrouwbaar,

vriendelijk, respectvol en ondersteunend. Deelnemers hebben minder stereotypen over niet-professionals en zijn daardoor meer bereid om mee te werken (Piat et al., 2006; Walter & Petr, 2006).

Uit de verschillende onderzoeken naar zorgboerderijen wordt duidelijk dat de deelnemers de zorgboer zien als een rolmodel die in diens begeleiding de deelnemers meeneemt met diens kennis over de boerderij en een autoriteit is. Doordat de deelnemers worden opgenomen in het gezin van de boer en met hen samen werken, ontstaat er ook een ander soort relatie (Elings, 2012).

2.3.2 De boerderij als sociale gemeenschap

Werken op een boerderij zorgt ervoor dat deelnemers deel uitmaken van een sociale gemeenschap die bestaat uit andere deelnemers, de boer, het boerengezin en medewerkers. De boerderij zelf maakt weer deel uit van een grotere gemeenschap. Door deel uit te maken van deze zorgboerderijgemeenschap leren deelnemers sociale vaardigheden, doen ze nieuwe contacten op en voelen ze zich onderdeel van de samenleving. Sociale relaties zijn essentieel voor mensen. De socioloog Durkheim (1951) stelt dat mensen een bepaalde rol krijgen wanneer zij tot een gemeenschap behoren en banden onderhouden met anderen. Deze rol (of rollen) bepaalt hun identiteit en de mate waarin zij zich sociaal geïntegreerd voelen. Naast fysieke bescherming bieden relaties ook emotionele bescherming (Schachter, 1959).

De social exchange theory (Vaux, 1998) stelt dat sociale relaties belangrijk zijn vanwege hun wederkerigheid. Mensen vullen elkaar aan en zijn een waardevolle hulpbron voor elkaar. De ontwikkelingspsychologie hecht bovendien belang aan veilige en stabiele hechtingsrelaties. Weiss (1973) suggereert zes fundamentele interpersoonlijke behoeften die, tot op zekere hoogte, vervuld worden binnen relaties: emotionele hechting (attachment); onderdeel zijn van een sociaal netwerk (social integration); bevestiging van anderen (reassurance of worth); een betrouwbaar verwantschap (reliable alliance); advies, informatie en bescherming ontvangen (guidance); en de behoefte om voor een ander te kunnen zorgen (opportunity for nurturance). Volgens Weiss kan tekortkoming in deze behoeften leiden tot psychische problemen. Uit onderzoek blijkt dat veiligheid en positieve relaties stress verminderen en het herstelproces versnellen (Caplan, 1974; Eriksen, 1994; Kulik & Mahler, 1989; Winefield, et al., 1992).

2.3.3 Zinvolle dagbesteding en werk

De deelnemers geven aan dat het werken op de boerderij hen het gevoel geeft dat ze iets nuttigs doen. Zij geven aan dat de boer hen verwacht en dat hij/zij blij is met de hulp en hun komst. De activiteiten, het werk en de boerderijomgeving leiden hen af van hun problemen en gedachten. De boerderij is vaak een totaal andere omgeving voor mensen waar ze nieuwe competenties kunnen opdoen of leren wat voor werk of activiteiten ze graag doen. Door de diversiteit aan activiteiten is het mogelijk om aan te sluiten bij de capaciteit, interesse en ontwikkelingsbehoeften van de deelnemers (Elings, 2011).

Het hebben van een zinvolle dagbesteding heeft een positieve invloed op zowel het fysieke als mentaal welbevinden van mensen (Bartley, 1994; Cable, et al., 2008). Van Weeghel (1995) en Boardman (2003) noemen in hun onderzoek dat werk mensen structuur, identiteit, en een kans tot zelfontwikkeling geeft. Het verbreedt hun horizon, zorgt voor sociale contacten en geeft hen het gevoel erbij te horen. Werk dwingt mensen om actief te zijn en biedt hen de mogelijkheid om fysiek moe te worden. Over het algemeen leidt dit tot een betere lichamelijke gezondheid.

Positieve invloed van zinvolle dagbesteding op fysiek en mentaal welbevinden

Natuurlijk heeft niet elke werksituatie zo'n positief resultaat. Mensen beoordelen hun werk over het algemeen als positief als het nuttig is en als het voldoende variatie biedt. Kielhofner (2002) merkt op dat mensen het verlangen hebben om nuttig bezig te zijn. Nuttige en zinvolle activiteiten zorgen voor structuur en ritme in het leven. Bovendien stimuleren en verbeteren dergelijke activiteiten de ontwikkeling van fysieke en sociale vaardigheden. Dit geeft mensen het gevoel competent en deskundig te zijn.

Christiansen e.a. (2005) hebben een model ontwikkeld dat laat zien dat mensen identiteit en een gevoel van zingeving ontleen aan alledaagse activiteiten. Dit person-environment-occupation-performance (PEOP) model bestaat uit vier elementen:

- Person (persoon): de intrinsieke factoren van de persoon
- Environment (milieu): de omgevingsfactoren
- Occupation (activiteiten): wat de persoon graag doet
- Performance (prestatie): de manier waarop de persoon het doet

Door zinvolle en succesvolle ervaringen op te doen, kan men zelfverzekerder worden en een gevoel van autonomie en deskundigheid ontwikkelen. Deze eigenschappen zijn nodig om met andere uitdagingen om te gaan (Christiansen et al., 2005).

2.3.4 Groene omgeving

Een van de meest fundamentele kenmerken van de zorgboerderij is het contact met de natuur. Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen natuur en gezondheid. In het algemeen blijkt uit deze studies dat een groene omgeving gevoelens van angst en irritatie vermindert. Het verbetert de spanningsboog en concentratie en een groene omgeving leidt tot een lagere hartslag en een lagere bloeddruk (Elings, 2011).

Een groene omgeving en vooral een boerderijomgeving met verschillende activiteiten kan fysieke activiteit stimuleren, zoals blijkt uit de eerder beschreven studie van De Bruin (2009) over ouderen met dementie op zorgboerderijen. Een van de belangrijkste kwaliteiten van een zorgboerderij voor deze doelgroep is dat zij samen groenten en fruit verbouwen, oogsten en met deze oogst een maaltijd bereiden die zij gezamenlijk opeten.

Mensen met psychische problemen zeggen dat werken in een groene omgeving hen helpt in het omgaan met stress en negatieve gedachten en dat de zorgboerderijomgeving een omgeving is zonder oordeel, te denken valt aan dieren die geen oordeel over je vellen (Elings et al., 2011). Voor veel mensen is een boerderijomgeving een totaal andere

omgeving dan ze gewend zijn. In verschillende onderzoeken zeggen deelnemers dat ze op de boerderij meer gebruik maken van hun zintuigen dan in de stad waar veel prikkels aanwezig zijn en dit voor overprikkeling kan leiden (Elings et al., 2011).

Uit onderzoek naar de werking van een groene omgeving blijkt dat zelfs het kijken naar natuurfoto's de stemming verbetert. Ook het maken van een wandeling in de natuur heeft een positief effect op de stemming van mensen, gevoelens van angst en irritatie nemen af, terwijl positieve gevoelens worden versterkt (Hartig, 2003; Ulrich, 1991; Hartig, 1991). De herstellende effecten treden niet alleen op in echte natuur zoals in bossen maar ook bij stedelijke natuur zoals parken of waterrijke omgevingen.

Betere
stemming

Studies laten ook zien dat contact met de natuur een significant positief effect heeft op de spanningsboog en concentratie van mensen. Als mensen vanuit hun huis uitzicht hebben op de natuur of als ze planten in hun kantoor hebben staan, verbetert dat hun cognitief functioneren (Van den Berg, 2003). Studies van Kuo en Sullivan (2001) geven een vergelijkbaar beeld. Zij deden onderzoek in een buitenwijk van Chicago. Uit hun studie bleek dat het hebben van een uitzicht met meer groen de concentratie van bewoners verbeterde, wat weer leidde tot minder agressie onder de bewoners.

Betere
concentratie

Verschillende onderzoekers hebben de effecten van het kijken naar natuurvideo's bestudeerd en kwamen tot de conclusie dat het leidt tot een lagere hartslag, een lagere bloeddruk en minder gezichtsspanning (Laumann, 2003). Hartig (2003) bestudeerde de lichamelijke reacties van mensen tijdens het wandelen. Uit deze studie bleek dat het lichaam herstelt als mensen wandelen in een natuurgebied terwijl hun bloeddruk stijgt als ze wandelen in een stedelijk gebied.

Sneller herstel

Contact met de natuur kan de gezondheid van mensen positief beïnvloeden omdat het hen stimuleert om lichamelijk actief te zijn (Gezondheidsraad, 2004). Momenteel zijn er onvoldoende studies die zich richten op het verband tussen de fysieke omgeving en bewegen. Wel zijn er studies die zich richten op de omgevingsfactoren die bewegen stimuleren (Sallis, et al., 1998). Uit deze studies blijkt over het algemeen dat een natuurlijke omgeving hoger wordt gewaardeerd dan een stedelijke omgeving. Zo stelt de Gezondheidsraad dat een natuurlijke omgeving meer uitnodigt tot bewegen en daardoor stimuleert tot langer bewegen. Zoals eerder beschreven zorgt een boerderijomgeving waar dieren en planten verzorgd moeten worden ervoor dat mensen automatisch en op natuurlijkere wijze gaan bewegen (De Bruin, 2009; Elings, 2011).

Gezonder door
beweging

2.4 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord kunt geven:

1. Welke aspecten op de zorgboerderij hebben een positief effect op jongeren met gedragsproblemen en waarom?
2. Waarom denk je dat het belangrijk is dat jonge mensen vaste begeleiders hebben?
3. Wat zijn de belangrijkste elementen op een zorgboerderij voor mensen die herstellen van een verslaving? In welk opzicht heeft het deel uitmaken van een sociale gemeenschap voor hen een ander effect dan voor mensen met psychische problemen? Beschrijf de verschillen.
4. Op welke wijze is het werken op een zorgboerderij van invloed op het fysiek welbevinden van verschillende doelgroepen? Ga hierbij niet alleen in op lichaamsbeweging, maar betrek ook voeding in je verhaal.
5. Waarom denk je dat zorgboerderijen meer in trek zijn bij ouderen mannen met dementie dan reguliere dagopvang?
6. Wat zijn de vier belangrijkste kernkwaliteiten van zorgboerderijen? Welke van deze vier is volgens jou het belangrijkste voor deelnemers en waarom?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Baars, E., Elings, M., & Hassink, J. (2008). De Hoge Born verbindt: kwaliteiten en effecten van zorgboerderij De Hoge Born. Plant Research International.

Bachelor, A., & Horvath, A. (1999). The therapeutic relationship. In: Hubble, A., Ducan, B.L., & Miller, S.D. (eds). The heart and the soul of change. What works in therapy. American Psychological Association.

Bartley, M. (1994). Unemployment and ill health: understanding the relationship. Journal of Epidemiology and Community Health, 48, 333-337.

Boardman, J. (2003). Work, employment and psychiatric disability. Advances in psychiatric treatment, 9, 327-334.

Bohart, A.C. (2000). The client is the most important common factor: Clients' self-healing capacities and psychotherapy. Journal of Psychotherapy Integration 10: 127-149.

De Bruin, S. (2009). *Sowing in the autumn season. Exploring benefits of green care farms for dementia patients*. Wageningen Universiteit.

Cable, N., Sacker, A. & Bartley, M. (2008). *The effect of employment on psychological health in mid-adulthood: findings from the 1970 British Cohort Study*. Journal of Epidemiology and Community Health, 62.

Caplan, G. (1974). *Support systems and community mental health: lectures on concept development*. Behavioural Publications.

Christiansen, C.H., Baum, C. M., & Bass-Haugen, J. (2005). *Occupational Therapy: Performance, Participation and Well-being* (3rd ed.). SLACK Incorporated.

Durkheim, E. (1951). *Suicide: a study in sociology*. The Free Press.

Elings, M. (2004). *Boer, zorg dat je boer blijft! Een onderzoek naar de specifieke waarden van een bedrijfsmatige zorgboerderij*. Wetenschapswinkel Wageningen UR.

Elings, M., Haubenhofer, D., Hassink, J., Rietberg, P., & Michon, H. (2011). *Effecten van zorgboerderijen en andere dagbestedingsprojecten voor mensen met een psychiatrische of verslavingszorgachtergrond*. Plant Research International en Trimbos-instituut.

Elings, M. (2012). *Effects of care farm. Scientific research on the benefits of care farms for clients*. Taskforce Multifunctional Agriculture, Wageningen University and Research, Trimbos-institute and Praktikon.

Elings, M., Hudcová E., Essich L., Harth M., Harrems-Wilders, Kovacova L., D., Moroney A., Moudry J., Pařízek M., Schneider C., Smyth B., Urban D. (2023). Social Work in Farming: Social farming environment as a means of guiding and supporting people from specific target groups. Erasmus+ SoFarTEAM project, Intellectual Output 1.

Eriksen, W. (1994). *The role of social support in the pathogenesis of coronary heart disease: a literature review*. Journal of Family Practice, 11, 201-209.

Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijke, Milieu- en Natuuronderzoek. (2004). *Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden*. Gezondheidsraad en RMNO.

Hartig, T., Mang, M., & Evans, G.W. (1991). *Restorative effects of natural environment experiences*. Environment and Behaviour, 23, 3-27.

Hartig, T., Evans, G.W., Jamner, L.D. (2003). *Tracking restoration in natural and urban field settings*. Journal of Environmental Psychology, 23, 109-123.

Hassink, J., van Dijk, A., & Klein Bramel, D. (2011). *Waarden van Landbouw en Zorg*. Plant Research International.

Hassink, J., Elings, M., Ferwerda, R., & Rommers, J. (2007). *Meerwaarde Landbouw en Zorg*. Plant Research International.

Hassink, J., de Meyer, R., van der Sman, P., & Veerman, J. (2011). *Effectiviteit van ervaren leren op de boerderij*. Tijdschrift voor de Orthopedagogiek, 50(2), 51-63.

Kaplan, S. (1995). *The restorative benefits of nature: towards an integrative framework*. Journal of Environmental Psychology, 15, 169-182.

Ketelaars, D., Baars, E., & Kroon, H. (2001). *Werkend Herstellen: Een onderzoek naar therapeutische (leef)werkgemeenschappen voor mensen met psychiatrische problematiek*. Trimbos-instituut en Louis-Bolk Instituut.

Kielhofner, G. (2002). *Model of Human Occupation* (3rd ed.). Lippincott Williams & Wilkins.

Kulik, J.A., & Mahler, H.I.M. (1989). *Social support and recovery from surgery*. Health Psychology, 8, 221-238.

Kuo, F.E., & Sullivan, W.C. (2001). *Aggression and violence in the inner city: Impacts of environment via mental fatigue*. Environment & Behavior, 33(4), Special Issue on Restorative Environments, 543-571.

Lambert, M.J. (1992). *Implications of outcome research for psychotherapy integration*. In: Norcross, J.C., & Goldstein, M.R. (eds.). *Handbook of psychotherapy integration*. Basic Books.

Laumann, K., Garling T., & Stormark, K.M. (2003). *Selective attention and heart rate responses to natural and urban environments*. Journal of Environmental Psychology, 23, 125-134.

Leyssen, M. (2007). *Tijd voor de ziel*. Lannoo uitgeverij.

Meerdink, J. (1999). *Weet u wat een hulpverlener moet doen? Kinderen en jongeren over de kwaliteit van uitvoerend medewerkers in de (semi-) residentiële hulpverlening*. SWP.

Piat, M., Wohl, S., & DuRuisseau, D. (2006). *The use of volunteers to promote community integration for persons with serious mental illness*. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 10(2), 49-57.

Platform Jeugdzorgboerderijen. (2010). *De jeugdzorgboerderij. Een wenkend perspectief*. Wageningen UR.

Sallis, J.F., Bauman, A., & Pratt, M. (1990). *Determinants of exercise behavior*. Exercise and Sport Sciences Reviews, 18, 307-330.

Schachter, S. (1959). *The psychology of affiliation: experimental studies of the sources of gregariousness*. Stanford University Press.

Ulrich, R.S., Simons, R.F., Losito, B.D., Fiorito, E., Miles, M.A., & Zelson, M. (1991). *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. Journal of Environmental Psychology, 11, 201-203.

Van den Berg, A.E., Koole, S.L., & Van der Wulp, N.Y. (2003). *Environmental preference and restoration: (How) are they related?*. Journal of Environmental Psychology, 23(2), 135-146.

Vaux, A. (1988). *Social support: theory, research and intervention*. Preager Publishers.

Verhaege, P. (2010). *Het einde van de psychotherapie*. De Bezige Bij.

Walburg, J.A. (2010) Jong van geest. Optimistisch ouder worden is geen kunst. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Walter, U.M., & Petr, C.G. (2006). *Lessons from research on paraprofessionals for attendant care in children's mental health*. Community mental health journal, 42 (5), 459-75.

Weiss, R.S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. MIT Press.

Winefield, H.R., Winefield A.H., & Tiggemann, M. (1992). *Social support and psychological well-being in younger adults. The multi-dimensional support scale*. Journal of Personality Assessment, 58(1), 198-210.

3

THEORIËN MET BETREKKING TOT DE ZORGLANDBOUW

David Urban

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- Bepaalde theorieën waarop de zorglandbouw is gebaseerd.
- Hoe de geselecteerde theorieën in de praktijk toegepast kunnen worden, door inspirerende praktijkvoorbeelden te lezen.
- Inzicht te hebben in de verschillende behoeften van de deelnemers op de zorgboerderij.

3.1 INLEIDING

De mens maakt deel uit van de natuur. Vanuit historisch oogpunt leefde (en leeft op sommige plaatsen op aarde nog steeds) de mens gedurende de langste periode van haar bestaan in nauw contact met de natuur. De natuur bepaalde het dagelijkse ritme en de levensstijl van de mensen het hele jaar door. De natuur bepaalde de tijd om te zaaien, de grond te bewerken, te oogsten en te rusten. Een meer fundamentele verandering kwam pas in het recentijdperk van industrialisatie, waarin steden en stedelijke agglomeraties werden (en worden) gevestigd. Ruwweg de helft van de mensheid leeft daar en dit aantal groeit nog steeds. Homo sapiens heeft zich als diersoort ontwikkeld in een natuurlijke ruimte, gedomineerd door bergen, bossen en dieren, niet in betonnen agglomeraties. De natuur is van vitaal belang voor ons leven en onderzoeken tonen aan dat we haar nodig hebben om te kunnen functioneren (Brabencová et al., 2020).

In dit hoofdstuk zullen we ons concentreren op een select aantal theorieën waarop de zorglandbouw is gebaseerd. In de volgende tekst beschrijven we de essentiële voorwaarden voor de afzonderlijke theoretische concepten en laten we zien hoe de respectievelijke voorwaarden kunnen worden toegepast in de zorglandbouw.

3.2 HET CONCEPT VAN EMPOWERMENT EN ACTIEVE PARTICIPATIE

Een van de theorieën die ten grondslag liggen aan zorglandbouw is het concept van empowerment en participatie, dat teruggaat op de tekst *Pedagogy of the Oppressed* (NL: *Pedagogie van de onderdrukten*) van de Braziliaanse sociaal-pedagoog en filosoof Paulo Freire, die voortbouwt op de theorie van 'kritische volwasseneneducatie' (EN: Critical adult education theory). Het concept van empowerment werd in het midden van de jaren zeventig gepopulariseerd door de publicatie *Black Empowerment. Social work in oppressed communities* (NL: *Black empowerment. Social work in onderdrukte gemeenschappen*) van Barbara B. Solomon (1976). Samen met het concept van actieve participatie gaan deze theorieën ervan uit dat actieve deelname aan het oplossen van problemen zorgt voor

een sterkere motivatie en respect voor de resultaten van het werk. Verder zorgt het ervoor dat mensen door deelname aan het oplossen van problemen ook vaardigheden, bekwaamheden en gewoonten opdoen die zij de volgende keer in een soortgelijke situatie kunnen gebruiken.

Tegelijkertijd versterkt hun zelfvertrouwen en vastberadenheid om dingen op te lossen (Šťastná, 2019). Dooris en Heritage (2013) presenteren verschillende definities van empowerment en stellen dat de kern van het concept het begrip ‘power’ (NL: kracht/macht) is, gedefinieerd als het vermogen om controle te hebben over de factoren die ons leven bepalen. Šťastná stelt verder dat de twee concepten (participatie en empowerment) in de praktijk met elkaar verweven zijn. Het concept van empowerment, participatie en de herstelbenadering werden ook in het inleidende hoofdstuk genoemd.

Voorbeelden van het gebruik van het concept empowerment en actieve participatie in de praktijk van de zorglandbouw kunnen zijn: de betrokkenheid van deelnemers bij de verzorging van vee (bijv. schapen, kippen) of de verzorgen van moestuinen en kassen. In een woonvoorziening met landbouwactiviteiten voor mensen met een beperking die in het kader van het SoFarTEAM-project is bestudeerd, was een deelnemers verantwoordelijk voor de verzorging van een aantal schapen (hoeden, voeren, omheinen, enz.) Hij nam deze taak zeer serieus; als hij bijvoorbeeld de instelling moest verlaten om een weekend naar huis te gaan, vroeg hij zich af aan wie van de andere cliënten hij de zorg voor de schapen zou overdragen, zodat hij er zeker van kon zijn dat ze op verantwoorde wijze zouden worden verzorgd. Ook benoemde hij de taak als zeer belangrijk, en wees hij met name op de voordelen van het houden van schapen in de vorm van wol en vlees. Uit zijn opmerkingen bleek duidelijk dat hij de taak zeer waardeerde en graag op deze manier deelnam aan het beheer van de woonomgeving.

Het grote voordeel van werken op een boerderij is de verscheidenheid aan activiteiten en het feit dat prestaties niet de enige maatstaf zijn. Mensen kunnen verschillende soorten werk en verschillende activiteiten doen en zich ontwikkelen. Daarbij doen ze ook veel nieuwe vaardigheden en competenties op die in hun latere leven van pas kunnen komen.

3.3 DE MENS EN OMGEVING - HET SOCIAAL-ECOLOGISCH MODEL

Het ecologische model kan ook worden aangehaald in het kader van de zorglandbouw. Het ecologische model heeft betrekking tot de relatie tussen het individu en diens omgeving, met voortdurende en wederzijdse interactie en beïnvloeding. Bij het werken is het noodzakelijk om niet alleen de problemen en zwakheden te beschouwen en te overwegen, maar ook de kwaliteiten en sterke punten die kunnen leiden tot de zogenaamde veerkracht, d.w.z. onverzettelijkheid (Matoušek et al, 2012).

Het sociaal-ecologisch model legt de nadruk op onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid, en er kunnen vijf basissystemen worden genoemd die de mens omringen en elkaar beïnvloeden. Dit zijn: het *microsysteem* (bestaande uit de directe

Op een zorgboerderij kunnen deelnemers verschillende activiteiten ondernemen. Dit bevordert niet alleen hun vaardigheden, maar ook hun zelfvertrouwen

Wij worden omringd door het microsysteem, het mesosysteem, het exosysteem, het macrosysteem en het chronosysteem

omgeving van de persoon); het *mesosysteem* (de relaties tussen de microsystemen - gezin en school, leeftijdgenoten en familie, enz.); het *exosysteem* (het individu is geen actieve deelnemer, maar wordt beïnvloed door gebeurtenissen in het exosysteem - bijvoorbeeld de werkomgeving van de ouders beïnvloedt het leven van het kind in vele aspecten); het *macrosysteem* (de persoon als lid van de samenleving, inclusief ethische, culturele, religieuze en andere normen); en ten slotte het *chronosysteem* (dat veranderingen in de tijd vastlegt vanuit het perspectief van het individu en zijn omgeving) (Matoušek et al, 2013).

Het leven en werken op een boerderij brengt een aantal voorbeelden en situaties met zich mee waarin interacties optreden. Zo vinden we in veel voorbeelden de vervulling van de basiselementen van de bovengenoemde systemen terug. Het werk en de noodzakelijke dagelijkse routine (verzorging van dieren en gewassen - zaaien en oogsten op een bepaald tijdstip) aarden mensen bijvoorbeeld in een plaats en tijd, of geven ruimte om de veranderingen die zich in de loop van het jaar op de boerderij voordoen, waar te nemen. Het is mogelijk om op te merken hoe de gewassen groeien en rijpen tijdens de verschillende seizoenen en wat het tijdstip is van de oogst en de verwerking van de producten. Daardoor is er interactie binnen het chronosysteem. De boerderijomgeving zelf en het leven op de boerderij, zoals de gebeurtenissen, de noodzakelijke samenwerking en vaak afhankelijkheid van het werk van anderen, plaatst het individu in de context van het exosysteem.

Verzorging van dieren (in dit geval schapen)

Bron: Martin Matěj

Het ervaren van de boerderijprocessen kan zeer belangrijk zijn; het zien van en deelnemen aan de reis van de gewassen van “boer tot bord”. Deelnemers ervaren dat het eten niet direct op hun bord komt: ‘voordat ik het product kan eten, moest het geplant, bewaterd, geoogst enzovoorts worden.’

Werken op de boerderij bevordert de band met voedsel

Het macrosysteem is belangrijk in de boerderijomgeving, omdat veel boerderijen ook functioneren binnen een gemeenschap, waarin mensen zich behoren te houden aan gevestigde regels en normen - zowel wat betreft het samenleven als bijvoorbeeld hun aanpak van het werk op de boerderij. Het leven op de boerderij heeft dus een grote sociale betekenis. Het stelt de deelnemers in staat een andere en nieuwe wereld te betreden, wat van betekenis kan zijn voor deelnemers uit verschillende woonvormen. Op de boerderij hebben ze de ruimte om verschillende mensen, activiteiten en situaties te ontmoeten, waardoor ze ook nieuwe onderwerpen en verhalen opdoen die ze verder kunnen delen met andere deelnemers en familieleden.

Cliënten worden via de boerderij ook deel van de plaatselijke gemeenschap - de boerderij kan een ruimte zijn voor de verkoop van producten aan het grote publiek in de plaats waar ze actief is of de producten kunnen worden verkocht op verschillende boerenmarkten, waardoor de deelnemers extra contact met de buitenwereld kunnen leggen. Ook het feit dat de deelnemers zich in een andere omgeving bevinden dan waar ze normaal zijn (thuis, woonvoorziening, zorginstanties) kan een positief en significant effect hebben. De boerderij is ook een omgeving waar de focus niet ligt op de beperking of het probleem van de deelnemers, maar op wat ze wel kunnen doen en hoe ze zich kunnen redden.

De boerderij richt zich op de mogelijkheden van de deelnemer, niet op zijn beperkingen

3.4 HUMANISME IN SOCIAL WORK

In het kader van de persoonsgerichte benadering is het belangrijk dat de hulpverleners streven naar congruentie en echtheid in de relatie met de cliënt. Hoewel deze benadering uit de sfeer van social work komt, sluit ze heel goed aan bij de zorglandbouw. De hulpverleners moeten handelen in overeenstemming met hun eigen ervaring, en als een echt persoon optreden in de relatie met de deelnemer - het gaat om het delen van de relatie. De benadering van de hulpverlener moet ook zonder oordeel en non-directief zijn; actief luisteren en authentieke vriendschap zijn belangrijk (Nykl, 2012, Matoušek et al., 2012).

Voor de begeleider is het belangrijk dat die actief luistert en een authentieke relatie aangaat met de deelnemer

Echtheid, inzet voor gezamenlijke inspanning, acceptatie van ervaringen, en werkmethoden bij jongeren; dit zijn allemaal aspecten die met de deelnemers geoefend kunnen worden, bijvoorbeeld bij de gezamenlijke verzorging van de tuin of bloembedden in een tehuis voor ouderen. De social workers maken vaak gebruik van de afwisselende seizoenen van het jaar en deze worden gevolgd door individuele activiteiten. Zo worden in de zorg voor ouderen met dementie elementen van zorglandbouw gecombineerd met elementen van reminiscentietherapie, een therapie waarbij herinneringen uit het verleden worden opgehaald. Met Pasen is het bijvoorbeeld mogelijk om een ruimte te creëren waarin de deelnemers kunnen praten over hoe de vakantie in hun jeugd plaatsvond, welke bloemen op dat moment het meest in bloei stonden en wat hun geur

Het werk op de boerderij bevordert het welzijn van de deelnemers door zingeving en waardering

was. Zo ontstaat ruimte voor het delen van herinneringen en ervaringen en voor een luisterend oor.

Werken op de boerderij kan ook verschillende doelgroepen (bv. mensen met psychische problemen enz.) de ruimte geven om zich open te stellen en hun diepste gevoelens te delen waarvan ze het anders moeilijk zouden vinden om erover te praten. Dit kan te maken hebben met het feit dat de activiteiten op de boerderij mensen gronden, verschillende verhalen en thema's naar boven brengen. Bovendien kunnen in het vertellen en delen van deze verhalen en thema's kunnen steeds meer gesprekken worden geopend.

Het werken op de boerderij kan het voor de deelnemers gemakkelijker maken om zich open te stellen en over hun problemen te praten

3.5 EXISTENTIËLE ANALYSE EN LOGOTHERAPIE VAN V. E. FRANKL

Existentiële analyse en logotherapie gaan uit van het idee dat de fundamentele menselijke behoefte de wil tot zingeving is, en dat als deze behoefte niet wordt vervuld, er psychische, somatische en andere problemen kunnen ontstaan. Zingeving wordt vooral gevonden door de verwezelijking van waarden. V.F. Frankl, de auteur van de logotherapiebenadering, verdeelt waarden in *creatieve* waarden (deze worden meestal gerealiseerd door werk, daarbij gaat het niet om het soort werk, maar de manier waarop het wordt uitgevoerd: met inzet, zonder interesse, eerlijk, oneerlijk, enz.); *experientiele* waarden (ervaringen met betrekking tot de beleving van de natuur, kunst, relaties); en ten slotte *attitudinale* waarden (Matoušek, 2012).

Binnen het SoFarTEAM-project gaven de deelnemers een positief oordeel over de mogelijkheid om in de tuin te werken, wat ze zinvol en nuttig vonden. Het aspect "nut" werd herhaaldelijk benadrukt: de deelnemers meldden dat zij na verloop van tijd de vruchten van hun arbeid konden zien wanneer zij de door hen geteelde groenten (tomaten, uien, knoflook, kruiden) konden oogsten om er vervolgens in de keuken maaltijden mee te bereiden. Dit werk was voor hen des te zinvoller toen zij waardering en erkenning kregen van andere deelnemers voor hoe goed zij de moestuin verzorgden en hoe lekker de geteelde groenten waren.

Zinvol werk is daarom een van de belangrijke aspecten van het werk op de boerderij, waarbij de verschillende activiteiten met elkaar verbonden zijn - de zorg voor de dieren/tuin, de materiele voordelen (eieren, vlees, melk, enz.) en de vreugde (planten die groeien, er mooi uitzien en lekker ruiken) van het werk. Dit maakt het werk op de boerderij al zinvol, waardoor het niet nodig om andere zinvolle activiteiten en werkzaamheden te verzinnen.

Wij zien hier een zekere parallel met de door Frankl genoemde creatieve waarde. Volgens de deelnemers in het SoFarTEAM-project zorgden lof en erkenning voor de motivatie om met meer inzet en belangstelling in de tuin te werken. Deze positieve ervaring en het zien van het belang en voordeel van de tuin, motiveerde andere deelnemers om ook bij de tuin betrokken te raken. En als we 'beleving van de natuur' invullen voor de door Frankl genoemde experientiele waarden, dan is het concept van de zorglandbouw een passende benadering.

3.6 VALIDATIETHERAPIE

Validatietherapie is een aanpak die is ontwikkeld en gepraktiseerd door de Amerikaanse gerontoloog en social worker Naomi Feil. Het is een benadering die met name gebruikt wordt bij het werken met oudere deelnemers die gedesoriënteerd zijn (Procházková, 2012). Toch kan het ook goed gebruikt worden in zorglandbouwbenaderingen.

De rol van validatietherapie is de persoon te bevestigen dat diens gevoelens oprecht zijn en dat de verzorger ze erkent (zie ook het hoofdstuk over ouderen in de zorglandbouw).

Gedesoriënteerde personen - waarvan de oorzaak heel vaak ouderdomsdementie is, waarbij het geheugen en denken verstoord is, het kortetermijngeheugen snel vervaagt, enz. - zijn vaak ongelukkig met hun situatie, en zijn niet in staat emotioneel te reageren (huilen, wanhoop, agressie) op de situaties waarin zij zich bevinden. De rol van validatietherapie is dan niet om de toestand van de gedesoriënteerde persoon te weerleggen, maar om te bevestigen dat diens gevoelens echt zijn en dat 'ik', als zorgzaam persoon, ze erken. (Pokorná & Sukupová, 2014)

Validatietherapie is gebaseerd op verschillende fundamentele principes, waarvan er één is dat dingen uit het heden (kleuren, geluiden, geuren, smaken) herinneringen uit het verleden kunnen triggeren (Procházková, 2012). Cliënten keren dan terug naar het verleden, toen ze nuttige en productieve personen waren (Pokorná & Sukupová, 2014).

Binnen het concept van de zorglandbouw kan een aantal elementen worden gebruikt om aan het bovengenoemde validatieprincipe te voldoen. Een voorbeeld zijn kruidentuinen, waarbij de geur van de geteelde kruiden herinneringen kan oproepen. In samenhang hiermee kan ook een discussie met de deelnemers worden ontwikkeld over de bereiding van de gerechten waarvoor de kruiden werden gebruikt en de gelegenheden waarop de gerechten werden geserveerd (feesten, vakanties). Als alternatief kunnen bijvoorbeeld sommige gerechten worden voorbereid als onderdeel van bezigheidstherapie, waarbij andere zintuigen - smaak en geur - kunnen worden gebruikt.

Het is ook mogelijk om aan de hand van activiteiten zoals het verplanten van bloemen of planten (erwten, radijsjes, tomaten, enz.) gesprekken met de deelnemers te openen over hoe zij de activiteiten hebben uitgevoerd, hoe zij de tuin hebben verzorgd, enz.

3.7 THEORIE VAN HERSTEL VAN AANDACHT

Deze theorie beschrijft de algemene voordelen van de natuur voor de mens. Zij stelt dat het verblijf in de natuur ontspant en de concentratie en aandacht verbetert. Het idee gaat ervan uit dat we twee soorten aandacht onderscheiden - intentionele en onwillekeurige aandacht. Intentionele aandacht veroorzaakt geestelijke vermoeidheid. Onwillekeurige aandacht daarentegen brengt regeneratie - kijken naar een bloeiende weide, bergtoppen badend in het warme licht van de zonsondergang, een vlinder die van bloem naar bloem vliegt. Fascinatie voor natuurverschijnselen schept ruimte

voor plezier en lokt tegelijkertijd onwillekeurige aandacht uit. Hierdoor wordt ook de intentionele aandacht hersteld, en vindt regeneratie plaats (Brabencová et al., 2020).

Deze theorie werd ontwikkeld en gepopulariseerd door Stephen en Rachel Kaplan aan het eind van de jaren 1980. Deze auteurs stellen dat er vier cognitieve toestanden, of toestanden van aandacht, zijn op weg naar herstel: a) het hoofd leegmaken, ofwel concentratie: In dit stadium passeren de gedachten, zorgen en restjes informatie van wat iemands aandacht opeiste de geest en vervagen ze); b) Herstel van mentale vermoeidheid: Het echte herstel begint; na een taak of activiteit die gerichte en intentionele aandacht vereist, is het gemakkelijk om je uitgeput en leeg te voelen. Het stadium van herstel van mentale vermoeidheid maakt het mogelijk om die gerichte aandacht te herstellen tot een normaal niveau; c) Zachte fascinatie of interesse: Stelt het individu in staat om enigszins afgeleid te worden en zich bezig te houden met een prikkelarme activiteit die het interne lawaai vermindert en een rustige interne ruimte biedt om te ontspannen; en d) Reflectie en herstel: In de laatste fase, die wordt opgeroepen door een lange periode door te brengen in een omgeving die voldoet aan alle vier de vereisten van een herstellende omgeving, is het individu in staat te ontspannen, diens aandacht te herstellen en na te denken over diens leven (Kaplan, 1995).

Potentiële toepassingsgebieden van deze theorie worden gepresenteerd in een onderzoek dat op drie afzonderlijke gebieden is verricht. In het geval van mentale vermoeidheid kan tijd doorbrengen in de natuur ons helpen onze aandacht te herstellen, vooral na uitputting van die aandacht. Op het gebied van *stressherstel* hebben studies aangetoond dat alleen al de aanwezigheid van wat groen rond het huis mensen kan helpen beschermen tegen de negatieve gezondheidseffecten van stress en bijzonder stressvolle levensgebeurtenissen. Degenen met veel groen rond hun huis hadden minder last van een stressvolle gebeurtenis in hun leven en meldden een betere ervaren mentale gezondheid dan degenen met weinig of geen groen in de buurt. Tot slot in het geval van ADHD suggereren resultaten van onderzoeken dat simpelweg wat meer tijd doorbrengen in de natuur de symptomen van ADHD kan verlichten voor kinderen en jongvolwassenen die met deze uitdagingen te maken krijgen (Ackerman, 2018).

3.8 BIOFILIE-HYPOTHESE

De biofilie-hypothese behelst de stelling dat de mens, als gevolg van de evolutie, een aangeboren neiging heeft om zich op hun levende omgeving en levensechte processen te richten (Gullone, 2000) en aansluiting te zoeken bij de natuur en andere levensvormen. De term biofilie werd gebruikt door Erich Fromm in *The Anatomy of Human Destructiveness* (NL: *De Anatomie van de Menselijke Vernielzucht* (1973)), die biofilie omschreef als “de hartstochtelijke liefde voor het leven en voor alles wat leeft”. De term werd later gebruikt door de Amerikaanse bioloog Edward O. Wilson in zijn werk *Biophilia* (1984), waarin hij stelde dat de neiging van mensen om zich te richten op, en affiniteit te hebben met de natuur en andere levensvormen deels een genetische basis heeft.

De biofilie-hypothese stelt dat mensen een aangeboren neiging hebben om aansluiting te zoeken bij de natuur en andere levensvormen

Volgens de hypothese van de biofilie kan contact met de natuur tegelijkertijd zowel positieve als negatieve emoties bij ons opwekken. Een voorbeeld hiervan is ons gedrag

tegenover slangen of spinnen, wanneer we deze instinctief met extra voorzichtigheid benaderen. De theorie stelt dat elk contact met de natuur gunstig is voor de mens (Brabencová et al., 2020).

3.9 STRESSVERMINDERING: DE NATUUR ZORGT VOOR SNELLER HERSTEL

Onderzoeker Roger Ulrich (1991) baseert zijn studies op een biologisch/evolutionair principe. Hij stelt dat de menselijke evolutie plaatsvond in een natuurlijke omgeving. Zij die positief reageerden op de natuurlijke omgeving en snel herstelden van stress waren evolutionair in het voordeel. Hij kwam tot deze hypothese na zijn beroemde ziekenhuisexperiment waarbij patiënten die uitkeken op groen eerder herstelden dan degenen die uitzicht hadden op een bakstenen muur. In een ander onderzoek vond hij dat de hartslag van mensen die een stressvolle misdaadfilm hadden bekeken, sneller herstelde na het vervolgens bekijken van een video met natuurbeelden, dan na het bekijken van een video met verkeersbeelden erop (Ulrich, 1983).

Dit overzicht van theorieën, dat gebaseerd is op social work en andere benaderingen, maakt duidelijk uit welke conceptuele kaders we putten in de zorglandbouw. Het zou mogelijk zijn om andere te noemen die verband houden met landbouwsystemen, sociale en solidaire economie, maatschappelijk middenveld (EN: Civil Society) en andere. De keuze voor theorieën die voornamelijk gebaseerd zijn op social work komt voort uit de doelstellingen van het SoFarTEAM-project, dat vooral gericht is op de ondersteuning van mensen uit sociale groepen die ondersteuning nodig hebben. Wij geloven dat andere theorieën natuurlijk ook toepasbaar zijn.

3.10 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Welke van de beschreven benaderingen (theorieën) zou jij kiezen bij het werken met mensen met een verslavingsverleden? Discussieer in tweetallen en geef je mening.
2. Is er bij het werken met deelnemers op zorgboerderijen ooit een moment om te kiezen voor een meer controle en een directieve aanpak? Motiveer jouw antwoord en geef voorbeelden.

GEBRUIKTE LITERATUUR

- Ackerman, C. E. (2018). What is Kaplan's Attention Restoration Theory (ART)? Positive Psychology. <https://positivepsychology.com/attention-restoration-theory/>
- Brabencová, M. J., Galle, Z., Kalendová, M., Ruxová, A. T. (2020). Methodology for providing garden therapy in social services. Baliny: Chaloupky.
- Dooris, M., Heritage, Z. (2013). Healthy Cities: Facilitating the Active Participation and Empowerment of Local People. J Urban Health, 90, 74–91. <https://doi.org/10.1007/s11524-011-9623-0>
- Gullone, E. (2000). The Biophilia Hypothesis and Life in the 21st Century: Increasing Mental Health or Increasing Pathology?. Journal of Happiness Studies, 1, 293–322. <https://doi.org/10.1023/A:1010043827986>.
- Kaplan, S. (1995). *The restorative benefits of nature: towards an integrative framework*. Journal of Environmental Psychology, 15, 169-182.
- Matoušek, O., Šustová, J., Navrátil, P., Musil, L., Tomeš, I., Šiklová, J., Kodymová, P. (2012). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. et al. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.
- Nykl, L. (2012). *Carl Ransom Rogers a jeho teorie. Přístup orientovaný na člověka*. Praha: Grada.
- Pokorná, A., Sukupová, M. (2014). *Naomi Feil ® validation in geriatric care*. Kontakt, 16(2), e71–e78. <http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2014.05.004>
- Procházková, P. (2012). *Metoda validace – podpora práce s dezorientovanými lidmi*. PROHUMAN. Online. cit. 05-22-22. <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/metoda-validace-podpora-prace-s-dezorientovanymi-lidmi>
- Šťastná, J. (2019). *Koncept zplnomocnění a participace v sociální práci*. Sociální práce/ Sociální práce. O čem se mluví, online články. 5online. cit. 05-22-22. <https://socialniprace.cz/online-clanky/koncept-zplnomocneni-a-participace-v-socialni-praci/>
- Ulrich, R. (1984). *View through a window may influence recovery from surgery*. Science, 224, 420-1.

4

VEREISTEN VOOR ZORGBOERDERIJEN

Lisa Essich

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De motivatie van zorgboeren om met zorglandbouw beginnen.
- de verschillende organisatiemodellen van de zorglandbouw te kennen.
- inzicht te hebben in de persoonlijke eisen voor het worden van een zorgboer.
- te beschrijven welke beroepsdeskundigheid nodig is voor de zorglandbouw.
- begrijpen welke aanpassingen nodig zijn om een zorgboerderij te beginnen.

Aan de zorglandbouw zijn bepaalde eisen verbonden waaraan het bedrijf en de boer of social worker moeten voldoen. Deze hebben enerzijds betrekking op de zorgboer, die over een bepaalde opleiding moet beschikken, maar anderzijds ook persoonlijk geschikt en gemotiveerd moet zijn. Ten slotte moet, afhankelijk van de doelgroep, rekening worden gehouden met verschillende structurele eisen. In het volgende hoofdstuk wordt uitgelegd welke eisen van toepassing zijn op de zorglandbouw.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat originele citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

4.1 OPERATIONELE STRUCTUUR EN ORGANISATIE

De diensten die zorgboerderijen aanbieden voor hun deelnemers variëren en worden bepaald op basis van het individu en de mogelijkheden van het personeel. Zo werken sommige deelnemers een paar uur per dag op de zorgboerderij als dagbesteding of wonen andere deelnemers voor enkele maanden of jaren op de zorgboerderij in een eigen appartement. De soort en hoeveelheid diensten die de boerderij uiteindelijk besluit aan te bieden, wordt grotendeels bepaald door de middelen van de boerderij: arbeidskrachten, structuur, gezinssituatie en nog veel meer. Afhankelijk van de omstandigheden kan een boerderij als zelfstandige zorg of dagbesteding aanbieden of samenwerken met een zorginstituut, die dan de therapeutische zorg overneemt.

Met name bij biologische boerderijen is er een duidelijke trend om te kiezen voor zorglandbouw als middel tot diversificatie. Ook voor kleinschalige bedrijven kan het bijzonder interessant zijn om te starten met zorglandbouw. Door speciale marketingstrategieën of andere economische activiteiten kunnen zij de concurrentiedruk van grootschalige boerderijen doorstaan. De omschakeling van het eigen bedrijf naar de zorglandbouw moet lonend zijn, maar mag niet alleen maar gebaseerd zijn op financiële beweegredenen. In de

De vereisten voor een zorgboerderij hangen af van de organisatievorm

meeste gevallen is de financiële steun daarvoor niet aantrekkelijk genoeg. Voor sommige soorten hulpverlening is er helemaal geen subsidie. Een zekere economische stabiliteit is daarom de basisvoorwaarde, vooral om de investeringen in het begin te kunnen dekken.

4.2 MOTIVATIE

De motivatie om de zorglandbouw in te gaan is divers. Dat is afhankelijk van wat het doel is: arbeidsintegratie en beschutte werkplaatsen of revalidatie en bezigheidstherapie. Bij woonzorg het hele jaar door, is zorglandbouw een vernieuwende optie. Er wordt andere zorg geboden dan in een reguliere sociale woonvoorziening.

Een idee dat hier nauw mee samenhangt, is het in harmonie brengen van mens, natuur en dier, vanwege de bewezen voordelen van de natuur voor de mensheid. Ook al kan de zorglandbouw inkomsten en arbeid genereren, een zuiver geldgerichte aanpak is eerder zeldzaam. Vereisten voor toetreding tot de zorglandbouw behoort niet slechts economische efficiëntie te zijn maar ook inclusie, wederzijdse verantwoordelijkheid en sociale betrokkenheid.

In een alternatieve voorziening zoals een zorgboerderij brengen de werknemers veel meer tijd door met de deelnemers en hebben ze meer vrijheid bij het plannen van dingen. Het beleid is niet zo streng als in reguliere voorzieningen.

Een andere motivatie kan zijn om het bedrijf om te schakelen naar een sociale onderneming waarbij mensen met een beperking in dienst zijn van het bedrijf. Op die manier kunnen deelnemers nieuwe vaardigheden en verantwoordelijkheden opdoen, bijvoorbeeld voor de verzorging van dieren, en basale werkgewoontes aanleren.

"Ik was geïnteresseerd in een extra bron van inkomsten voor de boerderij, maar toen ik werd opgeleid en ermee begon, kreeg ik er plezier in. Ik nam de tijd om stil te staan en uit te leggen wat ik deed, het kan je een hele nieuwe interesse geven in wat je doet. Je krijgt een hele nieuwe interesse in je vee bijvoorbeeld."

Een andere motivatie komt voort uit de behoefte om het plattelandsmilieu, dat is aangetast door intensieve grootschalige landbouw, te herstellen. Zorglandbouw is de manier om de natuurlijke ruimte op het platteland te verbeteren en een goede omgeving te creëren voor bezoekers, toeristen en klanten. Zorglandbouw is een burgerplicht volgens sommige respondenten van het SoFar-team onderzoek. Het is een toewijding aan het levensvatbaar houden van het platteland, het ondersteunen van de biodiversiteit, en tegelijkertijd de integratie van kwetsbare mensen.

Op deze manier leidde de motivatie voor zelfvoorziening in voedsel, landschapsbehoud en biologische landbouwactiviteiten op natuurlijke wijze tot de integratie van kwetsbare mensen. Het sociale element hoort dus logischerwijs bij het concept agro-ecologie. Agro-ecologie staat voor een beweging in de landbouw die draait om een duurzame aanpak waarin geen schade wordt gebracht aan, maar samen wordt gewerkt met mens en natuur.

Mensen, natuur en dieren met elkaar in harmonie brengen

Sociaal ondernemerschap

“We hebben in het verleden bewust voor beide tuinen gekozen omdat een van de hoofddoelen van onze organisatie het revitaliseren van het platteland is. Zo zijn we geleidelijk beide tuinen gaan aanleggen met als doel om werk te geven aan zowel onze deelnemers aan wie we sociale hulp verlenen als mensen met een beperking uit de omliggende dorpen. “

In de meeste gevallen staat de wens van de boeren om een bijdrage te leveren aan de samenleving voorop. Zo is het aannemen van mensen met een beperking in de landbouw een stap in de richting van meer integratie en participatie in de samenleving. Ook een werkverleden in de sociale sector en het bezit van bijbehorende kwalificaties zijn vaak een motiverende factor. Verder kan het zoeken naar een functie voor leegstaande gebouwen een reden zijn om zich te oriënteren op de zorglandbouw en bijvoorbeeld seniorenhuisvesting te introduceren.

4.3 EDUCATIEVE ACHTERGROND EN PERSONEELSBELEID

De juiste motivatie is een eerste belangrijke voorwaarde om met zorglandbouw te beginnen. Echter, boeren die willen starten met het aanbieden van zorg of dagbesteding moeten ook over bepaalde kennis en sociale vaardigheden beschikken. In principe zijn de juiste houding ten opzichte van de doelgroep en de affiniteit voor het werken met mensen het meest onmisbaar. Dit geldt ook voor de bestaande (landbouw)medewerkers, maar ook voor familieleden op het bedrijf. Op een boerderij die nieuw is in de zorglandbouw is de kans het grootst dat het personeel een opleiding op het gebied van landbouw heeft gevolgd. Om de deelnemers te instrueren en te begeleiden in hun werk moeten er extra professionals uit de sociale sector aanwezig zijn. De lijst van vaardigheden en competenties van zorgboeren en begeleiders is lang. Deze competenties hebben zowel betrekking op de persoonlijkheid van de boer als op diens deskundigheid. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de vereisten als het gaat om personeel en is bedoeld om de boeren te ondersteunen in hun zelfreflectie.

Persoonlijke eisen

Zoals de Engelse term voor zorglandbouw 'social farming' al aangeeft, zijn mensen uit de landbouwsector zoals boeren en tuinders én mensen uit de sociale of educatieve sector zoals social workers de meest waarschijnlijke medewerkers op een zorgboerderij. Het werken met de deelnemers vereist diepgaande kennis en ervaring op het gebied van social work. Daarom worden de boeren meestal bijgestaan door professionals op het gebied van social work. De samenwerking en gezamenlijke organisatie door deze verschillende vakgebieden bepalen uiteindelijk het succes van een zorgboerderij. Het benodigde personeel, de begeleidingsuren en de benodigde kwalificatie van de begeleider verschillen van zorgboerderij tot zorgboerderij en zijn afhankelijk van het type zorgboerderij, de doelgroep en het aantal deelnemers. Bij het aanbieden van dagbesteding zijn de eisen aan zorg en ondersteuning doorgaans lager en is de opleiding van de zorgboer minder relevant. Het bepalen van de doelgroep en hun verantwoordelijkheden vereist al gedetailleerde kennis van de behoeften van de deelnemers en hun eigen vaardigheden en middelen. In principe heeft de boer een

Diepgaande kennis van, en ervaring met social work vereist

hoge mate van toewijding, motivatie en sociale vaardigheden nodig (Limbrunner, Löwenhaupt, Sambale, & Heider, 2014).

Van de boer wordt verwacht dat die, naast de gebruikelijke landbouwkennis op het gebied van productie, bedrijfsadministratie en marketing, beschikt over pedagogische vaardigheden en leiderschapskwaliteiten; het werk zinvol kan plannen, coördineren en delegeren; en overbelasting van medewerkers voorkomt maar tegelijkertijd wel genoeg van hen vraagt. De boer moet in staat zijn een goede werksfeer te creëren. Ondanks deze bijzondere managementvaardigheden leidt de inzet van bedrijfsleiders in de zorglandbouw niet tot hoge inkomenseffecten (Hermanowski, 2006).

Het werk van de deelnemers moet zorgvuldig en met betrokkenheid van alle werknemers en eventuele leden van het boerengezin worden gepland. Ten minste één pedagogisch medewerker of social worker moet minstens part-time ter plaatse zijn om de deelnemers te begeleiden met de juiste expertise. Het is raadzaam het pedagogische werk los te koppelen van de landbouwprocessen. De social workers zijn dan verantwoordelijk voor de deelnemers, maar niet voor het feit dat de daadwerkelijke landbouwactiviteiten plaatsvinden (Baumbach-Knopf, Luft, & Krüger, 2018). De boeren moeten zich ervan bewust zijn dat er vertraging kan optreden in het operationele proces als er deelnemers op de boerderij zijn, omdat hun zorg veel tijd kost. Dit verhoogt de benodigde arbeidscapaciteit, waarmee bij de werkverdeling rekening moet worden gehouden. Afhankelijk van de doelgroep is het mogelijk dat de deelnemers de cognitieve of fysieke capaciteiten missen om bepaalde machines te bedienen. Praktische en veelzijdige activiteiten, zoals de teelt van groenten en fruit, zijn daarom gunstig voor de deelnemers en het operationele proces.

Zoals bij de meeste sociaal-georiënteerde bedrijven is er een belangenconflict tussen sociale en agrarische taken. Bij de relatief hardwerkende en zich aanpassende cliëntengroep van mensen met een verslaving lijken de grenzen niet zo groot als bij bedrijven die werken met mensen met andere beperkingen. Een manager van Hof Fleckenbühl beschrijft dit belangenconflict als volgt:

“Het verband tussen landbouw en verslavingszorg is goed voor de verslavingszorg en slecht voor de landbouw. (...) Dat ik hier landbouw doe met een hele hoop ongeschoolde mensen. (...) Dit is geen geïdealiseerde landbouw meer, waarbij je de schoffel het veld in sleept. We doen het al voor een groot deel met machines, met ingewikkelde en dure machines die eigenlijk alleen door geschoolde specialisten bediend mogen worden. Natuurlijk hebben we ook een groot deel handarbeid, we hebben het nog steeds in onze stallen die we met de hand uitmesten. Dus we kunnen ook ongeschoolde mensen gebruiken. Maar landbouw is al complex; beheer en wisselteeltplanning, het duurt allemaal meerdere jaren ... het is geen gemakkelijk werk. Als ik tegen iemand zeg, ga daarheen en snijd het onkruid weg, dat is de uitvoering, dat doen we ook met ongeschoolde arbeiders. Maar de hele landbouw moet anders georganiseerd worden

Pedagogische
vaardigheden
en leiderschaps-
kwaliteiten

om op lange termijn succesvol te zijn. Dat is de moeilijkheid voor de landbouw.”

(van Elsen, et al., 2012)

Het belangrijkste is dat een team van begeleiders op een zorgboerderij elkaar aanvullen in hun kwaliteiten zodat ze elkaar kunnen helpen maar ook van elkaar kunnen leren. Daarnaast is het net zo belangrijk dat een diversiteit in begeleiders en hun kwaliteiten ervoor zorgt dat deelnemers altijd een match vinden met een van de begeleiders.

4.4 KERNCOMPETENTIES EN -KENMERKEN VAN ZORGBOEREN EN WERKNEMERS

De ervaring leert dat de implementatie van ondersteuning en zorg op een boerderij door administratieve barrières meestal langer duurt dan aanvankelijk verwacht. Vanaf de eerste concrete actie duurt het vaak zes maanden voordat er daadwerkelijke deelnemers naar de boerderij komen (Handboek voor Nederlandse Zorgboeren). De bedrijfsstructuur verandert meestal aanzienlijk, wat een uitdaging kan zijn voor de landbouwmedewerkers. Alle medewerkers die in contact staan met de deelnemers hebben bepaalde sociale vaardigheden nodig voor het werken met de betreffende doelgroep.

Bij elke doelgroep is empathie heel belangrijk. Bij het begeleiden van vluchtelingen bijvoorbeeld is het soms moeilijk voor begeleiders om hun kant van het verhaal te begrijpen ze niet (vaak) in situaties van oorlog en geweld zijn geweest. Evenzo is het vermogen om open te staan voor mensen en, in het geval van vluchtelingen, voor andere culturen en hun verhalen.

De boeren die hun bedrijf willen omschakelen moeten bovenal een open mindset hebben. Ze moeten openstaan voor nieuwe ideeën, nieuwe concepten en ook bereid zijn stappen te zetten. En die stappen zijn niet gemakkelijk. Er moet aan veel eisen worden voldaan en er moet veel worden georganiseerd..

“Het is veel belangrijker om empathisch en communicatief te zijn dan opgeleid te zijn.”

(begeleider van jongeren)

A high degree of patience is very important in everyday work with participants. Depending
Een grote mate van geduld is zeer belangrijk in het dagelijkse werk met de deelnemers. Afhankelijk van de deelnemers kan het wat langer duren om een taak uit te leggen.

Empathie

Open mindset

“Een van de belangrijkste competenties waar we goed in zijn bij het begeleiden van onze cliënten op de werkplaats is geduld, en nog eens geduld.”

(begeleider van mensen met een verstandelijke beperking)

“Geduld, vriendelijkheid, zachtheid. Je probeert niemand te vormen tot wat die niet is. Intuïtie is heel belangrijk. Je moet werken met de elementen, verschillend weer, enz.”

(begeleider van mensen met een verstandelijke beperking)

De werknemers moeten kunnen omgaan met een hogere druk en meer stress. De respondenten geven aan dat het belangrijk is om volhardend en stabiel te zijn, anders loop je snel tegen jezelf aan

“Ik ben authentiek met al mijn levenservaringen zoals ik hier sta, met al mijn zwakheden en sterktes, met al mijn verhalen. En ik neem geen blad voor de mond. Wil je dat ik op een bepaalde manier met ze praat? Dat is het leven zoals het geleefd wordt.”

(jeugdbegeleider)

Authenticiteit betekent ook de bereidheid om jezelf in de spiegel te kijken en transparant en open te zijn.

“Je moet eerst en vooral gegrond zijn in jezelf. Als er mensen komen, als je dingen aan je hoofd hebt, parkeer ze dan. Je moet zo aanwezig mogelijk zijn. Wees gewoon heel bewust, ligt er iets rond zoals een hark waardoor iemand gedeerd kan worden. Maar daarna, wees jezelf en laat hen ook zoveel mogelijk zichzelf zijn.”

(mensen met een verstandelijke beperking)

Een open mind is heel belangrijk. Een open mind voor deelnemers, maar ook voor nieuwe ideeën en plannen. Dit heeft te maken met flexibiliteit. Zoals één van de zorgboeren vertelt:

“Flexibiliteit in de zin dat ik geen verwachtingen kan hebben. Elke dag is anders omdat een mens zich anders voelt. Daarom moet ik altijd een plan B hebben. Ik kan niets standaardiseren. En wat op dit moment werkt, kan de volgende keer volledig mislukken.”

Respondenten die werken met mensen met psychische problemen geven aan dat flexibiliteit een belangrijk kenmerk is.

Authenticiteit is belangrijk bij het werken met elke doelgroep

Flexibiliteit

Figuur 5: Kerncompetenties van zorgboeren (volgens SoFarTEAM Research)

4.5 BOERDERIJOMGEVING

4.5.1 Aanpassingen

Een boerderij is niet automatisch geschikt om deelnemers te ontvangen. In de meeste gevallen moeten bij de start van een nieuw project aanpassingen worden gedaan. Deze aanpassingen zijn afhankelijk van de doelgroep, het soort aanbod en het aantal deelnemers. Aanpassingen van de werkomgeving in de zorglandbouw worden soms ook bepaald door de huidige wetgeving, waarin organisatorische en technische maatregelen zijn vastgelegd voor de tewerkstelling van mensen met een beperking. Deze regelgevingen verschillen in de verschillende EU-landen. De aanpassingen hebben als doel dat deelnemers zich makkelijker kunnen verplaatsen en oriënteren op het terrein, inclusief de gebouwen, en het creëren van een veilige omgeving.

De werkomgeving kan worden beschouwd als de plaats waar de werknemer zich bevindt tijdens het arbeidsproces en werkzaamheden verricht volgens een procedure of technologie, inclusief het instellen, reparatie, reiniging en onderhoud. De werkgever is verplicht technische en organisatorische maatregelen te treffen voor de werknemer die een persoon met een beperking is, met name de noodzakelijke aanpassing van de arbeidsomstandigheden, de aanpassing van de werkplekken, de instelling van beschermde banen, de opleiding of het leerlingwezen van deze werknemers en de verhoging van hun kwalificaties in hun reguliere werk. Elk type beperking vereist enigszins verschillende aanpassingen in de omgeving. De meeste aanpassingen betreffen mensen met fysieke, visuele en auditieve beperking en in andere gevallen

zijn de aanpassingen in de omgeving zeer afhankelijk van het individu (Bayerische Landesanstalt für Landwirtschaft, 2016).

De mate van aanpassing varieert naar gelang van de specifieke doelgroep; over het algemeen zijn de grootste veranderingen nodig voor mensen met een lichamelijke beperking en mensen met beperkte mobiliteit.

Bij het werken met mensen met een lichamelijke beperking of ouderen moeten de ruimtes die door hen gebruikt worden drempelvrij zijn. Er moet aandacht worden besteed aan de drempelhoogte, stoephoogte, hellingen en padbreedte; de breedte van ingangen en deuren en de opening daarvan; leuningen, relingen, hekken en omheiningen en hun veiligheid en doorlaatbaarheid; en verscheidenheid in oppervlakte en kleur van belangrijke elementen op de boerderij. Indien er trappen in het gebouw zijn, moet het mogelijk zijn om op een andere wijze naar boven te komen bv door het gebruik van hellingbanen of een (trap)lift. Werkruimtes, gangen, trappen en andere verbindingen moeten de voorgeschreven afmetingen en oppervlakte hebben en uitgerust zijn voor de activiteiten die daar worden uitgevoerd. Vloeren en vloerbedekkingen moeten slipvrij en drempelvrij zijn. De bruikbaarheid van toiletten is een grote belemmering voor de integratie van mensen met een beperking. Schakelaars, drukknoppen, doorspoelbediening, noodschakelaars, enz. moeten vanuit elke stand kunnen worden bediend. De ideale hoogte hiervoor is 85 cm. Die hoogte waarborgt de toegankelijkheid voor rolstoelgebruikers (Bayerische Landesanstalt für Landwirtschaft, 2016).

“We bouwden een helling voor rolstoelen, we bouwden toiletten, we breidden de gangen uit. We hebben het comfort voor de dieren vermindert, maar het comfort voor mensen met een fysieke beperking vergroot. Dankzij deze barrière vrije aanpassingen begonnen kinderen van scholen en kleuterscholen, gezinnen met kinderen en kinderwagens naar ons toe te komen. We hebben kinderen met een fysieke beperking kunnen integreren in de ruitclub.”

De infrastructuur van het gebouw moet ook begrijpelijk zijn en aangepast zijn aan de behoeften van mensen met beperkingen met betrekking tot de zintuigen. Visueel beperkte deelnemers moeten informatie kunnen ontvangen door middel van aanraking en geluid. Voor slechthorenden kan informatie gebracht via geluid worden aangevuld met visuele informatie. De ruimtes moeten goed verlicht zijn. Markeringen moeten een contrasterende kleur hebben. Illustraties en pictogrammen zijn beter en sneller te begrijpen.

Bij het werken met mensen met een lichamelijke beperking kunnen aanpassingen nodig zijn. Een voorbeeld hiervan is drempelvrij toilet.

Bron: Image Lanz-Andy/Pixabay

Een geschikte pauze- en recreatieruimte en sanitaire voorzieningen zijn noodzakelijk bij elk soort aanbod en bij elke doelgroep. Er zijn ook andere voorzieningen waarover elke zorgboerderij zou moeten beschikken. Bij een groter aantal deelnemers kan een kantine of soortgelijke grootschalige horecavoorziening noodzakelijk zijn. Werken met kinderen en jongeren vereist ook een passende infrastructuur. Het een voordeel als de desbetreffende kleuterschool of school dichtbij is. Verder zijn toegang tot het openbaar vervoer of een chauffeursdienst noodzakelijk om de toegankelijkheid en dus de benutting van het project te garanderen. In principe is het noodzakelijk of wenselijk, afhankelijk van de doelgroep, om de ruimte die bestemd is voor de deelnemers af te bakenen van de andere ruimtes, zodat het risico op ongevallen wordt beperkt. Bij de integratie van mensen met een fysieke beperking kunnen extra verbouwingen nodig zijn om zoveel mogelijk zelfstandig en belemmeringsvrij leven te faciliteren.

Vereiste voorzieningen

- pauzeruimte voor rust en maaltijden
- toiletten en douches
- rustplaatsen buiten (banken, bij voorkeur op schaduwrijke plaatsen)
- accommodaties
- parkeren

Bij het werken met ouderen en bij begeleid wonen is een plek met een goede infrastructuur, passende toegang tot medische zorg en cultuur en goede leveringsmogelijkheden een groot voordeel. Een goede aansluiting op het openbaar vervoer, personenvervoer en een functionerend bevoorradingsstelsel zijn in dit geval eveneens gunstig. Indien de deelnemers op de zorgboerderij wonen en overnachten, zijn op zijn minst slaapkamers noodzakelijk. Afhankelijk van de doelgroep zijn ook individuele appartementen met een passende uitrusting, zoals een keuken, noodzakelijk. Ook toegang tot internet of andere media kan voor bepaalde doelgroepen een nuttige aanvulling zijn. Deze omschakelingsmaatregelen kunnen een hoge investering betekenen, die belangrijk zijn te overwegen bij de keuze voor omschakeling naar zorglandbouw.

4.5.2 Veiligheidsmaatregelen

Als aan eerder genoemde vereisten is voldaan, moet vervolgens de arbeidsveiligheid in de toekomstige werkplekken van de deelnemers worden gewaarborgd. De deelnemers moeten grondig worden geïnstrueerd op hun werkterrein en worden begeleid overeenkomstig hun capaciteiten. De deelnemers moeten zich veilig voelen op het werk - zowel op technisch en fysiek als op psychologisch gebied, want alleen zo kan een beleving van participatie ontstaan. De randvoorwaarden moeten zodanig zijn dat de deelnemers nieuwe dingen kunnen leren, zelfstandig kunnen werken en misschien zelfs de verantwoordelijkheid voor een bepaalde afdeling op zich kunnen nemen.

Deelnemers hebben baat bij het werken met dieren. Bepaalde veiligheidsregels zijn noodzakelijk voor de bescherming van de deelnemers, maar ook voor de bescherming van de dieren.

Bron: Thüringer Ökoherz e.V.

Tijdens een eerste introductie van een nieuwe deelnemer op de zorgboerderij, wordt informatie gegeven over wanneer de deelnemers op welke plekken van de zorgboerderij mogen zijn. Er moeten duidelijke regels zijn over wat is toegestaan op de zorgboerderij,

maar ook in de directe omgeving van de zorgboerderij. Dit houdt bijvoorbeeld ook in dat de deelnemers wordt verteld dat zij 's avonds of 's nachts niet alleen op de boerderij mogen zijn, omdat zij zonder toezicht in gevaarlijke situaties terecht kunnen komen. In bepaalde gevallen moeten ook speciale hygiënische normen worden gehanteerd voor het werk met cliënten om gezondheidsrisico's te minimaliseren en een goed verloop van de activiteiten te garanderen. Dit is vooral noodzakelijk op het gebied van werk met dieren en met peuters en kleuters (Bayerische Landesanstalt für Landwirtschaft, 2016).

Met betrekking tot de technische veiligheid op de zorgboerderij is het een basisvereiste om de wetgeving op het gebied van veiligheid, gezondheid en dierenwelzijn na te leven. Dit mate aan benodigde aanpassingen is afhankelijk van de doelgroep. Er moet echter altijd veel aandacht worden besteed aan de veiligheid in stallen en gebouwen. Dit houdt bijvoorbeeld in dat gevaarlijke stoffen op de juiste wijze moeten worden opgeslagen, maar ook dat machines die deelnemers alleen bij permissie mogen gebruiken achter slot moeten. Zo mag bijvoorbeeld niet de sleutel zomaar in de tractor worden achtergelaten. Het is goed mogelijk dat de deelnemers ook machines en gereedschappen bedienen. Voordat dit gebeurt, moet echter grondig worden nagegaan of de deelnemer in staat is er op verantwoorde wijze mee om te gaan. Als er machines en gereedschappen zijn die niet geschikt zijn voor de deelnemers om mee te werken, moet daar duidelijk op worden gewezen. Werkvoorwerpen en gereedschappen die de werknemer tijdens het werk gebruikt moeten duidelijk, binnen handbereik en in de juiste volgorde op de werkplek worden geplaatst. Het oppervlaktemateriaal en de vorm van alle voorwerpen moeten makkelijk schoon te maken zijn en mogen de gezondheid van de deelnemers niet in gevaar brengen.

Veilig werken is gelaagd: ook de juiste werkkleding is belangrijk, zoals zonwering of handschoenen.

Bron: Martin Matej

Natuurlijk moet de deelnemer ook de wettelijke bevoegdheid hebben om bepaalde machines te bedienen, bijvoorbeeld een rijbewijs voor een tractor of een rijbewijs voor een kettingzaag.

“Het is noodzakelijk ervoor te zorgen dat de deelnemers niet in een ongemakkelijke situatie terechtkomen op een moment dat ze tuingereedschap hebben - spades, schoppen.”

“We gebruiken geen speciaal gereedschap of aangepast gereedschap binnen ons bedrijf, en het zijn over het algemeen dezelfde gereedschappen en apparatuur als die in de normale boerderijomgeving op de boerderij staan.”

4.6 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Wat zijn de verschillende eisen waaraan een zorgboer of social worker moet voldoen?
2. Hoe verschillen de vereisten naargelang de doelgroep?
3. Wat zijn de persoonlijke vereisten voor boeren die zorgdiensten willen invoeren op hun boerderij?
4. Welke factoren bepalen de noodzakelijke aanpassingen voor een boerderij die een zorgboerderij wordt?
5. Noem een aantal van de meest voorkomende die nodig zijn op een zorgboerderij voor mensen met een lichamelijke beperking .
6. Welke voorzieningen zijn nodig voor elke vorm van aanbod en elke soort doelgroep op de zorgboerderij?

PAS JE KENNIS TOE IN DE PRAKTIJK

Mevrouw Smits heeft een boerderij die zich toespitst op groenteteelt. De boerderij beslaat in totaal 50 hectare landbouwgrond en heeft momenteel 3 mensen in dienst. Mevrouw Smits is van plan op de boerderij een voorziening te openen voor senioren die vanwege hun fysieke gesteldheid niet meer alleen kunnen of willen wonen. De senioren zullen worden gehuisvest op de boerderij en zullen naar behoefte lichte taken kunnen uitvoeren om actief deel te nemen aan het leven op de boerderij.

1. Welke voordelen kunnen beide partijen hebben bij de integratie van ouderen in het bedrijf?
2. Wat denkt u, aan welke bouweisen moeten worden voldaan om senioren te huisvesten op de zorgboerderij?
3. Zoek op wat de juridische en verzekeringskwesties zijn in uw land bij het opzetten van dit type accommodatie.
4. Welke activiteiten zouden voor senioren geschikt kunnen zijn om deel te nemen aan het leven op de boerderij?
5. Welke financieringsmogelijkheden kunnen worden overwogen om een dergelijke accommodatie tot stand te brengen?
6. Aan welke eisen moet worden voldaan om een dergelijke faciliteit te beheren en over welke bekwaamheden moet het personeel van de faciliteit beschikken om passende zorg aan de ouderen te verlenen?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Bayerische Landesanstalt für Landwirtschaft (2016). Soziale Landwirtschaft. München.

Baumbach-Knopf, C., Luft, M., & Krüger, M. (2018). Modelle der Sozialen Landwirtschaft in Thüringen und Sachsen. Weimar: Thüringer Ökoherz.

Dutch National Support Centre for agriculture and Care (2013). Handbook for dutch care farmers. Von <https://www.socialfarmingacrossborders.org/images/custom/uploads/40/files/Dutch%20Handbook.pdf> abgerufen

Hermanowski, L. (2006). Werkstätten für behinderte Menschen. „Grüne Bereiche“ meist ökologisch. Ökologie & Landbau, 27-29.

Limbrunner, A., Löwenhaupt, S., Sambale, M., & Heider, K. (2014). Soziale Landwirtschaft in Bayern. Praxisorientierte Bestandsaufnahme. München: Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten (StMELF).

van Elsen, T., Jaenichen, A., Pfirrmann, D., Havergoh, J., Swoboda, F., & Limbrunner, A. (2012). Soziale Landwirtschaft auf Biobetrieben in Deutschland. Witzenhausen: PETRARCA – Europäische Akademie für Landschaftskultur gem. e.V. c/o Universität Kassel. Abgerufen am 12. 07 2021 von http://orgprints.org/21649/1/21649-100E07-petrarca-vanElsen-2011-sozialeLandwirtschaft_kl.pdf

5

OUDEREN

Claudia Vogel

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De lezers zijn in staat anderen te informeren over de groep ouderen, in het bijzonder over ouderen met dementie, ouderen die langdurige zorg nodig hebben en thuiswonende ouderen.
- De lezers kunnen verschillende aspecten beschrijven, analyseren en evalueren van de zorglandbouw voor ouderen, zoals kortdurende activiteitenbegeleiding, dagopvang en begeleid wonen.
- De lezers zijn in staat om de verschillende perspectieven en belangen van het boerengezin, zorgprofessionals, ouderen en mantelzorgers, maar ook belanghebbenden zoals verzekeringsmaatschappijen te beschrijven, te analyseren en te evalueren.
- De lezers begrijpen het verschijnsel leeftijdsdiscriminatie en kunnen maatregelen tegen leeftijdsdiscriminatie evalueren.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

5.1 ALGEMENE KENMERKEN VAN DE GROEP OUDEREN

Het belangrijkste kenmerk van de groep ouderen is dat zij zich in een levensfase bevinden waarin ze geen betaald werk hoeven te verrichten. In plaats daarvan ontvangen ouderen over het algemeen een pensioen. Historisch gezien is de fase van pensionering als aparte levensfase een relatief nieuw verschijnsel. Het ontstond pas met de invoering van overheidspensioenregelingen en met de toenemende levensverwachting. Pas in de tweede helft van de 20e eeuw werd de levensfase van pensionering een vanzelfsprekendheid in de levensloop van de meerderheid van de bevolking. Eerder was het zo dat zonder pensioenregelingen de meeste ouderen tegen betaling moesten blijven werken zolang zij daartoe in staat waren. Bij invaliditeit waren zij aangewezen op steun van hun familie. In moderne samenlevingen kan de overgang naar pensionering worden gezien als het begin van de ouderdom. Wel is het zo dat de wettelijke pensioenleeftijd sterk uiteenloopt in de verschillende pensioenregelingen van verschillende landen (OESO 2019).

Hoewel de pensioenfase vrij is van de noodzaak om betaald werk te verrichten, betekent dit niet dat ouderen niet werken. Naast het feit dat zij bepaalde vormen van betaald werk blijven doen, vaak als zelfstandige, maakt het loslaten van betaald werk in de

Sommige ouderen werken nog tijdens hun pensioen.

pensioenfase meer deelname aan onbetaald werk mogelijk, hetzij binnen de familie (bv. de zorg voor kleinkinderen of zorgbehoevenden), hetzij binnen de gemeenschap (bv. vrijwilligerswerk op verschillende gebieden zoals sport, politiek, cultuur of religie). De generatie die nu in Europa op het punt staat met pensioen te gaan en oud te worden, is geboren in de jaren vijftig en zestig. Deze generatie wordt vaak aangeduid als “boomers” omdat ze met veel zijn in vergelijking met zowel eerdere als latere generaties. De houding en behoeften van “boomers” op oudere leeftijd kunnen verschillen van die van ouderen die eerder zijn geboren, dat wil zeggen in de jaren dertig en veertig. Verwacht wordt dat zij meer openstaan voor alternatieve manieren van leven op oudere leeftijd.

De termen “derde leeftijd” en “vierde leeftijd” worden gebruikt om onderscheid te maken tussen een levensfase die wordt gekenmerkt als een tijdperk van activiteit of persoonlijke ontplooiing en een eindfase van afhankelijkheid, kwetsbaarheid en verval (Gilleard en Higgs 2014). Het is niet mogelijk een leeftijdsgrens vast te stellen voor bijvoorbeeld het begin van zwakheid en dementie, aangezien er enorme interindividuele verschillen zijn in het verouderingsproces die sterk variëren. De behoefte aan langdurige zorg hangt echter samen met de chronologische leeftijd: hoe ouder mensen worden, hoe groter de kans dat zij ondersteuning nodig hebben.

Bovendien variëren deze beide fasen van ouderdom en zeer hoge leeftijd ook weer sterk onder ouderen, bijvoorbeeld in termen van sociaal-economische indicatoren zoals inkomen en gezondheidstoestand, maar ook in psychologische indicatoren zoals cognitieve ontwikkeling en welzijn. Bovendien is er een grote mate van sociale ongelijkheid binnen de groep ouderen, met verschillen tussen rijk en arm; tussen degenen met een goede gezondheid en degenen met een slechte gezondheid; en tussen degenen die samen wonen met familie versus degenen die alleen wonen, bijvoorbeeld na het overlijden van hun partner of omdat zij kinderloos zijn gebleven. Niet alle ouderen zijn een doelgroep voor social work, maar degenen met specifieke kenmerken kunnen dat wel zijn. Dat zijn bijvoorbeeld ouderen die te maken hebben met eenzaamheid en sociaal isolement, met ziekte of een beperking, of met armoede.

In moderne welvaartsstaten zijn de financiële en medische middelen voor ouderen de afgelopen decennia toegenomen, waardoor steeds meer ouderen actief ouder worden. Actief ouder worden is een beleidskader van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), waarbij het faciliteren van actief ouder worden wordt omschreven als “het proces van het optimaliseren van mogelijkheden voor gezondheid, participatie, veiligheid en zekerheid om de kwaliteit van leven te verbeteren naarmate mensen ouder worden” (WHO 2002). In deze context zou de zorglandbouw bij kunnen dragen aan een verhoging van de levenskwaliteit van sommige ouderen. Er zijn drie groepen voor wie het concept van zorglandbouw bijzonder relevant kan zijn: 1) ouderen met dementie; 2) ouderen die langdurige zorg nodig hebben; en 3) mensen die op zoek zijn naar een alternatief woonconcept voor de oude dag die goedkoper zijn en meer sociale contacten bieden dan wonen in een zelfstandige en particuliere woning, en die sociale steun zouden kunnen bieden in het geval van toenemende kwetsbaarheid en een mogelijke toekomstige behoefte aan langdurige zorg. Er is uiteraard enige overlapping tussen deze drie groepen.

**Heterogeniteit
van ouderdom**

**Sociale
ongelijkheid**

**Ouderen als
doelgroep
van de
zorglandbouw**

Jam maken in een gemeenschap

Bron: Bauernhof-WG Marienrachdorf

5.1.1 Ouderen met dementie

Ouderen met dementie zijn een groep die al in veel landen, zoals Noorwegen, Denemarken en Nederland, tot de doelgroep van de zorglandbouw behoort. Ongeveer 7,8 miljoen mensen in de EU worden momenteel door dementie getroffen (Alzheimer Europe 2022). Alleen al in Duitsland leven bijvoorbeeld meer dan 1,6 miljoen mensen met dementie, waarvan de meesten 75 jaar en ouder zijn (Alzheimer Europe 2022). De prevalentie van dementie is leeftijdsgebonden (zie tabel 4): Ongeveer 12 procent van de Europese bevolking van 80 tot 84 jaar en ongeveer 22 procent van de Europese bevolking van 85 tot 89 jaar leeft met dementie. In de leeftijdsgroep van 90 jaar en ouder is het aandeel 41 procent en het aandeel is veel hoger onder oudere vrouwen dan onder oudere mannen.

Tabel 4: Personen met dementie (Europese Unie 2018) prevalentie in procenten (%)

	Alle	Man	Vrouw
60-64	0.6	0.2	0.9
65-69	1.3	1.1	1.5
70-74	3.3	3.1	3.4
75-79	8.0	7.0	8.9
80-84	12.1	10.7	13.1
85-89	21.9	16.3	24.9
90+	40.8	29.7	44.8

Bron: Alzheimer Europe 2022

Dementie is een progressieve hersenziekte die wordt gekenmerkt door geheugenverlies; door verlies van oriëntatievermogen, verwarring en communicatieproblemen; en door gedragsymptomen zoals agressie en waanideeën, waarbij de symptomen mild beginnen en in de loop van de tijd ernstiger worden (Alzheimer Europe 2022). Bovendien blijken symptomen van dementie en depressieve stoornissen vaak samen te gaan bij getroffen ouderen. Hetzelfde geldt in mindere mate voor de combinatie met angststoornissen. Het is mogelijk om verscheidene jaren met dementie te leven met een goede levenskwaliteit, en hoewel genezing niet mogelijk is, zijn er manieren om het ziekteproces te vertragen en sommige symptomen te behandelen. Veel auteurs zien wat dat betreft veel potentie in de zorglandbouw (De Bruin et al. 2017).

De organisatie Alzheimer Europe (2022) noemt de volgende vroege en late symptomen van Alzheimer, maar ook minder voorkomende soorten dementie zoals dementie met Lewy Bodies en vasculaire dementie:

“Vroege tekenen van Alzheimer zijn onder andere geheugenverlies op korte termijn, zich gedesoriënteerd voelen en voorwerpen kwijtraken. Aanvankelijk kunnen mensen met Alzheimer complexe taken moeilijk vinden en het moeilijk vinden hun gedachten te ordenen en uit te drukken. Men mag echter niet vergeten dat sommige veranderingen in stemming en gedrag het gevolg kunnen zijn van communicatieproblemen en ook natuurlijke reacties kunnen zijn op moeilijke situaties, belemmerende structuren, gebrek aan passende steun en een niet-helpende houding, eerder dan van de aandoening zelf.

Naarmate Alzheimer zich ontwikkelt, worden de symptomen merkbaarder en kunnen ze het dagelijks leven meer verstoren. Het geheugenverlies en de problemen met taal en communicatie worden ernstiger. Mensen kunnen last krijgen van verwarring, veranderingen in persoonlijkheid en stemming en moeilijkheden met praktische taken zoals aankleden en wassen. Mensen met Alzheimer in een gevorderd stadium hebben bovendien vaak moeite met lopen, zitten en uiteindelijk met slikken. Alzheimer is een terminale aandoening, hoewel de snelheid van het ziekteverloop sterk varieert per individu.”

(Alzheimer Europe (2022))

Wanneer de symptomen ernstiger worden, is steeds meer hulp nodig om de dagelijkse activiteiten vol te houden en mobiliteitsbeperking, verwondingen en frustratie te voorkomen. De zorg voor dementerende ouderen is tijdrovend en bijzonder veeleisend voor mantelzorgers, familieleden en vrienden. Maatregelen zijn nodig om niet alleen de personen met dementie, maar ook de mantelzorgers helpen. Zo biedt bijvoorbeeld dagbesteding enige verlichting aan zowel de oudere als de mantelzorger, in ieder geval voor een aantal uren per dag.

5.1.2 Ouderen met een (mogelijke toekomstige) behoefte aan langdurige zorg

De groep ouderen met een behoefte aan langdurige zorg is moeilijk te kwantificeren, omdat ouderen in veel gevallen geleidelijk steeds meer ondersteuning nodig hebben en krijgen van hun familie. Het is moeilijk een begindatum van een behoefte aan ondersteuning of zorg te noemen, omdat de belemmeringen in het doen van dagelijkse activiteiten langzaam maar zeker toenemen. Typische activiteiten die moeilijker worden zijn bijvoorbeeld eten, boodschappen doen en de financiën beheren.

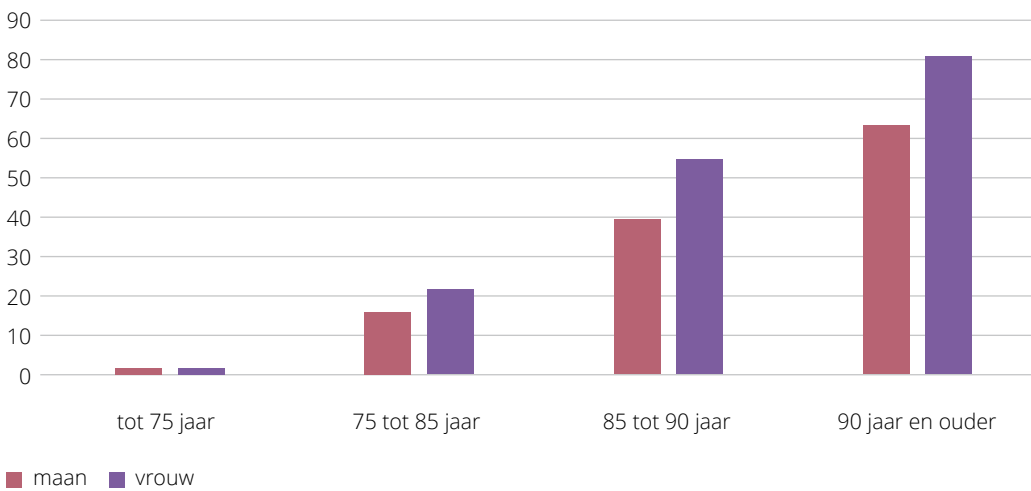
Als we alleen de ouderen tellen die langdurige zorg nodig hebben en een uitkering van de verzekering voor langdurige zorg ontvangen, hebben alleen al in Duitsland ongeveer 4,1 miljoen mensen langdurige zorg nodig, met een stijgende trend (Statistisches Bundesamt 2022). Dementie is slechts een van meerdere indicatoren om de behoefte aan langdurige zorg vast te stellen. Aangezien veel beperkingen leeftijdsgebonden zijn, is de kans dat ouderen langdurige zorg nodig hebben groter naarmate zij ouder worden (zie tabel 5). Op zeer hoge leeftijd kan de zorgbehoefte intensiever en tijdrovender zijn, en in sommige gevallen 24 uurszorg zijn. Bovendien hebben vrouwen op oudere leeftijd veel vaker langdurige zorg nodig dan mannen (zie figuur 6). Ten eerste worden vrouwen gemiddeld ouder; de levensverwachting van vrouwen is in de meeste landen ter wereld hoger dan die van mannen. Ten tweede is het percentage vrouwen van 90 jaar en ouder die langdurige zorg nodig hebben (81%) veel hoger dan het percentage mannen in deze leeftijdsgroep (64%) omdat vrouwen in deze leeftijdsgroep ook vaker alleen wonen.

Tabel 5: Personen die langdurige zorg nodig hebben (Duitsland 2019); prevalentie in absolute aantallen

	Alle	Man	Vrouw
tot 75 jaar	1,323,750	677,698	646,052
75 tot 85 jaar	1,402,556	509,127	893,429
85 tot 90 jaar	773,091	225,949	547,142
90 jaar en ouder	628,208	142,723	485,485

Bron: Statistisches Bundesamt 2022

Figuur 6: Personen die langdurige zorg nodig hebben (Duitsland 2019); prevalentie in procenten

Bron: Statistisches Bundesamt 2022

In Duitsland woont driekwart van de mensen die langdurige zorg nodig hebben zelfstandig en wordt verzorgd door mantelzorgers. In verreweg de meeste gevallen zijn dochters of echtgenotes de verantwoordelijke familieleden, soms in combinatie met de hulp van thuiszorg. Slechts ongeveer een kwart van de mensen die langdurige zorg nodig hebben, woont in een verzorgingstehuis. In andere Europese landen is de langdurige zorg over het algemeen minder afhankelijk van de combinatie van familie en thuiszorg en meer van de openbare gezondheidszorg in vorm van thuiszorg en verzorgingshuizen. In landen met een sterkere verzorgingsstaat voor de oudere bevolking, zoals Nederland, Noorwegen en Zweden, komt de zorglandbouw veel meer voor dan in landen waar de zorg door familie centraal staat bij de zorgverlening aan ouderen, zoals Duitsland en Oostenrijk (De Bruin et al. 2021).

Volksgezondheid
en zorglandbouw

5.1.3 Thuiswonende ouderen

Zorglandbouw heeft de potentie om huisvestingsmogelijkheden te bieden in de vorm van begeleid wonen voor gepensioneerden die in een gemeenschap willen wonen in plaats van alleen, en die in de toekomst misschien hulp nodig hebben bij sommige dagelijkse taken. Gepensioneerden die vrijwilligerswerk doen zouden ook geïnteresseerd kunnen zijn in wonen op een boerderij. Dit kan nog aantrekkelijker worden in tijden van stijgende woonkosten, die de laatste jaren steeds meer de pensioeninkomsten overstijgen. Ook is er een trend naar zelfstandig wonen op oudere leeftijd in veel westerse welvaartsstaten (voor Duitsland bijv. Statistisches Bundesamt 2021). Busch meldt echter in een studie uit 2020: "Er is nauwelijks empirisch materiaal; over SSF [SSF betekent sociale voorzieningen op boerderijen] betreffende ouderen die geen dementie hebben" (Busch 2020: 67).

Gemeenschap

“Zorglandbouw met ouderen is gericht op de domeinen van begeleid wonen en zorg. In een vergrijzende samenleving is zorglandbouw een uitstekende manier om nieuwe en geïndividualiseerde diensten voor ouderen te creëren. Het is een innovatieve aanpak om sociaal isolement van ouderen tegen te gaan. Voor ouderen wordt het verblijf op een boerderij vaak geassocieerd met thuis, positieve jeugdherinneringen en een connectie met de natuur. Er zijn verschillende activiteiten zoals vilten, koken of onkruid wieden waarbij ze met hun vaardigheden een bijdrage kunnen leveren. Die activiteiten spreken alle zintuigen aan.”

(Schneider 2021: 56)

5.2 DISCOURSEN EN VOORDELEN VAN DE ZORGLANDBOUW

Volgens Bock en Oosting (2010) zijn er drie discourses van zorglandbouw die relevant zijn voor de groep ouderen: multifunctionele landbouw, volksgezondheid en sociale inclusie. Uitgaande van het discours van de multifunctionele landbouw wordt groene zorg “gezien als onderdeel van de agrarische sector en een van de nieuwe bronnen van landbouwinkomsten” (Bock en Oosting 2010: 17) waarbij een boerenfamilie “op kleine schaal, met persoonlijke aandacht en individuele zorg” (Bock en Oosting 2010: 18) een zorgsetting biedt aan ouderen. Deze aanpak lijkt aantrekkelijker voor ouderen dan de institutionele zorgsetting in grote verpleeghuizen omdat het lijkt op een familiale zorgsetting. Het extra inkomen voor het boerengezin zou afkomstig kunnen zijn van verzekeringen zoals ziektekosten- of langdurige zorgverzekeringen, afhankelijk van de specifieke welvaartsstaatregelingen in elk land.

Het discours van de volksgezondheid kadert zorglandbouw als onderdeel van gezondheidsbevorderende activiteiten in een natuurlijke omgeving, met doelen als “gezondheidsherstel en -behoud, ziektepreventie en gezondheidsbevordering” (Bock en Oosting 2010: 19-20). Zo stimuleert het verblijf op een boerderij fysieke de fysieke activiteit en de eetlust, evenals een emotionele gezondheid door het verzorgen van dieren en planten. Dit zijn belangrijke aspecten bij oudere cliënten. Dergelijke groene zorgactiviteiten vinden plaats in zorginstellingen of op particuliere boerderijen, maar altijd onder de verantwoordelijkheid van zorgprofessionals (zie Bock en Oosting 2010: 20). Ook hier kunnen de diensten worden gefinancierd door (langdurige) zorgverzekeringen. Aanvullende inkomstenbronnen voor boeren kunnen voortkomen uit het verhuren van ruimtes of stukken land of het ter beschikking stellen van dieren voor activiteiten met ouderen.

Het discours over sociale integratie richt zich op het betrekken van gemarginaliseerde groepen, vaak in een vrijwilligerswerksetting in de stadslandbouw, maar ook in sommige plattelandsgebieden die bekend staan om hun mooie landschap en aantrekkelijkheid voor toerisme. In het algemeen richt sociale integratie zich op het verbeteren van het gevoel van eigenwaarde en het vergroten van het gevoel erbij te horen en een bijdrage te leveren: “Het doel is om opnieuw de gewoonte van werken, kennis en vaardigheden,

en een gevoel van eigenwaarde op te bouwen" (Bock en Oosting 2010: 22). Voor ouderen die met pensioen zijn, bestaat er nog steeds een behoefte aan een dagelijkse routine, een behoefte om deel te nemen aan sociale activiteiten en een behoefte om zich nodig te voelen en te worden gezien als een volwaardig lid van de samenleving. Er is ook een kans om stimulerende sociale contacten te faciliteren. Vooral de interactie met verschillende generaties kan stimulerend werken. Bovendien benoemen Bock en Oosting als aspecten "het bieden van een thuis en een gevoel van verbondenheid aan degenen die aan de rand van de samenleving leven", zoals eenzame ouderen (Bock en Oosting 2010: 22). Aangezien groene landbouwactiviteiten vaak door de vrijwilligerssector worden georganiseerd, is er echter geen formeel inkomen voorzien voor boerenfamilies die oudere vrijwilligers inschakelen.

De voordelen van zorglandbouw voor ouderen zijn wetenschappelijk onderzocht, zo zijn er verschillende onderzoeken over de voordelen voor het welzijn van ouderen met dementie. De Boer et al. (2017) vergeleken zorgboerderijen, reguliere kleinschalige woonvoorzieningen en traditionele verpleeghuizen in Nederland en vonden dat de levenskwaliteit van de bewoners van zorgboerderijen hoger was dan van de bewoners in de traditionele verpleeghuizen. Ze scoorden vooral hoger op de aspecten positieve beïnvloeding, sociale relaties en iets te doen hebben. Er werden echter geen verschillen gevonden in vergelijking met reguliere kleinschalige woonvoorzieningen. Bovendien waren er alleen verschillen voor de kwaliteit van leven, maar niet voor de kwaliteit van zorg, die in alle drie de instellingen goed en vergelijkbaar was.

Welzijn en
levenskwaliteit

Busch (2020: 78) deed onderzoek naar sociale voorzieningen voor ouderen op boerderijen in Duitsland. Haar bevindingen zijn dat de levenskwaliteit van ouderen die op een boerderij wonen vooral afhangt van de persoonlijke waardering en communicatie met de boer en zijn familie. Daarnaast merkte ze op: "Samenvattend werd het duidelijk dat de behoeften van oude mensen sterk verschillen naargelang hun persoonlijkheid en biografie. Terwijl sommigen genieten van nietsdoen tijdens hun pensioen, zoeken anderen een verscheidenheid aan activiteiten. De senioren stelden het bijzonder op prijs als de boeren hen de keuze van activiteiten gaven zonder hen tot iets te dwingen. De meeste senioren namen echter niet deel aan landbouwactiviteiten. Soms werden zij verhinderd door hun fysieke of mentale toestand, soms door een gebrek aan mogelijkheden, en in sommige gevallen door een gebrek aan belangstelling" (Busch 2020: 78).

5.3 AANBOD VOOR OUDEREN OP DE ZORGBOERDERIJ

Op boerderijen is er een gevarieerd aanbod voor ouderen met dementie en hun mantelzorgers, familieleden en vrienden, bijvoorbeeld (De Bruin et al. 2019):

Losse activiteiten: Dit kan een gezamenlijke lunch zijn, rondleidingen op de boerderij voor mensen met dementie en hun verzorgers, of therapie zoals tuintherapie of dierondersteunde interventie therapie. Diensten zoals therapie moeten worden verleend door gekwalificeerd personeel dat is opgeleid als therapeut.

Dagbesteding voor mensen met dementie: In sommige landen zoals Noorwegen en Nederland (Nowak et al. 2015) bestaat dagbesteding op de zorgboerderij voor mensen met dementie in grotere mate dan in andere Europese landen. Dit is nu ook in ontwikkeling in landen als Duitsland waar de behoefte aan dagbesteding enorm is (Busch 2020: 74).

Gemeenschappen voor begeleid wonen: Er is een toenemend aantal gemeenschappen voor begeleid wonen te zien “waar - volgens het concept - een zelfgeorganiseerde groep zorgbehoevende senioren (tot 12 in aantal) een verpleegdienst en een huishoudster in dienst heeft, zodat er 24 uur per dag iemand in de flat beschikbaar is” (Busch 2020: 74). De financiering is tot op zekere hoogte afkomstig van de verzekering voor langdurige zorg. Net als bij dagbesteding stelt het boerengezin in de eerste plaats buiten- en binnenruimten ter beschikking en kunnen kamers aan de gemeenschappen worden verhuurd.

Wonen op locatie: Busch (2020:75) noemt in totaal 28 boerderijen in Duitsland met een aanbod voor senioren als belangrijkste doelgroep. In principe kunnen zij worden onderscheiden in twee types: het ene type biedt vrijetijdsactiviteiten zoals rondleidingen op boerderijen plus het verstrekken van dagbesteding en maaltijden en het andere type biedt accommodatie. Het tweede type dat woonmogelijkheden biedt op de boerderij, is weer onder te verdelen in drie categorieën:

- “Ten eerste zijn er projecten voor wonen als zelfstandige gemeenschap, met individuele appartementen en gemeenschappelijk gedeelde kamers [...]. Hier trekken senioren meestal in een vroeg stadium van hun pensionering in. Er is op dat moment geen sprake van zorg, wat verandert [...]
- Het tweede type woonmogelijkheden betreft aanvullende voorzieningen [...]. Senioren huren een kamer maar hebben ook de mogelijkheid om maaltijden, huishoudelijke hulp, boodschappenhulp, een taxidienst of bezorgdiensten te ontvangen.
- Een derde model van wonen op boerderijen betreft het aanbod voor zorgbehoevenden [...]. Op een van de onderzochte boerderijen in Duitsland hebben de (vrouwelijke) leden van de boerenfamilie een opleiding tot geriatrisch verpleegkundige gevolgd en een zorginstelling opgericht. Op andere plaatsen is de rol van de boer die van verhuurder, die ruimte geeft aan een woongemeenschap voor begeleid wonen” (Busch 2020: 75-76).

Het doel van deze uiteenlopende benaderingen is het bereiken van een hoog niveau van autonomie, waardigheid en levenskwaliteit voor mensen tot op hoge leeftijd en tot aan hun dood. De maatregelen ondersteunen ouderen op verschillende gebieden van participatie, zoals huishoudelijk beheer, het bereiken van een actief leven naar eigen vermogen en deelname aan een gemeenschap.

“De landbouw biedt verschillende manieren om met ouderen samen te werken. Boerderijgebouwen kunnen worden verbouwd tot appartementen of kamers die geschikt zijn voor senioren. Seniorenflats op een boerderij kunnen de basis vormen voor begeleid wonen op het platteland of in de natuur. Sommige boerderijen verhuren alleen kamers voor begeleid wonen. Andere kunnen zorgdiensten aanbieden of speciale programma’s zoals interventie met behulp van dieren of tuintherapie gericht op senioren en mensen met ouderdomsziekten. Van aanbiedingen voor bezoekende groepen uit bejaardentehuizen of seniorenclubs tot dagbesteding tot zorgboerderijen die 24 uur per dag verpleegzorg bieden aan mensen met dementie, er zijn verschillende opties mogelijk. In veel landen zijn de wettelijke voorwaarden voor het vestigen van een zorginstelling of verpleeghuis zeer streng (bv. bouwrecht, verzorging door geschoold personeel). Activiteiten die zorgvaardigheden nodig hebben, kunnen alleen worden geleverd door speciaal opgeleid personeel. Heel vaak zal een boerderij samenwerken met een zorgverlener en alleen ruimte op de boerderij ter beschikking stellen. Voor het werken met ouderen is kennis over ouderdomsziekten noodzakelijk. Vooral voor het organiseren van activiteiten voor mensen met dementie of Alzheimer is speciale kennis nodig. Boerderijactiviteiten moeten aansluiten bij de interesses en vaardigheden van ouderen. Onderwijs over planten en teeltmethoden die aangepast zijn aan ouderen en ook kennis over dieetwensen van deze klantengroep is noodzakelijk. Verder moeten toekomstige zorgboeren weten hoe ze de boerderij kunnen verbouwen om seniorvriendelijk en drempelvrij te zijn (bijvoorbeeld verhoogde bedden die rolstoeltoegankelijk zijn, toegankelijke schuren, invalidentoilet).”

(Schneider 2021: 56)

De zojuist beschreven voorbeelden geven een indruk hoe het verouderingsproces, met een pensioenfase van vele jaren, soms tientallen jaren, vraagt om stabiele en duurzame oplossingen voor huisvesting op oudere leeftijd. Ouderen zijn meestal geïnteresseerd in oplossingen waarbij zij in een vertrouwde omgeving kunnen blijven wonen, ook als hun gezondheid achteruitgaat en zelfs in gevallen dat zij uiteindelijk misschien langdurige zorg nodig hebben. Het is belangrijk om betrouwbare oplossingen te vinden voor zowel de boeren en hun familie als de betrokken ouderen, want het is niet te voorspellen hoe lang een oudere huurder zal blijven. Het is zeer belangrijk om alle scenario’s vooraf te bespreken. Bijvoorbeeld: wat gebeurt er in geval van immobiliteit? Is het mogelijk om een rollator of rolstoel op de boerderij te gebruiken, zijn er trapliften beschikbaar? Wat gebeurt er als er langdurige zorg nodig is? Zijn er artsen binnen handbereik, is er terminale zorg beschikbaar, kan de oudere op de boerderij blijven, is er een ambulante zorgdienst, of zal het nodig zijn om naar een verzorgingshuis te verhuizen? Dit laatste is een oplossing die de oudere misschien wil vermijden, omdat de wil om in een vertrouwde gemeenschap oud te worden een wens is die de verhuizing naar een zorgboerderij in de eerste plaats heeft gemotiveerd. Het aanbieden van huisvesting voor ouderen is een

**Langdurig
engagement van
boerenfamilies**

toewijding op de lange termijn die zelfs de pensionering van de boerenfamilies zelf kan beïnvloeden. Andere diensten zoals losse activiteiten zijn flexibeler en kunnen ook op kortere termijn worden aangeboden.

Samenwerken met dieren (in dit geval met alpaca's)

Bron: Bauernhof-WG Marienrachdorf

Al deze diensten voor ouderen met bijzondere behoeften zijn veeleisend voor de boerenfamilies, omdat zij veel inzet, toewijding en vele uren moeten besteden aan hetzij het zelf bieden van sociale ondersteuning; hetzij het coördineren van de belangen van verschillende partijen zoals de ouderen, hun familieleden, hun huisarts, de verpleging, verschillende andere medische specialisten, de lokale autoriteiten, enz.; en het organiseren van innovatieve oplossingen (De Boer et al. 2021). Daarnaast zijn er veel eisen waaraan zorginstellingen moeten voldoen, bijvoorbeeld wat betreft brandveiligheid, afhankelijk van de specifieke wetten in elk land.

Busch (2020) beschrijft in haar studie dat de geïnterviewde boeren "een bepaald soort pioniersgeest lijken te hebben en gewend zijn te zoeken naar innovatieve ideeën. Eerdere ondernemerservaringen buiten de landbouwsector hebben hen geholpen om te weten hoe ze moeten samenwerken, sociale netwerken moeten gebruiken of welke marketingstrategieën geschikt zijn. Vaardigheden zoals het zelf opzoeken van informatie maken dat zij obstakels te overwinnen, bijna niemand van hen vond in het begin een weg naar de adviesorganen." (Busch 2020: 78).

Natuurlijk zijn er ook mensen die al met pensioen zijn en nog steeds geïnteresseerd zijn in vrijwilligerswerk op een zorgboerderij of in het oprichten van een vereniging die zorg verleent aan ouderen in de gemeenschap (burgerhulporganisaties e.d.). Vrijwilligerswerk door ouderen kan plaatsvinden in de landbouwsector, bijv. als seizoenarbeider bij de oogst, of in de sociale sector, bijv. tijd doorbrengen met mensen met dementie. Over de bijdragen van ouderen moet individueel worden overlegd op basis van hun voorkeuren.

Mensen met dementie of een zwakke gezondheid kunnen ook een bijdrage leveren, bijvoorbeeld aan activiteiten zoals het bereiden van maaltijden of het hoeden van dieren

in de wei, maar zij moeten ook worden beschermd tegen vallen en verwondingen, aangezien zij kwetsbaarder zijn dan anderen. Valpreventie en toegankelijkheid zijn uiteraard belangrijke kwesties voor de binnen- en buitenruimte in zorgfaciliteiten. Het volgende citaat uit het SoFarTEAM-project illustreert dit verband op een bijzondere manier:

“De oudere mensen zijn alleen vrijwillig betrokken. Sommige mensen hebben nooit direct met de dieren gewerkt. Ze kunnen echter wel genieten van het gezelschap van de dieren. Soms neemt de boer een van de dieren mee naar de gezamenlijke woonkamer van de bewoners of hun slaapkamers, zodat alle bewoners kunnen genieten van het contact met de dieren. De broedmachine wordt bijvoorbeeld in de woonkamer geplaatst en de bewoners kunnen het uitkomen van de kuikens observeren.”

5.4 GEDRAGSREFERENTIES EN UITDAGINGEN

Ouderen zijn volwassen mensen met basisbehoeften die wij allemaal hebben: we hebben behoefte aan passende voeding, passende huisvesting, activiteiten, acceptatie, sociale interactie en autonomie. In geval van geestelijke of lichamelijke ziekten en chronische aandoeningen hebben we hulp en ondersteuning nodig. Leeftijdsgebonden verliezen zoals veranderingen in gezondheid en fysieke capaciteiten, overlijden van familieleden en vrienden, en een cognitieve achteruitgang kunnen misschien niet volledig worden vermeden, maar ze kunnen wel worden uitgesteld. Sommige kunnen zelfs omkeerbaar zijn, en er kunnen mechanismen worden toegepast om ermee om te gaan worden toegepast. Aangezien ouderen de laatste fasen van hun leven doormaken, is het belangrijk dat regelingen betrouwbaarheid en bescherming bieden tot aan de dood.

Alle volwassenen zijn verschillend en brengen hun individuele biografie en ervaringen mee. Individuele voorkeuren moeten worden gerespecteerd en het is essentieel dat ook de autonomie van ouderen wordt gerespecteerd, ook als zij in zekere mate beperkt zijn. Wat zij zelfstandig kunnen doen, moeten zij zelf doen zonder hulp van anderen, ook al hebben zij daar meer tijd voor nodig. Dit kan ook helpen om de capaciteiten die er nog wel zijn te versterken.

Ouderen zijn volwassen en verantwoordelijk voor hun gedrag. In het geval van gevorderde dementie kunnen aanvullende beschermingsmaatregelen nodig zijn om gevaar, ongevallen en verwondingen te voorkomen (zoals deuralarmen om mensen te beschermen tegen weglopen gedurende de nacht). Dementie tast namelijk niet alleen het geheugen aan, maar kan ook een verlies van oriëntatievermogen en de wens om te dwalen met zich mee brengen.

Door hun cognitieve stoornis zijn mensen met dementie vaak overprikkeld en gefrustreerd. Soms reageren zij met woede, schaamte of trekken zich terug in een depressie, en in sommige situaties kunnen zij zelfs agressief gedrag ontwikkelen. Als hoofdbehandelaar in de interactie met mensen met dementie is het belangrijk om de

tijd te nemen en vertrouwen te creëren; de personen te betrekken en te motiveren; maar ook om voor jezelf te zorgen (Bundesgesundheitsministerium 2019: p 41). Aan de ene kant volgen benaderingen als validatietherapie het idee dat het positiever is om in de realiteit van de persoon met dementie te stappen dan de persoon terug te dwingen in onze realiteit:

“Op deze manier wordt empathie met de persoon ontwikkeld, waardoor vertrouwen en een gevoel van veiligheid worden opgebouwd. Dit vermindert op zijn beurt de angst. Veel families en verzorgers melden dat zijzelf en de persoon met dementie meer baat hebben bij minder conflicten en een minder stressvolle omgeving.”

(Dementia Australië 2022)

Aan de andere kant is het belangrijk om het volgende te vermijden:

- Confrontatie;
- De persoon met dementie in bedwang houden;
- De persoon met dementie provoceren door te plagen of te lachen;
- De persoon met dementie straffen.

5.5 BENADERING DIE NODIG IS BIJ HET WERKEN MET DEZE DOELGROEP

Boerenfamilies die zich bezighouden met verpleging moeten bereid zijn te communiceren en te coördineren en deel te nemen aan sociale activiteiten met ouderen die op een zorgboerderij wonen. Zij moeten ook openstaan voor dimensies als ethische en spirituele behoeften. Ouderen moeten ook openstaan voor en bereid zijn tot communicatie, aangezien er, zoals in veel families en gemeenschappen, een kans bestaat op generatieconflicten. Personen van verschillende geboortejaren kunnen verschillende waarden, opvattingen en voorkeuren hebben, bijvoorbeeld over wat een goede maaltijd is of wat een goed leven is. Het kan nuttig zijn als de boerenfamilie zelf uit twee of meer generaties bestaat, wat eerder uitzondering dan regel lijkt te zijn.

Ouderen komen uit verschillende sociale milieus. In moderne welvaartsstaten zal vaak slechts een minderheid een jeugd op een boerderij hebben gehad, omdat steeds meer mensen in stedelijke gebieden opgroeien en tijdens hun werkzame leven vooral een arbeiders- of kantoorbaan hebben. Er is ook een enorme variatie in inkomen. Terwijl personen met een hoog ouderdomspensioen meer mogelijkheden hebben om op hun oude dag huisvesting en diensten te vinden, is er vooral behoefte aan alternatieve huisvesting voor alleenstaande ouderen met een laag inkomen of voor ouderen die in armoede leven. Daarom moeten de kosten van huisvesting in de zorglandbouw op een niveau liggen dat betaalbaar en aantrekkelijk is voor geïnteresseerde ouderen.

Communicatie

Sociale achtergronden

Bovendien kunnen de behoeften van oudere mannen en oudere vrouwen enigszins verschillen. Ten eerste zijn er veel meer oudere vrouwen dan oudere mannen die behoefte hebben aan langdurige zorg en een verblijfplaats zoeken op hun oude dag. Dit komt doordat vrouwen in de meeste landen ter wereld een hogere levensverwachting hebben. Daarom hebben vrouwen ook meer kans om op oudere leeftijd een echtgenoot of partner te verliezen dan mannen, een van de redenen waarom oudere vrouwen, op zeer hoge leeftijd meer te maken krijgen met sociaal isolement en eenzaamheid (Vogel, Wettstein en Tesch-Römer 2019: p. 36). Getrouwde oudere mannen leven daarentegen meestal in een tweepersoonshuishouden en als zij langdurige zorg nodig hebben, wordt de zorg meestal in eerste instantie verleend door de echtgenote. Wanneer een weduwe symptomen van dementie of zwakheid vertoont, is er vaak geen echtgenoot beschikbaar om zorg te verlenen. Bovendien hebben oudere vrouwen meer kans op dementie en ernstige beperkingen in het doen van dagelijkse activiteiten te ondervinden dan oudere mannen. Daarom moeten voorzieningen in de zorglandbouw zo worden opgezet dat zij specifiek geschikt zijn voor oudere vrouwen of voor echtparen.

Oudere vrouwen als doelgroep

In het algemeen moet zorglandbouw voor de groep van mensen met dementie of ouderen met een behoefte aan langdurige zorg leeftijdsdiscriminatie vermijden. Aan de groep ouderen worden vaak negatieve stereotypen en vooroordelen toegeschreven, maar oudere mensen kunnen vaak in een zorgboerderijomgeving hun volledige potentie realiseren wat betreft het bijdragen aan de gemeenschap. Om leeftijdsdiscriminatie te voorkomen, moeten we ons afvragen wat onze eigen opvattingen zijn over ouder worden en wat we in de toekomst, als we oud zijn, van anderen verwachten. Ouderen willen geen medelijden of betutteling. Zorglandbouw biedt de kans om opnieuw te onderhandelen en de vraag te beantwoorden: hoe willen we ons leven leiden?

5.6 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Waarom is de levenskwaliteit op oudere leeftijd naar verwachting hoger wanneer men op een boerderij woont dan wanneer men alleen woont? Bespreek ten minste twee verschillende aspecten van levenskwaliteit.
2. Welk gedrag is kenmerkend voor mensen met dementie? Geef minstens drie voorbeelden en licht ze kort toe.
3. Voor boerenfamilies betekent het uitnodigen van ouderen om op de boerderij te komen wonen een langdurige verbintenis. Bespreek verschillende argumenten om deze stelling te onderbouwen.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Alzheimer Europe (2022). *Prevalence of dementia in Europe*. <https://www.alzheimer-europe.org/dementia/prevalence-dementia-europe>.

Bock, B. B., & Oostings, S. (2010). A classification of green care arrangements in Europe. In: J. Dessen, & B. B. Bock (eds.), *The economics of green care in agriculture* (pp. 15-26). COST 866. Loughborough. Loughborough University.

Bundesgesundheitsministerium (2019). *Ratgeber Demenz* (13th Rev. ed.). Bundesministerium für Gesundheit. https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/5_Publikationen/Pflege/Broschueren/BMG_Ratgeber_Demenz_Oktober_2019_barr.pdf.

Busch, C. (2020). *Social services for seniors on farms: perspectives in Germany*. In: Steinführer A., Heindl A. B., Grabski-Kieron U., & Reichert-Schick A. (eds.). *New rural geographies in Europe* (pp. 65-86). LIT Verlag.

De Boer, B., Buist, Y., De Bruin, S., Backhaus, R., & Verbeek, H. (2021). *Working at green care farms and other innovative small-scale long-term dementia care facilities requires different competencies of care staff*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(20).

De Boer, B., Hamers, J.P.H., Zwakhalen, S.M.G., Tan, F.E.S., & Verbeek, H. (2017). *Quality of care and quality of life of people with dementia living at green care farms: a cross-sectional study*. *BMC Geriatrics*.

De Bruin, S.R., De Boer, B., Beerens, H., Buist, Y., & Verbeek, H. (2017). *Rethinking Dementia Care: The Value of Green Care Farming*. *Journal of the American Medical Directors Association*, 18(3): 200-203.

De Bruin, S., Buist, Y., Hassink, J., Vaandrager, L. (2019). *"I want to make myself useful": the value of nature-based adult day services in urban areas for people with dementia and their family carers*. *Ageing and Society*.

De Bruin, S., Hassink, J., Vaandrager, L., de Boer, B., Verbeek, H., Pedersen, I., Grindal Patil, G., Ellingsen-Dalskau, L.H., Eriksen, S. (2021). *Care Farms: A Health-Promoting Context for a Wide Range of Client Groups*. In: Brymer, E., Rogerson, M., Barton, J. (eds.) *Nature and Health. Physical Activity in Nature*. Routledge.

Dementia Australia (2022). *Therapies and communication approaches*. <https://www.dementia.org.au/national/support-and-services/carers/therapies-and-communication-approaches>

Gilleard, C., & Higgs, P. (2014). *Third and Fourth Ages*. <https://doi.org/10.1002/9781118410868.wbehibs139>

Nowak, S.J.M., Molema, C.C.M., Baan, C.A., Oosting, S.J., Vaandrager, L. Hop, P., De Bruin, S. (2015). *Decentralisation of long-term care in the Netherlands. The case of day care at green care farms for people with dementia*. *Ageing and Society*, 35(4), 704–724.

OECD (2019). *Current normal retirement age by gender*. Pensions Glance Paris. (OECD). <https://doi.org/10.1787/888934041326>

Schneider, C. (2021). *Living and care for elderly at social farms*. In Evans, R., & Nobelmann, M. (eds.), *The abstract book. Abstracts of sample courses for degree and short courses in social farming*. (pp. 56-57). <https://bio-thueringen.de/wp-content/uploads/2019/05/Abstract-book-EN.pdf>

Statistisches Bundesamt (2021). *Nearly 6 million older people live alone*. https://www.destatis.de/EN/Press/2021/09/PE21_N057_12411.html;jsessionid=549CE5FC7C8DB42010295796AA90D6AA.live711

Statistisches Bundesamt (2022). *Gesundheitsberichtserstattung des Bundes*. https://www.gbe-bund.de/gbe/pkg_isgbe5.prc_menu_olap?p_uid=gast&p_aid=19333001&p_sprache=E&p_help=0&p_indnr=510&p_indsp=105&p_ityp=H&p_fid=

Vogel, C., Wettstein, M., & Tesch-Römer, C. (2019). *Frauen und Männer in der zweiten Lebenshälfte*. Springer. p.36.

WHO (2002). *Active Ageing. A Policy Framework*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

6

MENSEN MET PSYCHISCHE PROBLEMEN

Aisling Moroney

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De verscheidenheid aan psychische stoornissen/uitdagingen te benoemen en er een breed begrip van te hebben.
- De voordelen van de zorglandbouw voor deze groep te beschrijven.
- De algemene aanpak en essentiële activiteiten te beschrijven die het meest effectief en nuttig zijn bij het werken met deze doelgroep.
- Het volgende te beschrijven: de mogelijke gedragsreferenties en de grootste uitdagingen van het werken met deze doelgroep én goede praktijken om met deze uitdagingen om te gaan .

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

6.1 ALGEMENE KENMERKEN

Eenvoudig gezegd spreken we bij psychische problemen over een gezondheidstoestand waarbij sprake is van **aanzienlijke veranderingen in emotie, denken of gedrag**, of een combinatie daarvan. Het gaat gepaard met leed van het individu en/of problemen bij het functioneren in sociale, werk- of gezinsactiviteiten. Psychische problemen kunnen iedereen treffen, ongeacht leeftijd, geslacht, nationaliteit, inkomen, sociale status, godsdienst of achtergrond. Sommige zijn licht en belemmeren slechts in beperkte mate het normale leven - de meeste mensen met psychische problemen redelijk goed in hun dagelijkse leven - terwijl andere ernstiger of beperkender zijn en vragen om interventie en ondersteuning.

De prevalentie van psychische problemen is significant en neemt op internationaal niveau toe (WHO, 2017; Frankish et al., 2018). Psychische problemen zijn nu een belangrijke oorzaak van invaliditeit in huidige tijd (WHO, 2017) en worden in verband gebracht met een aantal maatschappelijke problemen; met economische kosten door productiviteitsverlies; en, meer fundamenteel, met een reeks negatieve gevolgen voor individuen, gezinnen en gemeenschappen. Geschat wordt dat 1 op de 4 mensen op enig moment in hun leven met psychische problemen te maken krijgt (WHO, 2017) en dit is zowel een persoonlijke kwestie voor individuen een volksgezondheidskwestie voor overheden en de samenleving in het algemeen.

De prevalentie van psychische problemen neemt toe en gaat gepaard met negatieve gevolgen

De twee meest gangbare systemen van psychiatrische classificatie zijn de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) en de International Classification for Diseases (ICD) (NL: Internationale Classificatie van Ziekten en Gerelateerde Problemen) In dit handboek zullen wij de ICD gebruiken, omdat dit het officiële internationale classificatiesysteem is van de Wereldgezondheidsorganisatie. De meest voorkomende psychische stoornissen bij mensen die een beroep doen op de zorglandbouw, worden beschreven in tabel 6 hieronder. Waar relevant worden de symptomen/typische gedragingen beschreven die daarmee samenhangen:

Tabel 6: Verschillende psychische stoornissen en de bijbehorende symptomen en gedrag.

Classificatie van psychische stoornissen	Symptomen en typische gedragingen
<p>Stemmingsstoornissen, ook bekend als affectieve of depressieve stoornissen</p>	<p>Depressie, waarbij de persoon een constante lage stemming en gevoelens van diep verdriet ervaart en diens belangstelling heeft verloren voor activiteiten, gebeurtenissen, enz. die diegene voorheen leuk vond. Depressie kan langdurig of terugkerend zijn. Mensen hebben vaak een verstoorde slaap of eetlust en meerdere lichamelijke klachten zonder duidelijke lichamelijke oorzaak, die ook van invloed kunnen zijn op het energieniveau en hun vitaliteit.</p> <p>Bij een bipolaire stoornis ervaart de persoon ongewone veranderingen in diens stemming, energieniveau, level van activiteit en vermogen om deel te nemen aan het normale dagelijkse leven. Periodes van hoge stemming staan bekend als manische fasen en kunnen gepaard gaan met vlagen van creativiteit, maar ook met overactiviteit en een opgeblazen gevoel van eigenwaarde. Depressieve fasen kunnen leiden tot een lage stemming met soortgelijke gevolgen als hierboven besproken.</p>
<p>Angst(gerelateerde) stoornissen</p>	<p>Gegeneraliseerde angststoornis (GAD). Dit is onevenredige bezorgdheid/angst over een reeks vaak alledaagse situaties op een manier die het dagelijks leven verstoort en die een reeks lichamelijke symptomen kan veroorzaken, waaronder rusteloosheid, vermoeidheid, slaapproblemen, gespannen spieren, enz.</p> <p>Paniekstoornissen waarbij mensen regelmatig paniekaanvallen of gevoelens van paniek van ervaren, variërend in ernst, die vaak gepaard gaan met een reeks lichamelijke symptomen (zoals kortademigheid, pijn op de borst, hartkloppingen, duizeligheid, beven, misselijkheid, enz.)</p> <p>Fobieën, waaronder: sociale fobie, ook wel sociale angststoornis genoemd; eenvoudige fobieën gericht op specifieke voorwerpen of scenario's (bv. angst voor een bepaald dier); en agorafobie, een angst voor situaties waarin het moeilijk kan zijn om weg te komen (bv. als passagier in een rijdend voertuig).</p> <p>Obsessieve-compulsieve stoornis (OCD), ook wel dwangstoornis genoemd, waarbij de persoon voortdurend stressvolle gedachten heeft en een sterke drang heeft om repetitieve taken uit te voeren, zoals handen wassen.</p> <p>Posttraumatische stressstoornis (PTSS) die kan optreden nadat iemand een zeer stressvolle of traumatische gebeurtenis of reeks gebeurtenissen/scenario's heeft meegemaakt of daarvan getuige is geweest.</p>

Neurologische ontwikkelingsstoornissen	De term is van toepassing op een groep stoornissen die zijn ontstaan in een vroege levensfase, zowel de cognitieve als de sociaal-communicatieve ontwikkeling beïnvloeden en die een langdurig zijn en over het algemeen tot in de volwassenheid voortduren. In de ICD-11 vallen de volgende stoornissen onder de categorie 'neurologische ontwikkelingsstoornissen': intellectuele ontwikkelingsstoornissen, welke in de zorglandbouw worden beschouwd en besproken als een op zichzelf staande groep cliënten; ontwikkelingsstoornissen van spraak of taal; en autismspectrumstoornis (ASD) en aandacht stoornissen (ADHD). Met name mensen met ASD en ADHD behoren tot de doelgroepen die het meest gebaat zijn bij zorglandbouw.
Schizofrenie en andere psychotische stoornissen.	Psychotische stoornissen, waaronder schizofrenie, worden gekenmerkt door verstoringen in denken, waarnemen, emoties, taal, zelfbesef en gedrag. Veel voorkomende psychotische ervaringen zijn hallucinaties (dingen horen, zien of voelen die er niet zijn) en waanideeën (vaste valse overtuigingen of vermoedens die men vasthoudt, ook al is er bewijs van het tegendeel).
Persoonlijkheidsstoornissen	Eenvoudig gezegd zijn dit het soort psychische problemen waarbij de houdingen, overtuigingen en gedragingen van de persoon hen langdurige moeilijkheden bezorgen in hun leven en in hun relaties met anderen.
'Burn-out'	Burn-out is in de ICD-11 opgenomen als een beroepsziekte, maar niet als een medische aandoening. Het wordt gedefinieerd als een syndroom als gevolg van chronische stress (van het werk of anderszins) die niet op een goede manier mee om is gegaan. Het gaat gepaard met gevoelens van uitputting en energietekort, toegenomen mentale afstand tot het werk of anderen, negatieve gevoelens of cynisme, en/of verminderde effectiviteit.
Stoornissen als gevolg van middelengebruik of verslavingsgedrag.	Mensen met dergelijke uitdagingen worden in dit handboek over zorglandbouw als een aparte cliëntengroep besproken (hoofdstuk 7).

6.2 VOORDELEN VAN ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET PSYCHISCHE PROBLEMEN

Dezelfde algemene voordelen van zorglandbouw die voor alle doelgroepen zijn vastgesteld, gelden ook voor mensen met psychische problemen, maar vooral de volgende voordelen zijn belangrijk en opvallend:

a) De positieve effecten van tijd spenderen in de natuur.

Een reeks internationale studies vestigt de aandacht op de rol van op nature-based interventies zoals zorglandbouw bij de bevordering van het geestelijk welzijn. Het idee dat tijd in de natuur helend en voedend kan zijn, staat centraal in een aantal invloedrijke theorieën die zijn ontstaan om de relatie van de mens met de natuur op waarde te schatten, waaronder de biofiliehypothese (Wilson, 1984) en de attention restoration theory (Kaplan & Kaplan, 1989). De Biophiliehypothese stelt dat de mens een aangeboren neiging heeft om aansluiting te zoeken bij de natuur en andere levensvormen; dat een scheiding tussen mens en natuur negatieve gevolgen kan hebben; en dat een breed scala van positieve resultaten in verband wordt gebracht met het zien van of tijd doorbrengen in een groene omgeving. Verschillende onderzoeken tonen resultaten zoals snellere genezing na ziekte, minder stress, een verbeterde fysieke gezondheid en

Natuurgerichte interventies kunnen het mentale welzijn bevorderen

'Groen doen': Hands-on activiteit in de natuur kan mensen met psychische problemen helpen aarden

cognitieve en psychologische voordelen bij individuen en bij bevolkingsgroepen als geheel (Taylor et al., 2001; Grahn en Stiggsdotter, 2003; Hartig en Staats, 2006). ‘Groen doen’, d.w.z. praktische activiteiten in de natuur, in plaats van alleen ‘groen zien’, speelt een bijzonder belangrijke rol bij het verbeteren van de gezondheid en het welzijn van mensen, met name voor mensen met trauma of mensen die arbeidsongeschikt zijn geworden.

Uit Nederlands onderzoek blijkt dat echt aan de slag gaan en letterlijk je handen in de aarde steken mensen met psychische problemen kan helpen ‘aarden’. Op die manier kan de zorgboerderij hen rust geven. De focus ligt minder op hun problemen en ze kunnen rustig stappen gaan zetten richting herstel (Elings, M. et al, 2011). Evenzo veronderstelt de Attention Restoration Theory (Kaplan en Kaplan, 1989) dat interactie met de natuur het vermogen heeft om onze aandacht, onze energie en ons zelfbewustzijn te vernieuwen. Zorglandbouw heeft de potentie om enkele belangrijke componenten van een herstellende omgeving te bieden, waaronder de mogelijkheid om ‘weg te zijn’ van gebruikelijke gedachten en zorgen; de kans om je aandachtig te zijn op een manier die geen intens nadenkwerk vereist; en de ervaring om ondergedompeld te worden in de omgeving.

Waarde van
de rust en het
gevoel van
ruimte en vrede

“De natuur is sowieso voortdurend met ons bezig. Zorglandbouw faciliteert dit.”

“De natuur is transcendent, menselijke verbinding is transcendent.”

“Het schept een context voor ervaring. Voor mensen met psychische problemen heeft het een tijdloosheid, zoals de zee, het heeft een effect. Je voelt je klein, maar op een goede manier. Het haalt ons uit onszelf. We maken deel uit van de dagelijkse wonderen van de natuur.”

Volgens Elsey (2016) zorgt het proces van niet-belastende betrokkenheid ervoor dat de geest zich kan ontspannen, waardoor “het constante bombardement van zorgen en stress die zo’n kenmerk zijn van psychische problemen wordt verminderd”. Di Iacovo en O’Connor (eds.) (2009) vestigen de aandacht op de waarde van de rust en het gevoel van ruimte en vrede die verbonden zijn aan de boerderijomgeving, die veel minder prikkels biedt dan meer stedelijke gebieden. De resultaten van het onderzoek van Gonzalez et al. (2011) naar het effect van een interventie in de vorm van tuintherapie tonen een statistisch significante toename van het aandachtsvermogen en een statistisch significante afname van het depressieniveau, het stressniveau en de hoeveelheid piekeren bij de deelnemers, zowel direct na de interventie als bij de follow-upmeting drie maanden na de interventie.

Deelnemers genieten van het meer, terwijl ze samen zijn in de natuur

Bron: Social Farming Ireland

“Het geeft een besef van de plek waar je bent, dit is een heel speciale ontspannende plek en ik hoop dat mensen hetzelfde gevoel hebben en hier echt kunnen ontspannen. Je bent even weg van het mechanische lawaai.”

Een aantal onderzoeken (Loue et al., 2014; Pedersen et al., 2016) vestigt de aandacht op het nieuwe of hernieuwde gevoel van verbondenheid met de natuur dat zorglandbouw faciliteert en voedt en de voordelen van deze verbondenheid voor deelnemers. Loue et al. (2014) verwijzen naar de voordelen in verband met directe observatie van en verbinding met **biologische cycli**, zoals die van plantengroei, terwijl Pedersen et al. (2016) verslag doen van thema's die naar voren komen in discussies met deelnemers, zoals als enthousiasme over het groeiproces gedurende het hele seizoen, en het gevoel er in opgenomen te worden.

“Mensen krijgen te zien en maken deel uit van de volledige cyclus van dingen, van planten en wieden tot oogsten en eten.”

Ook kan de boerderij een ruimte en een plaats bieden waar de dood als een natuurlijk onderdeel van het leven kan worden ervaren en overdacht, op een manier die in de bredere samenleving moeilijk te realiseren is. Zo merkte een boerin in een interview over een van de jonge deelnemers op: *“De dood van de moedergeit was ook een link naar haar eigen situatie...want in het echte leven is het ook moeilijk als je je moeder mist.”* De gelegenheid die de zorglandbouw gewoonlijk biedt om naast de dieren te werken en ze te verzorgen, blijkt veel voordelen te hebben. Een aantal onderzoeken gericht op dierondersteunde interventies rapporteren een afname van angst- en depressieniveaus en verbeteringen in de zelfredzaamheid van cliënten (Berget et al., 2008; Berget et al., 2011; Pedersen et al., 2011). In hun meta-analyse naar de rol van boerderijdieren bij het verlenen van zorg op zorgboerderijen, identificeerden Hassink et al. (2017) een breed

Werken naast en zorgen voor dieren kan veel voordelen hebben

scala aan voordelen, waaronder: gevoelens van nabijheid, warmte en kalmte; de mogelijkheid om positief fysiek contact te hebben met een ander levend wezen; verfrissende ervaring met de basiselementen van het leven; afleiding van zorgen en moeilijkheden; en fysiek actief zijn op een zeer natuurlijke, impliciete manier.

Bron: Eliška Hudcová

“Ik zei laatst tegen mijn ezel “Jij bent mijn troef [betekenis: middel tot succes] op de zorgboerderij!”. De ezel en de honden zijn geweldig om in de buurt te hebben. De ezels zijn

b) Mogelijkheden voor zinvolle activiteiten

Een grote hoeveelheid literatuur wijst op de algemene voordelen van werken voor de mentale gezondheid (Haertl en Miyuki 2006; Lim et al., 2007). Een optie als zorglandbouw heeft een rol te spelen in het bieden van een zinvolle activiteit, alleen al door het aanbieden van de werkplek, maar ook door het faciliteren van: het ontwikkelen van vaardigheden; het opbouwen van vertrouwen; en gevoelens van nut, betekenis en zingeving. Vervolgens kunnen deelnemers daardoor in sommige gevallen doorstromen naar verdere training of opleiding, begeleid werken, deeltijdwerk of in sommige gevallen een volledige reguliere baan (Iancu, 2013).

Er wordt een bijzondere waarde gehecht aan het soort activiteiten dat wordt ondernomen en de werkwijze op een boerderij, die om meer gaat dan het vullen van de tijd. In een aantal studies wordt gesteld dat zorglandbouw inherent vervullende en bezighoudende taken biedt (Hassink et al., 2010; Gorman, 2017). De zorg en het welzijn voor de omgeving, voor planten en dieren, die inherent is aan activiteiten op

Zinvolle activiteiten laten de deelnemers zien dat ze nodig zijn en dat hun werk waardevol is

zorgboerderijen bieden deelnemers de mogelijkheid om te voelen dat ze nodig zijn, dat er iets van hen verwacht wordt, dat ze verantwoordelijk en maatschappelijk waardevol werk doen en dat hun werk resultaat heeft (Gorman, 2017; Pedersen et al., 2012).

“Het is zinvol werk dat gedaan moet worden, we verzinnen het niet, het is niet gekunsteld. En in tegenstelling tot andere werkervaringen streven we naar volledige deelname.”

“Het zijn goede sterke ‘macho’ praktische klussen die je doet, wat vooral voor mannen heel belangrijk is.”

Uit onderzoek blijkt ook dat dit gevoel ergens deel van uit te maken en ‘natuurlijke arbeid’ te verrichten, deelnemers ertoe aanzet aandacht te besteden aan dagelijkse routines (de tijd bijhouden, betrouwbaarheid, etc.) en gemotiveerd te zijn om door te gaan (Pedersen et al., 2016).

c) Vaardigheden ontwikkelen en positieve ervaringen opdoen

Hassink et al. (2010) beschrijven zorglandbouw als een interventie die uitgaat van de sterke punten van de deelnemer (EN: strengths-based intervention) en gericht is op empowerment. De vaardigheden die op de zorgboerderij worden opgedaan zijn inherent praktisch en waardevol en stellen deelnemers in staat de zelfredzaamheid te verwerven die voortkomt uit het leren en toepassen van deze vaardigheden, waardoor een gevoel van vertrouwen, hoop, en een doel ontstaat dat essentieel is voor het herstel van de mentale gezondheid (Else, 2016; Pedersen et al. 2012).

De verworven vaardigheden stellen de deelnemers in staat tot zelfredzaamheid, wat een gevoel van zelfvertrouwen, hoop en een doel geeft

“Het geeft mensen een gevoel van controle en voldoening en bouwt hun gevoel van eigenwaarde op. Ze presteren, zo simpel is het.”

“Een van de deelnemers heeft de outdoorcursus [in de plaatselijke stad] gedaan. Ze kreeg vertrouwen van de zorglandbouw om het te doen en wij konden haar helpen met het project dat ze moest doen als onderdeel van de cursus.”

Pedersen et al. (2016) merken op dat er in vergelijking met andere werkervaringsmogelijkheden een enorme variatie is in de werktaken die op een boerderij kunnen worden uitgevoerd, waardoor voortdurende aanpassing en flexibiliteit mogelijk is. Een aantal studies (Iancu et al., 2014. Pedersen et al., 2014) vestigen de aandacht op de vele mogelijkheden die de gemiddelde boerderij biedt om te wisselen tussen activiteiten naargelang interesses, niveaus van functioneren, stemming op de dag, enz. Het zorgt ook voor een proces van ontdekking van wat mensen al kunnen en waar hun vaardigheden liggen:

“Je kunt dingen ontdekken over mensen, capaciteiten die ze hebben. Eén kerel bleek monteur te zijn en hij hielp mijn tractor repareren. Hij kwam gewoon tot leven als hij zijn ding deed.”

Mensen waren in op een plek waar ze echt konden zijn. Het geeft ze een kader buiten hun normale omgeving en het is alsof ze konden zien waar ze staan. Ik zie ze verrast worden door zichzelf. Een baan zou veel te veel zijn, maar dit zit er een beetje tussenin.”

Hieraan gekoppeld is de kans die de boerderij de deelnemers biedt om weer positieve ervaringen op te doen, om dingen voor elkaar te krijgen. Bijvoorbeeld dat ze pompoenzaden planten en er aan het einde een grote pompoen ligt of dat het kalf dat ze hebben gevoerd groeit en gezond is. Veel mensen met psychische problemen hebben misschien een lange periode achter de rug waarin veel dingen niet lukten, en het zijn deze positieve ervaringen die kunnen helpen bij een toename in hun zelfvertrouwen.

d) Sociale verbondenheid en het opbouwen van sociale vaardigheden

In de basis breidt deelname op een zorgboerderij onmiddellijk het sociale netwerk van de deelnemer uit, omdat deze allerlei mensen ontmoet, waaronder de boer/het boerengezin, andere deelnemers, en bezoekers zoals andere landarbeiders, de dierenarts, burens, enz. Iancu et al. (2014) stellen dat de zorgboerderij mensen in sommige gevallen in staat kan stellen om hun isolement te doorbreken. Di Iacovo en O'Connor (eds.) (2009) rapporteerden in hun Europa-brede studie dat de deelnemers vonden dat ze op de zorgboerderij als 'normale' mensen werden benaderd in plaats van als patiënten. Verder zeiden ze dat ze ervoeren dat ze met respect en zonder vooroordelen behandeld werden. In de studie van Di Iacovo en O'Connor (eds.) noemen de deelnemers ook de persoonlijke relatie met de boer en diens zorg voor hen als een belangrijke kwaliteit van de zorgboerderij. De warmte en het gemak van de relaties kunnen mensen aanmoedigen om openlijk over hun leven te praten; over de positieve dingen maar ook over de uitdagingen.

“Mensen stellen zich open. De ergotherapeuten merken vaak op dat de deelnemers praten over dingen op de boerderij waar ze hun nooit over horen praten, dingen als hun achtergrond, hun familie, enz.”

“Ik ben naar het afstuderen van enkele deelnemers van een cursus aan het plaatselijke college geweest. Het is leuk om naar iets te gaan wat belangrijk is voor de deelnemers. Het was geweldig, ik heb hun familie ontmoet.”

Praatje rond de keukentafel

Bron: Social Farming Ireland

Deze twee deelnemers verwezen ook meermaals naar hun eigen psychische problemen, zij het niet noodzakelijk in die bewoordingen. De ene refereerde naar zichzelf als iemand die 'een boerderij en een huwelijk was verloren aan de drank', terwijl de andere het had over het "onwel" [EN: „becoming unwell"] zijn in een bepaalde fase van zijn leven. Er was een gemak in de manier waar op ze naar hun eigen problemen refereerden, wat wijst op de niet-veroordelende en warme sfeer die door [de zorgboer] en ook door de deelnemers zelf werd gecreëerd.

- Fragment uit observatie door onderzoeker op zorgboerderij.

Dit gevoel van sociale verbondenheid strekt zich uit tot de bredere gemeenschap en boerenfamilie. Dit is met name het geval bij boerderijen met woonvoorziening waar mensen voor langere tijd verblijven.

“Op een van de werkdagen doen we iets buiten de boerderij of iets anders. We hebben gekanood, we hebben een feest gegeven met plaatselijke muzikanten en vrienden, we hebben de rivier schoongemaakt, wat ook echt een ‘feel-good’ factor had; we hebben een plaatselijke vriend laten komen om een workshop vilten te geven, wat uitstekend verliep. We hebben lokale mensen en vrienden en een gemeenschap waaruit we kunnen putten.”

“Het bredere gemeenschapsaspect is erg belangrijk. Er komen altijd burens langs. Er werkt een lokale man bij mij op de boerderij en ik zorg er altijd voor dat hij er is als de jongens komen.”

“Omdat het een dorp is, kent iedereen de boerderij en ze kennen de klanten. Als ze denken dat iemand in gevaar is, bellen ze ons. [...] Ik denk dat mensen het ook belangrijk vinden dat ze ergens bij horen, niet alleen bij de boerderij maar ook daarbuiten.”

Een andere belangrijke component van het zorglandbouwmodel is het groepskarakter van de activiteiten en de mogelijkheden die dit biedt om verbindingen en relaties tussen leden van de groep en een breder gevoel van gemeenschap te creëren. Hassink et al. (2010) rapporteerden hoe een van de onderzoeksdeelnemers met ernstige psychische problemen aangaf in het dagelijks leven alleen te zijn, maar door het bezoeken van de zorgboerderij ervoer dat deel uit te maken van een gemeenschap waarin die zich geaccepteerd, veilig en gerespecteerd voelde. Uit een onderzoek van Gonzalez et al. (2011) bleek dat de hoeveelheid groepscohesie positief correleerde met verbeteringen in mentale gezondheid en stress. Bovendien meldde een meerderheid van de deelnemers aan hun onderzoek een toename in sociale activiteit na de interventie.

Het werk op de boerderij biedt een informele gelegenheid voor sociale interactie

“Dat is een van de belangrijkste resultaten; deelnemers kletsen met elkaar en krijgen een band en delen nuttige informatie. We zien verbeterde sociale vaardigheden, hun vermogen om met ons en anderen om te gaan.”

“Je ziet dat mensen elkaar steunen, zorglandbouw biedt daar ruimte voor. Als men ergens sterker in staat of meer van weet.”

Zoals Elsey (2016) heeft opgemerkt, biedt het werken op de boerderij een niet-bedreigende gelegenheid voor sociale interactie, waarbij de focus op het boerderijwerk betekent dat sociale verbinding niet de focus maar eerder een (gelukkig) bijproduct is van de activiteit. Zoals zij opmerkt, neemt dit de druk weg van sociale interacties, doordat de aandacht niet langer alleen uitgaat naar het individu - zoals in meer klinische settings het geval zou kunnen zijn - maar naar het zij-aan-zij werken aan de taak die voorhanden is. Deze mogelijkheid is bijzonder waardevol voor mensen met een sociale angsten. Onderzoeken tonen ook aan dat het teamwork, wat inherent is aan zorglandbouw, vertrouwensrelaties opbouwt tussen alle partijen.

“Vertrouwen is heel belangrijk. Als ik hekken aan het plaatsen ben, houd ik de paal vast terwijl zij hem in de grond slaan. Dat een heel groot ding, dat ze weten dat ik ze vertrouw om me geen pijn te doen.”

“Een van de recente deelnemers vraagt nu of de begeleider op het erf kan blijven terwijl wij gaan klussen. Dat is echt een goede vooruitgang voor deze persoon.”

Een ander voordeel van zorglandbouw is dat het mensen iets geeft om over te praten met mensen in hun leven buiten de zorgboerderij. De sociale voordelen reiken dus verder dan de boerderij.

e) Fysieke gezondheid en welzijn

De boerderijomgeving biedt aanzienlijke mogelijkheden voor een grote verscheidenheid aan fysieke activiteiten en bewegingen die bijdragen aan de fysieke fitheid, kracht en behendigheid van deelnemers: rondlopen op de boerderij, vaak op heuvels en op ongelijke ondergrond, maar ook buigen, strekken, graven, tillen, enz.. Zoals Eley (2016) opmerkt, is dit een fysieke activiteit die wordt uitgevoerd voor een nuttig doel, in de frisse buitenlucht en bijna onbewust, wat allemaal op een natuurlijkere manier gaat en misschien meer aanspreekt dan formele interventies die het label ‘beweging’ dragen. Een ander voordeel van zorglandbouw voor alle deelnemers aan de zorglandbouw is wellicht een verbeterd slaappatroon. Eley (2016) suggereert dat activiteit op de boerderij een bijzonder gevoel van voldoening en van ‘positieve vermoeidheid’ kan geven, wat op zijn beurt ontspanning en slaap bevordert. Deelnemers aan onderzoek op Ierse zorgboerderijen (SOFI, 2019a, 2019b) spraken over het eenvoudige genoegen om aan het eind van de dag lichamelijk moe te zijn omdat ze iets gedaan hebben in plaats van moe te zijn van inactiviteit. Een aantal deelnemers aan het SOFI-onderzoek sprak ook van een toegenomen bewustzijn van het belang en de waarde van gezonder en zelfbereid voedsel en van veranderingen in hun eigen eetgewoonten, ook als ze niet op de zorgboerderij zijn.

Lichaamsbeweging op de boerderij kan de lichamelijke conditie bevorderen, evenals kracht en behendigheid, en leiden tot een beter slaappatroon

“De verandering kan heel zichtbaar zijn. Bij de huidige deelnemer dacht ik op de eerste dag dat hij staand in slaap zou vallen, maar dat is niet meer het geval. Dat komt omdat hij geen goede routine had, hij was de hele nacht op. Maar nu hij hier is, gaat hij op een redelijke tijd naar bed. Het heeft de cyclus doorbroken. Hij zegt zelf dat hij zich fitter voelt en nu hij dat is, wil hij meer bewegen. Ook worden mensen aangemoedigd om beter te eten en nieuwe dingen te proberen, voedzamere dingen. De frisse lucht en lichaamsbeweging zijn zo goed voor mensen.”

De mogelijkheid om fysieke arbeid te verrichten was een belangrijk voordeel voor een groot aantal deelnemers aan onderzoek van Social Farming Ireland (NL: Zorglandbouw Ierland) onder deelnemers met psychische problemen (SOFI, 2019). In sommige gevallen kwam dit voort uit een sterke interesse in en voorkeur voor fysieke arbeid, en in andere gevallen uit het besef dat ze een te groot deel van hun dagelijks leven zaten omdat ze niet werkten of in een dagelijkse routine zaten.

Kracht en conditie opbouwen door typische boerderijactiviteiten

Bron: Social Farming Ireland

“Fysiek werk kan goed zijn als er veel aan de hand is in het hoofd. Bijvoorbeeld als mensen stemmen horen en als andere werkelijkheden heel sterk zijn. Soms heb ik de indruk dat zo’n eenvoudige fysieke activiteit een beetje rust brengt. Het brengt rust in de geest.”

6.3 ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET PSYCHISCHE PROBLEMEN IN DE PRAKTIJK

6.3.1 De link tussen bestaande voorzieningen ter ondersteuning van deze doelgroep en de zorglandbouw

Zoals opgemerkt in het consensusdocument van de Europese Commissie over de toegang tot psychische zorg in Europa (2016), bestaat er een brede consensus over de noodzaak om over te stappen van het zorgmodel dat gebaseerd is op de traditionele grote psychiatrische instellingen naar moderne alomvattende gemeenschapsgerichte zorgmodellen, inclusief acute opname-eenheden in algemene ziekenhuizen. Zij merken op dat gemeenschapsgerichte voorzieningen - die interventies zoals zorglandbouw zouden ondersteunen - in verband worden gebracht met een grotere tevredenheid van de gebruiker, een betere deelname aan het sociale leven, meer vervulde behoeften en therapietrouw. Zowel in dit document als in de Mental Health Atlas for the WHO European Region (2017) wordt echter geconstateerd dat op dit punt zeer ongelijkmatige vooruitgang is geboekt. Om maar twee indicatoren te noemen: psychiatrische ziekenhuizen - vaak zeer grote instellingen - blijven de meeste intramurale diensten leveren, vooral in Midden- en Oost-Europa, en het personeel in de psychische zorg in Europa en elders bestaat nog steeds voor het overgrote deel uit verpleegkundigen en psychiaters in plaats van ergotherapeuten, social workers, enz. Meer in het algemeen hebben de zorgstelsels volgens de World Health Organisation (2022) (NL:

Wereldgezondheidsorganisatie) niet adequaat gereageerd op de toenemende druk van psychische aandoeningen, met over de hele wereld een grote kloof tussen de behoefte aan behandeling en het verstrekken daarvan. Binnen deze brede context van ontoereikende en ongelijkmatige hulpverlening zijn het de volgende voorzieningen die deze doelgroep idealiter ondersteunen, zichtbaar in figuur 7, wat een aangepaste versie is van het meerlagige model van psychische zorg van de WHO dat gebruik maakt van een piramidiaal kader.

Figuur 7: Multi-level model voor psychische zorg (aangepast van WHO-piramide voor een Optimal mix van diensten voor mentale gezondheid) (WHO, 2009).

Mensen zouden *mogelijk* op de meeste niveaus binnen deze piramide toegang kunnen krijgen tot de zorglandbouw, hoewel de voorzieningen die het dichtst bij de top van de piramide liggen de meeste kans maken. Het belangrijkste en meest toegankelijke deel van de psychische zorg vindt plaats buiten de formele dienstverlening om en omvat zelfzorg en informele gemeenschapszorg, onder meer van gemeenschapsorganisaties, non-profit organisaties, praatgroepjes en steun van familie, vrienden, burens, enz. Op dit niveau kunnen mensen tijd doorbrengen op boerderijen of gebruik maken van andere natuur- of groene therapieën zoals gemeenschapstuinen, boswandelingen, enz. met behulp van hun eigen middelen, gemeenschapsnetwerken, enz.

Het volgende niveau, waar meer formele ondersteunende voorzieningen beschikbaar komen, is dat van de eerstelijnsgezondheidszorg (d.w.z. algemene gezondheidsvoorzieningen in de gemeenschap, waaronder huisartsen, praktijkondersteunende verpleegkundigen, enz.) In sommige landen kunnen mensen vanuit dit niveau van zorgverlening toegang krijgen tot gemeenschapsgerichte opties zoals zorglandbouw, het wordt dan bijvoorbeeld voorgeschreven of wordt vergoed door een ziektekostenverzekering, enz.

Zelfzorg en informele gemeenschapszorg

Eerstelijnsgezondheidszorg

De volgende niveaus van hulpverlening voor mensen zijn meer gespecialiseerd en omvatten psychiatrische voorzieningen in ziekenhuizen, langdurig woonvoorzieningen, gespecialiseerde psychiatrische faciliteiten en gemeenschapsgerichte GGZ voorzieningen. Gemeenschapsgerichte GGZ voorzieningen - waaronder netwerken van gemeenschapsvoorzieningen, sociale woongroepen, dagbesteding, ondersteuning door multidisciplinaire teams waaronder ergotherapeuten, social workers enz. - zijn gewoonlijk de meest natuurlijke bron van waaruit plaatsingen op een zorgboerderij en andere meer persoonsgerichte interventies worden georganiseerd en ondersteund. Er bestaan in Europa aanzienlijke verschillen in de mate waarin de verschillende gezondheids- en maatschappelijke zorgstelsels de capaciteit hebben als het gaat om financiering, systemen, organisatiecultuur, personeel, enz. om dergelijke innovatieve acties te ondersteunen.

De volgende niveaus van dienstverlening die beschikbaar zijn voor mensen zijn meer gespecialiseerd

Naast de interventies van de diensten voor psychische zorg zijn er andere, bredere vormen van ondersteuning die beschikbaar zijn voor mensen met een psychische aandoening, zoals uitkeringen, begeleide werkplekken, sociale werkplaatsen, en sociale huisvesting.

6.3.2 Activiteiten die van bijzonder belang en waarde zijn voor deze doelgroep

Net als bij andere groepen op de zorgboerderij, moet in de eerste fasen van het verblijf op de boerderij een proces van ontdekking plaatsvinden - zowel voor de persoon zelf als voor de boer/het personeel - van wat de voorkeuren, vaardigheden, interesses en uitdagingen van de deelnemers zijn. Boeren in het SoFarTEAM-onderzoek deelden hun perspectief op dit ontdekkingsproces::

Proces van ontdekking

“We kijken op de eerste dag wat ze wel en niet kunnen en wat ze leuk vinden en gaan van daaruit verder. Je probeert ervoor te zorgen dat iedereen een beetje kan doen wat ze echt leuk vinden.”

“Er zijn enkele dingen die ik doe waardoor ik al vroeg een idee krijg van de vaardigheden en de concentratie van mensen. Zaden zaaien is een goede, omdat het concentratie en fijne motoriek vereist.”

Social farms are characterised by a high degree of flexibility, variety and choice in terms of activities. Social farms on care farms are characterised by a high degree of flexibility, variety and choice in terms of flexibility, variety and choice in terms of what people can do, where they can focus, or even the intensity with which they can work. This all makes a very individual and flexible approach possible which is absolutely essential for the success of care farming for people with mental health problems, as these extracts from interviews with care farmers show:

Een individuele en flexibele aanpak is een belangrijke succesfactor van Social farming

“In principe is een individuele aanpak al lang succesvol gebleken, wat vooral te danken is aan de specifieke diagnoses en de reële capaciteiten en vaardigheden van onze cliënten of werknemers. Verdere ondersteuning zit ook in de hoeveelheid werkuren, waarbij we proberen een adequate hoeveelheid werkuren voor onze werknemers vast te stellen in relatie tot hun werkelijke vaardigheden en capaciteiten of we zijn bereid en in staat om deze werkuren flexibel aan te passen en wellicht voor een beperkte periode te verkorten.”

“Een deelnemer die stuitte van energie gaf ik de opdracht om het hoge onkruid te wieden terwijl een deelnemer die angstig was ik de opdracht gaf om het kleine onkruid te wieden omdat die beweging kleiner is.”

“Zo verdeel ik bijvoorbeeld in mensen met een grove en fijne motoriek, er zijn de mensen die hartstochtelijk graag kruiwagens heen en weer kruien en uitmesten of grond verplaatsen of zoiets of [naam deelnemer] graaft en werkt in een kas en compost verplaatst. Dat is het soort dingen dat hij graag doet en dan zijn er de anderen die gepassioneerd zijn over het uitprikken of het werken op kleine schaal in de microkosmos. Overzichtelijk en mooi. En dan zijn er degenen die van dieren houden en dat ook echt nodig hebben. Dat hangt dus meer af van temperament en neiging...”

In overeenstemming met deze individuele en flexibele aanpak is er niet één vast “pakket” van activiteiten op een zorgboerderij die van bijzonder belang of waarde zijn voor deze doelgroep. Zoiets zou immers het bijzondere van de zorglandbouw tenietdoen. Het gaat meer om het ondersteunen van unieke individuen op unieke boerderijen om te ontdekken waar ze goed in zijn, waardoor ze geïnspireerd worden en waarin ze geïnteresseerd zijn. Hieronder volgen echter de belangrijkste onderdelen van een dag op de zorgboerderij die van bijzonder belang zijn voor deze doelgroep:

a) Dichtbij de natuur zijn

Zoals opgemerkt in punt 6.2 hierboven, kan buiten zijn in de natuur bijzonder heilzaam zijn voor mensen die worstelen met hun mentale gezondheid. Elke dag tijd nemen om in contact te zijn met de bodem, planten, bossen, dieren en met de cycli van het leven en de seizoenen is belangrijk om mensen te ‘aarden’ en hen te verbinden met de essentie van het leven.

“Vroeger leefden we veel meer met de seizoenen nu zijn de zomers even lang als de winters omdat we licht en centrale verwarming hebben. Daardoor missen we het ritme van de seizoenen, bijvoorbeeld dat je je in de winter terugtrekt. De wijngaard helpt de deelnemers om weer in dit ritme te komen.”

“Mensen houden er echt van om in het veld te staan en de dieren naar hen toe te laten komen, daar de tijd aan geven [is belangrijk]”.

De boer of het personeel moet ook aandacht besteden aan wat iemand op een bepaald moment nodig kan hebben.

Bron: Eliška Hudcová

Zij aan zij, handen in de grond.

Bron: Social Farming Ireland

“Als mensen te veel in hun hoofd zitten, zeg ik: ga met je handen wieden in plaats van met de schoffel, want dan sta je dichterbij de grond.”

“De bodem is heel belangrijk; ik moedig mensen altijd aan om hun handen erin te steken.”

“Als het niet goed gaat, kunnen ze een geit of een paard [gaan] knuffelen.”

b) Het aanbieden van zinvolle en noodzakelijke taken

Het is belangrijk dat de activiteiten en taken op de boerderij ‘echt’ en zinvol zijn en dat de deelnemers aan het eind van de dag een oprecht gevoel van voldoening hebben en dat zij bijdragen aan iets dat groter is dan zichzelf:

“[...]maatschappelijke relevantie, samenwerken en iets groters doen dan mijn eigen directe behoeften en voldoening.”

“Dieren voeren, schuurtjes opruimen, bomen planten, hekken plaatsen, zaaien, planten, hogedrukspuiten (iedereen houdt ervan), hout hakken. Het heeft iets heel bevredigends. Je ziet het werk gedaan worden.”

“Ze beseffen de waarde van het buiten zijn in de frisse lucht, wat zo goed is voor de ziel; om bezig te blijven; om aan het eind van de dag het gevoel te hebben dat de dag goed besteed is.”

De boerderij zal altijd een mix zijn van dagelijkse routinetaken en nieuwe projecten of taken, maar het is belangrijk dat de deelnemers kunnen zien en voelen dat zij in de loop van de tijd groeien in hun kunnen en zelfvertrouwen.

“Belangrijk om elke dag kerntaken te doen omdat ze dan hun eigen leerproces en vooruitgang kunnen zien. Er is een zelfverzekerdheid dat ‘het nu tijd is om de noten te doen’ en ze weten hoeveel we er nodig hebben. Dat is de aard ervan, herhaling.”

Er is echter ook de noodzaak om mensen uit te dagen om aan de behoeften van het bedrijf te voldoen, wat hun gevoel van bekwaamheid en zelfvertrouwen vergroot:

“De activiteiten worden dus enerzijds zo gekozen dat ze passen bij de situatie van de persoon. Anderzijds worden ze gekozen op basis van wat er gedaan moet worden. Bijvoorbeeld hout kloven, hout zagen, dat hebben we allemaal al gedaan. En ik kijk gewoon wat werkt bij deze persoon en bied meerdere opties... Er zijn mensen voor wie het echt goed is als ze in beweging zijn. Zij hebben eenvoudige, hanteerbare taken nodig die werken zonder veel uitleg, zonder al te veel na te hoeven denken. Dus ze moeten gewoon kracht zetten.”

“Weten hoe je mensen moet pushen en hoeveel. De dieren zijn een geweldig middel om mensen uit hun comfortzone te halen. Vaak zijn mensen tot veel meer in staat dan ze tot nu toe hebben gedaan. De dingen samen met andere mensen doen in de echte wereld is heel waardevol.”

Ook is het belangrijk om, waar nodig, taken aan te bieden die mensen kunnen uitdagen en een risico-element hebben.

“Dingen die een beetje riskant zijn maar toch veilig, zoals de houtversnipperaar. Je doet het altijd op een gecontroleerde manier, maar het is goed voor mensen en iets heel menselijks om te willen.”

c) Structuur en ritme aanbrengen

Mensen die worstelen met psychische problemen, en vooral zij die voorheen werkloos waren, hebben vaak geen structuur en routine, wat schadelijk kan zijn voor hun mentale gezondheid en welzijn. Zoals opgemerkt door een aantal boeren/ondersteuners, kunnen deelnemers aankomen met patronen die niet opbouwend zijn, of inderdaad helemaal geen patronen:

“...ondersteunen de deelnemers in hun benadering van het normale leven door hen structuur te bieden, ondanks al het wantrouwen dat hij meebrengt. Mensen komen met een zelfstructuur [gedachtenpatroon] dat ze nergens op kunnen vertrouwen, niets is betrouwbaar. En dat duurt, en heeft misschien wel zes maanden nodig, tot ze daar zijn.”

“Een ander probleem in het begin is de afstelling van de medicatie, zodat de deelnemers een normaal dagelijks leven aankunnen. De afstelling van de medicatie is ook heel belangrijk zodat de bewoners bijvoorbeeld dezelfde slaap- en werktijden hebben en elkaars ritme niet verstoren. In het begin gaat het om ritme.”

Bron: Eliška Hudcová

“Zo resoneer je eigenlijk met het echte leven. Vooral de dagelijkse routine met de dieren; de eenden en ganzen vroeg naar buiten laten en 's avonds weer naar hun slaapplek brengen. En dat geeft structuur en een kader dat niet star is, maar wel leeft en waarin je ontmoetingen hebt.”

Het is belangrijk dat de tijd die op de boerderij wordt doorgebracht een soort betrouwbaar ritme heeft volgens de seizoenen, het tijdstip van de dag en de taken die moeten worden uitgevoerd.

d) Activiteiten en benaderingen die aanzetten tot delen, vriendschap en teamwork.

In de eerste plaats stimuleert alleen al het samen werken aan gezamenlijke taken het gesprek, de verbinding en de samenwerking rond de taak of wat er op dat moment op de boerderij gebeurt. Deze beschikbaarheid van gespreksonderwerpen kan een zeer goede en niet-confronterende manier zijn om mensen die gereserveerd zijn, of een laag zelfvertrouwen of een gebrek aan sociale vaardigheden hebben te stimuleren om zich open te stellen.

“Als iemand hier aankomt en niet zo spraakzaam is, verandert dat als die in de tuin gaat werken, omdat diegene dan een thema heeft om over te praten en hier het eerste contact legt.”

“Dankzij het werk in de tuin worden goede relaties tussen cliënten ondersteund. Dit bevordert ook de samenwerking.”

“Sommige dieren fungeren ook als laagdrempelige vriendschap voor cliënten. De cliënten durven dan bijvoorbeeld dingen te delen die ze belangrijk vinden in het leven.”

“Over het algemeen denk ik dat de beste sfeer tussen de [deelnemers] op het veld, in de schuur of in de tuin is. Dus als mensen met elkaar omgaan. Dan hebben ze geen tijd om elkaar vanaf de zijlijn te beoordelen.”

Als het passend is, moeten de deelnemers worden aangemoedigd om in paren of in groepen te werken rond een bepaalde taak, zoals het wieden van een stuk grond of het verplaatsen van dieren of zelfs het samen gebruiken van een stuk gereedschap: een boer merkte op hoe waardevol een tweehandig apparaat om palen de grond in te drijven voor hekken was om teamwork te stimuleren. Er kunnen gevallen zijn waarin het voor de boer passend is om de deelnemers aan zichzelf over te laten en hen een ruimte te bieden om een connectie te maken zonder de boer als bemiddelaar:

“Het kan goed werken om mensen een beetje ruimte te geven, uit beeld te stappen om de deelnemers onderling te laten interacteren.”

Het creëren van een warme en leuke sfeer voor mensen met psychische problemen is cruciaal om het opbouwen van vriendschappen en echte banden met andere mensen aan te moedigen, iets wat anders misschien ontbreekt in hun leven. De gezamenlijke werkzaamheden/activiteiten zijn daarvoor essentieel, maar dat geldt ook voor andere gelegenheden om samen te komen en plezier te maken, zoals maaltijden, thee- en koffiepauzes, het vieren van iemands verjaardag, feestdagen, enz.

“[...] en natuurlijk vriendschap! Het is een gemeenschap waar je mensen leert kennen, waar vriendschap ontstaat. Sommigen hebben elkaar hier ontmoet, ze brengen veel tijd met elkaar door. Ze doen alles samen. En de vriendschap ontwikkelt zich niet alleen tussen de bewoners, maar ook tussen personeel en bewoners.”

“Ledereen brengt een verhaal mee en samen zou je boeken kunnen schrijven over wat je meemaakt.”

“Het is voor ons heel belangrijk dat mensen zich thuis voelen in een familieachtige setting. Dus ja, voor sommige mensen voelt het inderdaad als familie omdat ze vaak niemand anders hebben om het mee te delen.”

“Leuke activiteiten rond de feestdagen, gewoon samen plezier maken. Ik denk dat het voor deelnemers waarde toevoegt aan hun leven. Hun wereld is over het algemeen klein, ze gaan hier met het de algemene bevolking om en leren meer mensen kennen.”

6.3.3 Benadering die nodig is bij het werken met deze doelgroep

De basisprincipes die gelden voor het werken met alle doelgroepen - iedereen als individu behandelen, de aanpak daarop afstemmen, toenadering zoeken tot hun beleving - moeten aan alles ten grondslag liggen. Maar de volgende zijn specifiek belangrijk bij het werken met mensen met psychische problemen:

a) Aanwezig, geground en intuïtief zijn

Hoewel het ook relevant is voor andere doelgroepen, is het vooral belangrijk dat de boeren/begeleiders zich zelf geground en mentaal op een goede plaats voelen. Zo kunnen zij de deelnemers beter ondersteunen:

“Als ik zelf niet in een goed humeur ben, als ik niet alles goed op een rijtje heb, is dat besmettelijk, dat merken ze. Het is heel subtiel.”

“Het is de moeiteloosheid en het aanwezig zijn dat resultaten oplevert. Het is dat gevoel van verbondenheid dat je met mensen krijgt en dat kan alleen als je redelijk ontspannen en geaard bent.”

“Je hebt in ieder geval empathie en interesse nodig. En dan moet je ook geduld hebben en rustig kunnen zijn en conflicten niet uit de weg gaan. Je hebt een bepaalde stabiliteit nodig of je moet op zoek gaan naar de achtergrond waar je hulp kunt krijgen om dat te evalueren.”

Het is ook heel belangrijk dat je je zeer bewust blijft en aan te kunnen voelen wat er op een bepaalde dag met mensen gebeurt, zodat je adequaat kunt reageren:

“Je observeert mensen de hele tijd en ziet hun lichaamstaal. Wij zijn ons daar heel bewust van, deels door het kanoën [deze zorgboer is ook kano-instructeur] omdat je de hele tijd mensen ontmoet en zorgvuldig de instructie geeft. Je kunt dus intuïtief aanvoelen wanneer ze moe zijn of je moet overschakelen op iets anders.”

“Bij deze doelgroep is het belangrijk om aanwezig te zijn en een goede band te hebben met de deelnemers. Niet opdringen en te moeilijk doen. Moeiteloosheid en eenvoud staan centraal.”

Verbinding maken met de koe en het land, geaard blijven

Bron: Social Farming Ireland

b) Behandel mensen als mensen

Hoewel de zorgboer of medewerkers van de zorgboerderij zullen weten dat de persoon psychische problemen heeft, is het cruciaal om de persoon eerst als persoon te zien en niet als diens stoornis::

“Dat is heel duidelijk, dat ik in een niet-psychiatrische context werk, dat ik het tekort niet zie. Zelfs de mensen die hier wonen, die deze mensen ontmoeten, zien de psychische problemen niet als eerste. Ze zijn nogal blanco. Zij zien eerst de persoon.”

“Je moet op de hoogte zijn van de problemen van mensen en het dan vergeten.”

“Een van de dingen die de zorglandbouw kan bieden is dat ze de persoon in het begin niet kennen - in tegenstelling tot de zorgverlening die hen slechts op één manier kent. Boeren kunnen echt het gevoel hebben dat ze kunnen floreren en potentie hebben. Als we dat voor ogen kunnen houden, kan alleen dat geloof op zich al mensen over de streep trekken. Je creëert een ruimte voor mensen om zich te ontplooiën omdat je ervan uitgaat dat het kan. Ze voelen zich geweldig als ze dat doen.”

Dit houdt in dat de persoon wordt gezien als iemand die ook iets te geven heeft en dat een relatie in twee richtingen wordt aangemoedigd:

“We krijgen ook iets van hen - ik kreeg een nieuw recept voor bruin brood van een van de deelnemers en dat was geweldig. Mensen hebben iets te geven en dat is echt belangrijk.”

Het houdt ook in dat mensen uit respect worden aangesproken op hun gedrag op de boerderij:

“Je moet accepteren dat dingen niet perfect worden gedaan of dat er dingen kunnen gebeuren zoals mensen die op bedden stappen, maar je moet weten wanneer je moet zeggen ‘dat is niet oké’ en dit is wat we moeten doen. Het gaat erom dat je ze voldoende respecteert als mens, je laat ze niet letterlijk overal rondlopen, dat zou betuttelend zijn.”

Een van de meest waardevolle kenmerken van de zorglandbouw is dat er geen duidelijke scheidslijnen of hiërarchieën zijn wat betreft kleding of uiterlijk; het zijn gewoon mensen die naast elkaar werken op een gemeenschappelijke plaats:

“Ledereen komt zoals die komt. Je hoeft geen werkkleding te dragen en de begeleiders doen dat ook niet. Zo zie je geen verschil tussen begeleiders, deelnemers of vrijwilligers. We doen het samen en dat is de sfeer die we willen creëren.”

Gewoon een groep mannen die samen naar de regen staan te kijken. Je kunt niet zien wie de boer is en wie de deelnemer en dat is heel belangrijk.

Bron: Social Farming Ireland

c) Rolmodel zijn

Bij deze doelgroep zijn er soms problemen met een gebrek aan zelfzorg rond voeding, lichaamsbeweging, gebruik van middelen en persoonlijke verzorging/hygiëne. De tijd die op de boerderij wordt doorgebracht, moet minimaal de gelegenheid bieden om goed en gezond te eten, een goede structuur en routine te hebben, en een pauze in te lassen van sommige minder goede gewoonten (bv. niet goed eten of 's morgens heel laat in bed blijven).

"[...]dat ze te eten krijgen. Dat moet duidelijk gezegd worden. Ze waarderen een regelmatige maaltijd. Sommige mensen koken gewoon niet. Natuurlijk doen ze dat niet. Soms hebben ze helemaal geen mogelijkheid om te koken."

Boeren kunnen mensen ook aanmoedigen om zich bewust te worden van hun lichaamshouding en om hun zelfbewustzijn te vergroten over hoe ze uit hun hoofd en in hun lichaam kunnen komen.

"Bewustwording van lichaam en hoe je staat. Sta elk kwartier of na elke tien planten die je geplant hebt even stil. Hoe voel ik me? Verbinding maken met jezelf."

De tijd die op de boerderij, in nabijheid van de boeren en het personeel, wordt doorgebracht, kan een dagelijks voorbeeld en model voor persoonlijke verzorging zijn zonder dat mensen de les hoeven te worden gelezen. Het kan ook helpen om (voorzichtig) slechte gewoonten te doorbreken of uit te dagen die mogelijk zijn ontstaan. Daar kunnen ze buiten de boerderij hun voordeel mee doen. De boer kan bijvoorbeeld zeggen: "Ik voel me zo heet en vies na al dat werk van vandaag, het is zo fijn om daarna te douchen." Het is belangrijk dat de mensen die op de boerderij werken zich bewust zijn van dit aspect van hun rol ten opzichte van de deelnemers en op de een of andere manier het goede voorbeeld geven.

"Je kunt een goed voorbeeld geven op het gebied van persoonlijke hygiëne, handen wassen enz. omdat gebrek aan persoonlijke verzorging een probleem kan zijn."

"...lunch koken, inclusief het uitschrijven van recepten die mensen mee naar huis kunnen nemen; mensen kunnen ingrediënten meenemen om thuis te koken."

"Ze vinden de interactie met ons ook leuk, met G [andere zorgboer] in het bijzonder. Ik denk dat ze hem als persoon heel inspirerend vinden en dat het hen misschien inspireert om wat veranderingen door te voeren."

d) Een gevoel van verbondenheid creëren

Het is heel belangrijk dat de zorgboerderijdeelnemers met psychische problemen het gevoel hebben dat ze ertoe doen, dat ze niet alleen zijn, en dat ze gemist worden als ze er niet zijn.

"Standaard als iemand er niet is dan wordt hij gemist [...] dan bellen we: wat is er aan de hand? Waarom missen we je? Korte lijntjes en kijken hoe we iemand kunnen helpen."

"[belangrijk dat] ze het gevoel hebben dat ze niet alleen staan in hun problemen of in hun leven en dat ze omringd worden door onze tuinomgeving en de aanwezigheid van andere cliënten en medewerkers."

6.4 SPECIFIEKE VAARDIGHEDEN EN KRACHTEN VAN MENSEN MET PSYCHISCHE PROBLEMEN

Elk individu dat deelneemt aan de zorglandbouw is een heel persoon en wordt niet uitsluitend gedefinieerd door diens diagnose of door een zogenaamde tekortkoming. Een van de belangrijkste kenmerken van zorglandbouw is het vermogen om de krachten en competenties van mensen bloot te leggen, aan te moedigen en erop voort te bouwen. Het is een aanpak die eerder gericht is op vaardigheden dan op beperkingen, en sluit aan bij de empowerment benadering die uitgaat van iemands eigen kracht (Egels: strengths-based approach) ter herstel van de mentale gezondheid. Daarbij wordt ieder individu beschouwd als iemand met unieke krachten en vaardigheden die diegene kan gebruiken om te herstellen of een vervullend leven te leiden. Bovendien worden sommige van de in 6.1 beschreven psychische aandoeningen ook geassocieerd met positieve en waardevolle kenmerken, waaronder:

Zorglandbouw is in overeenstemming met de empowerment benadering

Vaardigheden en krachten die worden geassocieerd met specifieke psychische problemen

- Over het algemeen kunnen mensen die zelf psychische problemen hebben meegemaakt meer empathie en steun voor anderen hebben en begrijpen hoe moeilijk het leven kan zijn. Ze kunnen ook veerkracht en vastberadenheid tonen in hun inzet voor hun eigen weg naar herstel.
- Bipolaire stoornis is sterk verbonden met creativiteit, bekwaamheid en een hoog energieniveau.
- Mensen met ADHD kunnen ook een hoog energieniveau hebben en zeer productief zijn als de energie op de juiste manier wordt ingezet. Ze zijn ook vaak 'out-of-the box denkers' en hebben een ontremde manier die kan leiden tot doorbraken en creatieve benaderingen om dingen gedaan te krijgen.
- Mensen met ASS kunnen veel bekwaamheid ontwikkelen in onderwerpen of activiteiten die hun belangstelling wekken (bv. machines, verzorging van dieren). Zij kunnen ook zeer gestructureerd en rationeel zijn en goed bijdragen tot de planning en ontwikkeling van activiteiten op de boerderij.
- Mensen met angststoornissen zijn wellicht ijveriger en meer gericht op details en meer hyperbewust van thema's en patronen.

- Mensen met een burn-out kunnen zeer productief zijn bij het uitvoeren van taken en activiteiten en omdat zij geneigd zijn tot perfectionisme, zullen zij gewoonlijk hoge eisen stellen aan de kwaliteit van het werk dat zij doen.

6.5 MOGELIJKE GEDRAGSREFERENTIES EN UITDAGINGEN

Het werken met deze doelgroep kan met specifieke uitdagingen gepaard gaan. Sommige daarvan gelden voor alle psychische problemen, terwijl andere specifiek zijn voor bepaalde stoornissen.

a) Gebrek aan motivatie en betrokkenheid

Met name bij deelnemers met depressieve stoornissen is er vaak een gebrek aan motivatie, zelfvertrouwen en enthousiasme, hetgeen het vermogen van mensen om volledig en energiek deel te nemen aan activiteiten kan aantasten, zelfs als zij lichamelijk aanwezig en fit zijn. Ze hebben ook vaak een verstoorde slaap of eetlust en lichamelijke klachten zonder duidelijke fysieke oorzaak, wat het energieniveau en de vitaliteit verder kan beïnvloeden. Ook medicijnen kunnen het energieniveau beïnvloeden. Aanwezigheid en inzet op de zorgboerderij kunnen ook worden beïnvloed door hun stemming; dit is de doelgroep waarbij de opkomst het laagst kan zijn en waarbij absentie relatief vaak voorkomt. Dit is meestal onafhankelijk van de kwaliteit van hun ervaringen op de zorgboerderij of de kwaliteiten van de zorgboer.

De volgende suggesties werden genoemd om dit gebrek aan motivatie en energie aan te pakken: het verlagen van hun verwachtingen; het niet persoonlijk nemen van de houding van mensen; en het accepteren van hun mentale staat; maar ook het werken aan hun interesse en betrokkenheid..

“In ieder geval moet men niet te hoge verwachtingen hebben over wat af zal zijn of wat er zal gebeuren. Eigenlijk is het product van het werk met mensen met psychische problemen het werk op zich. Dus als er veel uit voortkomt, is dat heel mooi, maar je moet niet schrikken als het niet gebeurt. En het kost tijd en kalmte om op langere termijn goed te instrueren, tot iedereen begrepen heeft wat er moet gebeuren.”

“Ik heb ook geleerd dat mensen zich op een bepaalde manier kunnen gedragen omdat het moet en het een patroon is geworden. Maar we kunnen dat patroon voorzichtig uitdagen en veranderen.”

“Je moet gewoon accepteren dat mensen mentaal afwezig zijn en proberen ze terug te halen naar het nu, geen paniek. Je moet het niet persoonlijk opvatten als ze dat doen.”

Gebrek aan motivatie is normaal en moet niet persoonlijk worden opgevat

b) Angst en sociale angst

Vooral deelnemers met angststoornissen - maar ook deelnemers met andere psychische problemen - kunnen angst ervaren voor de nieuwe omgeving, voor de situaties die zich kunnen voordoen en voor hun eigen vermogen om dingen aan te pakken. De handelwijzen die in eerdere hoofdstukken zijn genoemd - zoals de tijd nemen om mensen de kans te geven om rustig kennis te maken met de omgeving; om een band te creëren met de natuur, planten en dieren; om te werken in een tempo dat bij hen past; en om tijd voor zichzelf te nemen - zijn allemaal essentieel om ervoor te zorgen dat mensen worden geholpen hun angsten tijdens hun verblijf op de zorgboerderij te beheersen en idealiter te overwinnen.

c) Overdaad/overactiviteit

Bij mensen met een bi-polaire stoornis zijn de perioden waarin ze een zeer goede stemming hebben bekend als manische fasen, en kunnen ze gepaard gaan met vlagen van creativiteit, maar ook met overactiviteit en een opgeblazen gevoel van eigenwaarde. Op de zorgboerderij moeten deze fasen met zorgvuldigheid worden behandeld om het welzijn en de veiligheid van iedereen te garanderen en de impact op andere deelnemers te minimaliseren.

d) Agressief of uitdagend gedrag

In een klein aantal gevallen kunnen deelnemers agressie vertonen tegen de boer, het personeel of andere mensen op de boerderij. Net als bij andere problemen die zich kunnen voordoen, is het belangrijk om alert te blijven op het humeur van de persoon; ieder individu als individu te behandelen; niet in paniek te raken; en de agressie niet persoonlijk op te vatten; het is bijna altijd een gevolg van de psychische stoornis van de deelnemer.

“Er zijn mensen die je frontaal moet benaderen en er zijn mensen die je indirect en voorzichtig moet benaderen, en dat moet je eerst uitzoeken. En in het begin is er soms ook wat strijd, en dat moet je met kalmte verdragen.”

“Het was meer alsof ik stress had of zo. Of ik moest me realiseren dat als iemand me liet zitten, ze dat niet deden omdat ze me wilden irriteren, maar omdat het bij hun ziekte hoorde. Ik moest leren het niet persoonlijk op te vatten.”

“Bij een persoon moet ik ook die gesprekken leren kennen die hij voortdurend met zichzelf voert en die soms ook agressief lijken. In de loop van de tijd heb ik een gevoeligheid ontwikkeld voor het feit dat dit een teken kan zijn dat hij boos is, gefrustreerd over iets, dat hij honger heeft. Maar dat heeft niets met landbouw in het bijzonder te maken.”

In gevallen van ernstige agressie of woede is het van cruciaal belang dat de veiligheid van alle mensen op de boerderij wordt gewaarborgd - dat er geen toegang is tot gereedschap, werktuigen, machines, enz. die bij zichzelf of anderen schade aan kunnen richten - en dat de boeren een specifieke training krijgen om met eventuele voorvallen om te kunnen gaan.

Mensen met persoonlijkheidsstoornissen kunnen problemen en uitdagingen hebben in relaties met anderen, waaronder de boer en anderen op de zorgboerderij: inzicht hierin en het vermogen om hiermee om te gaan is belangrijk. In deze gevallen kan het nuttig zijn om aan het begin de tijd op de boerderij een wederzijdse proefperiode in te lassen. Als blijkt dat de persoon niet zo goed bij de groep en/of de boer of ander personeel past, kan een andere plaats voor diegene worden gezocht.

e) Paniekaanvallen of paniekreacties

Social workers behoren zich bewust te zijn van de triggers (als die er zijn) die specifiek zijn voor deze persoon en op de hoogte te zijn van de symptomen van een paniekaanval en hoe ze de persoon het beste kunnen ondersteunen bij een paniekaanval. Dit is vergelijkbaar met het advies voor mensen met een posttraumatische stressstoornis (PTSS) en wordt uitvoerig behandeld in het hoofdstuk over vluchtelingen. In het algemeen is zorglandbouw altijd een evenwichtsoefening tussen aan de ene kant wat je van tevoren over een deelnemer moet weten om effectief te ondersteunen en de veiligheid en het welzijn van iedereen te garanderen, en aan de andere kant het zeer belangrijke principe om iemand en in de eerste plaats als individu te benaderen, zonder vooroordelen.

f) Fobieën

Zorgboeren zouden zich bewust moeten zijn van eventuele triggers of uitdagende scenario's op het bedrijf (bv. in een afgesloten ruimte zijn, omgaan met dieren, enz.) en proberen ze weg te nemen of de blootstelling eraan tot minimaliseren, afhankelijk van wat voor de specifieke deelnemer de beste optie is.

g) Gedrag bij Autisme Spectrum Stoornis en ADHD

Een aantal van de belangrijkste gedragingen waar op moet worden gelet bij mensen met ASS in de context van de zorgboerderij, zijn: problemen met het interpreteren van de gedachten en gevoelens van anderen; problemen met het interpreteren van gezichtsuitdrukkingen, lichaamstaal of sociale hints; enige problemen met het reguleren van emoties; de neiging tot repetitief of routinematig gedrag; slechts aan een beperkt aantal activiteiten willen deelnemen; consistentie en strikte dagelijkse routines; en sterke, speciale interesses. In dergelijke gevallen kan het bijvoorbeeld goed zijn om de specifieke interesses van mensen op een positieve manier richting te geven en hen belangrijke verantwoordelijkheden te geven (bijvoorbeeld voor het voeren van de kippen of voor het snoeien van het erf) of ervoor te zorgen dat zij hun vaardigheden kunnen gebruiken bij het plannen en het volgen van routines. Een boerderij in Nederland heeft een "cool card"-systeem ontwikkeld waarbij elke activiteit die de deelnemer moet doen

in verschillende deeltaken wordt verdeeld, met elke nieuwe deeltaak op een nieuwe kaart die kan worden opgeslagen/omgedraaid wanneer de taak is voltooid.

Voor cliënten met ADHD zijn een aantal van de belangrijkste gedragingen waarop gelet moet worden in de context van de zorgboerderij: impulsiviteit, desorganisatie en problemen met het stellen van prioriteiten, het beheren van meerdere taken, enz. Mensen met ADHD kunnen, als er op de juiste manier richting aan wordt gegeven, veel energie hebben en in staat zijn om dingen snel voor elkaar te krijgen. Zij kunnen ook frisse en creatieve ideeën hebben over de manier waarop dingen worden gedaan en er moeten mogelijkheden worden geboden om deze naar boven te halen en ernaar te handelen. Zij kunnen er ook baat bij hebben een taak zelf uit te zoeken en uit te voeren en hun kennis en inzicht terug te koppelen naar de boer.

6.6 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Beschrijf kort vier elementen van een zorgboerderij die belangrijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van mensen met psychische problemen.
2. Noem twee veel voorkomende psychische stoornissen en beschrijf op welke gedragingen de zorgboer in het bijzonder moet letten als mensen met deze stoornissen deel zouden nemen op een zorgboerderij.
3. Beschrijf voor één van deze aandoeningen vier specifieke activiteiten op een typische zorgboerderij die volgens u bijzonder nuttig zijn voor de deelnemer en geef een korte reden voor uw antwoord.
4. Schrijf drie "DO's" en drie "DON'Ts" op die een social worker in acht moet nemen bij het werken met mensen met psychische problemen.

PAS JE KENNIS TOE IN DE PRAKTIJK

Hieronder staan twee casussen, van Anna en Christopher, allebei potentiële zorgboerderijdeelnemers. Bij het beantwoorden van de vragen bij beide casussen, gebruik je het geleerde uit deze module om je voor te stellen hoe zorglandbouw kan werken voor deelnemers uit het 'echte leven', die steeds centraal moeten blijven staan.

Anna is 35 jaar oud, woont in een klein dorp op het platteland en heeft jarenlang in de dichtstbijzijnde stad gewerkt als ambtenaar in een klantgerichte functie. Zij is vrijgezel en woont alleen en is altijd een introvert en rustig persoon geweest. Na een ernstig incident op haar werk een jaar geleden, waarbij zij door iemand werd aangevallen, is ze gestopt met werken. Zij is lichamelijk min of meer hersteld, maar voelt zich erg onzeker over zichzelf en heeft een aantal paniekaanvallen gehad. Zij ervaart veel angst, waaronder sociale angst, en is behoorlijk geïsoleerd geraakt van haar vrienden en brede-re sociale kring. Voor steun en sociale interactie is ze erg afhankelijk van haar naaste familie die in de buurt woont. Ze houdt van tuinieren en dat is het enige wat ze nog graag doet. Haar arts heeft voorgesteld dat ze er baat bij kan hebben tijd door te brengen op een zorgboerderij, die door haar ziekte-kostenverzekering wordt gedekt. Ze weet niet zeker of ze ooit weer in haar oude functie zal terugkeren, maar ze wil graag de eerste stappen zetten om weer aan het werk te gaan en een voller leven te leiden.

1. Wat zou Anna kunnen hebben aan tijd door te brengen op een zorgboerderij?
2. Van welke activiteiten denkt u dat zij het meest kan profiteren en genieten?
3. Wat zou zij de zorgboerderij kunnen bieden?
4. Wat voor soort zorgboerderij denk je dat het beste bij Anna past?
5. Welke aanpak denkt u dat de social worker moet kiezen om met Anna te werken, rekening houdend met haar achtergrond en vaardigheden en haar specifieke psychische problemen.
6. Hoe kan deze stage bijdragen tot Anna's terugkeer naar werk en een voller leven?

Christopher is 68 en werkte in een zeer fysiek intensieve baan als algemeen medewerker voor de plaatselijke gemeente vanaf het moment dat hij de school verliet toen hij 16 was tot hij 5 jaar geleden met pensioen ging. Zijn vrouw, waarmee hij 37 jaar getrouwd was, overleed vier jaar geleden na een lange ziekte en zijn volwassen kinderen wonen in de hoofdstad, drie uur verderop. Hij woont alleen in een huis in een nieuwbouwwijk in een grote stad waar hij en zijn vrouw naartoe zijn verhuisd toen hun kinderen het huis uit waren. De mees-te mensen in de wijk zijn jonge gezinnen met wie hij niet veel gemeen heeft. Hij voelt zich behoorlijk eenzaam en geïsoleerd en heeft moeite zich te motiveren om het huis uit te gaan en met zijn oude vrienden af te spreken, die nu vrij ver weg wonen. Hij gaat als hij daar zin in heeft wandelen op de meeste dagen, maar wandelen in de woonwijken en de stad spreekt hem niet zo aan en hij merkt dat zijn conditie verminderd. Hij heeft de afgelopen twee jaar twee periodes van klinische depressie doorgemaakt en is een cliënt van het Community Mental Health team (gemeenschapsteam voor mentale gezondheid).

1. Wat zijn de mogelijke voordelen/resultaten van een zorglandbouwstage voor Christopher?
2. Van welk soort activiteiten denkt u dat Christopher het meest kan profiteren en genieten?
3. Wat kan hij de zorgboerderij brengen?
4. Wat voor soort zorgboerderij denk je dat het beste bij Christopher past?
5. Welke aanpak moet de zorgboer volgens u hanteren bij het werken met Christopher, rekening houdend met zijn achtergrond en vaardigheden en zijn bijzondere psychische problemen.
6. Wat zou je Christopher toewensen van zijn tijd op een zorgboerderij?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Gorman, R. (2017). *Thinking critically about health and human-animal relations: Therapeutic affect within spaces of care farming*. *Social Science and Medicine*.

Grahn, P., & Stigsdotter, U. A. (2003). *Landscape planning and stress*. *Urban Forestry and Urban Greening*, 2, 1-18.

Haertl, K., Miyuki, M. (2006). *Daily occupations of people with mental illness: Themes from Japan and America*. *Occupational Therapy in Mental Health*, 22(1) 19-32.

Hartig, T., & Staats, H. (2006). *The need for psychological restoration as a determinant of environmental preferences*. *Journal of Environmental Psychology*, 26, 215-226.

Hassink, J., Elings, M., Zweekhorst, M., van den Nieuwenhuizen, N., & Smit, A. (2010). *Care farms in the Netherlands: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community*. *Health & Place* 16(3):423-30.

Hassink, J., de Bruin, S. R., Berget, B., & Elings, M. (2017). *Exploring the role of farm animals providing care at care farms*. *Animals (Basel)*, 7(6).

Iancu, S. C. (2013). *New dynamics in mental health recovery and rehabilitation: The case of care farms*. PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.

Iancu, S. C., Zweekhorst, M. B., Veltman, D. J., van Balkom, A. J., Bunders, J. F. (2014). *Mental health recovery on care farms and day centres: a qualitative comparative study of users' perspectives*. *Journal of Disability and Rehabilitation*, 36, 573-583.

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge University Press.

Lim, K. H., Morris, J., & Craik, C. (2007). *Inpatients perspectives of Occupational Therapy in acute mental health*. *Australian Occupational Therapy Journal*, 54(1), 22-32.

Loue, S., Karges, R. R., & Carlton, C. (2014). *The therapeutic farm community: an innovative intervention for mental illness*. *Procedia Social and Behavioural Sciences*, 149, 503 – 507.

Pedersen, I., Nordaunet, T., Martinsen, E. W., Berget, B., & Braastas, B. O. (2011). *Farm-animal assisted intervention: Relationship between work and contact with farm animals and change in depression, anxiety, and self-efficacy among persons with clinical depression*. *Issues in Mental Health Nursing*, 32, 493-500.

Pedersen, I., Ihlebæk, C., Kirkevold, M., (2012). *Important elements in farm animal assisted interventions for persons with clinical depression: a qualitative interview study*. *Disability and Rehabilitation*, 34, 1526-1534.

Pedersen, I., Patila, G., Bergetb, B., Ihlebæka, C., & Thorsen Gonzalez, M. (2016). *Mental health rehabilitation in a care farm context: A descriptive review of Norwegian intervention studies*. *Work*, 53(1), 31-43.

Taylor, A. F., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2001). *Coping with ADD: the surprising connection to green play settings*. *Environment and Behaviour*, 33, 54-77.

World Health Organisation (2009). *Improving health systems and services for mental health (Mental health policy and service guidance package)*. World Health Organisation.

WHO. (2017). *Depression and other common mental disorders: Global health estimates*. World Health Organisation.

WHO. (2017). *Mental Health Atlas for the WHO European Region*. World Health Organisation.

WHO. (2022). Fact Sheet about Mental Disorders: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-disorders>. World Health Organisation.

Wilson, E. O. (1984). *Biophilia: The Human Bond with Other Species*. Harvard University Press.

7

MENSEN MET EEN VERSLAVINGS- ACHTERGROND

Michael Harth

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- de algemene kenmerken en behoeften noemen van mensen die herstellen van een drugsverslaving.
- de voordelen van de zorglandbouw voor deze doelgroep begrijpen.
- wegen en processen van deelnemers naar de zorglandbouw beschrijven.
- mogelijke gedragsreferenties beschrijven van mensen die herstellen van een drugsverslaving en aanverwante uitdagingen.
- de bijzonderheden van deze doelgroep in kaart brengen in het kader van de zorglandbouw.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

7.1 ALGEMENE KENMERKEN

Om de betrokkenheid van mensen met een verslavingsachtergrond bij de zorglandbouw te begrijpen, - naast het ontwikkelen van een begrip en een gedetailleerd beeld van de persoon in het algemeen (gezinsachtergrond, onderwijsgeschiedenis, sociaal leven, enz.) - is het ook belangrijk om de drugs verslaving te begrijpen. Daarom is het noodzakelijk ook de diagnose en de medische voorgeschiedenis van de deelnemers te kennen om te kunnen beoordelen wie van hen kan deelnemen in (landbouw)activiteiten. Daarom wordt hieronder eerst verduidelijkt wat drugsverslaving inhoudt en welke verslavende middelen op de voorgrond staan.

Vaak wordt verslaving door een groot deel van de samenleving nog steeds gezien als een "keuze". Echter, professionals zijn het erover eens dat verslaving een ziekte van het lichaam en de hersenen is en geen keuze is voor een manier van leven. In de samenleving heersen echter nog steeds onderliggende discriminerende opvattingen over mensen met een verslaving. Aloude opvattingen over verslaafden ontstonden honderden jaren geleden, voordat we de technologie hadden om de hersenen en hun reactie op verslavende stoffen volledig te begrijpen. In plaats daarvan zagen mensen alleen het uiterlijke gedrag van verslaafden en namen ze aan dat ze gewoon konden stoppen met drugsgebruik als ze dat wilden. Voor iemand die niet met verslaving te maken heeft gehad, is het moeilijk te begrijpen dat je een handeling niet onder controle hebt. Dit, in combinatie met een helaas algemene neiging om anderen te beoordelen, betekent dat het gemakkelijk is om aan te nemen dat zij gewoon "zwakker" zijn (Stanbrook 2012).

Het is belangrijk een begrip van verslaving te ontwikkelen

Verslaving is inderdaad een ziekte van het lichaam en de hersenen en geen geestelijke stoornis of levensstijlkeuze

7.1.1 Oorzaken en gevolgen van verslaving

De oorzaken maar ook de gevolgen van verslaving zijn velerlei. Onder meer fysieke (biologische, genetische), psychische en sociale factoren spelen een belangrijke rol bij het ontstaan en in stand houden van een verslaving. Alle middelengerelateerde verslavingen bestaan uit een psychische en een lichamelijke verslaving, die elkaar versterken.

De verslavingsziekte wordt begrepen als een aangeleerde reactie die wordt gestuurd door een "drugsgeheugen". Volgens de laatste wetenschappelijke bevindingen activeren verslavende stoffen verschillende hormonen, met name het hormoon dopamine, in een specifiek gebied van de hersenen. In het limbisch systeem, dat verantwoordelijk is voor pijn, emotioneel gedrag en vooral ons welzijn, veroorzaken drugs een verhoogde afgifte van deze hormonen. Aangenomen wordt dat dit het beloningseffect bemiddelt dat de verslaafde patiënt voelt. Deze verhoogde afgifte brengt mensen in een stemming die voor hen goed voelt. Deze positieve gevoelens versterken hun verlangen, wil en gedrag om deze toestand permanent wil vasthouden.

Het feit dat verslaving meestal vaker voorkomen binnen families van mensen met een verslaving, wijst erop dat zowel de genen als de thuisomgeving van invloed zijn op de ontwikkeling van een afhankelijkheidssyndroom. Als ook de ouders ook geen goed rolmodel zijn, neemt het risico op verslaving toe.

Controle door een "drugsgeheugen"

Figuur 8: De triade van oorzaken van drugsverslaving

Naast deze verschillende biologische en familiale aspecten spelen ook sociale invloeden een rol bij het ontstaan van verslaving. Verslaving komt in vergelijkbare mate voor in alle sociale klassen. Er zijn echter verschillen in de respectieve schoolsystemen. Zo komen kinderen op middelbare scholen vaker en eerder in aanraking met tabak en andere middelen. De beschikbaarheid is een belangrijke factor bij het eerste gebruik en de voortzetting van het gebruik. Over het algemeen is de toegang - vooral tot illegale drugs - in de stad gemakkelijker dan op het platteland. Vooral onder jongeren vergroot de kans op het beginnen van een verslaving. Vaak wordt onzekerheid, of een gebrek aan erkenning of populariteit gemaskeerd of onderdrukt met de desbetreffende drugs. Als

Groepsdruk vergroot de kans op een beginnende verslaving

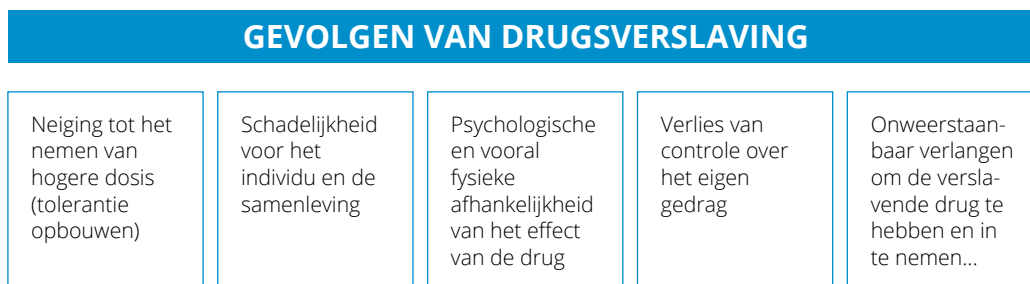
Beschikbaarheid is een belangrijke factor bij eerste gebruik en voortgezet gebruik

iemand door het gebruik van drugs meer aanzien krijgt binnen de groep, wordt de drug steeds belangrijker voor die persoon, neemt het gebruik toe en begint de weg naar verslaving (Batra en Bilke-Hentsch 2021).

Er bestaan verschillende theorieën over de ontwikkeling van verslaving, met name psychologische, biologische en sociologische verklaringen. Vaak wordt gestreefd naar multifactoriële concepten, zoals de triade van oorzaken voor de ontwikkeling van drugsverslaving (Kielholz en Ladewig 1973), waarin de factoren persoon (set), middelen (drug) en omgeving (setting) worden gecombineerd (zie de figuur 8). Recenter onderzoek wijst erop dat de geïdentificeerde factoren niet als afzonderlijke oorzaken moeten worden beschouwd, maar als factoren die in dynamische interactie met elkaar zijn.

De uit verslaving voortvloeiende sociale gevolgen zoals schulden, werkloosheid, criminaliteit, verlies van vrienden, ruzies en zelfs geweld in het gezin hebben gevolgen voor de samenleving als geheel. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) definieert verslaving als "een toestand van periodieke of chronische bedwelming, veroorzaakt door het herhaaldelijk gebruik van een natuurlijke of synthetische drug". De onderstaande figuur (9) toont de belangrijkste gevolgen van drugsverslaving:

Figuur 9: Gevolgen van drugsverslaving

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) moet een afhankelijkheidssyndroom worden vastgesteld als gedurende de laatste twaalf maanden drie of meer van de volgende symptomen tegelijkertijd optreden:

- Sterk en soms overweldigend verlangen of een soort dwang om drugs te verkrijgen en in te nemen.
- Verminderde controle over ingenomen dosis en het beginnen en stoppen met drugsgebruik.
- Fysieke ontwenningssymptomen bij beëindiging of vermindering van het gebruik.
- Bewijs van drugstolerantie, wat betekent dat hogere doses nodig zijn om hetzelfde effect te bereiken.
- Gedrag is toenemende mate gericht op de drugs: de focus ligt op middelengebruik, merkbaar in de dwang of hebzucht voor drugsinname (ook wel craving genoemd) en geleidelijke verwaarlozing van andere belangen.

De triade van oorzaken voor de ontwikkeling van drugsverslaving combineert de factoren mens, middelen en milieu

Verslaving wordt door de WHO gedefinieerd als een toestand van periodieke of chronische intoxicatie veroorzaakt door het herhaaldelijk gebruik van een natuurlijke of synthetische drug.

Diagnose van een afhankelijkheidssyndroom

- Blijvend drugsgebruik ondanks negatieve gevolgen, zoals leverschade door overmatig drinken, depressieve stemming, enz.

7.1.2 Classificatie van verslaving

In een internationale context worden mensen die herstellen van een verslaving geclassificeerd volgens de ICD-classificatie ("International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems", International Classification for Diseases (ICD); NL: Internationale Classificatie van Ziekten en Gerelateerde Problemen). De ICD-code is een wereldwijd erkend systeem dat medische diagnoses identificeert. De ICD-10 versie van 2019 behandelt verslaving in het hoofdstuk "Mental and behavioural disorders due to psychoactive substance use (F10-F19)" (NL: "Geestelijke en gedragsstoornissen als gevolg van het gebruik van psychoactieve stoffen (F10-F19)"). De diagnoses in dat hoofdstuk worden als volgt beschreven: "een grote verscheidenheid aan stoornissen die verschillen in ernst en klinische vorm, maar die alle zijn toe te schrijven aan het gebruik van een of meer psychoactieve stoffen, die al dan niet medisch zijn voorgeschreven."

Ze beschrijven mentale en gedragsstoornissen als gevolg van het gebruik van (WHO 2021):

- alcohol (ICD F10)
- opioïden (ICD F11)
- cannabinoïden (ICD F12)
- slaapmiddelen of hypnotica (ICD F13)
- cocaïne (ICD F14)
- andere stimulerende middelen, waaronder cafeïne (ICD F15)
- hallucinogenen (ICD F16)
- tabak (ICD F17)
- vluchtige oplosmiddelen (ICD F18)
- meerdere drugs en andere psychoactieve stoffen (ICD F19))

Verslavingen zijn over het algemeen ingedeeld in de categorieën: 1) middelenverslaving (middelengerelateerd) en 2) gedragsverslaving (zie tabel 7). Het misbruik van non-psychoactieve stoffen (ICD F55) wordt exclusief gereguleerd. In sommige gevallen worden eetstoornissen ook gecategoriseerd onder middelen gerelateerde afhankelijkheid. Strikt genomen heeft de term "afhankelijkheid" (Engels: dependence) alleen betrekking op middelengerelateerde afhankelijkheden, tot dusver zijn er geen officiële diagnostische criteria voor eetstoornissen. In de toekomst zal in het kader van de ICD (vanaf 2022) rekening worden gehouden met het onderwerp "eetstoornis", omdat gedragsstoornissen steeds belangrijker worden.

ICD-classificatie

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen middelenverslaving en gedragsverslaving

Tabel 7: Indeling van de verslaving

Middelenverslaving	Middelenvrije verslaving
<ul style="list-style-type: none"> Alcohol Tabak Medicijnen: pijnstillers, slaap- en kalmeringsmiddelen Illegale drugs: cannabis (behalve TBC en in sommige landen), LSD, cocaïne, crack, ecstasy, speed, heroïne/opium, crystal meth. 	<ul style="list-style-type: none"> Gokken: speelautomaten, sportweddenschappen, loterijen en krasloten, roulette, poker, kaartspelen, casinospelen Eetstoornissen: Anorexia (verminderde eetlust), Boulimia (overeten gevolgd door zelf overgeven of purgeren), binge eating disorder (dwangmatig overeten). Andere diagnostische subcategorieën van eetstoornissen: stoornis met vermijding of beperking van voedselinname alsook verdere voedings- of eetstoornissen

In de komende alinea's staan voorbeelden van effecten van drugsgebruik, als gevolg van stimulerende, kalmerende en hallucinogene bestanddelen (met verwijzing naar Kunze 2007). Het wordt duidelijk dat verschillende drugs zeer verschillende symptomen veroorzaken.

Stimulerende middelen zoals cocaïne, crack of amfetaminen hebben een stimulerend effect en zorgen voor veel beweeglijkheid (ook wel "upper" genoemd) (zie de volgende figuur (10)). De belangrijkste vertegenwoordigers zijn amfetamine ("speed"), derivaten daarvan (bijv. "ecstasy"), methamfetamine ("crystal meth") en cocaïne. Vooral cocaïne en methamfetamine kunnen sterk verslavend zijn, met heftige ontwenningssverschijnselen en schade op lange termijn.

Figuur 10: Effecten veroorzaakt door het gebruik van cocaïne, crack en amfetamine

COCAÏNE, CRACK OF AMFETAMINE

Psychostimulanten zijn samengesteld uit psychoactieve stoffen met verschillende chemische structuren, die een sympathomimetisch effect hebben.

- Sympathomimetic syndrome is a constellation of symptoms caused by overstimulation of the Het sympathomimetisch syndroom is een combinatie van symptomen veroorzaakt door overstimulatie van het sympathisch zenuwstelsel (onderdeel van het autonome zenuwstelsel).

Het sympathische systeem richt zich vooral op de uitvoerende lichaamsfuncties, waardoor het lichaam meer actief wil zijn en de energiereserves afnemen.

- De sympathische overstimulatie leiden tot agitatie (een pathologische rusteloosheid, waarbij gewelddadige en haastige bewegingen van de patiënt optreden), hartritme stoornissen en herseninfarcten.

Kalmerende of verdovende stoffen (opioïden, morfine, heroïne, cannabis) leiden tot toestanden van ontspanning, loslaten, en wegdromen. Hiertoe behoren verdovende middelen die verboden zijn (niet als medicijn zijn voorgeschreven) (zie figuur 11). Verdovende middelen behoren tot de groep van centraal werkende drugs en stoffen, die door de staat worden gereguleerd en gecontroleerd, door de drugs- en gezondheidsautoriteiten. Dit dient vooral om misbruik te voorkomen en de bevolking te beschermen tegen ongewenste effecten en afhankelijkheid. (Batra & Bilke-Hentsch, 2021)

Figuur 11: Effecten veroorzaakt door het gebruik van verdovende middelen**VERDOVENDE MIDDELEN**

Bepaalde verdovende middelen - bijvoorbeeld veel krachtige hallucinogenen, ook bekend als psychoactieve middelen - zijn verboden of mogen alleen voor medische of wetenschappelijke doeleinden worden gebruikt met een ontheffing van de autoriteiten.

- Psychoactieve stoffen veroorzaken veranderingen in denken en waarnemen en kunnen een sterk veranderde perceptie van de werkelijkheid veroorzaken. Typische doseringsvormen zijn tabletten, capsules, druppels, transdermale pleisters en injectiepreparaten.

Hallucinogenen zijn een reeks psychoactieve stoffen met vergelijkbare effecten, zoals LSD of paddo's. Hallucinogenen leiden vaak tot fascinerende beelden en een intense connectie met (soms zeer heftige) emoties (zie onderstaande figuur). (Kunze 2006, Scherbaum 2019).

Figuur 12: Soorten hallucinogenen**HALLUCINOGENEN**

- Er zijn hallucinogene planten zoals de vliegenzwam of psilocybine bevattende schimmels.
- Hallucinogene effecten ontstaan ook door de consumptie van de Mexicaanse salie *Salvia Divinorum* of de Hawaiian wood rose.
- Bepaalde nachtschadeplanten zoals stokroos, engelentrompet, henbane of belladonna produceren ook hallucinogene effecten, maar kunnen bij lichte overdosering een dodelijk effect hebben.
- Andere hallucinogenen worden kunstmatig geproduceerd. Voorbeelden hiervan zijn het actieve bestanddeel PCP, ook bekend als "angel dust", of het verdovingsmiddel ketamine, dat in lage doses hallucinogene effecten veroorzaakt.
- Een van de bekendste kunstmatig geproduceerde hallucinogenen is LSD. De basisstof is afkomstig van moederkoren, een schimmel die graanaren aantast.

7.2 VOORDELEN VAN ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET EEN VERSLAVINGSACHTERGROND

In het algemeen kan zorglandbouw een positief effect hebben op het welzijn van de deelnemers. Het stelt mensen die oorspronkelijk niet van een boerderij komen in staat om deel te nemen aan het ritme van dag en jaar, aan tuinieren en werken met boerderijdieren. Met name voor mensen met een verslavingsachtergrond zijn de boerderij en de familiale omgeving belangrijke aspecten die zin geven aan hun leven en hun de ervaring geeft ergens bij te horen.

Uit de casestudies blijkt zinnig werk een van de belangrijkste elementen op de zorgboerderij is. Het gaat om dingen maken, bijvoorbeeld groenten verbouwen en die gebruiken voor het bereiden van een maaltijd. De boerderijactiviteiten creëren een keten van samenhangende activiteiten. Als deelnemer voer je de kippen, de kippen leggen een ei, je verzamelt de eieren en van dat ei maak je een omelet voor de lunch. Zo zijn de activiteiten met elkaar verbonden en zit er logica in voor de deelnemers. Op de boerderij zijn de activiteiten altijd nuttig en hoeven er geen activiteiten verzonnen te worden. Dit geeft betekenis aan het werk van de deelnemers. Op hun beurt zijn de

Zorglandbouw stelt mensen in staat deel te nemen aan het ritme van dag en jaar

De boerderij biedt een keten van samenhangende en zinvolle activiteiten

deelnemers trots op wat ze bereiken en doen op de boerderij (zie onderstaand praktijkvoorbeeld).

Wat het lichamelijke welzijn betreft, melden de zorgboeren en begeleiders dat het eten en bereiden van een maaltijd met gezond voedsel uit eigen tuin een belangrijk positief effect kan hebben op mensen die herstellen van een verslaving of psychische problemen. Op de boerderij zijn en lekker eten zet hen aan het denken over hun eigen voeding. Daarnaast benoemt een meerderheid van de zorgboeren dat het deel uitmaken van een gemeenschap, familie of sociale structuur erg belangrijk is voor de deelnemers. Vooral gemeenschappelijke ontmoetingspunten of plaatsen lijken belangrijk, bijvoorbeeld de kantine, waar ze samen lunchen of een open haard, waar alle mensen samenkomen. De zorgboeren geven aan dat de boerderij een bijzondere plek is, een veilige omgeving zonder oordeel waar deelnemers niet worden afgerekend op hun beperkingen. Het is een plek waar mensen zich welkom voelen.

Een gezamenlijk diner met gezonde voeding kan de doelgroep veel goed doen

“Hij was gewend beoordeeld te worden vanwege zijn verslavingen en zijn zichtbare tatoeages. En hier was iemand die hem niet veroordeelde en die hem accepteerde. Hij was al op negen woonvoorzieningen gewoond en dit was de beste plek waar hij ooit in zijn leven was verbleven en hij haalde er het meeste uit.”

PRAKTIJKVOORBEELD: De landbouw als bijzonder geschikt werkgebied voor mensen met een achtergrond van drugsverslaving

De boer Uwe Weimar van Hof Fleckenbühl weet uit eigen ervaring dat er een synergetisch verband bestaat tussen landbouw en verslavingszorg, zoals hij hieronder beschrijft:

“Voor de verslavingszorg, voor het individu, is werken in de landbouw heel goed, (...) (omdat) de mensen die in de landbouw werken heel lang blijven. Het is goed voor een verslaafde om aardend werk te hebben. Zodat hij echt het vuil onder zijn nagels heeft, dat hij een beroep uitoefent, fysiek werk in de frisse lucht is heel goed voor de ziel en het herstel van een verslaafde. Ter vergelijking, meteen aan computerwerk beginnen of in een kelder staan en dingen in elkaar zetten, dat (...) is niet zo goed voor iemands ziel.

Het andere punt is dat op het moment dat je bijvoorbeeld met dieren werkt, je ook verantwoordelijkheid voor hen krijgt. Als je kalveren voert of varkens uitmest. En dat door verantwoordelijkheid te nemen voor de dieren, je ook weer verantwoordelijkheid leert nemen voor je eigen leven. (...) Regelmatige routine, gezond en eerlijk werk, ook vroeg opstaan, regelmatige dagelijkse routine, (...) (gezonde afleiding).

We zeggen ook, je wordt nuchter met je handen. (...) Als je je handen in de gootsteen hebt, kun je geen bierflesjes vasthouden. Dus word nuchter met je handen. Hier werken maakt deel uit van ons programma. (...) De nieuwe mensen krijgen het behoorlijk druk. Ze zijn niet om 17.00 uur klaar met werken en gaan dan alleen zitten. Er is een compleet programma voor hen, zodat ze zo min mogelijk alleen zitten en dan slechte ideeën krijgen."

Bron: van Elsen et al. 2012

7.3 ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET EEN VERSLAVINGSACHTERGROND IN DE PRAKTIJK

7.3.1 De start op de boerderij

Eenmaal aangekomen op de boerderij moeten de deelnemers zich eerst oriënteren. Het is een nieuwe omgeving, sommigen zijn nog nooit op een boerderij geweest. De eerste dagen kan er veel verwarring zijn. Het komt vaak voor dat deelnemers een zeer verstoord (slaap-waak)ritme hebben en vitale functies kunnen volledig uit balans zijn.

"Er is achtergrondinformatie over de deelnemers en vervolgens zijn er voorbereidende gesprekken, een soort sollicitatiegesprek als het ware. Daar proberen we de deelnemers in te delen op basis van hun ziekte en persoonlijke neigingen vast te stellen. In principe moeten alle nieuwkomers proeven van alle werkgebieden."

"Je kunt mensen alleen maar aanmoedigen om dingen te doen, maar je kunt ze niet dwingen. Mensen gaan terug in een andere omgeving met misschien de verkeerde invloeden en vrienden. Dus je doet je best maar je moet het niet zwaar opvatten als ze terugvallen."

Er kunnen veel onzekerheden zijn wanneer de deelnemers aankomen op de zorgboerderij

Boer en social worker bij zorgboerderij Hiram Haus vlakbij Berlijn. Opmerking: Op de achtergrond zijn een moestuin en het paard voor therapie te zien.

Bron: Michael Harth

Nieuwkomers hebben tijd nodig om met de nieuwe omgeving en de mensen op de boerderij om te gaan. Meestal vinden aan het begin inleidende gesprekken plaats, worden de deelnemers rondgeleid langs de verschillende gebieden van de boerderij en de mogelijke activiteiten en worden de regels uitgelegd.

Het belangrijkste doel is mensen een structuur en hun eigen ervaring te geven. Verder is het belangrijk om hen te leren om relaties aan te gaan. Voor sommige cliënten is het doel om werk te krijgen en een specifieke vaardigheid te leren, bijvoorbeeld het behalen van een rijbewijs.

Het hoofddoel is de deelnemers een structuur te geven

“We noemen onszelf reïntegratie, maar dat is een utopie, dat is een idee. Misschien komt 5% weer aan het werk. De verbetering is vanwege het niet slechter worden. Soms moet je kleine broodjes bakken.”

“Allereerst de gestructureerde dagelijkse routine: opstaan, aankleden en niet zuur worden of zelfs vereenzamen. Wij bevorderen en ondersteunen zodat de mensen hier hun eigen doelen kunnen nastreven. Dat kan het doel zijn, bijvoorbeeld om in je eentje een zak aardappelen van 25 kg te sorteren en te wegen, in je eentje de plantenrassen te bepalen en vervolgens met de boer aan de slag te gaan op de primaire arbeidsmarkt.”

Voor mensen met een verleden van drugsverslaving is het altijd noodzakelijk zeer kleine stappen te zetten om het risico van terugval te vermijden. Routine en een dagelijks gestructureerd programma zijn belangrijk.

Werktuigen in een rundveestal

Bron: Michael Harth

7.3.2 Activiteiten die van bijzonder belang zijn voor deze doelgroep

Wat het werk betreft, hangt het altijd af van de van wat een deelnemer kan doen. Alle activiteiten waarbij veel handenarbeid komt kijken verdienen de voorkeur.

“Mijn ervaring is bijvoorbeeld dat deelnemers met het syndroom van Korsakov steeds weer hetzelfde werk nodig hebben, zoals routinewerk in de agrarische sector. Dat is voor deze groep deelnemers stabiliserend, want Korsakov-patiënten hebben grote problemen met het geheugen, vooral met het kortetermijngeheugen. Anderzijds zijn er voortdurend wisselende taken in de groenteteelt, die weer geschikt zijn voor andere deelnemers - die meer afwisseling zoeken en van de uitdaging houden.”

Popular and easy tasks on a farm especially for people in recovering from drug addiction
Populaire en gemakkelijke taken op een boerderij speciaal voor mensen met een achtergrond van drugsverslaving kunnen de volgende activiteiten zijn (gebaseerd op interviews met social workers/boeren in het project SoFarTEAM):

- Werken met bloemen
- Tuinieren (zie afbeeldingen hieronder)

Het is altijd nodig om zeer kleine stappen te nemen om het risico van terugval te vermijden

Het hoofddoel is de deelnemers een structuur te geven

- Aardappels oogsten
- Sorteren en verpakken
- Stro- en hooioogst
- Werken in de kas en met groenten
- Dierenverzorging in het algemeen
- Voeren en een oogje in het zeil houden bij dieren
- Het houden van kippen
- Coloradokevers verzamelen

Garden area with vegetables and salad at Hiram Haus (Germany), who work with people recovering Tuin met groenten en salade bij Hiram Haus (Duitsland), dat werkt met mensen meteen verslavingsachtergrond

Bron: Michael Harth

7.4 MOGELIJKE GEDRAGSREFERENTIES EN UITDAGINGEN

Verslavingsstoornissen variërend van alcohol en drugstot modernere gedragsverslavingen op het gebied van gokken, koopgedrag, sociale media, gamen, enz. kunnen het denken en de zelfkennis van mensen negatief beïnvloeden. Familieleden ervaren dit leed vaak jarenlang en vinden het vaak moeilijk om om te gaan met de situatie dat hun verslaafde partner, vader, moeder of kind de wereld met andere ogen ziet. Het lijkt vaak alsof de wereld op zijn kop staat en de verslaafde in een totaal andere werkelijkheid leeft die voor buitenstaanders nauwelijks te bevatten is.

Mensen met een verslavingsachtergrond hebben een aantal gedragspatronen gemeen. In principe worden gevoelens van genot gecreëerd, zoals verhoogde gevoelens van erkenning of eigenwaarde. Tegelijkertijd worden gevoelens van ongemak vermeden, bijvoorbeeld door spanning te verminderen, aan de werkelijkheid te ontsnappen of emoties te reguleren/onderdrukken (gevoel van controle over eigen gevoelens).

De volgende gedragsuitingen zijn kenmerkend voor mensen die herstellen van een verslaving (Dilling, Mombour, & Schmidt, 2015):

- **Sterk verlangen:** verlangen of dwang om een stof te gebruiken of iets steeds opnieuw te doen. Dit verlangen kan sterk zijn, zelfs als er geen sprake is van lichamelijke afhankelijkheid.

- **Controleverlies:** Verslaafden hebben nauwelijks controle over wanneer, hoe lang en in welke hoeveelheid ze een verslavende drug gebruiken.
- **Onthouding:** Een verslaafd persoon kan vaak niet zonder diens drug, zelfs als de verslaving al ernstige gezondheids- of sociale gevolgen heeft.
- **Tolerantievorming:** lichaam en geest raken gewend aan de drug. Mensen die verslaafd raken hebben steeds meer van hun drug nodig om het gewenste effect te bereiken.
- **Ontwenningverschijnselen van drugs:** Bij drugsverslaving kunnen ontwenningverschijnselen optreden zoals zweten, bevroren en beven, maar ook hevige pijn in de ledematen, verstoorde slaap, hallucinaties, beroertes en problemen met hart en bloedvaten. Bij gedragsverslavingen treden nervositeit en agressie op.
- **Terugtrekking uit het sociale leven:** Wie gevangen zit in een verslaving verliest diens interesse in andere bezigheden. Hobby's, sociale contacten en werk worden vaak opgeofferd voor de verslaving.
- **Schuldgevoelens:** Een ander typisch kenmerk van een verslaving zijn schuldgevoelens na gebruik en het verbergen van het verslavingsgedrag, tot aan ontkenning toe.

De volgende kenmerken komen vaak voor bij mensen met verslavingsproblemen:

- Hooggevoeligheid
- Weinig zelfverzekerdheid/ gemakkelijk beledigd
- Wantrouwen
- Beperkte controle over emoties/ gebrek aan uiting van emoties
- Overmatige emotionele afhankelijkheid en gehechtheid aan verzorgers en partners
- Groot verlangen om zichzelf terug te trekken/ sociaal isolement
- Negatief of nauwelijks bestaand lichaamsbewustzijn
- Ambigüiteit en verwarring over de zin van het leven en persoonlijke doelen
- Ongeorganiseerd innerlijke besef van tijd en tijdsplanning

Dezelfde kenmerken zijn echter ook te vinden bij veel mensen die in hun leven geen verslavingsproblemen ontwikkelen. Het enige significante teken van een verslaving is het gebrek aan controle over een middel of over een bepaald gedrag bij andere vormen verslaving (bijv. gokken). Controleverlies is geen absolute indicatie voor verslaving, omdat zelfs mensen met een extreem chronische verslaving nog fasen en elementen van controle hebben. (Gross 2016)

Figuur 13: Maatregelen om signalen van zelfdestructief gedrag op te sporen bij mensen met een verslaving

In het dagelijks leven op de zorgboerderij is het belangrijk om vroegtijdig te herkennen of de deelnemer zelfdestructief gedrag vertoont of het risico loopt dat te doen. Om dergelijke signalen op te sporen zijn de in de figuur 13 weergegeven maatregelen noodzakelijk. We moeten de lezer wel wijzen op het feit dat de toepassing van de maatregelen afhangt van het type boerderij. Zo hebben boerderijen die niet rechtstreeks verbonden zijn met instellingen voor gezondheidszorg of maatschappelijke zorg vaak niet de mogelijkheid om urinetests uit te voeren. Een succesvolle behandeling van verslaving is sterk afhankelijk van het beeld dat een therapeut zich van diens cliënten vormt, wat betekent dat vakbekwaamheid en openheid in combinatie met een adequate, professionele nabijheid én afstand belangrijke vereisten zijn.

Het is belangrijk om vroegtijdig vast te stellen of de deelnemer aan zelfdestructief gedrag doet of dreigt te gaan doen

7.4.1 Specifieke krachten en uitdagingen

Mensen met een verslavingsachtergrond kunnen op vele manieren worden deelnemen op zorgboerderijen. Net als niet-verslaafden hebben verslaafden individueel speciale capaciteiten en sterke punten die bevorderd moeten worden. Vanuit therapeutisch oogpunt hebben mensen met een verslaving een goede kans van slagen in de zorglandbouw, alhoewel het belangrijk is uit te zoeken op welke gebieden zij hun vaardigheden en krachten kunnen toepassen. Daarom is het in het algemeen niet mogelijk om specifieke vaardigheden en krachten van mensen met een verslaving te benoemen. Zo kunnen activiteiten in de groep voor de ene deelnemer positief zijn, terwijl voor de ander individuele taken beter zijn. Om deze reden moet het takenpakket altijd individueel worden afgestemd, waarbij altijd een eerste ondersteuning moet worden geboden.

Voor verslaafden geldt dat zij vaak problemen hebben met het opbouwen van relaties. Door goede begeleiding, geduld, deskundigheid en vertrouwen lukt het verslaafden echter ook om een band op te bouwen met de mensen op de boerderij of met de boerderijdieren. Een positief argument dat vaak door deelnemers wordt gegeven, is dat dieren hen niet teleurstellen, ze zijn "eerlijk". Daarom heeft het werken met dieren een belangrijke meerwaarde. Dit perspectief kan nieuw zijn voor studenten die landbouwwetenschappen studeren, aangezien boerderijdieren in dit perspectief meer betekenen dan de productie van vlees, melk en eieren. De uitdaging is hier zeker hoe de betrouwbaarheid van de deelnemer bij het uitvoeren van taken (bijvoorbeeld het voeren

Mensen in herstel van verslaving hebben vaak problemen met het opbouwen van relaties

van dieren), waarbij motivatie kan worden aangemoedigd met behulp van pedagogische vaardigheden. Aangezien mensen met en verslaving zich vaak maar kort kunnen concentreren, zou ondersteuning door folders/instructies, een aanspreekpunt(en) of voortdurende herhaling nuttig kunnen zijn.

Vaak krijgen mensen die herstellen van een verslaving een vorm van medicatie. Die kan een beperkend effect hebben op het gedrag en de prestaties van de deelnemer op de boerderij.

“Een ander probleem in het begin is het afstellen van de medicatie zodat de deelnemers een normaal dagelijks leven aankunnen. De afstelling van de medicatie is ook heel belangrijk zodat de bewoners bijvoorbeeld dezelfde slaap- en werktijden hebben en elkaars ritme niet verstoren. In het begin gaat het om ritme.”

In de interviews in het kader van het project SoFarTEAM wordt professionele afstand meermaals vermeld, maar op verschillende manieren. Enerzijds vermelden de respondenten dat een zekere professionele afstand belangrijk is en dat zij dit ook leren tijdens hun opleiding. Anderzijds is de afstand belangrijk voor de zelfredzaamheid op lange termijn en het leveren van kwalitatief gezelschap en zorg. Professionele afstand is dus belangrijk als de medewerker zich niet wil laten opslokken door alle problemen en crises van de deelnemers.

**Professionele
afstand
bewaren**

“Bij een conflict moet men altijd gesprekken voeren, bij voorkeur met de mantelzorger, de ergotherapeut en de deelnemer (in een driegesprek). Het gesprek gaat dan over de huidige persoonlijke situatie van de deelnemers, bijvoorbeeld vragen als “Wat heb je op dit moment nodig?” of “Wat heb je op dit moment nodig in je leven, hoe kunnen we diegene het beste ondersteunen?”. Vaak blijkt dat de conflicten minder worden veroorzaakt door landbouwactiviteiten dan door het samenleven met andere bewoners. In principe kun je er vrij snel achter komen of deelnemers meer geschikt zijn voor fijnmotorisch werk (bijvoorbeeld kool zaaien) of voor grofmotorisch werk (bijvoorbeeld heggen snoeien). Als deelnemers zich alleen maar verslapen of niet voor tien uur ‘s ochtends uit bed komen, dan zijn ze vrij ongeschikt voor de landbouw.”

7.4.2 Begrip van genderrollen

Bij het bepalen van doelgroepen in de verslavingszorg en -preventie is het redelijk om de klassieke sociaal-ecologische criteria te volgen, zoals status, milieu, regio, enz. Het wordt echter steeds duidelijker dat gender ook als een belangrijke differentiator moet worden beschouwd en in het behandelingsplan moet worden opgenomen. Tot nu toe is dit aspect onderontwikkeld en alleen in niches toegepast, hoewel recent gezondheids- en risico-onderzoek over het algemeen heeft aangetoond dat de lasten en ontwikkelingsproblemen per gender verschillen. (Helfferich 1994)

Vrouwen kiezen vaker voor middelen die als relatief ongevaarlijk en onopvallend worden beschouwd, zoals lichte sigaretten, pijnstillers, slaappillen en kalmerende middelen, licht alcoholische dranken (zoals wijn met bubbels, bier, alcopops) en cannabis. Het alcoholgebruik is bij vrouwen over het algemeen ook onzichtbaarder en heimelijker, wat betekent dat vrouwen veel minder vaak in het openbaar drinken. Daardoor is het probleem niet zo zichtbaar is als wanneer mannen alcohol drinken.

Vrouwen en verslavingsstoornis

Veel vrouwen ontwikkelen meer passieve en emotionele strategieën om conflicten op te lossen, dat wil zeggen dat zij proberen hun conflicten te personaliseren en ze onopvallender, individueel en op een sociaal geaccepteerde manier op te lossen. Zij internaliseren conflicten meer en keren hun agressie vaker tegen zich zelf. Consumptie moet voor hen daarom vooral bijdragen tot het behoud van functionaliteit en aanpassingsvermogen, het compenseren van een laag zelfbeeld en het omgaan met trauma's. Sommige middelen hebben ook de functie om het lichaam en lichaamsgewicht te manipuleren (eetlustremmers, laxeremiddelen, "van roken word je slank"). Deels dienen ze ook om zich af te sluiten en zichzelf toestemming te geven om te kunnen doen wat onmogelijk wordt geacht (bv. agressiviteit). Uit onderzoek naar de incidentie van eetstoornissen blijkt dat slechts één procent van alle eetstoornissen wereldwijd mannen treft. Daarentegen is er een hoge prevalentie van eetstoornissen bij vrouwen, vooral in beroepsgroepen waar de sociale druk bijzonder hoog is, zoals wedstrijdssporters, modellen en dansers. (Eisenbach-Stangl et al. 2005)

Mannen daarentegen kiezen veel vaker voor gevaarlijke stoffen die snel tot roes leiden zoals sterke tabak, sterke dranken of potentieel dodelijke drugs zoals heroïne, cocaïne. De gevoelens van verhoogde drift, hoogmoed en transcendentie die bij dronkenschap worden ervaren, komen overeen met de stereotiepe dynamiek van mannelijkheid. De drugs dienen als middel om prestaties te verhogen, risico's te ervaren, grenzen te testen, en hebben een speciale betekenis voor mannelijke 'initiatierituelen', maar worden ook gebruikt om problemen te ontkennen, gevoelens van zwakte en hulpeloosheid te verdragen en met angsten om te gaan.

Mannen en verslavingsstoornis

Middelengebruik bij mannen lijkt ook samen te hangen met status en macht, vooral door middel van onbegrensd geweld. Als reactie op verslaving ervaren vrouwen vaak schuld en schaamte, terwijl mannen reageren met een gevoel van minderwaardigheid en toegenomen zelfverwijt. (Eisenbach-Stangl et al., 2005)

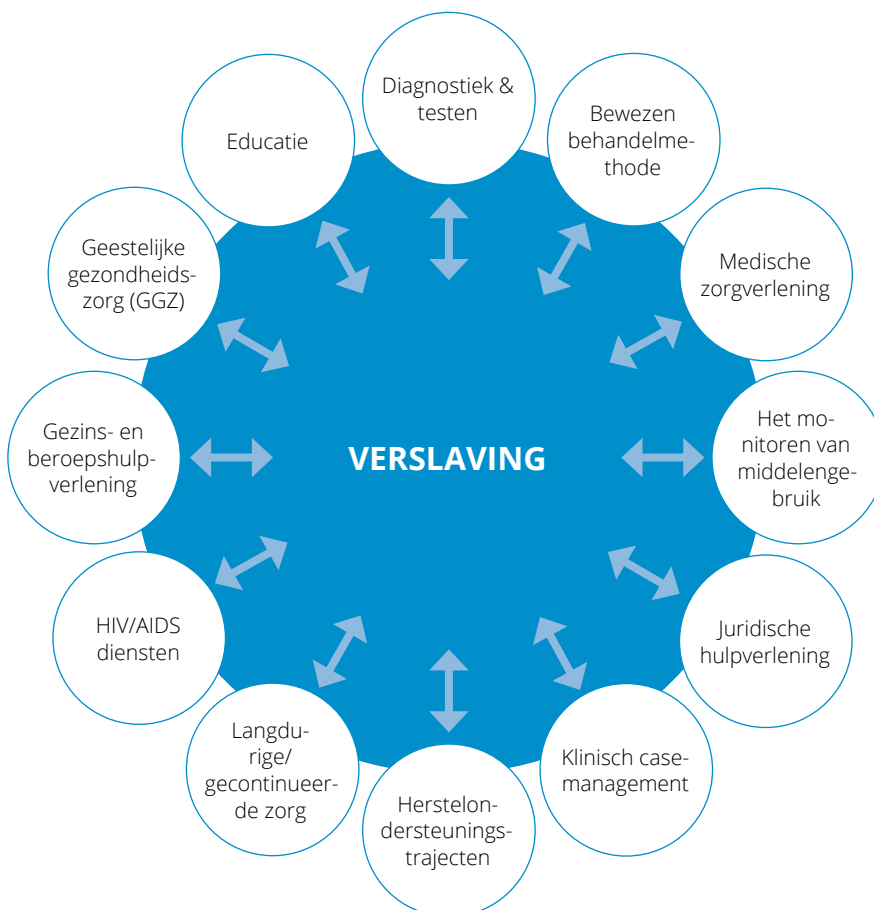
Als maatstaf voor een de mate van integratie op de boerderij kunnen de respectievelijke effecten van de zorglandbouw op het individu worden gebruikt, zoals de bereidheid tot verandering, tekenen van stabiliteit, het zich houden aan een dagelijkse structuur, gezondheidsbewust gedrag of motivatie voor onthouding van de verslaving. Ook een succesvolle uitvoering van taken geeft informatie over een geslaagde integratie.

7.5 BESTAANDE HULPVERLENING VOOR DEZE DOELGROEP

Mensen met een drugsverslaving hebben vaak een lange weg van therapeutische maatregelen achter de rug voordat ze bij de zorgboerderij terechtkomen. Mensen met een verslaving krijgen op verschillende manieren ondersteuning, zoals begeleiding en behandeling, hulp bij het afbouwen van hetgeen van hetgeen waar zij verslaafd aan zijn, maar ook maatregelen om de schade te beperken.

Er zijn tal van begeleidings- en behandelingsmogelijkheden om uit de verslaving te geraken. Overlevingshulpmiddelen of maatregelen om de schade te beperken, zoals het inwisselen van spuiten (voor een schone spuit), stabiliseren de gezondheid en de sociale situatie van de verslaafde. Dit is een noodzakelijke voorwaarde om later uit de verslaving te geraken. De volgende figuur (14) toont belangrijke maatregelen voor de behandeling van verslavingsgedrag.

Figuur 14: Behandelingsmethoden voor drugsverslaving

Verder zijn er preventieve maatregelen en wettelijke voorschriften om het aanbod van middelen te beperken. Door voorlichting over de gevaren van drugs of drugsgebruik hoopt men schadelijk gebruik of verslaving terug te dringen. Een belangrijk element van het drugs- en verslavingsbeleid is wettelijke regelgeving die het aanbod van verslavende stoffen en drugs beperkt. Hieronder vallen bijvoorbeeld antirookwetten, de jeugdbeschermingswet en de opiumwet.

Bij de uitvoering van het verslavings- en drugsbeleid zijn veel en zeer verschillende spelers betrokken. Om de getroffen personen effectief te kunnen helpen is een zo goed mogelijke coördinatie nodig, waarbij alle maatschappelijke diensten betrokken zijn. Mensen die herstellen van een verslaving, of hun naasten, kunnen terecht bij de volgende instellingen (Krebs et al 2021):

- Gespecialiseerde klinieken voor alcohol-, medicijn- en drugsverslaving en middelenvrije vormen van verslaving
- Aanpassingsvoorzieningen (na beëindiging van de behandeling of rehabilitatie, voor reïntegratie in de maatschappij of op de arbeidsmarkt) zoals zorgboerderijen
- Sociaal-therapeutische voorzieningen, begeleid wonen
- Dagklinieken (poliklinische revalidatie van hele dagen)
- Poliklinische behandelings- en adviescentra
- Zelfhulpgroepen voor getroffen personen
- Steungroepen voor familieleden
- Online hulpverlening

De administratieve lasten van maatschappelijke instanties of andere overheidsinstanties mogen echter niet worden onderschat. (Henkel 2018)

7.6 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Welke gedragsuitingen zouden kenmerkend zijn voor mensen met een verslaving(sachtergrond)? Noem er minstens drie en licht ze kort toe.
2. Bekijk de volgende citaten uit het SoFarTEAM-onderzoek en bespreek met je medestudenten hoe ze relateren aan de kenmerken en gedragspatronen die in hoofdstuk 7.4 zijn gepresenteerd. Wat denk je dat de deelnemers bedoelen met deze uitspraken?
3. "Het werk is heel belangrijk om mensen uit zichzelf te halen en hen te helpen hun problemen te vergeten."
4. "Gewoon buiten zijn en stil zijn en het prachtige uitzicht in je opnemen, dat is mindfulness."
5. "Er is iets meditatiefs aan het werk op een boerderij."
6. "Voor sommigen is het als een sprookje, het groene gras en het uitzicht, vergeleken met de omgeving die ze gewend zijn."
7. Welke van de volgende gedragsuitingen horen niet bij de veronderstelde kenmerken voor mensen met een verslaving(sachtergrond)?

- Verlies van controle
- Uitoefening van extreme sporten
- Schuldgevoelens
- Sterk verlangen
- Goed in het opbouwen van relaties

8. Waarom zouden de activiteiten op een zorgboerderij mensen in herstel van verslaving kunnen helpen om de verslaving te overwinnen? Bespreek kansen en risico's!

7.7 CASUSOPDRACHT

Therapeutische zelfhulpgemeenschap voor verslaafden Fleckenbühl

Wegens de diversiteit van de verslavingsstoornissen, die samenhangen met de individuele persoonlijkheid van de verslaafde, is het bijna onmogelijk algemene uitspraken te doen over de integratie van verslaafden in zorgboerderijen. Daarom wordt hieronder de casus "Fleckenbühl" gepresenteerd, waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan de vraag hoe de verslaafde kan profiteren van de zorglandbouw en welke therapeutische effecten daaruit kunnen voortvloeien.

Hof Fleckenbühl ligt in Cölbe-Schönstadt bij Marburg in de deelstaat Hessen. Het is een intramurale therapeutische zelfhulpgemeenschap voor verslaafden, die sinds 1984 met haar zelfontwikkelde zelfhulpconcept mensen ondersteunt bij het opdoen van de nodige vaardigheden om drugsvrij te leven. Momenteel wonen er ongeveer 120 volwassenen en 12 kinderen.

De focus van het zelfhulpconcept is het besef dat de cliënten zelf de daadwerkelijke deskundigen zijn voor het probleem (hier: verslaving). Zij kennen de moeilijke levenssituaties uit eigen ervaring en zijn goed op de hoogte van de mogelijkheden om het probleem op te lossen. Er wordt van uitgegaan dat verslaafden niet hulpeloos ziek zijn. Alle betrokkenen zijn in staat de nodige vaardigheden en kennis te verwerven om een nuchter en tevreden leven te leiden. Er zijn dus geen therapeuten of psychologen op de boerderij. In gesprekskringen - de zogenaamde "spellen" - worden problemen besproken die individuen met zichzelf of anderen hebben.

Wij Fleckenbühler willen met onze gemeenschap de best mogelijke voorwaarden scheppen voor mensen met verslavingsproblemen die drugsvrij en zelfstandig willen leven. Dit bereiken wij door iedere verslaafde die bij ons hulp zoekt onmiddellijk, onbureaucratisch en zonder voorwaarden vooraf op te nemen en hem in onze consequent nuchtere en geweldloze gemeenschap een beschermde ruimte te bieden waarin hij zijn verslavingsproblemen onder ogen kan zien.

Wij zijn ervan overtuigd dat elke verslaafde in staat is de nodige competenties en vaardigheden te verwerven om een sober, zelfbepaald leven te leiden. Wij leven en werken samen en willen de activering van de zelfhulp van elk individu ondersteunen. Wij steunen ieder lid in zijn of haar vaardigheden en professionele vooruitzichten.

Het zelfhulpconcept

De missie van de verslavingszorg is: Perspectieven scheppen - drugsvrij leven

Wij laten de samenleving zien dat ex-verslaafden weer een actieve en productieve rol kunnen spelen in het openbare leven, het bedrijfsleven en de cultuur. Op basis van de verslavingservaringen uit het verleden van onze leden en vanuit een oprechte belangstelling voor de mensen die bij ons komen, moedigen wij ieder individu aan de confrontatie met zichzelf aan te gaan en zo zijn eigen weg naar nuchterheid te vinden. Wij geven hem alle tijd die hij nodig heeft.

Ongeveer twee derde van de verslaafden op Fleckenbühl is drugsverslaafd, ongeveer een derde is alcoholverslaafd. Een essentieel kenmerk van de therapeutische gemeenschap is dat niemand wordt gedwongen op Fleckenbühl te blijven.

Boerderij Fleckenbühl is een biologische boerderij die is aangesloten bij de vereniging van het biologische kwaliteitskeurmerk Demeter. 250 hectare landbouwgrond, waarvan 170 hectare akkerland en 80 hectare blijvend grasland. Op het bedrijf worden 70 melkkoeien (Duitse roodbonte - Holstein-Friesian), 50 stuks jongvee, 10 stuks voedervee en 30 melkgeiten gehouden.

De boerderij

Hof Fleckenbühl

Brun: Comander Pirx auf www.die-fleckenbuehler.de

Een derde van de melk gaat naar de Upländer boerenmelkerij. Graan en melk worden in de eigen bakkerij en kaasmakerij op ambachtelijke wijze verwerkt tot hoogwaardige Fleckenbühler boerderijproducten. De producten worden verkocht in de brasserie en de boerderijwinkel van de boerderij, evenals in het bakkerijcafé en in een biologische bistro in Frankfurt am Main.

Het leidende principe van de boerderij is de zorglandbouw als onderdeel van de Fleckenbühler verslavingszorg, d.w.z. de inclusie van mens, dier, plant en bodem in het organisme van de boerderij en de verdere ontwikkeling van duurzame landbouwstrategieën. Ongeveer 20 verslaafden van de Fleckenbühler verslavingszorg maken regelmatig deel uit van de landbouwactiviteiten. Op de boerderij kan je ook trainingen krijgen om boer te worden.

Zorglandbouw

De organisatie op de boerderij is bewust hiërarchisch gestructureerd om de verslaafden de nodige structuur te bieden. Hoe langer een verslaafde met succes (vanuit therapeutisch oogpunt) op de boerderij leeft, hoe meer verantwoordelijkheid hij op zich neemt in het bedrijf maar ook tegenover andere verslaafden.

Uit ervaringsverhalen van verslaafden van de boerderij Fleckenbühl blijkt dat de landbouw kan bijdragen tot het overwinnen van de verslaving. Voor de verslaafden lijkt het nuttig om een "aardende" baan te hebben. Fysiek werk in de frisse lucht met aarde, planten en dieren kan bijdragen aan een gezonde afleiding van de verslaving. Daarbij hoort een regelmatige dagelijkse routine, zoals vroeg opstaan en je oriënteren op de dagelijkse ritmes in de landbouw (zoals voer- of melktijden). Ook de verantwoordelijkheid voor de dieren, bijvoorbeeld het voeren van kalveren of het uitmesten van varkensstallen, draagt bij tot het herstel van verslaafden. Wat verslaafden betreft, kan in principe worden gesteld: "het platteland helpt, de stad heeft aantrekkingskracht". Een verslaafde verwoordt zijn ervaringen op Fleckenbühl als volgt: "*Het eerste jaar brandde de zon in het veld mijn drank uit de hersenen. Ritme, de natuur observeren, planten zien groeien, 's avonds moe zijn - dat heeft me weer in een goede richting gebracht.*"

Ga uit van de volgende situatie:

- De Fleckenbühl boerderij werkt met mensen die herstellen van een verslaving.
- De mensen in herstel van verslaving worden gezien als leden van een gemeenschap.
- Om het samenleven op de boerderij te vergemakkelijken, moeten regels worden ingevoerd die voor iedereen gelden. Als iemand die niet naleeft, mag die niet meer deelnemen.

De opdracht: Bepaal drie belangrijke regels voor Fleckenbühl, die u als vaste regels voor het samenleven zou invoeren. Bespreek uw beslissing zo mogelijk in de groep.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Batra, A., & Bilke-Hentsch, O. (2021). *Praxisbuch Sucht*. Georg Thieme Verlag.

Dilling, H., Mombour, W., & Schmidt, M. (2015). *Internationale Klassifikation psychischer Störungen: ICD-10 Kapitel V (F) – Klinisch-diagnostische Leitlinien*. Hogrefe AG.

Eisenbach-Stangl, I., Lentner, S., & Mader, R. (2005). *Männer, Frauen, Sucht*. Facultas-Verlag.

Gross, W. (2016). *Der Suchtkranke und sein Umfeld: Co-Abhängigkeit*. Springer-Verlag.

Helfferich, C. (1994). *Gesundheit, langes Leben und viele Kinderchen!* Juventa.

Henkel, D. (2018). *Ansätze guter Praxis zur Integration und Aktivierung Suchtkranker nach dem SGB II. Mittwochskolloquium sucht*. FIA / GISS. Bremen.

Krebs, M., Mäder, R., & Mezzera, T. (2021). *Soziale Arbeit und Sucht*. Springer-Verlag GmbH.

Kunze, C. (2006). *Jugend und Drogen - ein Spannungsverhältnis?* <https://www.eurobuch.com/buch/isbn/9783638736213.html>.

Kunze, C. (2007). *Jugend und Drogen - ein Spannungsverhältnis?* GRIN Verlag GmbH.

Loviscach, P. (2000). *Genese*. In: F. Stimmer (ed.): *Suchtlexikon*, Oldenbourg, München.

Scherbaum, N. (2019). *Das Drogentaschenbuch*. Georg Thieme Verlag KG.

Stanbrook, MB. (2012). *Addiction is a disease: we must change our attitudes toward addicts*. CMAJ. 2012 Feb 7;184(2):155.

van Elsen, T., Jaenichen, A., Pfirrmann, D., Havergoh, J. Swoboda, F., & Limbrunner, A. (2012). *Soziale Landwirtschaft auf Biobetrieben in Deutschland*. Witzenhausen: PETRARCA – Europäische Akademie für Landschaftskultur gem. e.V. c/o Universität Kassel. http://orgprints.org/21649/1/21649-10OE07-petrarca-vanElsen-2011-sozialeLandwirtschaft_kl.pdf (zuletzt aufgerufen am 12.07.2021)

West, W. (2005). *Theory of Addiction*. Oxford.

World Health Organization (WHO). (2021). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (10th Revision) (ICD)* [online] <https://icd.who.int/browse10/2019/en>

8

VLUCHTELINGEN

Claudia Schneider

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- de algemene kenmerken en behoeften van vluchtelingen/ontheemden te beschrijven.
- de voordelen van de zorglandbouw voor deze doelgroep uit te leggen.
- mogelijkheden, trajecten en processen van zorgboerderijdeelnemers te begrijpen.
- mogelijke gedragingen en uitdagingen van deze doelgroep te herkennen.
- De bijzonderheden van deze doelgroep in kaart te brengen het kader van de zorglandbouw.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

Bron: Eliška Hudcová

8.1 ALGEMENE KENMERKEN

Miljoenen mensen over de hele wereld zijn op de vlucht. Het ondersteunen van mensen die hun van huis weg moeten ontvluchten is een wereldwijde uitdaging waarmee mensen op alle continenten te maken krijgen.

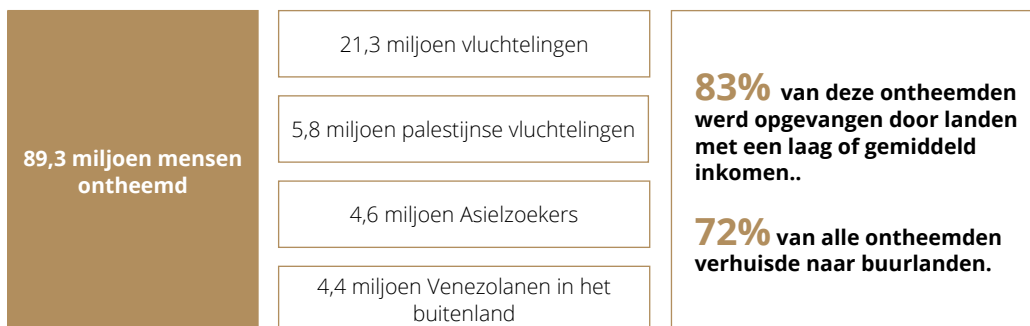
Een vluchteling is iemand die vervolgd wordt om redenen van ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging. [Een vluchteling is iemand die] zich buiten het land bevindt waarvan hij de nationaliteit bezit en de bescherming van dat land niet kan of, vanwege eerdergenoemde angst(en), niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en zich buiten het land bevindt waar hij vroeger zijn gebruikelijke verblijfplaats had, daar niet heen kan of, vanwege eerdergenoemde angsten, niet wil terugkeren (Verdrag en Protocol betreffende de status van vluchtelingen, 1951).

De term vluchteling is politiek overeengekomen in het internationaal recht en leidt tot speciale rechten voor iemand die in de categorie vluchteling valt. De redenen om het vaderland te ontvluchten zijn echter veel ruimer dan in het Vluchtelingenverdrag van 1951 wordt beschreven. De term gedwongen migratie of verplaatsing bevat ook andere factoren dan ras, godsdienst, nationaliteit, deel zijn van een bepaalde sociale groep, of politieke overtuiging. Mensen die hun land verlaten vanwege milieurampen, klimaatverandering of uitzichtloosheid vanwege de economische situatie van hun land zijn geen vluchtelingen die door het internationale recht worden erkend. Zij hebben echter hun thuisland verlaten vanwege een reeks omstandigheden die zelfs levensbedreigend kunnen zijn.

Meestal gaat politieke opschudding gepaard met gewelddadige conflicten, economische problemen en schendingen van de mensenrechten. Daarom wordt het steeds moeilijker een onderscheid te maken tussen mensen die hun land om politieke redenen zijn ontvlucht (officiële vluchtelingen) en mensen die hun land hebben verlaten vanwege economische problemen. Daarom is de term "asielzoekers" belangrijker geworden, omdat die een persoon beschrijft van wie de status nog niet is vastgesteld (Turton, 2003).

Politieke vluchtelingen en gedwongen ontheemden

Figuur 15: Gedwongen migratie in 2021 (Bron: UNHCR 2021)

Bron: UNHCR 2021

Gedwongen migratie gebeurt om verschillende redenen en mensen komen uit verschillende culturele of religieuze milieus en hebben verschillende educatieve en sociale achtergronden, geslacht en leeftijd. Dit betekent dat deze doelgroep zeer heterogeen is. Er bestaat geen algemeen recept over wat ontheemden willen en nodig hebben.

Figuur 16: Nationaliteit van de vluchtelingen

In 2021 kwamen de meeste asielzoekers (die voor de eerste keer asiel zochten) in Europa uit Syrië, Afghanistan en Irak (Europese Commissie, 2022). In 2022 begon de oorlog in Oekraïne. Daardoor kregen veel Europese landen te maken met vluchtelingenstromen uit Oekraïne. Op lange termijn kan de zorglandbouw, zoals in dit hoofdstuk beschreven, hopelijk ook een deel van deze vluchtelingen ondersteunen.

8.2 VOORDELEN VAN DE ZORGLANDBOUW

Zorglandbouw is een aanbod dat sommige gedwongen ontheemden kan ondersteunen, afhankelijk van hun belangen en behoeften. In sommige gevallen is het misschien niet de juiste keuze.

In de landbouw kunnen mensen in veel gevallen terugvallen op vertrouwde activiteiten. Momenteel komen veel vluchtelingen van het platteland of hebben een kleinschalige landbouwachtergrond (bv. vluchtelingen uit Afghanistan, Oekraïne). De VN-vluchtelingenorganisatie (UNHCR) erkent dat er een sterke band bestaat tussen vluchtelingen en de landbouw: "Veel vluchtelingen komen van het platteland en beschikken over waardevolle landbouwvaardigheden als akkerbouwers, veehouders of vissers. Met de juiste steun en middelen hebben zij de potentie om niet alleen zichzelf en hun gezinnen te voeden, maar ook om inkomsten te genereren en welvarend te zijn. Zij kunnen bijdragen aan de lokale economische ontwikkeling, wat zowel vluchtelingen als de 'gastgemeenschap' ten goede komt." (UNHCR, 2022). Onder de mensen die naar Europa zijn gevlucht, zijn er velen die graag nieuwe vaardigheden en de taal van het gastland willen leren.

Koppelen aan vertrouwde activiteiten en voortbouwen op landbouwvaardigheden

In 2021 zijn acht boeren en social workers die zorglandbouwprojecten met vluchtelingen hebben opgezet, geïnterviewd om dit lesmateriaal voor te bereiden.

Uit de interviews blijkt dat vluchtelingen op verschillende manieren kunnen profiteren van zorglandbouw. Meestal zijn de voordelen dezelfde als bij andere doelgroepen van de zorglandbouw. Sommige factoren zijn echter uniek (zie figuur 17):

Figuur 17: Voordelen van de zorglandbouw voor vluchtelingen

De zorglandbouw biedt een zeer goede gelegenheid voor het leren van talen op een informele manier. Alle geïnterviewden benadrukten dat de taalbarrière een van de grootste uitdagingen is bij het werken met mensen uit andere landen. Tegelijkertijd benadrukten ze dat het leren van de taal van het land waarnaar ze vluchten een belangrijk doel is voor de meeste vluchtelingen. Zorglandbouw is een geweldige manier om op informele wijze de taal van het nieuwe thuisland te leren.

Taal leren

“De boerderij biedt een kans om Engels te leren in een heel natuurlijke omgeving, woorden op te pikken door dingen te zien, dingen aan te wijzen. En wat betreft talen leren heeft het zeker mijn voorkeur boven leren in een klaslokaal. Voor het leren van taal is het zoveel makkelijker om het te kunnen zien en ruiken.”

Vluchtelingen aan het werk in de moestuin

Bron: Bettina Strutzmann

BESTE PRAKTIJK: De therapeutische tuin van de universiteit voor landbouw- en milieupedagogie - Wenen (Oostenrijk)

De Universiteit voor Landbouw- en Milieupedagogie in Wenen beheert een therapeutische tuin. In 2018 en 2019 werden in de tuin activiteiten met 10 vluchtelingen gerealiseerd.

Het hoofddoel van het project was taalonderwijs en een training in tuinieren.

Vluchtelingen kwamen twee keer per week naar de tuin waar een tuintherapeut hen ondersteunde en bijstond.

De betrokkenen leerden verschillende tuiniervaardigheden. Dit moet hen in staat stellen om later in de tuin- of landbouwsector te werken als zij daarin geïnteresseerd zijn. Zij werden betrokken bij allerlei tuinwerkzaamheden, zoals het harken van bladeren, het bouwen van insectenhotels en het bewaren van voedsel.

Een belangrijk onderdeel van het project was het leren van de taal. De mensen leerden nieuwe woordenschat tijdens het werken in de tuin en werden ook ondersteund met taalcursussen die door vrijwilligers werden gegeven. De focus van de taalcursus was "tuinwoordenschat".

De vluchtelingen werkten ook samen met andere doelgroepen van de therapeutische tuin (bijvoorbeeld mensen met een psychische stoornis). Ook kwamen zij in contact met de studenten van de universiteit en andere Oostenrijkse burgers. Sociale integratie was dus ook een belangrijk onderdeel van het project. (B. Strutzmann, persoonlijke communicatie, 3rd van juni 2022).

Geld verdienen is een belangrijk doel van veel mensen die gedwongen zijn gemigreerd of die een oorlog moesten ontvluchten. Een reden daarvoor is bijvoorbeeld dat door de vlucht schulden zijn ontstaan. Mensen willen een bestaan opbouwen in hun nieuwe thuisland. Ook is het vaak zo dat ze geld moeten sturen naar hun familie die nog in hun thuisland woont. Geld verdienen en betaald werk hebben is voor veel vluchtelingen van groot belang. Deze factor is zo belangrijk dat de zorglandbouw er meer aandacht aan zou moeten besteden: hoe kunnen beroepsopleiding, werkgelegenheid en seizoensarbeid worden gerealiseerd op een manier die aansluit bij de behoeften van vluchtelingen (bv. Hoe kan de zorglandbouw zich richten op betaald werk en tegelijk rekening houden met uitdagingen zoals taalbarrières, psychische problemen veroorzaakt door een traumatische ervaring, culturele verschillen en bureaucratische obstakels).

Werk in de zorglandbouw is ook zinvol omdat het leidt tot nieuwe vaardigheden en competenties. Dit kan in het algemeen de kennis en vaardigheden wat betreft de bodem of biologische landbouw zijn of bijvoorbeeld specifiek paardrijden, maar het kan ook een informele manier zijn om wiskunde of de taal van het nieuwe land te leren. Het

Betaald werk**Nieuwe
vaardigheden
en competenties**

leren kan stap voor stap gebeuren en met minder druk dan bij een gewone beroepsopleiding. Idealiter leidt het tot betaald werk als resultaat.

“Zorglandbouw opende hun perspectieven. Kort daarna kreeg een van hen een baan op een lokale champignonkwekerij. Zonder zorglandbouw denk ik niet dat hij eraan gedacht zou hebben om dat te gaan doen.”

“We snoeiden knotwilgen, we snoeiden fruitbomen, we oogstten fruit, maar we probeerden het wat constructiever te maken, zodat we niet iedereen meteen overdonderden. En we werkten vier tot vijf uur per dag.”

BEST PRACTICE: De Zwitserse Boerenbond ondersteunt vluchtelingen in de landbouw

In 2015 lanceerde de Zwitserse Boerenbond een driejarig proefproject om de werkgelegenheid in de landbouwsector te ondersteunen.

De vluchtelingen en tijdelijk toegelaten personen mochten op Zwitserse boerderijen werken en inkomsten genereren. Tegelijkertijd zou de overheidssector financieel worden ontlast op het gebied van de maatschappelijke uitgaven.

De opdrachten binnen het proefproject in 2015-17 duurden tussen de drie en twaalf maanden. De samenwerkende bedrijven betaalden de vluchtelingen het agrarisch minimumloon.

30 werkplekken werden ingevuld op 17 verschillende bedrijven (gemengd, groenten, fruit). 24 deelnemers voltooiden de werkopdracht. 14 van hen kregen een werkaanbod van het bedrijf, wat 10 mensen ook accepteerden. Nog eens zeven mensen vonden een andere baan in de landbouw of een andere branche.

In het eindevaluatieverslag staat dat de landbouwbedrijven waar de opdrachten konden worden uitgevoerd, zeer tevreden waren over de deelnemers. De bedrijfsleiders constateerden vooruitgang in taal- en vakkennis, dat de sociale en zelfcompetentie toenam en dat de deelnemers gemotiveerd en betrouwbaar waren.

Het eindverslag vermeldt ook enkele zwakke punten. Voor de deelnemers die geen rijbewijs of auto hadden, was de vaak afgelegen ligging van de boerderijen een belemmering. Het introductieproces van de deelnemers op de boerderij was tijdrovend. Bovendien konden niet alle vluchtelingen en tijdelijk toegelaten personen even goed omgaan met het fysieke werk, het werkritme of het leven op de boerderij. Ook waren er cultuur- en taalbarrières.

Het project resulteerde ook in de uitvoering van een eenjarig pre-arbeidscontract. De vooropleiding is ontworpen om tegemoet te komen aan de behoeften van jonge vluchtelingen. Tijdens de opleidingsperiode krijgen zij een diepgaand inzicht in het werk in de landbouw (Schweizer Bauernverband 2018).

Culturele uitwisseling is iets waar beide partijen (zowel de boer als de persoon uit een ander die naar de boerderij komt) van profiteren. Het is een belangrijk onderdeel van het sociale aspect van de zorglandbouw. De geïnterviewde boeren en social workers benadrukten dat het voor hen van grote waarde was om te leren over oorlog en hun eigen leven in vrede en hun welvaart meer te waarderen. Wederzijdse uitwisseling van tradities, religieuze overtuigingen en voedsel is een interessant en verrijkend onderdeel van zorglandbouw met mensen uit andere landen. Zorglandbouw is een geweldige kans om een andere cultuur en andere waarden te leren kennen.

Uitwisseling van culturen

“En dan hoor je een verhaal van iemand die echt uit Syrië kwam. En soms waren de oorlogservaringen waarover hij rapporteerde traumatisch. Soms denk ik dan: Oh God, wat hebben we het hier goed’ en hoe dankbaar mogen we zijn dat we in zo’n vredige omgeving leven.”

“Maar het feit dat het een doorleefde ervaring is, is zo waardevol. Mensen pikken dingen op. Het opdoen van culturele kennis kan alleen worden ervaren door in de omgeving te zijn. Deelnemers leerden bijvoorbeeld over seizoensgebonden gebeurtenissen en tradities, zoals Halloween en Kerstmis, die in Ierland van grote culturele waarde en belang zijn, maar dan in de huiselijke/familiale omgeving.”

BEST PRACTICE: Zorglandbouw met Syrische vluchtelingen in het westen van Ierland

Oliver en Anna Dixon zijn biologische boeren die een middelgroot bedrijf runnen in County Galway in het westen van Ierland. Olive heeft de boerderij geërfd van zijn vader en heeft zijn hele leven landbouw bedreven. Ze runnen voornamelijk een biologische vleeskoeienboerderij, maar er is ook wat bos op de boerderij en een kleine moestuin en polytunnel (tunnelkas) met groenten, fruit en kruiden. Zowel Anna als Oliver werken ook parttime met natuurlijke therapieën vanuit een kantoor op de boerderij die speciaal daarvoor is gebouwd. Oliver is biodynamisch psychotherapeut, Anna is acupuncturist, kunstenaar en docent. De boerderij ligt in een zeer rustige en vredige omgeving met zowel binnen- als buitenactiviteiten die passen bij het wisselvallige weer. Tot de activiteiten op de boerderij behoren het hoeden van vee, veeteelt, biologisch tuinieren, bomen snoeien, heggen knippen, muren onderhouden, omheiningen maken, algemeen onderhoud van de boerderij en brandhout stapelen.

Vanaf 2018 brachten twee Syrische vluchtelingen die vlakbij woonden 25 weken door op de boerderij van de Dixons om één dag per week aan zorglandbouw te doen. De plaatsing kwam voort uit de verbintenis tussen de Social Farming Ireland Regional Development Officer en de ondersteuningswerker die op dat moment in dienst was van South West Mayo Development Company om te werken aan het Syrische hervestigingsprogramma. De twee mannen waren beiden boer in Syrië en er werd gedacht dat zorglandbouw een middel kon zijn om hun lokale integratie te ondersteunen in de comfortabele en (enigszins) vertrouwde omgeving van de boerderij.

Op de eerste dag werd een tolk ter beschikking gesteld om ervoor te zorgen dat er aanvankelijk een goed begrip was van gezondheid en veiligheid, de indeling van de boerderij enz. Daarna communiceerde iedereen via het boerderijwerk en Google Translate. De tijd op de boerderij leverde voor de deelnemers een zeer waardevol dagelijks taalonderwijs op. Hun woordenschat nam op een heel natuurlijke manier toe in een natuurlijke setting; ze pikten woorden op door dingen te zien, aan te wijzen, vragen te stellen, enz. Ze kregen ook dagelijks inzicht in en kennis van het gewone gezins- en huiselijke leven, culturele normen, enz. De deelnemers en hun familie werden uitgenodigd tijdens de kerstperiode. De zorglandbouw bood ook de gelegenheid om zich aan te passen aan het Ierse klimaat en het soort kleding en schoeisel dat nodig is om in zo'n nat land te leven.

Zorglandbouw bleek een zeer goede bron van integratie voor deze mannen, op verschillende manieren. De jongere man kreeg een baan op een champignonkwekerij na zijn zorglandbouwervaring: het toegenomen zelfvertrouwen, de taalvaardigheid en toegenomen comfort met de Ierse landbouwcultuur droegen ertoe bij dat hij van deze kans gebruik kon maken. De oudere boer is op pensioenleeftijd en de zorglandbouw bood hem de

kans om het huis uit te gaan en iets te doen wat hij leuk vindt. Beide mannen leerden meer mensen kennen; de zorgboeren uiteraard, maar ook hun familie en buren, mensen zoals de dierenarts en de postbode en andere mensen uit de buurt. Wanneer Oliver hen ophaalde of afzette bij de supermarkt in hun woonplaats, kon hij hen op een heel natuurlijke manier voorstellen aan mensen die hij tegenkwam. Zorglandbouw droeg ook bij tot het afbreken van de barrières tussen de mensen die in de lokale gemeenschap wonen en de pas gearriveerde vluchtelingen.

Het delen van kennis en wederkerigheid waren een inherent onderdeel van deze samenwerking. Zo had een van de Syrische boeren thuis olijfbomen en was hij een deskundige snoeier. Hij kon het voortouw nemen bij het snoeien van de wat verwaarloosde appelbomen op de boerderij - een klus die moest worden geklaard - en gaf deze kennis door aan Oliver. Ze konden hun eigen ervaringen met landbouw in zeer verschillende klimatologische omstandigheden delen en vergelijken, bijvoorbeeld hoe dieren worden gevoed en verzorgd of wat er komt kijken bij biologische landbouw. Deze mogelijkheid om bij te dragen was zeer belangrijk voor deze deelnemers, die hun levensonderhoud en mogelijkheid tot werken als boer hadden verloren, samen met al het andere. Ze kunnen niet terugkeren naar hun eigen boerderijen en hadden lange tijd in een vluchtelingenkamp in Libanon doorgebracht voordat ze naar Ierland kwamen. Andere voordelen van de zorglandbouw voor de mentale gezondheid waren de mogelijkheden om in een rustige, veilige, vredige en therapeutische ruimte te zijn tussen vriendelijke en gastvrije mensen. Deze tijd op de boerderij was een zeer waardevol onderdeel van een totaalpakket aan steunmaatregelen voor Syrische gezinnen die zich destijds in deze plattelandsgemeenschap vestigden.

Auteur: Aisling Moroney

Zorglandbouw betekent ook van elkaar leren. Bijvoorbeeld het snoeien van bomen

Bron: Leitrim Development Company

Taalonderwijs, culturele uitwisseling en het grote belang van betaald werk zijn uniek in het werken met vluchtelingen. Andere kenmerken van zorglandbouw zijn niet nieuw en verrassend. Deze voordelen van zorglandbouw zijn ook terug te vinden in het werk met de meeste andere doelgroepen:

Zorglandbouw biedt mogelijkheden voor positieve aanmoediging en waardering. Er is een breed scala van werkzaamheden, van fysiek zwaar werk tot handwerk en huishoudelijk werk, waaraan mensen kunnen deelnemen. De zorgboeren die werden geïnterviewd om dit lesmateriaal voor te bereiden, meldden dat vluchtelingen betrokken waren bij activiteiten zoals het oogsten van aardbeien, druiven, abrikozen, appels of aardappelen of dat zij hielpen bij het bouwen van insectenhôtels.

Net als bij andere doelgroepen van de zorglandbouw is het werk in de landbouw zinvol omdat het ook een gelegenheid is om iemand anders te helpen. De mensen en hun werk worden gewaardeerd en gerespecteerd. In sommige gevallen konden boeren die hun thuisland moesten ontvluchten, hun landbouwactiviteiten hervatten in Europa. Zij konden met hun vaardigheden een bijdrage leveren en vonden overeenkomsten en een gemeenschappelijke basis bij het werken met boeren in Europa. In elk geval konden vluchtelingen die betrokken waren bij zorglandbouwprojecten iets creëren. Ze konden iets met hun handen doen en iets nieuws leren. Tegelijkertijd konden ze trots zijn op wat ze hadden bereikt (een nieuwe vaardigheid leren, iets met hun handen bouwen) of een angst overwinnen (bijvoorbeeld dicht bij een groot dier komen).

Zinnige
activiteiten

“Het beste aan ons werk, en ik bedoel hiermee de hele landbouw, is dat we iets zien. We zien groei, we zien ons dagelijks succes, dus wat we gedaan hebben, of we nu een groef in het land bewerken of een moestuin schoffelen. Ook de mensen die hier wonen: Wij maken immers deel uit van de landbouw. Ik zie wat ik gewerkt heb.”

“Het is niet zoals in een normaal bedrijf, waar je onder veel meer tijdsdruk staat [...] Zo is het bij ons niet, maar eerder meer begeleiding en het werk wordt gezien als een positieve bekrachtiging van de deelnemer. En het is niet alleen absoluut resultaatgericht op het tuinieren, maar er is ook een [andere] resultaatgerichtheid, namelijk dat de persoon goed meekomt, dat hij een afgebakend werkterrein heeft dat hij zo mogelijk ook zelf beheert op de dag. En in het beste geval is er ook positieve waardering.”

BEST PRACTICE: Vluchtelingen werkzaam in beheer en landschapsonderhoud in Duitsland - Een bijdrage aan de integratie in "groene beroepen".

In het kader van een gezamenlijk project hebben twee Duitse milieustichtingen "Allianz Umweltstiftung" (Alliantie Milieustichting) en "Stiftung für Mensch und Umwelt" (Stichting voor mens en milieu) samengewerkt om een opleiding in landschapsonderhoud aan te bieden. Het project had het doel om vluchtelingen via een stage te kwalificeren. Deze opleiding moet de deelnemers helpen bij het vinden van een baan in een groen beroep.

In het begin werden partnerorganisaties gezocht, eerste contacten gelegd met vluchtelingenopvang en gesprekken gevoerd met maatschappelijke organisaties.

De deelnemers waren werkzaam in het kader van een werkgelegenheidsmaatregel in de groene zorg en landschapsonderhoud tijdens de werkperiode

De werkweek van maandag tot vrijdag was verdeeld in praktisch werk en Duitse les.

De deelnemers werden begeleid bij twee verschillende faciliteiten: de Technische Dienst van de Stad Ludwigsburg (Technische Dienste der Stadt Ludwigsburg) en Natuurbescherming Berlijn-Malchow, Berlijn-Lichtenberg (Naturschutz Berlin-Malchow, Berlin-Lichtenberg).

In Ludwigsburg werkten de deelnemers samen met medewerkers van de stad. Zij waren betrokken bij activiteiten op het gebied van boomverzorging, tuinieren en landschapsonderhoud (bijv. bomen snoeien, onkruid wieden, planten, vijvers schoonmaken, bladeren harken, werken met een snoeischaar).

In Berlijn-Lichtenberg werden de deelnemers begeleid door medewerkers van een vereniging voor ecologisch behoud. Afhankelijk van het seizoen werden de deelnemers betrokken bij activiteiten als: biotoopbescherming (biotoop = een homogeen gebied waarin typische soorten goed gedijen, bijvoorbeeld een poel of een bos); reparatie van werktuigen en attributen die bij milieu-educatie worden gebruikt (bijv. het knippen van weidehekken, het in kaart brengen van de bomenpopulatie, het harken van hooi, het oogsten van vruchten, het bouwen van insectenhôtels, het bevestigen van vogelnestkastjes, het ondersteunen van informatiebrochures en communicatie naar de buitenwereld).

Hoewel geen van de vluchtelingen van de twee werkplekken in Ludwigsburg en Berlijn-Malchow meteen een baan op de primaire arbeidsmarkt kon krijgen, hebben ze allemaal veel geleerd op het gebied van praktijk, theorie en taal (Hemmer, 2018).

Rondleiding in de tuin van de natuurboerderij

Bron: Naturschutz Berlin-Malchow

Keuze is een belangrijke factor in de zorglandbouw. De zorglandbouw biedt verschillende banen, activiteiten en werkzaamheden buitenshuis en biedt wellicht iets dat past bij de interesses en competenties van bijna iedereen. Echter, de zorglandbouw is natuurlijk niet voor iedereen weggelegd. Want niet iedereen woont graag op het platteland en werkt graag in de landbouw. Dit is belangrijk om te erkennen. Deelname aan de zorglandbouw moet altijd vrijwillig zijn.

“We hebben een zekere vrijheid. Sommige taken zijn fijn-motorisch, waarbij je met je vingers dingen kunt plakken. En er zijn ook zware fysieke werkzaamheden. Je kunt je een beetje onderscheiden. Maar uiteindelijk is het hoe dan ook een tuinierbaan en als iemand achter een bureau wil zitten, dan is dit niet de juiste plek voor diegene.”

“Wat ik altijd zie bij ons, maar dat heeft niets te maken met de vluchtelingen, maar in het algemeen hebben we de mogelijkheid om een zeer breed scala aan werkzaamheden aan te bieden, van fysiek zwaar werk tot handwerk tot heel fijn-motorisch werk. Hier zijn verschillende fysieke vaardigheden nodig.”

Keuze

Tuinieren is een medium dat mensen kan helpen bij hun aankomst in een nieuw land. Zich verbinden met planten en dieren en in contact staan met de aarde geeft hen een rustpauze in de natuur en een plek om te rusten en te herstellen. Dit kan zelfs helpen om te herstellen van een trauma.

Herstel door de natuur/mentaal welzijn

Zorglandbouw geeft mensen ook de kans om zich fysiek uit te leven. Iemand kan zich fysiek inspannen. Zo is die 's avonds waarschijnlijk fysiek moe en slaapt dan misschien beter.

“Voor mensen is tuinieren het meest diepgaande, gearde in de ware zin van het woord, en daarom ook het beste medium voor mensen die willen arriveren. Het maakt niet uit of ze uit een psychiatrische inrichting komen en proberen weer met beide benen op de grond te komen of dat ze uit een ander land komen. Het is een goed medium om ‘thuis te komen’. En dan in combinatie met het samen lunchen enzovoorts. Het is zeker een mooie kans voor vluchtelingen en voor de andere mensen die hier werken.”

“Als ik naar de boerderij ga en ik aai een paard en ik leg zijn hoofd in mijn arm en ik kan het gewoon opzadelen. En dan stap ik op het paard en dan ga ik gewoon rijden. Dat is echt iets geweldigs.”

Zorglandbouw is een aanbod op een authentieke plaats buiten het vluchtelingenverblijf of een speciale voorziening. Veel zorglandbouwprojecten benadrukken dat het voor vluchtelingen belangrijk is om deel uit te maken van een familie of een familie-achtige gemeenschap. Zaken als gezamenlijk eten aan een keukentafel of samenwerken zijn van grote waarde. Sociale interacties met andere werknemers, bezoekers van de boerderij of de lokale gemeenschap zijn van grote waarde. Mensen die betrokken waren bij zorglandbouwprojecten leerden niet alleen de boer kennen, maar ook de mensen die de boer kent in de plaatselijke gemeenschap. Zorgboeren meldden vaak dat jonge vluchtelingen ook kwamen om een potentiële partner te ontmoeten.

Sociale
integratie

“Dus zowel psychologisch als sociaal denk ik dat dieren, planten, mensen, dit dagelijkse contact, absoluut belangrijk is. Als iemand in de stille kamer zit en altijd alleen maar ‘bestanden eet’, of computerbestanden verwerkt, sorry dat was nu een verkeerde uitdrukking, dan zal hij niet sociaal empathisch zijn en zal hij ook niet in staat zijn om die sociale empathie te tonen.”

BEST PRACTICE: Stadslandbouw - Interculturele tuin “ANNALINDE” (Duitsland)

ANNALINDE is een sociale onderneming die stadslandbouwprojecten uitvoert in Leipzig (Duitsland). ANNALINDE beheert een gemeenschappelijke tuin in de stad.

In 2017 startte een Interculturele Tuin in de ANNALINDE Gemeenschapstuin. De Interculturele Tuin werd met zijn wekelijkse afspraken vast onderdeel van de ANNALINDE gemeenschapstuin en verrijkte zo de hele tuingemeenschap. Al snel ontstond er een levendige uitwisseling tussen alle deelnemers en

genoten zowel de deelnemers van de interculturele tuin als de gehele tuingemeenschap van het deelnemen aan elkaars tuindagen.

Naast tuinieren, creëren en bouwen stond het gezamenlijk oogsten, koken en eten in de zomerkeuken centraal. Hier werden verschillende recepten uit de verschillende landen van herkomst van de tuinders en verschillende bewaar- en verwerkingsmethoden om landbouwproducten uitgetoetst.

Door de samenwerking met tal van instellingen in de directe omgeving kon het project Interculturele tuin en daarmee de gehele gemeenschapstuin nog steviger in de wijk verankerd worden gedurende de tweejarige projectperiode.

Om de gemeenschapscohesie ook tijdens de wintermaanden mogelijk te maken, werden winterbijeenkomsten aangeboden. Hier werd meer aandacht besteed aan het thema "toegang tot werk & opleiding", culturele aspecten en de persoonlijke uitwisseling van ervaringen (ANNALINDE, 2018).

Stedelijk en intercultureel tuinieren in Leipzig, Duitsland

Bron: Annalinde Leipzig

8.3 OP WEG NAAR ZORGLANDBOUW VOOR VLUCHTELINGEN EN ONTHEEMDEN

Tot nu toe bestaan er slechts enkele voorbeelden van landbouwprojecten voor vluchtelingen. Het is echter al duidelijk dat er meerdere manieren zijn om die te bewerkstelligen. Meestal slaagden de zorglandbouwprojecten dankzij idealistische en gepassioneerde mensen die vluchtelingen of asielzoekers die nieuw bij hun gemeenschap kwamen, wilden steunen. In de praktijk kunnen zorglandbouwprojecten voor vluchtelingen verschillende hebben en er daardoor heel verschillend uitzien.

Vaak zijn de doelen van het zorglandbouwproject een beroepsopleiding en integratie op de primaire arbeidsmarkt. In datt geval kan het zorglandbouwproject de vorm aannemen van een landbouwopleiding of een stage waarbij rekening wordt gehouden met de speciale behoeften van vluchtelingen. Als het project gericht is op de sociale integratie van niet-begeleide minderjarigen, kan het de vorm aannemen van een landbouwpleeggezin. Als het project betrekking heeft op het geven van dagstructuur, kan het de vorm aannemen van een centrum dat dagbesteding en zorg verleent op de akker.

In het algemeen zijn er enkele bijzondere kenmerken die het sociale aanbod voor vluchtelingen kenmerken: Steun voor vluchtelingen wordt vaak gerealiseerd door vrijwilligers en activisten, die opereren buiten de officiële structuren om zoals die door overheden en internationale organisaties worden geboden. In 2015 (het begin van de zogenaamde vluchtelingencrisis in Europa) werden in Europa veel solidariteitsinitiatieven gelanceerd. Vooral de beweging "Refugees Welcome" (NL: vluchtelingen zijn welkom) kenmerkt de steun voor vluchtelingen in Europa. Heel vaak waren deze grootschalige mobilisaties verbonden en gepromoot in samenwerking met praktische lokale initiatieven die vluchtelingen ondersteunen (Feinschmidt/Cantat, 2018).

Activisme vult de rol aan die overheidsinstanties, internationale organisaties of nationale ngo's hebben bij de ondersteuning van vluchtelingen. (Feinschmidt/Cantat, 2018). Er zijn ook enkele zorglandbouwinitiatieven die deel uitmaken van informele vluchtelingenondersteuning, burgerbetrokkenheid en vrijwilligersinitiatieven. Boeren nodigden vluchtelingen bij hen thuis uit en namen posities in voor vluchtelingen en vluchtelingenondersteuning (zie ABL, 2022). Fundamentele bewegingen zoals de Greeks Solidary field (NL: Griekse Solidariteitsvelden) gaven ontheemden toegang tot land zodat ze voedsel voor zichzelf konden verbouwen en zich konden organiseren (King, 2022).

De discipline social work houdt zich echter ook bezig met vluchtelingen, georganiseerd door traditionele sociale hulpverleners. Afhankelijk van het land en de legale verblijfplaats van een persoon, kan een vluchteling profiteren van verschillende programma's die er zijn ter ondersteuning van andere doelgroepen van social work (bijvoorbeeld jeugdhulp, een zorgverlening voor daklozen en steun voor werklozen). Daarnaast bestaan er speciale programma's voor taaleducatie, onderwijs en sociale interactie voor vluchtelingen. Vooral vluchtelingen die geen verblijfsvergunning hebben, kunnen echter beperkte toegang hebben tot officiële steunprogramma's.

Zorglandbouw voor vluchtelingen is meestal het resultaat van de inzet van mensen die bereid zijn te helpen

Beroepsopleiding en integratie op de eerste arbeidsmarkt

Vrijwilligers en activisten

BEST PRACTICE: Welkomstgids heeft in de landschapssector in Duitsland

De Duitse Vereniging van Tuin-, landschaps- en sportveldbouw (Bundesverband Garten-, Landschafts- und Sportplatzbau e.V.) heeft sinds 2016 welkomstbegeleiders in dienst. Zij ondersteunen vluchtelingen die toegang willen krijgen tot de arbeidsmarkt op het gebied van tuinieren en hovenierswerk. Ze fungeren ook als contactpersonen voor bedrijven. Mladan Belic is als welkomstgids verantwoordelijk voor de deelstaten Hessen en Thüringen.

Mr. Belic, hoe lang werkt u al als welkomstbegeleider?

Mladan Belic: Ik werk sinds mei 2022 voor de Duitse Tuin-, Landschaps- en Sportgrondbouwvereniging. Als welkomstgids ben ik verantwoordelijk voor de regionale vereniging van Hessen-Thüringen. Voordat ik naar Hessen kwam, was ik in Brandenburg en werkte daar 3 jaar als productie leider in een fruitteeltbedrijf. Ik kom uit de landbouw; ik heb fruit- en wijnbouw gestudeerd in Servië. Daarna was ik in Oostenrijk, waar ik een cursus Duits volgde en gewaswetenschappen studeerde. Daarna vond ik een baan in Duitsland, in een fruitteeltbedrijf. Het team daar was heel divers; de werknemers kwamen uit Polen, Italië, Hongarije, Turkije en Kroatië. En ik kwam uit Servië.

En wat is uw motivatie om als welkomstbegeleider op het gebied van hovenierswerk en tuinieren te werken?

Mladan Belic: Onderweg van Servië naar Duitsland heb ik veel verschillende mensen ontmoet. We hebben elkaar geholpen en ervaringen en informatie met elkaar gedeeld. Daarom weet ik hoe belangrijk het is om steun te krijgen en wil ik graag helpen.

Mensen worden na aankomst in een vreemd land geconfronteerd met veel organisatorische uitdagingen, ze worden geconfronteerd met veel officiële procedures en administratieve processen die hen onbekend zijn. Bovendien moet je dit in een vreemde taal onder de knie krijgen. In het begin weet je niet alle stappen die je moet ondernemen. Je hebt bijvoorbeeld eerst een mobiel telefoonnummer en een adres nodig. Daarna komen alle zaken die belangrijk zijn om in dit systeem te zitten, zoals een belastingnummer en verzekeringen. Pas als dit geregeld is, kun je gaan praten over werk.

Soms denken mensen die naar Duitsland komen: "Het eerste wat ik nodig heb is een baan." Ik kom zelf uit Servië en had eerst een verblijfsvergunning en een werkvergunning nodig. Afghanistan en Oekraïne zijn ook niet-EU-landen. Voor hen gelden andere regels.

Hoe steunt u vluchtelingen?

Mladan Belic: We laten hen zien welke activiteiten en carrièrepaden er zijn in de groenvoorziening. Ik leg de vereisten uit en help bij de eerste stappen. Het is ook belangrijk om te praten over mogelijke moeilijkheden om de verwachtingen realistisch te houden en teleurstellingen te voorkomen. Je moet weten dat we in de groenvoorziening altijd buiten zijn. Er is vaak slecht weer of hitte. Het kan fysiek vermoeiend zijn. Tegelijkertijd zijn er veel doorgroeimogelijkheden in deze sector: Je kunt gewoon een baan nemen, maar je kunt ook stage lopen, een masteropleiding volgen, enzovoort. Dat is niet alleen goed voor vluchtelingen die hier willen blijven, maar ook voor elk ander mens die op zoek is naar een baan met toekomstzekerheid.

Zijn veel mensen geïnteresseerd of hebben de meeste vluchtelingen nog nooit van hovenierswerk gehoord?

Mladan Belic: Er zijn verschillende situaties. Ik begeleid momenteel bijvoorbeeld een man uit Afghanistan die veel weet van hovenierswerk en in deze sector wil werken.

Natuurlijk hebben ook velen nog niet van hovenierswerk gehoord. Daarom bezoeken we vakscholen en banenbeurzen, waar we de mogelijkheden bij ons presenteren. Hovenierswerk is een mix van verschillende beroepen; hier kun je werken met hout, metaal, beton en met stenen, maar ook met planten en verschillende machines. Er zijn veel mogelijkheden. Meestal zijn jongeren meer geïnteresseerd na het horen van een paar verhalen en het zien van een paar foto's of video's over hovenierswerk. Wat ik bijzonder goed en interessant vind, is dat steeds meer vrouwen nu geïnteresseerd zijn in hovenierswerk.

En hoe kun je de bedrijven steunen die hiervoor openstaan?

Mladan Belic: Er zijn bedrijven die aan de ene kant alleen Duitstalige specialisten en geen helpers of stagiaires nodig hebben, en die aan de andere kant ook helpers in dienst kunnen nemen die weinig of geen kennis van de Duitse taal hebben. Daarom moeten we eerst weten wat het bedrijf nodig heeft, en dan kunnen we geschikte werknemers vinden. We kunnen vluchtelingen ook ondersteunen met documenten, verblijfsvergunningen of werkvergunningen, wat ik ook zie als indirecte hulp voor de bedrijven.

Wij raden bedrijven die vluchtelingen in dienst willen nemen aan om informatie uit te wisselen met andere bedrijven die al mensen uit andere landen in dienst hebben. Tegelijkertijd zijn er ondersteuningsprogramma's die we ook kunnen aanbevelen. Die programma's ondersteunen vluchtelingen in Duitsland, vooral bij het leren van de taal.

Wij maken ook graag gebruik van een plaatjeswoordenboek over hovenierswerk. Belangrijke termen over hovenierswerk worden daar geïllustreerd en gekoppeld aan audiobestanden die helpen bij de uitspraak. Dit is zeer nuttig voor bedrijven waar vluchtelingen werken die nog geen Duits spreken.

Er is ook een categorie “Banen en carrières” op onze website. Daar kan je je locatie invoeren als je op zoek bent naar een stage of een baan en kan je bedrijven in de buurt vinden. Je kunt ook zien waarin het bedrijf gespecialiseerd is. Deze pagina is ook zeer nuttig voor migranten en vluchtelingen.

Interviewer: Claudia Schneider

Bron: M. Belic, persoonlijke communicatie, 27. Juli 2022

8.4 MOGELIJKE RISICO'S EN UITDAGINGEN

Wanneer we het hebben over mogelijke uitdagingen wat betreft gedrag, is het in eerst instantie belangrijk om elk situatie afzonderlijk te bekijken. Gedwongen migratie gebeurt om verschillende redenen, mensen komen uit verschillende regio's van de wereld, hebben verschillende culturele en religieuze achtergronden en hebben verschillende biografieën, geslachten en leeftijden. Daarom zijn er geen generalisaties mogelijk.

Een boer die al enkele jaren jongeren opleidt en ook jonge vluchtelingen heeft opgeleid, verklaarde:

“De vluchtelingen zijn helemaal niet moeilijker. Integendeel, in de regel, laten we zeggen, 80 procent probeert echt te integreren en doet extreem veel moeite [...] Dus er waren geen bijzondere uitdagingen, behalve misschien de taal.”

Bovendien konden andere boeren die zijn geïnterviewd om dit lesmateriaal te ontwikkelen, geen specifieke gedragsuitdagingen waarnemen.

Anderen meldden dat het werken met een jongere met een andere culturele achtergrond een uitdaging was. Dit werd ook verklaard door een dubbele identiteitscrisis waarmee jonge vluchtelingen geconfronteerd kunnen worden. Een jonge vluchteling heeft een dubbele identiteitscrisis: De jeugdidentiteitscrisis en de culturele identiteitscrisis. Dit leidt tot vragen als “Hoor ik hier thuis? Heb ik een missie hier?”

Jonge vluchtelingen die uit een conflictgebied of oorlogsgebied komen, zijn misschien opgegroeid zonder morele oriëntatie. Zij kunnen ook geweld en een gebrek aan maatschappelijke orde hebben meegemaakt (Schneider, 2017). Vrouwelijke vluchtelingen hebben mogelijk seksueel geweld meegemaakt (Steffens, 2016).

Heel vaak hebben vluchtelingen tijdens de oorlog, ramp of vlucht geweld, verlies van hun geliefden en andere traumatische gebeurtenissen meegemaakt. Dit betekent niet dat elke vluchteling lijdt aan een posttraumatische stress-stoornis, maar wel dat velen van emotioneel worden uitgedaagd door hun ervaring (Schneider et. al, 2020).

Zij die gevlucht zijn kunnen een posttraumatische stress-stoornis hebben

“Ze hebben slaapproblemen. Ze kunnen aan niets anders denken dan aan die vreselijke ervaring of situatie in het thuisland. En dan hebben ze acht uur per dag nodig, soms maar 6, of 10, of 9, wat dan ook, waarin ze comfortabel kunnen zijn. Zodat ze zich fysiek kunnen ontlasten.”

8.5.1 Posttraumatische stressstoornis

Traumatisering is niet te genezen zonder hulp en ondersteuning. Dit is zeer uitdagend omdat er meestal een gebrek is aan traumatherapeuten die dezelfde taal spreken als de persoon die naar Europa is gevlucht (Schneider, 2017).

In veel gevallen treedt de reactie op de traumatische ervaring pas jaren later op. Dit betekent dat een persoon die stabiel lijkt te zijn, het plotseling moeilijk kan krijgen (Schneider, 2017). Een boer is echter geen opgeleide therapeut. Die moet wat afhankelijk van de beroepskwalificatie diens grenzen kennen. De boer moet kunnen herkennen wanneer medisch of therapeutisch advies nodig is. Daarom moet een zorgboer indicaties van traumatisering (her)kennen, zodat die specialisten kan inschakelen indien nodig. In het onderstaande kader worden enkele van de belangrijkste kenmerken en symptomen van Posttraumatische stressstoornis beschreven.

Posttraumatische stressstoornis

Posttraumatische stressstoornis (PTSS) is een acute, chronische of uitgestelde reactie op traumatische gebeurtenissen zoals militaire strijd, aanslagen of natuurrampen. Het kan worden gekenmerkt door:

- Een angststoornis die wordt uitgelokt door een ervaring van intense angst of afschuw bij blootstelling aan een traumatische (vooral levensbedreigende) gebeurtenis. De stoornis wordt gekenmerkt door: terugkerende indringende gedachten of beelden van de traumatische gebeurtenis; vermijding van alles wat met de gebeurtenis verband houdt; een toestand van hyperalertheid en een verminderde emotionele reactiviteit.
- Een angststoornis die zich ontwikkelt als reactie op lichamelijk letsel of ernstige mentale of emotionele stress, zoals militaire gevechten, gewelddadige aanvallen, natuurrampen of andere levensbedreigende gebeurtenissen.
- PTSS begint bij verschillende mensen op verschillende momenten. Tekenen van PTSS kunnen kort na een beangstigende gebeurtenis beginnen en

dan aanhouden. Andere mensen ontwikkelen maanden of zelfs jaren later nieuwe of ernstigere symptomen.

- Het kan problemen veroorzaken zoals
 - flashbacks, of het gevoel dat de gebeurtenis opnieuw plaatsvindt
 - slaapproblemen of nachtmerries
 - eenzaam gevoel
 - woedeuitbarstingen
 - zich bezorgd, schuldig of verdrietig voelen

Bron: 2022 ICD-10-CM Diagnosecode F43.10

Zorglandbouw kan echter een mogelijkheid zijn om de psychische effecten van een traumatische ervaring te verminderen. Een persoon kan zich stabiliseren naarmate die veerkrachtiger wordt. Deutscher Bundestag (2017) stelt dat dit kan gebeuren op basis van factoren zoals een positieve houding, een sterk gevoel van eigenwaarde, een zinvol dagelijks leven, religie, school of werk met regelmaat, een gestructureerde dag en week, sociale contacten, persoonlijke verantwoordelijkheid, onderwijs en succes op school. Veel van deze beschermende factoren zijn typische kenmerken van de zorglandbouw. Betrokken zijn bij zorglandbouw betekent deelnemen aan nuttige activiteiten, onderwijs en gestructureerde dagbesteding, waarbij ieder mens wordt geaccepteerd met diens speciale behoeften, vaardigheden en wensen (Schneider, 2017).

8.4.2 Externe uitdagingen/risico's

Als je een sociaal landbouwproject wil opstarten met mensen die gedwongen werden hun thuisland te verlaten, zijn externe uitdagingen wellicht moeilijker te overwinnen dan gedragsuitdagingen. Bureaucratische obstakels zijn vaak groot. Een onduidelijke verblijfsstatus is een extra last voor iemand die moet vluchten ("Heb ik een toekomst in dit land?"). Het kan ook gepaard gaan met onduidelijke financieringsregels en moeilijkheden bij het verkrijgen van een werkvergunning.

Vooroordelen tegen vluchtelingen binnen het personeel of het omliggende dorp vormen een ander obstakel. Daarom is het belangrijk een duidelijk standpunt in te nemen bij de ondersteuning van vluchtelingen.

Een zorglandbouwproject kan ook moeilijkheden ondervinden op het gebied van vervoer (hoe kom je in een plattelandsgedebied zonder auto of rijbewijs?).

Zorglandbouw activiteiten het effect van traumatische ervaringen op de mentale gezondheid verminderen

Bureaucratische belemmeringen

Vooroordelen tegen vluchtelingen

Vervoer

“Vervoer is een grote uitdaging, mensen kunnen niet rijden als ze hier komen en er zijn de kosten om een auto op de weg te krijgen. De meeste vluchtelingen wonen in stedelijke kernen en de meeste boerderijen liggen op het platteland. Als je een boer hebt die het transport wil doen is dat geweldig. Want dat is ook leertijd, het is tijd om elkaar te leren kennen, het is een goede gelegenheid om naast elkaar te praten, met weinig druk.”

“Vooraf was er niets wettelijk geregeld. De vluchtelingen hadden hier helemaal geen status, ze moesten elke dag naar de ‘Senaat Administratie’ gaan en zich daar op de een of andere manier melden. De financiering was onduidelijk, dat wil zeggen hoe de vluchtelingen gefinancierd en ondersteund zouden worden. En in die tijd sprongen we met de stichting in het diepe en namen we bijna alle verantwoordelijkheid zelf op ons, omdat de staat daar nog niet op ingesteld was. En toen hebben we in principe echt een voorbeeldproject gedaan.”

Conflictbeheersing

De interviews met deskundigen uit de zorglandbouw hielpen ook bij het verzamelen van enkele tips voor conflictbeheersing voor initiatieven op het gebied van zorglandbouw met ontheemden, te zien hieronder in figuur 18. Zoals u ziet kunnen de meeste adviezen ook op andere doelgroepen van de zorglandbouw worden toegepast.

Figuur 18: Tips voor conflictbeheersing

Iemand vergeven nadat er iets ergs is gebeurd	Let op de onderlinge harmonie	Kennis hebben van elkaars religie
Heb een dagelijkse overleg met de hoofdbegeleider	Beperk de doelgroep waarmee u werkt (bijvoorbeeld tot een bepaalde leeftijd of opleidingsniveau)	Trainers ondersteunen door vrijwilligers in te schakelen
Besteed aandacht aan het sociale aspect (niet alleen aan het werk)	Neem krachtig stelling als collega's vooroordelen hebben tegen vluchtelingen	Het verhaal van de ander leren kennen, diens cultuur leren kennen

“Je moet eerst begrijpen onder wat voor levensomstandigheden hij is opgegroeid. Dat kostte veel tijd. Eerst hebben we veel gesproken over Syrië. We hebben ook gekeken waar hij woonde, hoe was dat? Ik moest mezelf steeds opnieuw vinden in deze rol: Hoe is het? Ik had veel te maken met de cultuur, met het islamisme, etc. En dan begrijp je ook waarom mensen zo zijn.”

8.5 BIJZONDERHEDEN

Werken met vluchtelingen in de zorglandbouw betekent werken met verschillende culturen, talen en tradities.

Social workers of boeren die betrokken willen zijn bij zorglandbouw met vluchtelingen hebben interculturele vaardigheden nodig en moeten gevoelig zijn voor het verhaal van mensen die een gedwongen migratie hebben meegemaakt (Schneider et. al, 2020).

Veel vluchtelingen willen graag verbonden zijn met hun cultuur van herkomst. Dit betekent hun moedertaal kunnen spreken, vertrouwd voedsel kunnen eten, religie kunnen beoefenen of in contact kunnen blijven met vrienden en familie (Schneider, 2017).

Daarom is cultuur- en godsdienstspecifieke kennis nodig. Als bijvoorbeeld moslims betrokken zijn, is kennis over de islamitische cultuur nuttig (bv. Wat betekent de vastenmaand Ramadan voor het verrichten van zwaar werk op het land?). Sommige culturen gaan ook gepaard met afkeer van sommige dieren. Niet elke vluchteling is echter ook een religieus persoon. Het is van cruciaal belang de persoon te zien en mensen niet te stereotyperen op basis van hun status als vluchteling.

Het 'anders' gedragen kan natuurlijk ook niets te maken hebben met een cultuurverschil, maar met de gevoelens waar de ontheemde mee te maken heeft. Mensen die graag met vluchtelingen willen werken, moeten zich bewust zijn van de persoonlijke impact van het vluchten en het verlies (Schneider, 2017). Veel vluchtelingen hebben te maken met verdriet en een schuldgevoel dat zij het wel hebben overleefd. Ze zijn steevast hun huis, vrienden, baan en hun gevoel van normaliteit kwijtgeraakt. Ze kunnen angsten hebben voor het welzijn van vrienden en familie of vrezen voor deportatie (dat ze het land uit worden gezet).

“Hij had een heel andere culturele achtergrond. En dat was ook een compleet nieuw terrein voor mij. In de wereld beïnvloed door de Islam heb je heel andere rollen. En hij had bijvoorbeeld die rol van de eerstgeborene. De eerstgeborene heeft een heel andere status. En zijn hele leven stond haaks op wat wij hier doen. Voor hem was het een groot probleem: Hoe kom ik verder in deze cultuur? Waar is mijn identiteit? Hoe kan ik me verhouden tot deze nieuwe cultuur zonder mijn bestaan volledig in twijfel te trekken? En zonder me ervoor te schamen? [...] En het was echt een uitdaging om eerst te kijken wat voor cultuur hij meebrengt en hoe ik deze cultuur kan begrijpen.”

Aangezien vluchtelingen uit verschillende landen komen en verschillende culturele en religieuze achtergronden hebben, bestaat er geen gemeenschappelijke opvatting over genderrollen. Zelfs binnen één land lopen de rolpatronen uiteen, afhankelijk van de familieachtergrond, de sociale status, enz. Vrouwen werken misschien liever samen met vrouwelijke boeren en social workers of hebben misschien niet de mogelijkheid om

**Inzicht in
genderrollen**

betrokken te raken bij de zorglandbouw vanwege de zorg voor kinderen of andere gezinsverantwoordelijkheden.

Wanneer verschillende culturen samenkomen, is het waarschijnlijk dat er verschillende opvattingen en verwachtingen zijn wat betreft genderrollen. Ook de manier waarop oorlog, het vluchten en het leven vóór de vlucht is ervaren, verschilt per gender. Vooral vrouwen kunnen te kunnen slachtoffer zijn geweest, of te maken hebben gehad met uitbuiting en seksueel misbruik, zelfs na de vlucht (bijv. in vluchtelingenkampen) (Wigget, 2014), terwijl mannen betrokken kunnen zijn geweest bij oorlogsstrijd.

Het belangrijkste is om iemand niet te stereotyperen op basis van hun afkomst. Het beste advies is om nieuwsgierig te zijn en te vragen: Hoe heb je dit thuis gedaan? Ben je gelovig en wat is je religie? Hoe kijk jij naar genderrollen?

“Gender brengt uitdagingen met zich mee, zowel voor mannen als voor vrouwen. Als vrouwelijke hulpverlener zouden sommige mannen het moeilijk vinden om instructies te aanvaarden of door een vrouw (d.w.z. een vrouwelijke social worker) gevraagd te worden dingen te doen. Veel vrouwen zijn in de vruchtbare leeftijd, hebben thuis kleine kinderen en geven misschien borstvoeding. Vrouwen hebben de neiging om ... aan door vrouwen geleide activiteiten. Als ik een vrouw zou meenemen naar een zorglandbouwproject en ze zou een halve dag alleen op de boerderij doorbrengen met de mannelijke boer of eventueel met een andere man, dan zou haar man daar niet mee instemmen. En [...] er wordt van vrouwen verwacht dat zij 90% van het huishoudelijke werk, het koken en het schoonmaken voor hun rekening nemen. Ze hebben vaardigheden en kennis die enorme potentie hebben, maar er is een patriarchale structuur waarvan het tijd zal kosten voor die wordt overwonnen.”

“In het begin vond hij het moeilijk om onze cultuur te begrijpen. We zijn hier allemaal als een grote familie. En natuurlijk stormden de meisjes op hem af en omhelsden hem. En Ibrahim stond daar eerst als een muur en dacht: “Waarom omhelzen deze vrouwen mij? Maar dat veranderde gewoon in de loop van de tijd. En toen accepteerde hij het echt helemaal en voelde zich hier zeker op zijn gemak.”

Het leren van de taal van het land waar een vluchteling nu woont is een van de belangrijkste uitdagingen voor elke ontheemde. Alle zorglandbouwprojecten die zijn geïnterviewd om dit lesboek voor te bereiden, meldden dat taalbarrières een uitdaging zijn die moet worden aangepakt. Wanneer een project gericht is op werkgelegenheid en opleiding is het vooral belangrijk dat mensen al enige kennis hebben van de nieuwe taal.

Hoe ga je om met taalbarrières?

Sommige vluchtelingen zijn niet gewend aan leerkrachtgericht onderwijs. Zij zijn misschien analfabeet, kunnen om juridische of financiële redenen geen formele taal cursus volgen of vinden het moeilijk om zich op school te concentreren vanwege de psychische problemen die veel voorkomen bij ontheemden.

In al deze gevallen is zorglandbouw een goede manier om aan informeel taalonderwijs te doen. Je leert een nieuwe taal door met andere mensen te werken en met hen om te gaan. Informeel taalonderwijs verschilt sterk van het volgen van een formele taalcursus. Terwijl een taalcursus gericht is op het juiste gebruik van de grammatica, is het voor een ontheemde belangrijker om inhoudelijk te kunnen communiceren. Nieuwe woorden en uitdrukkingen worden opgepikt in dagelijkse situaties. Er is een aantal geweldige hulpmiddelen die vrijwilligers kunnen ondersteunen bij informeel taalonderwijs en communicatie zonder gemeenschappelijke taal.

Verdere literatuur over het leren van talen:

Opleidingsmodules voor tuiniers over het leren van talen als hulpmiddel voor integratie - Hoe te communiceren met groepen zonder gemeenschappelijke taal: <https://learning.ugain.eu/?lang=de> (in het Engels, Duits, Zweeds en Spaans)

Tips en tricks voor communicatie op de boerderij zonder gemeenschappelijke taal <https://bio-thueringen.de/publikationen/leitfaden-unbegleitete-minder-jaehrige-fluechtlinge-in-der-sozialen-landwirtschaft/> (Duitse taal)

“We oriënteerden ons ook heel erg op de taal, want sommigen van hen konden helemaal geen Duits, en ze konden ook geen Engels. En dan probeerden we met hulpmiddelen te werken. We schreven overal op welke gereedschappen er zijn en hingen zinnen in de bouwkeet om een beetje te communiceren.”

8.6 CHECKLIST EN CASUS OPDRACHT

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Wat zijn de specifieke voordelen van de zorglandbouw voor vluchtelingen? Geef een gedetailleerde uitleg bij drie daarvan.
2. Wat kunnen uitdagingen zijn voor de zorgboer bij het werken met deze doelgroep? Aan welke oplossingen kan worden gedacht?
3. Werk in groepjes: Lees de praktijkvoorbeelden uit de tekst en bespreek hoe deze voorbeelden inspirerend kunnen zijn voor je verdere focus in je studie of je praktische werk op het gebied van landbouw en/of social work.

Je doelgroep leren kennen - een praktisch voorbeeld van de Kaunas University of Applied Science

De Kauno Kolegija (Kaunas University of Applied Sciences, Litouwen) organiseerde in 2018 een eenweekse Intensieve cursus “Healing greenery” (NL: Helend groen) gericht op de doelgroep vluchtelingen.

Enkele voorbeelden van de vragen die leidend waren tijdens deze cursus waren: Helende tuinen? Wat is dat? Wat voor kruiden zouden vluchtelingen graag willen kweken in het opvangcentrum voor vluchtelingen in Rukla? Wat betekent het om vluchteling te zijn?

Het zoeken naar antwoorden op deze en vele andere vragen en het werken in multidisciplinaire en internationale groepen aan projecten voor groene zorggebieden waren de belangrijkste activiteiten. Studenten woonden lezingen bij, bezochten het opvangcentrum voor vluchtelingen in Rukla (Litouwen), interviewden vluchtelingen en medewerkers van het opvangcentrum en maakten tekeningen van ruimtes en gebieden. De eindprojecten werden ook in het opvangcentrum gepresenteerd (Kaunas University of Applied Science, 2018).

GEBRUIKTE LITERATUUR

Annalinde. (2018, September 21). *Rückblick auf zwei Jahre ESF-Projekt „Interkultureller Garten“*. ANNALINDE-Leipzig. Retrieved July 18, 2022, from <https://annalinde-leipzig.de/blog/rueckblick-auf-zwei-jahre-esf-projekt-interkultureller-garten/>

Arbeitsgemeinschaft Bäuerliche Landwirtschaft. (2022, March). *Frieden schaffen, Ernährungssouveränität sichern, Lebensgrundlagen erhalten*. https://www.abl-ev.de/uploads/media/AbL_B%C3%A4uerliche_Solidarit%C3%A4t_mit_den_Menschen_in_der_Ukraine_M%C3%A4rz_2022_final.pdf

Cantat, C. (2019). *Conclusion: Civil Involvement in Refugee Protection—Reconfiguring Humanitarianism and Solidarity in Europe*. In M. Feischmidt (ed.), *Refugee Protection and Civil Society in Europe* (S. 379–399). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92741-1_14

Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. (1951).

Deutscher Bundestag. (2017, March). *Bericht über die Situation unbegleiteter ausländischer Minderjähriger in Deutschland (Drucksache 18/11540)*. Bundesanzeiger Verlag GmbH.

European Commission. (n.d.). *Overall figures of immigrants in European society*. Retrieved on 9. Mai 2022, from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en

Hemmer, C. (2018). *Geflüchtete in der Grün- und Landschaftspflege - Ein Beitrag zur Integration in Grüne Berufe*. In: G. Hein, T. Hövelmann, B. Linnemann, N. Menke, F. Wichert, & N. Wiersbinski (Eds.), *Naturschutz: einladend - sozial - integrativ. Angebote für Menschen mit Migrationshintergrund und Flüchtlinge* (pp. 70–78). Bundesamt für Naturschutz.

Kaunas University of Applied Science. (2018, April 26). *Healing gardens*. Retrieved July 18, 2022, from <https://www.kaunokolegija.lt/en/healing-gardens/>

King, A. (2022, February 17). *The off-grid farm sheltering displaced people - Solidarity Fields*. Huck. Retrieved on 11. Mai 2022, von <https://www.huckmag.com/perspectives/reportage-2/solidarity-fields-plataea-athens-refugee-solidarity/>

Schneider, C. (2017). *Unbegleitete minderjährige Flüchtlinge in der Sozialen Landwirtschaft. Ein Leitfaden für Landwirtschaft und Soziale Arbeit*. Thüringer Ökoherz e.V.

Schneider, C. S., Borghorst, V. B., Luft, M. L., Baumbach-Knopf, C. B., & Augsten, C. A. (2020). *Target Groups in Social Farming*. In *Social Farming in Higher Education - Teaching and learning material for university level courses* (S. 49–68). Thüringer Ökoherz e.V. <https://sofaredu.eu/textbook-for-direct-use-in-the-classrooms/>

Schweizer Bauernverband. (2018, August 8). *Gute Vorbereitung und regionale Vermittlung als Erfolgsfaktoren* [Press release]. <https://www.sbv-usp.ch/de/gute-vorbereitung-und-regionale-vermittlung-als-erfolgsfaktoren/>

Steffens, B. (2016). *Hilfe für traumatisierte Flüchtlinge – Frauen und Mädchen fliehen anders*. Zeitschrift für Alternative Kommunal Politik, 2, 32–33.

Turton, D. T. (2003, October). *Conceptualising Forced Migration*. Refugee Studies Centre. <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/wp12-conceptualising-forced-migration-2003.pdf>

GLOBAL TRENDS FORCED DISPLACEMENT IN 2021. (2022, Juni). United Nations High Commissioner for Refugees.

Wigget, M. T. (2013, December). *The forgotten voices of female refugees: An analysis of gender roles in the refugee society*. ProQuest LLC. <https://www.proquest.com/openview/8d92cae157c4e68adc50479fdc89f170/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>

9

MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING

Aisling Moroney

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- Te beschrijven wat een verstandelijke beperking is en te begrijpen wat de gevolgen zijn van het effect van de beperking op communicatie en taal, basisvaardigheden en benodigde ondersteuning.
- Beschrijf de voordelen van de zorglandbouw voor deze doelgroep.
- Beschrijf de algemene aanpak en de activiteiten die het meest doeltreffend en nuttig zijn bij het werken in een boerderijomgeving met deze doelgroep.
- Beschrijf de mogelijke gedragsreferenties en de belangrijkste uitdagingen van het werken met deze doelgroep en beschrijf wat de goede manier is om met deze uitdagingen om te gaan.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

9.1 ALGEMENE KENMERKEN

Er is geen eenduidige definitie van een verstandelijke beperking, maar de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), de American Association for Intellectual and Developmental Disabilities (NL: De Amerikaanse Vereniging voor verstandelijke beperkingen en ontwikkelingsstoornissen) en de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) (NL: het diagnostisch en statistisch handboek van psychiatrische aandoeningen) hanteren allemaal de volgende criteria: een **significante beperking van het algemeen cognitief functioneren, sociale vaardigheden en aanpassingsgedrag**. Een verstandelijke beperking **wordt vastgesteld tijdens de ontwikkelingsjaren** (d.w.z. kindertijd tot adolescentie), maar hebben **levenslange gevolgen voor de capaciteiten, het functioneren en de ontwikkeling van een individu op meerdere domeinen**. (Patel et al., 2018).

Significante beperking wordt gekenmerkt als prestaties die twee of meer standaarddeviaties onder het gemiddelde liggen op basis van genormeerde, individueel afgenomen gestandaardiseerde tests van cognitief en adaptief functioneren. (Dat wil zeggen dat ze behoren tot de paar procent van de bevolking behoren die zo erg afwijkt van het gemiddelde functioneren.) De diagnostische criteria van de DSM-5 omvatten tekorten in intellectuele functies zoals redeneren, problemen oplossen, plannen, abstract denken, oordelen, academisch leren en ervaringsleren. Tegelijkertijd beïnvloeden tekortkomingen in het aanpassingsvermogen de communicatie, de sociale participatie en de zelfstandigheid. Ontwikkelingsstoornissen resulteren in aanzienlijke

functionele beperkingen op drie of meer belangrijke activiteiten die belangrijk zijn in het leven, waaronder zelfzorg, begrip en uiting van taal, leren, mobiliteit, zelfsturing, vermogen tot zelfstandig leven en economische zelfstandigheid.

Sommige mentale gezondheidsproblemen, neurologische ontwikkelingsstoornissen, en medische en lichamelijke aandoeningen komen vaak voor bij mensen met een verstandelijke beperking, zoals cerebrale parese, epilepsie, ADHD, autismespectrumstoornis en depressie en angststoornissen. Een **dubbele diagnose** komt relatief vaak voor en vraagt om bewustzijn. Het verwijst naar het naast elkaar bestaan van een verstandelijke beperking en een psychiatrische stoornis. Ongeveer 19% van de algemene bevolking lijdt aan psychiatrische stoornissen, maar bij mensen met een verstandelijke beperking is de prevalentie het dubbele (ongeveer 40%). Een dubbele diagnose kan een aanzienlijke impact hebben op het individu en diens familie, zorgverleners en hulpverleners. (Werner & Stawski (2012). Een reeks studies heeft ook aangetoond dat, hoewel de levensverwachting van mensen met een verstandelijke beperking de laatste decennia is toegenomen, zij over het algemeen **een slechtere gezondheid hebben, meer gezondheidsbehoeften hebben en korter leven dan de algemene bevolking**. Tot de meest opvallende bijkomende gezondheidsproblemen bij mensen met een verstandelijke beperking - waarvan vele van direct belang zijn voor de ondersteuning die zij als cliëntengroep op zorgboerderijen krijgen - behoren: het vaker voorkomen van epilepsie dan bij de algemene bevolking; veel gezichts- en gehoorproblemen; een grotere kans op ondergewicht of obesitas en slechte dieetgewoontes; minder lichaamsbeweging, fitheid en lenigheid; het vaker voorkomen van diabetes en hart- en vaatziekten; en veel maag- en darmproblemen.

De beoordeling van de ernst van de verstandelijke beperking gebeurt meestal aan de hand van gestandaardiseerde tests, gecombineerd met klinische beoordeling en bevindingen. Over het algemeen zijn er, breedgenomen, **vier niveaus van beperking**, die worden beschreven in tabel 10.1 hieronder, ontleend aan Patel et. al (2018). Zoals men zich kan voorstellen, is een bewustzijn van, en inzicht in deze niveaus van cruciaal belang voor degenen die ondersteuning in de zorglandbouw ontwikkelen. Het niveau van beperking zal een impact hebben op factoren zoals bijvoorbeeld de fysieke capaciteit van deelnemers om deel te nemen aan activiteiten, het vermogen om instructies te begrijpen, fijne en/of grove motoriek, sociale vaardigheden en het vermogen om te communiceren, en het meest cruciale: de ondersteuning die ze nodig hebben om deel te nemen en de voordelen van de zorglandbouw voor hen te maximaliseren.

De ernst van de verstandelijke beperking is van grote invloed op het soort ondersteuning dat nodig is om deel te nemen aan de zorglandbouw

Tabel 8: Niveaus van ernst van de verstandelijke beperking en de bijbehorende gevolgen

Niveau van ernst	Communicatie & taal	Basisvaardigheden	Noodzakelijke ondersteuning
Licht	Moeite met het verwerven en begrijpen van complexe taalconcepten en lage academische vaardigheden. In staat tot eenvoudige vermenigvuldigingen/verdelingen; schrijven van eenvoudige brieven, lijsten, enz.	De meesten kunnen elementaire zelfzorg en huishoudelijke activiteiten uitvoeren. In staat om een basissollicitatie te doen; beschikken over elementaire zelfstandige beroepsvaardigheden (op tijd komen, bij de les blijven, omgaan met collega's); maken gebruik van openbaar vervoer.	Ondersteuning naar behoefte, episodisch of op kortdurend Kunnen met passende steun als volwassenen relatief zelfstandig wonen en werken.
Matig	De taal en het vermogen tot verwerving van academische vaardigheden variëren, maar zijn over het algemeen beperkt tot basisvaardigheden. Vaardigheden omvatten: lezen van woorden; adres kopiëren van kaart naar sollicitatiebrief; geschreven getal koppelen aan een juiste aantal objecten.	Sommigen beheersen elementaire zelfzorg en huishoudelijke activiteiten. Vaardigheden omvatten: enige onafhankelijkheid in persoonlijke verzorging; huishouden toezicht of briefjes met aanwijzingen; maaltijdbereiding; beroepsvaardigheden geleerd met veel herhaling; gebruik openbaar vervoer met enig toezicht.	De meesten hebben consistente steun nodig om als volwassene zelfstandig te kunnen leven en werken.
Ernstig	Zeer beperkte taal en capaciteit voor verwerving van academische vaardigheden	Kan ook motorische beperkingen hebben. Hebben dagelijkse ondersteuning en toezicht nodig. Sommigen kunnen met intensieve training elementaire zelfzorgvaardigheden aanleren.	Regelmatige, consistente, levenslange ondersteuning bij activiteiten op school, op het werk of thuis. Zorgafhankelijk.
Zeer ernstig	Zeer beperkte communicatieve vaardigheden. Het vermogen om academische vaardigheden te verwerven is beperkt tot concrete basisvaardigheden.	Kan ook motorische en zintuiglijke beperkingen hebben. Hebben dagelijkse ondersteuning en toezicht nodig	Zeer intensieve ondersteuning nodig, op alle gebieden. Beperkingen in zelfzorg, continentie, communicatie en mobiliteit; kan volledige zorg of verpleging nodig hebben. Zorgafhankelijk.

9.2 VOORDELEN VAN ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING

Dezelfde algemene voordelen van Zorglandbouw die voor alle doelgroepen zijn vastgesteld, gelden ook voor mensen met een verstandelijke beperking, maar de volgende voordelen zijn bijzonder belangrijk en opvallend.

a) Persoonlijke ontwikkeling en ontwikkeling van vaardigheden

Specifiek sprekend over deelnemers met een verstandelijke beperking, verwijst Elings (2012) naar zorgboerderijen als plaatsen waar cliënten worden ingeschakeld op basis van hun potentie, terwijl Rotherham et al. (2017) naar zorgboerderijen verwijzen als een 'ruimte van bekwaamheid'. De vaardigheden die op de zorgboerderij worden opgedaan zijn inherent praktisch en waardevol en geven deelnemers de mogelijkheid om de zelfredzaamheid te verwerven die voortkomt uit het leren en toepassen van deze vaardigheden, wat een gevoel van vertrouwen en doelgerichtheid met zich meebrengt (Else, 2016; Pedersen et al. 2012). Kaley et al. (2018) maken enkele opmerkelijke observaties over de leerstijl op een typische zorgboerderij. In hun studie observeerden ze dat de boerderijactiviteiten deelnemers aanmoedigden om hun lichaam op nieuwe en verschillende manieren te bewegen. Ze suggereren ook dat het uitvoeren van ritmische of repeterende bewegingen, zoals graven, wieden of stapelen van boomstammen, deelnemers hielp om deze vaardigheden te belichamen en te behouden. Zij beschrijven dit als "leren door beweging" in plaats van verbale instructie en dit wordt als bijzonder belangrijk en waardevol beschouwd voor mensen met een verstandelijke beperking, die wellicht de voorkeur geven aan leervormen in de buitenlucht, die hen meer in staat stellen de geleerde kennis en vaardigheden te behouden dan leervormen in de traditionele klassikale omgeving.

Pedersen et al. (2016) merken op dat er in vergelijking met veel andere werkervaringsmogelijkheden een enorme variatie is in de taken die op een boerderij kunnen worden uitgevoerd, waardoor voortdurende aanpassing en flexibiliteit mogelijk is. Studies van Lancu et al. (2014) en Pedersen et al. (2016) vestigen de aandacht op de vele mogelijkheden die de gemiddelde boerderij biedt om te kiezen en te wisselen tussen activiteiten naargelang interesses, niveaus van functioneren, stemming, enz. Zoals Rotherham et al. (2017) opmerken, stelt dit cliënten van verschillende intellectuele en fysieke mogelijkheden in staat om keuzevrijheid, onafhankelijkheid, beheersing en autonomie uit te oefenen, die allemaal werden geassocieerd met positief welzijn door de deelnemers aan hun onderzoek. Deze factoren droegen bij aan persoonlijke ontwikkeling omdat de cliënten zich bewust werden van hun mogelijkheden en het was duidelijk dat het kunnen nemen van verantwoordelijkheid voor taken belangrijk was voor de deelnemers. Zoals Kaley et al. (2018) opmerken, kunnen deelnemers na verloop van tijd ook de vaardigheden die ze hebben geleerd gaan verfijnen en de activiteiten waar ze de voorkeur aan gaven of waar ze bijzonder goed in waren te belichamen. Binnen de context van de zorglandbouw is er voor sommige deelnemers ook veel ruimte voor zelfstandige activiteiten. De deelnemers aan het onderzoek van Rotherham et al. (2017) spraken een gevoel van prestatie en zelfvertrouwen uit nadat ze alleen waren gelaten om zelfstandig taken uit te voeren.

Boerderijen zijn een "ruimte van bekwaamheid" waar vaardigheden worden ontdekt, aangeleerd en ontwikkeld

Deelnemer verzamelt tomaten

Bron: Zorglandbouw Ireland

b) Sociale verbondenheid en vriendschap

Verschillende studies (Gilmore en Cuskelly, 2014; Rotherham et al., 2017; Kaley et al., 2018) suggereren dat de sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking vaak beperkt zijn en dat zij in hun dagelijks leven vaak eenzaamheid en sociale, ruimtelijke en culturele uitsluiting ervaren. Simpelere wijst breedte deelname aan de zorglandbouw het sociale netwerk van deelnemers met een verstandelijke beperking onmiddellijk uit, omdat ze de boer/het boerengezin, andere deelnemers en andere mensen die op de boerderij kunnen zijn ontmoeten, zoals andere boerderijmedewerkers, de dierenarts, burens, enzovoorts (Elings, 2012). Zo ontstaat een lokale gemeenschap van mensen met wie deelnemers ook buiten de boerderij op natuurlijke wijze in contact kunnen komen en een praatje kunnen maken, bijvoorbeeld bij plaatselijke voetbalwedstrijden of op (vee)markt (Elings, 2004). Op een wat dieper niveau kunnen zorgboerderijen, zoals zowel de studies van Rotherham et al. als Kaley suggereren, een omgeving bieden om betekenisvolle relaties en echte vriendschappen te ontwikkelen. Kaley et al. (2018) merken op dat sommige deelnemers die deelnamen aan hun studie zeiden dat zorglandbouw hen had geholpen om vrienden te maken, en sommigen waren zelfs tijd gaan doorbrengen met vrienden die ze op de boerderij hadden gemaakt buiten de zorgboerderij om, zoals een bioscoopbezoek, naar de kroeg gaan of lokale voetbalwedstrijden bijwonen. In deze gevallen bood zorglandbouw de deelnemers nieuwe kansen om zinvolle volwassen relaties aan te gaan, wat volgens hen een aanzienlijk positief effect had op hun welzijn, gevoelens van saamhorigheid en sociale integratie.

**Sociale
verbinding is
het hart en
de ziel van de
zorglandbouw**

“Of ze praten met elkaar over hun films. De cliënten praten ook met elkaar over hun problemen. Dat is belangrijk. Het is een centrum van leven en het is niet alleen werk. Het is meer dan werk.”

“Een groot deel van de dag is het samen eten, indien mogelijk buiten. We hadden elke keer dat mensen hier kwamen een muzieksessie met wat zang en ik speel gitaar.”

Een andere belangrijke component van het zorglandbouwmodel is het groeps karakter van de activiteiten en de mogelijkheden die dit biedt om verbindingen en een relaties tussen leden van de groep en een breder gemeenschapsgevoel te creëren; zorgboerderijen zijn wat Rotherham et al. (2017) een integratieve ruimte noemen. Hun studie onder zorgboerderijdeelnemers met een verstandelijke beperking vond dat zorgboerderijen een collectieve ruimte van sociale inclusie zijn die, hoewel buiten de mainstream, een alternatief bieden als sommige dagbestedingscentra sluiten of hun focus verleggen. Ook in de studie van Di Iacovo en O'Connor (2009) kwam dit idee van gemeenschap naar voren als een zeer gewaardeerd aspect door de deelnemers. De deelnemers gaven aan dat ze zich veilig en thuis voelden in de groep en dat ze werden geaccepteerd om wie ze waren. Rotherham et al. (2017) merkten ook op dat dit 'zij-aan-zij werken' de sociale barrières vermindert die normaal gesproken voor mensen met een verstandelijke beperking het vermogen om deel te nemen aan de samenleving en dagelijkse activiteiten beïnvloeden.

“Het bredere gemeenschapsaspect is erg belangrijk. Er komen voortdurend burens langs. Er is een lokale man die bij mij op de boerderij werkt en ik zorg er altijd voor dat hij er is als de jongens komen. Hij vraagt altijd aan Val [een deelnemer die al lang komt] “Wat vind je daarvan Val?” terwijl hij weet dat hij geen antwoord kan geven omdat hij non-verbaal is. Maar ze communiceren via de landbouw en het is geen enkel probleem.”

In deze context is het bijzonder waardevol om mensen die in instellingen of begeleid wonen te ondersteunen om even ergens anders zijn, op gewone of meer commerciële boerderijen. Daar krijgen ze een apart arbeidsleven, ontmoeten ze een nieuwe groep mensen en groeien en ontwikkelen ze los van de mensen met wie ze wonen of die ze al kennen.

c) Verbinding met de natuur

Loue et al. (2014) verwijzen naar de voordelen die verbonden zijn aan directe observatie van en verbinding met biologische cycli, zoals die van plantengroei, terwijl Pedersen et al. (2016) rapporteren over thema's die naar voren komen in gesprekken met deelnemers, zoals enthousiasme over het groeiproces gedurende het hele seizoen en het gevoel daar deel van te zijn. Een aantal andere studies verwijst naar de positieve voordelen van het verzorgen van planten; ze dragen bij aan het produceren van iets dat een direct en waarneembaar effect heeft (Iancu et al., 2014; Blood en Cacciatore, 2014). Een van de deelnemers aan de studie van Iancu et al. (2014) beschreef bijvoorbeeld hoe onder de

De boerderij biedt een levende en zeer 'echte' natuurlijke omgeving

indruk hij was om te zien dat vruchten groeiden aan de bomen die hij had gesnoeid, als gevolg van zijn zorg. Kaley et al. (2018) vonden in hun onderzoek dat tijd doorbrengen met boerderijdieren, ze aanraken, voeren en in het algemeen voor ze zorgen, sommige mensen met een verstandelijke beperking hielp zich rustiger of minder angstig te voelen en een gevoel van geruststelling, stabiliteit en veiligheid gaf door de routines die nodig zijn bij deze activiteiten. Het feit dat dieren niet oordelen en mensen niet als anders of “minder dan” beschouwen, kan ook een enorm positieve ervaring zijn voor mensen.

“Er zijn momenten dat ik naar A [deelnemer] kijk en denk, wat ziet hij? Ik denk dat hij dingen ziet die ik niet zie. De natuur is om hem heen, de natuur kletst en hij reageert erop. Ik denk dat de mensen die bij mij komen meer verbonden zijn met de elementen dan wij.”

Deelnemer geniet van de aanblik en de geur van planten

Bron: Zorglandbouw Ireland

d) Zinvolle activiteit

In een aantal studies wordt naar zorglandbouw gerefereerd als een aanbod van inherent bevredigende en bezighoudende taken (Hassink et al., 2010, Gorman, 2019), terwijl Bock en Oosting (2010) theoretiseren dat het ‘echte werk’ op de boerderij een belangrijke bron van waarde voor deelnemers zou kunnen zijn. De zorg voor de omgeving, planten en dieren, die inherent is aan de activiteiten op zorgboerderijen, bieden mogelijkheden voor deelnemers om zich nodig te voelen, dat ze verantwoordelijk en maatschappelijk waardevol werk doen en dat er een resultaat verbonden is aan wat ze doen (Gorman, 2019; Pedersen et al., 2012).

“Het stukje zinvol werk is heel belangrijk. Dat is wat het echt brengt en waar voor veel mensen de kloof zit. Mensen hebben misschien een heel actief leven buiten hun dienst, maar het echte, zinvolle werk, daar valt zoveel uit te halen. Mensen zien de reden voor wat ze doen, zien het eindresultaat. Iets als het voeren van de dieren; ze moeten eten en de deelnemers helpen daarbij.”

“Wat onze cliënten misschien wel het meest waarderen is dat ze hier hun eigen groenten of, iets anders, kunnen verbouwen die ze direct consumeren, of het is het geval dat ze de producten meenemen naar de afdeling en ermee pronken, hetzij aan het personeel, hetzij aan andere cliënten. Dat is waarschijnlijk een van de grootste voordelen die we in deze context zien en we zien ondubbelzinnige feedback van cliënten, door verschillende positieve emotionele uitingen.”

Hoewel zorgboerderijen meestal geen betaald werk bieden aan deelnemers, verwijzen ze er vaak naar als ‘werk’ of een ‘baan’ (Rotherham et al., 2017). Zoals opgemerkt door Kaley et al. (2018) gaven de regelmatig uitgevoerde taken en de herhaalde boerderijroutines de deelnemers aan hun onderzoek de vrijheid om hun nieuwe identiteit als boerderijmedewerker uit te voeren, zonder angst voor discriminatie of ongewenst toezicht. De bevindingen uit de studie van Rotherham et al. suggereren dat zorgboerderijen voor de meeste deelnemers een veilige en beschermde werkruimte bieden waar mensen met een verstandelijke beperking worden gewaardeerd als onderdeel van het boerderijteam. Het is een ruimte waar deelnemers zelfontplooiing kunnen vinden in hun werk zonder het risico van uitsluiting of zich ‘minder dan’ de anderen te voelen. De deelnemers aan hun onderzoek konden hun vaardigheden en bekwaamheden ontwikkelen in een veilige en vertrouwde omgeving, waar ze zich geaccepteerd en begrepen voelden. De bijdrage aan het verbouwen van voedsel - een van de fundamenteën van het leven - lijkt bijzonder belangrijk voor mensen met een verstandelijke beperking.

“Je kunt zien wat je hebt bereikt. Je kunt naar een richel kijken en zeggen dat we dat vandaag gedaan hebben. Daar missen ze niets van, ze weten waar ze stonden, wat ze deden. Eten is wat we moeten doen. Het is heel fundamenteel.”

Het soort activiteiten op zorgboerderijen en de fysieke aard van het werk kunnen vooral voor mannen met een verstandelijke beperking aantrekkelijker zijn dan de standaardactiviteiten in dagcentra. Zorglandbouw biedt een reële kans om het soort werk te doen dat als ‘mannelijk’ wordt beschouwd en dat hun mannelijke leeftijdsgenoten misschien doen. Ook uit onderzoek onder mannelijke deelnemers met verstandelijke beperkingen in Ierland (SoFI, 2019) bleek dat een belangrijke dimensie van zorglandbouw de mogelijkheid was om tijd door te brengen en samen te werken met andere mannen, vooral wanneer de zorgboer een man was.

Zorglandbouw kan bijzonder aantrekkelijk zijn voor mannen in vergelijking met sommige andere aangeboden ondersteuning

e) Verbeterde fysieke gezondheid en welzijn

Lichamelijke inactiviteit is een van de belangrijkste leefstijlfactoren bij het veroorzaken van een slechte gezondheid en een verhoogd risico op chronische ziekten bij mensen met een verstandelijke beperking (Emerson en Baines, 2011). Zoals Kaley et al. (2018) opmerken, betreft zorglandbouw de deelnemers bij een reeks activiteiten die de potentie hebben om de fysieke gezondheid en het welzijn te verbeteren of te vergroten. Zij suggereren dat activiteiten zoals het voeren en verzorgen van dieren, onderhoud, tuinieren, etc. meer fysieke inspanning vergen dan activiteiten die in reguliere dagbesteding worden aangeboden, waardoor de fitheid, lenigheid en kracht van de deelnemers in de loop van hun Zorglandbouw-ervaring verbeteren. Sommige deelnemers aan de studie van Kaley et al. (2018) meldden dat ze zich fitter en sterker voelden en beter in staat waren om in hun dagelijks leven oefeningen zoals wandelen en fietsen uit te voeren, wat aantoont hoe landbouwactiviteiten bredere gezondheidsvoordelen kunnen opleveren buiten de boerderijomgeving.

Zorgboerderijen bieden mogelijkheden om te bewegen zonder dat je het merkt!

Hooien op de boerderij

Bron: Zorglandbouw Ireland

9.3 ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING IN DE PRAKTIJK

9.3.1 Bestaande hulpverlening ter ondersteuning van deze doelgroep

In de meeste overheden heeft er met name in de afgelopen dertig jaar een belangrijke verschuiving plaatsgevonden in het denken en het beleid over verstandelijke beperkingen, die op haar beurt de hulpverlening heeft beïnvloed. Deze kan in grote lijnen worden gekarakteriseerd als **een verschuiving van het medische model naar een sociaal model dat** meer gericht is op de persoon, op integratie en op de gemeenschap. Deze verschuiving wordt ondersteund door een reeks internationale en nationale

beleidsmaatregelen en plannen die bij dragen aan de veranderende verwachtingen en praktijken en ze weerspiegelen. Een van de belangrijkste aanjagers hiervan is de normaliseringsbeweging die in de jaren zeventig door Wolfensberger in gang is gezet - die stelde dat mensen met een beperking het recht en de mogelijkheid hebben om hun leven zo normaal mogelijk te leiden in een reguliere gemeenschapsomgeving - en het VN-Verdrag over de rechten van personen met een beperking (2006), waarin het recht op zelfbeschikking, autonomie, gelijkheid en waardigheid voor elke persoon met een beperking opnieuw is bevestigd.

Deze verschuiving in het overheidsbeleid en in toenemende mate in de praktijk wordt ook gedreven door: bredere sociale en culturele bewegingen; hogere verwachtingen wat betreft levenskwaliteit voor mensen met een beperking; en in toenemende mate door eisen van mensen met een beperking zelf en hun familie/voorstanders voor meer autonomie, onafhankelijkheid en keuzevrijheid. Uit het maatschappelijke zorgmodel is er toegenomen aandacht (met name op het gebied van autisme) voor een neurodiversiteitszorgmodel, waarbij ontwikkelingsstoornissen worden aanvaard als een gewaardeerd onderdeel van de menselijke neurologische diversiteit. Dit is een uitdaging van de heersende opvattingen over neurologische diversiteit als inherent pathologisch; in plaats daarvan wordt gesteld dat neurologische verschillen moeten worden erkend en gerespecteerd en dat ondersteuningssystemen (zoals inclusieve dienstverlening, aanpassingen, communicatie- en hulptechnologieën, beroepsopleiding en ondersteuning bij zelfstandig wonen) degenen die neurodivers zijn moeten helpen hun leven te leiden zoals ze zijn, in plaats van zich te conformeren aan een denkbeeldig ideaal.

Binnen deze voornamelijk positieve koers richting het recht van mensen met een verstandelijke beperking op zelfbeschikking, autonomie, gelijkheid en een volwaardig en 'normaal' leven, zijn echter significante verschillen in de vooruitgang van het verwezenlijken hiervan en bij het veranderen van de manier van dienstverlening. Zoals opgemerkt door Patel et al. (2018) is er variatie in de volgende aspecten: de setting waarbinnen hulp wordt verleend aan personen met een verstandelijke beperking; de kosten van de zorg voor; en de manier waarop de diensten en zorg worden gefinancierd, die verschillen per land vanwege verschillen in zorgsystemen en zorgbudgetten. De momenteel beschikbare ondersteuning varieert ook in de mate waarin de ondersteuning voldoet aan de behoeften van de persoon met een beperking. Belangrijke partijen in de dienstverlening aan mensen met een verstandelijke beperking zijn: de overheid, NGO's, goede doelen die werken met mensen met een verstandelijke beperking, belangenorganisaties, familie, enz. De soorten steun die beschikbaar zijn voor mensen met verstandelijke beperkingen worden beschreven in Kader 10.1. Mensen kunnen toegang krijgen tot zorglandbouwsteun vanuit veel van deze opties, hoewel **de meest waarschijnlijke routes naar een zorgboerderij (als externe activiteit) gaan via het aanbod van dagbesteding, hun wooninstelling, en via het gebruik van een individueel budget.** In Nederland zijn sommige van deze zorgboerderijen daadwerkelijk gevestigde mini-zorginstellingen geworden. Sommige zorgboerderijen zijn in feite een soort sociale werkplaats; dit is bijvoorbeeld met name het geval in Duitsland. In sommige instanties voor mensen met een verstandelijke beperking vormen landbouw, teelt, enz. de kern van hun activiteiten. Op die manier krijgen mensen toegang tot de zorglandbouw als onderdeel van hun dagelijks leven.

Er is positieve, zij het ongelijke, vooruitgang geboekt bij de overgang van een medisch naar een meer sociaal model van beperkingen. De zorglandbouw maakt daar deel van uit

Kader 10.1 Soorten zorg/ondersteuning voor mensen met verstandelijke beperkingen

- **Informele zorg en steun** die voornamelijk die voornamelijk van binnen de familiestructuur komt. Dit komt vooral voor in sommige postcommunistische landen van Midden- en Oost-Europa.
- Zorg en ondersteuning binnen een **institutionele** met wisselende mogelijkheden voor zelfstandigheid, persoonsgerichte ondersteuning en activiteiten, enz. In een recent verslag over deze overgang van institutionele naar gemeenschapsinstellingen in 27 EU-lidstaten (Šiška & Beadle-Brown, 2020) wordt opgemerkt dat in veel landen mensen met verstandelijke beperkingen en complexe behoeften waarschijnlijk nog steeds in een institutionele instelling wonen.
- **Woonondersteuning, maar binnen een non-institutionele setting**, hetzij volledig zelfstandig, hetzij een huis delen met een klein aantal andere mensen met verstandelijke beperkingen in een gewone gemeenschap (wat gebruikelijker is. Deze aanpak is de afgelopen tien jaar in Ierland veel, maar ongelijkmatig, toegenomen.
- **Beschutte werkplaatsen**, waaronder traditionele sociale werkplaatsen die langdurige, vaste arbeidsplaatsen zijn voor mensen die door hun beperking niet tot de open arbeidsmarkt kunnen toetreden, en beschutte overgangswerkplaatsen die tot doel hebben mensen met een beperking de nodige steun en vaardigheden te bieden om toegang te krijgen tot de reguliere arbeidsmarkt.
- **Gesubsidieerd werk**, waarbij werkgevers worden gesubsidieerd om mensen met een verstandelijke beperking werk te bieden.
- **Dagdiensten buiten wooninstelling om**, die een scala aan ondersteuning bieden, waaronder onderwijs en opleiding, steun voor vrijwilligerswerk of begeleid werken, mogelijkheden om te socialiseren, mogelijkheden om deel te nemen aan gemeenschapsactiviteiten, enz.
- **Persoonlijke hulp** die het zelfstandig wonen kan vergemakkelijken en hulp bied bij dagelijkse activiteiten, op het werk of in het onderwijs. Deze diensten kunnen in het eigen huis van de client of die van diens familie worden verleend. De VS, het VK, Denemarken, Noorwegen en Zweden worden beschouwd als koplopers op het gebied van dit soort ondersteuning.
- In samenhang met het bovenstaande is het in sommige landen steeds gebruikelijker om personen met een beperking **een persoonsgebonden budget toe te** kennen, waardoor de betrokkene zelf (met ondersteuning) kan kiezen uit het aanbod van activiteiten, ondersteuning, enz.

9.3.2 Activiteiten die specifiek voor deze doelgroep belangrijk en waardevol zijn

Zoals elke deelnemer aan de zorglandbouw moet elke persoon met een verstandelijke beperking worden behandeld als een individu, met eigen vaardigheden, interesses, sterke punten, uitdagingen en zwakheden. Zoals opgemerkt in punt 9.1, zal de ernst van de verstandelijke beperking ook een significante invloed hebben op de fysieke capaciteit; het vermogen om instructies te begrijpen; de fijne en/of grove motoriek; de sociale vaardigheden; het vermogen om te communiceren; en de mate van ondersteuning die nodig is om deel te nemen aan de zorglandbouw. Net als bij andere groepen die deelnemen aan de zorglandbouw, moet in de eerste fasen van het verblijf op de boerderij een proces van ontdekking plaatsvinden - van wat de voorkeuren, vaardigheden, interesses en uitdagingen van de deelnemer zijn - zowel voor de persoon zelf als voor de boer/het personeel. Uit onderzoek onder zorgboeren en mensen die werken met mensen met een verstandelijke beperking die gebruik hebben gemaakt van zorglandbouw, blijkt dat de bezigheden op de zorgboerderij een mix van activiteiten moeten omvatten die zich blijft ontwikkelen, waarbij de behoeften van de deelnemers en de behoeften van de boerderij met elkaar in evenwicht zijn, maar waarbij het eerste overheerst.

Iedereen die naar een zorgboerderij komt, is in de eerste plaats een individu en moet als zodanig worden behandeld

a) Gewone - en zinvolle - bedrijfstaken

De noodzakelijke basistaken op de boerderij - de dingen die gedaan moeten worden - moeten de kern vormen van de tijd op de boerderij; letten op het vee, de dieren voeren, wieden, zaaien, oogsten, vegen, opruimen, enz. Op een boerderij hoeven activiteiten niet te worden verzonden en zijn ze inherent zinvol en nuttig. Zoals opgemerkt in punt 10.2 hierboven, is het gevoel bij te dragen aan noodzakelijk werk waardevol voor het opbouwen van eigenwaarde en zelfvertrouwen en voor het hebben van een gevoel van trots, betekenis en doelgerichtheid.

“Elke dag beginnen we met de basiswerkzaamheden, het controleren van het vee en zo, maar daarna hangt het af van de keuzes van de jongens. Het is goed dat iedereen begrijpt dat er dingen zijn die gedaan moeten worden en dan kunnen we van daaruit verder gaan.”

“[...] een werkdag hebben. Je verlaat de wooninstelling vroeg in de ochtend, gaat naar je werk en komt op een later tijdstip terug [...] je hebt iets te vertellen.”

“Voor de cliënten betekent werken op een zorgboerderij een bijdrage aan iets groters. Alles wat ze doen heeft een betekenis. Het maakt dat ze zich belangrijk, nuttig en nodig voelen.”

Ook hier kan de “echte” of commerciële boerderij worden onderscheiden van de meer geïnstitutionaliseerde zorgboerderij, omdat zij aantoonbaar een meer authentieke en zinvolle ervaring biedt. Tegelijkertijd zijn er ook commerciële realiteiten die in goede banen moeten worden geleid.

“Toen we de boerderij pachtten, moesten we alles nog inrichten. We hebben er toen bewust voor gekozen om een echt agrarisch bedrijf te worden omdat we dat belangrijk vinden. Het werk dat eruit voortkomt maakt dat mensen zich nodig voelen, iedereen voelt de noodzaak van het werk. We willen van betekenis zijn voor mensen.”

b) Activiteiten met duidelijke output/resultaten

Bij het werken met deze doelgroep zijn activiteiten met een duidelijke, gelijkmatige visuele output van groot belang voor het opbouwen van een gevoel van motivatie en prestatie.

“Alles wat met oogsten te maken heeft werkt meestal heel goed. Dat vind ik altijd heel fijn. Want het werk dat je er vooraf instopt, zie je terug in het eindproduct, dat geoogst wordt, in een doos ligt en gewogen wordt. Sorteren, wegen, oogsten, vervoeren, dat zijn dingen die echt heel goed te motiveren zijn. Dat is leuk voor iedereen. Je kunt zien wat je gedaan hebt. Dat zijn dingen die heel goed werken.”

“Ik denk dat ze graag de resultaten van hun werk zien. Bijvoorbeeld, P snijdt de brandnetels met een zeis en dan schept hij op over hoeveel brandnetels hij gesneden heeft en hij is blij met zijn werk. De resultaten van hun werk zien is in hun geval uiterst belangrijk omdat zij zichzelf vaak als minderwaardig, waardeloos of gebrekkig beschouwen.”

“Grasmaaien, maaiwerk. In het algemeen, werk waarbij je echt kunt zien dat je iets gedaan hebt. Dus een visueel iets waarbij je zegt: ‘Oh, ik ben hier klaar en ik ben blij. Ik heb dat bed bewerkt. Of ‘ik heb dit stuk geoogst’. Of ‘die boom, dat heb ik geoogst’ of zo iets.”

c) Activiteiten die verband met elkaar houden

Naast de afzonderlijke taken op de boerderij is het belangrijk om een **keten van verbonden activiteiten te** creëren en de aandacht te vestigen op deze verbanden. De deelnemers zaaien bijvoorbeeld de zaden, wieden en verzorgen de groenten, oogsten de groenten en helpen ze vervolgens te koken in de keuken en eten tenslotte de groenten op. Ze zijn betrokken bij en dragen bij aan de volledige cyclus op een manier die in een andere omgeving moeilijk te evenaren zou zijn.

d) Echte toegang tot dieren en de natuur

Voor veel deelnemers aan de zorglandbouw uit deze doelgroep kan echte en directe interactie met, en zorg voor dieren en andere aspecten van de natuurlijke omgeving een van de belangrijkste en meest waardevolle aspecten zijn van hun tijd op de boerderij; dit moet waar mogelijk worden vergemakkelijkt en aangemoedigd. Sommige deelnemers zullen angsten en zorgen hebben in verband met dieren, maar de zorglandbouw kan in

veel gevallen een ruimte en een plaats bieden waar deze kunnen worden weggenomen en voorzichtig overwonnen. Het is veel voorkomend dat mensen in de loop van slechts een paar weken veranderen van bijvoorbeeld bang zijn voor kippen naar rondlopen met een kip in de armen.

“Nou het paard was echt populair onder onze cliënten. Het was echt een soort therapie. We hadden een cliënt die zichzelf opwarmde terwijl ze op het paard leunde. Hun temperatuur is echt hoog.”

“Het aanschaffen van dieren (kippen, konijnen) wordt zowel overwogen voor het nut als voor het feit dat sommige cliënten van dieren houden. Het kalmeert hen om in hun aanwezigheid te zijn, ze te strelen bijvoorbeeld.”

“Je moet tijd en ruimte geven in de dag om gewoon ‘te zijn’ met de natuur.”

Deelnemers met kip

Bron: Zorglandbouw Ireland

e) Activiteiten die het nemen van positieve risico's mogelijk maken

Het dagelijkse leven van mensen met een verstandelijke beperking wordt vaak gekenmerkt door een cultuur van risicominalisering en betutteling, zowel in hun eigen gezin als in een dienstverlenende omgeving. De leefomgeving van de boerderij is daarentegen een omgeving waarin mensen moeten worden ondersteund om risico's te nemen, zichzelf uit te breiden en op een positieve manier en passend niveau bekwaamheid op te bouwen. Ook het gevoel van vrijheid en ruimte dat de boerderijomgeving kan bieden ten opzichte van sommige andere meer institutionele of klinische omgevingen is waardevol en moet worden gecultiveerd.

“Ze hebben het buitenwerk nodig, de beweging. Ze willen niet in de kamer blijven en altijd weken en maanden hetzelfde werk doen. Ze willen afwisseling.”

“Ze vinden het vooral leuk om naar het bos te gaan en daar te werken... In het bos vinden ze het ook leuk omdat er veel actie is, we verbranden er vaak takken en dat vinden ze leuk. Nou ja, vooral onze mannelijke cliënten. Bomen planten vinden ze niet echt leuk, maar andere boswerkzaamheden vinden ze wel leuk.

Hieraan gekoppeld is de mogelijkheid die de zorglandbouw kan bieden om toegang te krijgen tot machines waar iemand een specifieke interesse in heeft.

“De machines zijn belangrijk omdat iedereen graag zoveel mogelijk technologie gebruikt.... De meeste cliënten werken graag met machines. Ze willen daardoor ook een beetje in het middelpunt staan. ‘Ik kan omgaan met technologie’. Dit is heel belangrijk. ‘Ik kan al meer dan anderen. Ik ben degene die kan omgaan met een grasmaaier, de motorzaag, de kettingzaag, of zelfs de tractor of onze gazontractor. Of in ieder geval ben ik degene die erop zit.’ Dat is belangrijk. Machines zijn belangrijk.”

De mogelijkheid om risico's te nemen is een belangrijk kenmerk van de zorglandbouw - het juiste evenwicht vinden is een permanente taak

De uitdaging om een evenwicht te vinden tussen de behoefte aan veiligheid en de noodzaak om mensen het leven op de boerderij zo volledig mogelijk te laten ervaren, wordt benadrukt in dit fragment van een observatie door een onderzoeker op een zorgboerderij in Ierland:

“Deze zorgboeren zijn zeer bewust van veiligheid en een van hun belangrijkste criteria voor het succes van de dag is dat iedereen veilig en ongedeerd naar huis gaat. Zo was er op een van de dagen een discussie tussen de boeren over de vraag of het te glad was om in de regen de boerderij op te lopen en het was duidelijk dat ze bijna altijd zouden neigen naar voorzichtigheid. Hoewel dit belangrijk is, moet er een evenwicht worden gevonden en moeten mensen - en in het bijzonder mensen met een verstandelijke beperking waar vaak erg goed op wordt gelet door hun familie - ook de kans krijgen om passende risico's te nemen en zo volledig mogelijk te functioneren in een levende omgeving. Een van de deelnemers in het bijzonder is fysiek zeer capabel, werkt parttime, enz. maar heeft volgens de begeleider een familie die hem bijzonder beschermt. Idealiter zou de boerderij daar een tegenwicht tegen kunnen bieden en zijn zelfvertrouwen verder kunnen opbouwen, maar misschien gebeurt dat niet in die mate.”

Deze behoefte aan evenwicht komt ook naar voren in een interview met een zorgboer in Nederland:

“Je hebt diploma's nodig om werkmateriaal te mogen gebruiken. Dat is voor ons vaak een probleem, want als je bepaalde klussen hebt waarvoor werkmateriaal nodig is waarvoor een diploma nodig is, dan komen die klussen niet gedaan. We proberen wel te kijken wat mogelijk is, bijvoorbeeld door kleinere machines aan te schaffen. Om bijvoorbeeld een tractor te besturen heb je een tractorrijbewijs nodig, wat veel deelnemers niet hebben. Maar voor het besturen van een kleine tractormaaier volstaat een gewoon rijbewijs. Maar dat is jammer, want juist het gebruik van deze machines vinden veel deelnemers zo gaaf en maakt deze zorgboerderij anders dan andere zorgboerderijen.”

Dit geval laat ook zien hoe creatief boeren soms te werk moeten gaan - dit keer door bewust machines te gebruiken die deelnemers zonder diploma kunnen gebruiken - om ervoor te zorgen dat deelnemers zich kunnen ontwikkelen en een bevredigende tijd op de boerderij hebben. In sommige gevallen kunnen deelnemers zelfs worden ondersteund bij het behalen van de juiste certificering, waardoor hun mogelijkheden om een bijdrage te leveren en door te stromen naar regulier werk verder worden uitgebreid, zoals ook in dit geval uit Nederland:

“In principe werken alleen de werkbegeleiders aan de trekkers en de machines, maar nu de deelnemers hier vaak langere tijd wonen, kunnen ze daar ook certificaten voor halen. Als een deelnemer een certificaat heeft, kunnen er afspraken gemaakt worden. Zo is er nu een deelnemer die een rijbewijs heeft en bestellingen bezorgt. Dat past in zijn doelstelling om door te groeien naar betaald en zelfstandig werk.”

f) Activiteiten met een sterke sociale dimensie

Zorglandbouw moet altijd voldoende natuurlijke mogelijkheden bieden voor sociale interactie en gesprekken tijdens het uitvoeren van activiteiten. Beginnend met een bijeenkomst in de ochtend, moeten zorgboeren/personeel ook kansen creëren en koesteren voor plezier en het opbouwen van vriendschap tijdens maaltijden, vieringen en in de tijd tussenin. De boerderijfamilie, de burens en de bredere gemeenschap kunnen - en waar mogelijk moeten - hier ook deel van uitmaken.

Boerenkinderen en deelnemers hebben samen plezier

Bron: Zorglandbouw Ireland

“Leuke activiteiten rond de feestdagen, gewoon samen plezier maken. Ik denk dat het voor deelnemers waarde toevoegt aan hun leven. Hun wereld is over het algemeen klein, ze gaan hier met de algemene bevolking om en leren meer mensen kennen.”

“En ze hebben hier een omgeving waar ze zich zo prettig mogelijk voelen en waar het werk niet alleen op de voorgrond staat, maar waar ook vrijetijdsbesteding plaatsvindt. Of iedereen zegt: oké, we gaan naar het zwembad of we gaan een ijsje likken of zo.” Ook worden er van tijd tot tijd bepaalde uitstapjes gemaakt. Of we gaan gewoon kaarten of vandaag is een regenachtige dag, “oké, laten we het rustig aan doen.” En dat hoort er ook bij.”

g) Activiteiten die verband houden met de “buitenwereld”.

Van bijzondere waarde voor deze doelgroep - en vooral voor degenen wonen in een wooninstelling - is de mogelijkheid om buiten in de wereld te zijn, zowel om commerciële activiteiten te observeren als om er deel van uit te maken. In sommige gevallen kan het gaan om het bekijken of aankopen van voorraden of machines, of om deel te nemen aan evenementen in de plaatselijke gemeenschap zoals markten, festivals, enz. Bij andere zorgboerderijen - met name die waar mensen dagelijks of op woonbasis naartoe gaan - kan het een inherent onderdeel zijn van de activiteit van de deelnemer op de boerderij:

“[...] het feit dat het een lopend bedrijf is, dat geeft je een echte werkervaring. De cliënten hebben contact met klanten en andere bezoekers.”

“De medewerkers kunnen zich ook onderscheiden of bewijzen en laten zien, want wij hebben ook contacten met de buitenwereld. Wij leveren de goederen. En dat vinden ze leuk. Dat je naar de winkel rijdt, jezelf laat zien. En als de klanten bij ons in de tuin komen, vinden ze het leuk om de klanten te bedienen.”

h) Activiteiten die van nature lichaamsbeweging aanmoedigen

Het aanmoedigen van natuurlijke fysieke activiteit gedurende de hele dag is als het goed is ingebouwd in de zorgboerderijervaring: wandelen om de dieren te voeren, heuvels op en af lopen en over ongelijke oppervlakten lopen, bukken, strekken, graven, hakken, tillen, enz. Gelukkig kan dit worden gedaan zonder de aandacht te vestigen op de bedoeling om de fysieke fitheid, kracht en lenigheid van de deelnemers te verbeteren: het is gewoon wat wordt gedaan als onderdeel van het uitvoeren van noodzakelijke landbouwtaken.

“Een van de mooie dingen van zorglandbouw is dat alles op de achtergrond gebeurt, als beweging zonder dat het als zodanig benoemd en gelabeld hoeft te worden. Dat is het mooie ervan.”

“Hier begint het met een wandeling bergop naar de wijngaard, dan heb je al een hele fysieke inspanning achter de rug. Dat is nog maar het begin van de dag. [...] de wijngaard laat ze de seizoenen opnieuw beleven.”

Mensen met verstandelijke beperkingen leven vaak een vrij zittend leven - als het goed is daagt zorglandbouw dit uit op een natuurlijke manier

“Het fysieke werk was allemaal nieuw voor hen, maar aan het eind van de 10 weken merkten ze dat hun concentratie en werkvermogen echt verbeterd waren.”

9.3.3 De benadering die nodig is bij het werken met deze doelgroep

a) Behandel mensen als individuen

De doelgroep van mensen met verstandelijke beperkingen omvat mensen met een zeer breed scala aan vaardigheden, behoeften, uitdagingen en mogelijkheden. Het als een individu behandelen van elke persoon die naar de boerderij komt, is de basis voor het bieden van ondersteuning die een lonende ervaring en positieve resultaten voor de deelnemers oplevert. Onderstaande fragmenten uit interviews met zorgboeren benadrukken het scala aan bekwaamheden, maar ook de aanpak van ervaren zorgboeren bij het managen van, en bemiddelen tussen deze verschillende bekwaamheden. Er wordt ook gewezen op de waarde van het ondersteunen van iemand bij het vinden van diens niche, het koesteren daarvan en het geven van zeggenschap over die activiteit (bv. Peter is verantwoordelijk voor de kippen, Marie geeft de planten in de polytunnel water).

“Het varieert sterk hoe snel de individuele mensen met een beperking het werk leren. Sommigen leren relatief snel, zijn zeer praktisch begaafd, voor anderen duurt het langer. Maar er is eigenlijk voor iedereen wel ergens een niche waar hij echt goed is.”

“Het werk op het land of in onze stallen is heel individueel en heel verschillend, afhankelijk van de mate waarin de betreffende medewerker ondersteuning nodig heeft. We hebben soms mensen die, na een korte instructie, geheel zelfstandig een taak op zich nemen: het uitmesten van de stal, het planten van een moestuin, het voeren van eenden of ganzen. Deze taken zijn alleen seizoensgebonden, niet het hele jaar door. Maar als je dergelijke taken verdeelt, en we hebben medewerkers die dit goed zelfstandig kunnen, zonder veel begeleiding, dan loopt dit ook een hele week door zonder dat ze verdere begeleiding nodig hebben. Natuurlijk is er ook het heel andere geval waarin medewerkers steeds met de boer mee moeten of willen. En dan zijn we bijna altijd bij deze persoon.”

“Je moet voor elke cliënt een speciaal aanbod doen, tenminste wat de kwekerij betreft. Dus de ene cliënt is meer de technicus. Je probeert natuurlijk altijd een klus aan te bieden waarbij hij met de machines moet werken. De volgende is meer degene die wil en kan verkopen. Anderen hebben altijd eenvoudige klusjes nodig. Afhankelijk van de beperkingen die de persoon heeft.”

b) mensen de kans geven zich te ontwikkelen en te groeien op de boerderij

Mensen komen naar de zorglandbouw met hun eigen kennis en ervaring - en zullen meer daarvan opbouwen tijdens hun tijd op de boerderij. Het is belangrijk dat dit wordt erkend en dat de deelnemers de kans krijgen om zowel hun ideeën als hun werk in te brengen.

“Sommigen genoten echt van de projecten die we deden of stelden zelfs projecten voor. Het kon iets kleins zijn, één jongen had eerder in de tuin gewerkt en hij werkte met de rozenstruiken en bracht ze verder. Een andere jongen stelde een verhoogd bed voor om de knoflook beter te laten groeien en dat lukte. Een paar van de jongens hadden tijdens hun diensttijd veel op de boerderij gewerkt en dat kwam bij hen terug. Sommige van de jongens waren voorgedragen voor de zorglandbouw omdat ze op een boerderij waren opgegroeid of op de boerderij hadden gewerkt.”

In gevallen waarin mensen gedurende een lange periode op de zorgboerderij komen werken, kunnen zij betrokken raken bij alle aspecten van het bedrijf, afhankelijk van hun sterke punten, talenten en voorkeuren, zoals in dit geval:

Houtbewerkingsvaardigheden worden ontwikkeld op een zorgboerderij

Bron: Zorglandbouw Ireland

“Onze cliënten zijn bij vrijwel alles binnen beide tuinbouwbedrijven betrokken. Zij nemen ook deel aan het beheer en het runnen van het bedrijf (bijvoorbeeld teeltprogramma’s). Het werk wordt altijd verdeeld op basis van de individuele capaciteiten van elke cliënt en elk personeelslid, vooral in het licht van hun specifieke arbeidsbeperkingen die voortvloeien uit zowel hun diagnose als hun huidige psychologische omgeving. Wij zetten vaak werkassistenten in om onze cliënten of medewerkers te helpen bij routinematige werkzaamheden. In principe zijn de capaciteiten van de cliënten al lang bekend en kunnen we het werk voor hen overeenkomstig plannen. Sommige cliënten bedienen ook landbouwwerktuigen (bijvoorbeeld verschillende tractoren of laders).”

Deze mogelijkheid tot groei en ontwikkeling omvat ook het vergroten van de mate van verantwoordelijkheid en het gevoel van plicht, doel en betekenis dat aan het werk verbonden is. Dit kan betekenen dat ze dingen moeten doen die ze niet leuk, saai of moeilijk vinden, maar dat hoort allemaal bij een gewoon en normaal leven. Zorgboeren die betrokken zijn zorgboerderijen waar mensen ook overnachten, legden hier bijzondere nadruk op, maar het is van toepassing op alle langdurige zorglandbouwdeelnemers:

Heel gewoon en misschien zelfs saai werk doet hoort bij het leven op de zorgboerderij - en bij het leven in het algemeen

“Dankzij L´Arche en onze achtergrond begrepen we al snel dat het essentieel is om onze cliënten de zinvolheid van het leven te laten ervaren. En dat begint met kleine dingen die soms een succes zijn, soms minder ... dat ze nuttig zijn, dat ze hun vaardigheden mogen gebruiken. Soms raken ze in een depressie of zijn ze verveeld met dingen of het werk hier ... nou ja, elke succeservaring kost ons iets, in ieder geval wat zweet, het is niet helemaal gratis ... dus we moeten ze motiveren, we moeten ze laten begrijpen dat iets een plicht is.”

“We schreven het in ons instantieproject ... dat de cliënten te maken kunnen krijgen met dieren - dat het iets niet gewoons is, iets wat je normaal niet tegenkomt in de beschermde woonvorm en respijtzorg. Het is iets wat ze aankunnen. Ze leren om aan andere(n) (mensen) te denken, aan hun behoeften, ze leren om dieren te voeren voordat ze zelf eten, ze leren om op te letten als het warm is dat de schapen genoeg water hebben om te drinken enz. En de moestuin (als het verzorgd wordt zoals nu) levert iets op - iets wat we kunnen eten. Dan voelen ze iets ... niet dat het hun leven zou veranderen, maar ze hebben de kans om iets te voelen ...”

Nogmaals, op een zorgboerderij, zoals in dit voorbeeld, moet het evenwicht tussen 1) commerciële noodzaak, 2) de noodzaak om taken efficiënt uit te voeren en 3) de noodzaak om waardevolle en zinvolle activiteiten aan te bieden voortdurend en op een doordachte manier worden bewaard:

“Vroeger deden we veel schoffelen/wieden, maar nu rijden we met de machine door de rijen. Wat we mechanisch kunnen doen, proberen we te doen om de werkdruk te verminderen en het overzicht te bewaren. [...] Je bent tenslotte ook een echt bedrijf en je probeert de deelnemers niet te veel onder druk te zetten. Als het onkruid je letterlijk boven het hoofd groeit, is dat niet leuk.”

c) Een ontspannen en huiselijke sfeer creëren

Wij hebben reeds gewezen op het belang van ruimte en tijd voor sociale interactie en het opbouwen van relaties. Het is ook belangrijk een algemene sfeer te creëren die ontspannen, huiselijk en gastvrij is. Wat dit betekent zal verschillen naargelang het type zorgboerderij: het creëren van een familiale sfeer is bijvoorbeeld bijzonder belangrijk op een woon-zorgboerderij. Dit houdt in dat men zich moet afstemmen op de stemmingen en wensen van de mensen op een bepaalde dag en daar rekening mee moet houden.

“We proberen er absoluut voor te zorgen dat de sfeer ontspannen is. De sfeer op onze boerderij hangt heel erg af van hoe de cliënt daadwerkelijk naar zijn werk komt en hoe hij, om het simpel te zeggen, in de stemming is. Op die momenten kun je al enigszins zeggen wat zijn werkprestaties de komende uren zullen zijn, want bij onze cliënten met hun diagnoses kun je hun gedrag relatief goed voorspellen.”

Hoewel het een grotere uitdaging kan zijn op zorgboerderijen die hogere productiviteitseisen stellen, is het ook belangrijk dat deelnemers aan zorgboerderijen uit deze doelgroep niet in te zware of stressvolle werksituaties terechtkomen. Zoals één zorgboer opmerkte, kan dit leiden tot negatieve resultaten, zowel voor de persoon zelf als voor de taken die moeten worden uitgevoerd:

“In het algemeen werken onze cliënten zeer moeilijk onder druk en stress en elke afwijking in de richting van stress of druk maakt hen ongemakkelijk op het werk en vermindert hun concentratie en bijgevolg hun motivatie.”

“We hebben altijd geprobeerd om ervoor te zorgen dat ook de werkrelaties beslist meer informeel dan formeel zijn...Voor ons is het heel belangrijk dat die geest hier heerst, omdat we daarin ook een zeker verband zien met de efficiëntie van het werk, de algemene motivatie van de werknemers om überhaupt te komen werken en een beetje standaard en solide prestaties te leveren.”

Het is belangrijk zich te concentreren op het bijdragen aan de levenskwaliteit en de dagelijkse prestaties van de mensen, aangezien er uitdagingen kunnen zijn bij het uitvoeren van plannen op langere termijn:

“Ik neem mensen zoals ze zijn. Het kan me niet schelen welke moeilijkheden ze hebben, want ik heb door mijn werk en mijn leven geleerd dat we allemaal moeilijkheden hebben en als we elkaar ergens kunnen begrijpen en proberen het leven van een ander gemakkelijker te maken en een relatie op te bouwen, daar gaat het om. Als er een dossier op mijn pad komt over wat mensen verkiezen, leuk vinden en niet leuk vinden, is dat nuttig, maar als daarin staat dat ze deze of gene beperking hebben, kan me dat niet schelen. Als je weet wat je moet weten om mensen veilig te houden en of ze speciale behoeften hebben, maar daarna hoef je niets meer te weten....sommigen hebben misschien cognitieve beperkingen, maar ze hebben nog 40 of 50 jaar op aarde en ze kunnen zien wanneer iemand hen echt als een gelijke ziet of niet. Op basis daarvan ontwikkel je vertrouwen, de jongens zijn vrij goed in het lezen van mensen, ze hebben alle kanten van de mensheid gezien, de goede en de slechte.”

d) Wees authentiek, “echt” en open

De zorgboer moet de persoon in de eerste plaats zien als persoon, niet als persoon met een beperking. Ook moeten ze gegrond en authentiek zijn in hoe ze zich gedragen en in de benadering van mensen:

“Ik neem mensen zoals ze zijn. Het kan me niet schelen welke moeilijkheden ze hebben, want ik heb door mijn werk en mijn leven geleerd dat we allemaal moeilijkheden hebben en als we elkaar ergens kunnen begrijpen en proberen het leven van een ander gemakkelijker te maken en een relatie op te bouwen, daar gaat het om. Als er een dossier op mijn pad komt over wat mensen verkiezen, leuk vinden en niet leuk vinden, is dat nuttig, maar als daarin staat dat ze deze of gene beperking hebben, kan me dat niet schelen. Als je weet wat je moet weten om mensen veilig te houden en of ze speciale behoeften hebben, maar daarna hoef je niets meer te weten....sommigen hebben misschien cognitieve beperkingen, maar ze hebben nog 40 of 50 jaar op aarde en ze kunnen zien wanneer iemand hen echt als een gelijke ziet of niet. Op basis daarvan ontwikkel je vertrouwen, de jongens zijn vrij goed in het lezen van mensen, ze hebben alle kanten van de mensheid gezien, de goede en de slechte.”

“Je moet eerst en vooral gegrond zijn in jezelf. Als er mensen komen, als je dingen aan je hoofd hebt, parkeer ze dan. Je moet zo aanwezig mogelijk zijn. Wees gewoon heel bewust, ligt er iets rond zoals een hark die iemand zou kunnen kwetsen. Maar daarna, wees jezelf en laat ze zoveel mogelijk zichzelf zijn. Creëer de ruimte voor de kopjes thee, ze zijn de kleine oase in de werkdag. De gesprekken gaan gewoon door, over voetbal of wat dan ook. Gewoon normale gesprekken. Wees gewoon jezelf.”

Boeren moeten misschien ook hun neiging overwinnen om mensen te betuttelen of als kinderen te behandelen:

“Je moet ontspannen en niet betuttelend zijn. Het kan moeilijk zijn en met ervaring wordt het natuurlijker.”

Onderdeel hiervan is het vermogen om de openheid van veel deelnemers met een verstandelijke beperking, die wellicht minder sociale grenzen hebben en zeggen wat ze denken, in goede banen te leiden en daarop in te spelen:

“Over het algemeen is het hetzelfde als bij alle andere mensen. Het verschil is dat alles intensiever is. Het is opener, het is eigenlijk ook eerlijker, niet heimelijk, maar problemen komen op een relatief open manier aan het licht. Niets wordt verborgen. Het is alles bij elkaar eerlijker en directer.”

“Wij beschouwen de openheid van beide partijen beslist als de belangrijkste bron voor een positieve sfeer, waarbij de cliënt uiteraard de gelegenheid heeft om zijn/haar huidige toestand, zijn/haar zorgen, problemen, enz. te delen, die van invloed kunnen zijn op zijn/haar werkprestaties en in het algemeen op zijn/haar manier van functioneren op de werkplek. Als wij op de hoogte zijn van een dergelijk probleem, kunnen wij er rekening mee houden en de werknemer op de een of andere manier helpen, zowel in zijn beroepsleven/ werkplek als in zijn persoonlijk leven, wat wij als een zeer belangrijk voordeel beschouwen, vooral voor de werknemer.”

Deze openheid kan en moet in beide richtingen werken, waarbij de zorgboeren en/of het personeel op de zorgboerderij vaak meer van zichzelf laten zien en geven dan in een werksetting gebruikelijk is. Dit geldt met name voor woon-zorgboerderijen of boerderijen waar de deelnemers een langdurige band met de boerderij hebben:

“Er is een relatie met sommige medewerkers op ooghoogte, als vrienden. Dat is zo omdat je je veel openstelt, je praat over veel privédingen en je hoort ook veel over wat er in hun privéleven speelt. Het is een zeer intense en intieme relatie. Je komt dicht bij elkaar. Het is echt iets speciaals. Het is dus niet alleen een arbeidsrelatie waarbij je een paar mooie zinnen spreekt met collega's en gedag zegt. Het is veel meer dan dat.”

e) Maar de boer heeft uiteindelijk de leiding en de controle.

Dat de zorgboer uiteindelijk de baas is en de leider van de groep, is noodzakelijk om de veiligheid en het welzijn van alle mensen op de boerderij te garanderen en ervoor te zorgen dat de taken naar behoren worden uitgevoerd. Zoals bij zoveel aspecten van zorglandbouw moet er voortdurend een evenwicht worden gevonden waarbij mensen de boerderij ervaren als een plaats van warmte en vriendschap maar ook van

noodzakelijk werk, van het nemen van positieve risico's maar ook van potentiële gevaren. De precieze aanpak zal in eerste instantie variëren naar gelang van de behoeften van de boerderij en de specifieke taken die worden uitgevoerd.

“Toch moet er een zekere baas-werknemer relatie zijn. Zelfs met deze onconventionele woordkeuze. Op een bepaalde manier moet het zo zijn. Maar ik benadruk mijn rol als baas alleen in geval van nood. Als er een conflict ontstaat, dan treed ik op dat moment harder op en spreek ik ook een paar serieuze woorden. Maar verder zijn we vrij onconventioneel. Iedereen heeft zijn eigen lijn. Het is altijd zo'n koorddans. Je kunt het niet te veel laten gebeuren. Maar als alles goed gaat, ben ik geneigd meer een vriendschappelijke relatie te hebben en niet steeds te hoeven zeggen: “Ik ben hier de baas.” De mensen moeten het weten en daar mogen ze niet aan twijfelen.”

Het hangt ook af van de aanpak die het beste werkt bij een bepaald individu. In sommige gevallen is de relatie tussen de zorgboer en de deelnemers formeler, of meer een baas-werknemer relatie. In andere gevallen - vaak op dezelfde boerderij - zal iemand een andere, misschien meer verzorgende aanpak nodig hebben.

“Er zijn dus mensen die deze relatie baas - werknemer of een duidelijke leiderschapsrol op prijs stellen. In die gevallen geef ik heel duidelijke instructies en ben ik de baas. Maar er zijn ook anderen met wie je op een heel andere manier moet communiceren. Dat is voor mij een beetje moeilijk te beschrijven. Zo zijn er relaties die lijken op vader - zoon of vader - dochter.”

“Kortom, ik heb een relatief grote afstand tot sommige werknemers. Ik praat niet met ze over persoonlijke dingen. Ze willen alleen van mij weten: Welk werk is er vandaag? [...] En af en toe is er een leuk praatje. Dat is genoeg. En anderen zijn heel close en willen een nauw contact. Het zijn heel verschillende karakters.”

De zorgboer is ook vaak een soort rolmodel voor mensen met een verstandelijke beperking, iemand om naar op te kijken en van te leren en een bewustzijn hiervan is belangrijk. Uit onderzoek onder deelnemers in Nederland (2012) bleek dat de aanwezigheid van een 'echte' boer van groot belang lijkt voor de deelnemers. Die is de baas op de boerderij en heeft kennis en kunde over wat er moet gebeuren. In onverwachte situaties, die zich regelmatig voordoen, kan die daarom creatief handelen. Deelnemers met een verstandelijke beperking zeggen vaak dat ze “zoals boer Piet willen worden”.

f) Geduld en duidelijkheid

Geduld en bereidheid om met mensen te werken waar zij staan, is fundamenteel voor zorglandbouw: geduld bij het leren kennen van mensen, geduld om activiteiten uit te

voeren zij-aan-zij met deelnemers, geduld om om te gaan met het lagere tempo dat nodig kan zijn bij het werken met deze doelgroep:

“Een van de belangrijkste competenties waar we goed in zijn bij het managen van onze cliënten op de werkvloer is geduld, en nog eens geduld.”

“Geduld, vriendelijkheid, zachtheid. Je probeert niemand te vormen tot wat hij niet is. Intuïtie is heel belangrijk.”

“Je hebt een bepaalde tijd nodig om elke persoon te leren kennen en je moet echt contact met ze kunnen maken.”

“Je kunt mensen niet opjagen om dingen af te maken, ik werk graag aan iets zolang zij dat willen....Natuurlijk moeten sommige klussen gedaan worden, maar je neemt het op hun tempo, ookal duurt het 2 of 3 keer zo lang.”

“Wat voor mij altijd heeft gewerkt is een aanpak met weinig prikkels, mensen niet pushen om iets te doen. Je bent er niet om mensen een dienst te verlenen, maar om ze te helpen iets te doen. Als je probeert uit te vinden wat hun behoeften zijn, wat hen interesseert en daar op een zachte en geduldige manier in meegaat. Veel ervan is observatie - je kijkt naar hen en ziet waar ze zijn op deze plek en tijd en hoe je hen kunt ondersteunen en een relatie met hen kunt opbouwen.”

Hoewel de individuele capaciteiten variëren, is het bij het werken met deze groep bijna altijd van belang zeer duidelijke instructies te geven, taken in kleinere deeltaken op te splitsen en instructies zo vaak als nodig te herhalen en te verduidelijken. Het is ook van cruciaal belang om te demonstreren hoe dingen worden gedaan, om samen te werken met mensen bij het uitvoeren van taken. Onderstaande beschrijving van het proces door een zorgboer benadrukt een goede aanpak:

“Je moet moeilijke dingen opbreken in eenvoudige stappen. Complexe dingen moet je achter elkaar doen. Als je een complexere klus moet doen, probeer je het eerst eenvoudig uit te leggen met simpele woorden. En woorden alleen zijn niet genoeg. Je moet het steeds weer laten zien, meedoen. Als de werknemers een bepaalde taak nog nooit hebben gedaan, is alleen een uitleg niet genoeg. Je moet steeds weer praktische instructies geven. Als de werknemers een bepaald werk moeten doen, bijvoorbeeld een bepaald bed wieden, onkruidvrij maken, dan moet ik ze laten zien hoe het moet en meedoen. Bij het oogsten: Welke vruchten zijn rijp? Zijn er vragen? Zijn er problemen? Hoe wordt dat geoogst? En dat alles moet niet alleen worden uitgelegd, maar ook laten zien. Dat is best belangrijk. Niet alleen het woord, maar ook de actie.”

Doelen moeten duidelijk en haalbaar zijn en taken moeten een eindpunt hebben waarop mensen kunnen zien en zelf weten dat de taak is voltooid (bv. het hout is allemaal in de schuur gelegd, deze rij groenten heeft water gekregen).

Geduld is een essentiële eigenschap in het zorglandbouwwerk

“Je moet doelen blijven stellen, tussendoelen stellen. Bijvoorbeeld, de rij is af of het bed is af. Of als ik merk dat twee mensen aan een te groot gebied moeten werken waar ze geen einde aan kunnen zien, dan moet ik meer mensen aan dat gebied toewijzen. Indien mogelijk moet je altijd verschillende klussen aanbieden.”

“Er moet dus altijd een duidelijk en bereikbaar doel zijn. Dus dit bed of dit stuk moet worden bewerkt of dat moet worden geoogst of zoveel schalen moeten worden gevuld...”. En er moet een einde te voorzien zijn. En dat is zo belangrijk in de werkstructuur. Het nodig hebben van een machine, dat is niet per se het doorslaggevende. Ik denk dat de structuren herkenbaar moeten zijn. Er moet ergens, op welk gebied dan ook, veeteelt of groenteteelt, duidelijke structuren zijn, duidelijke taken, duidelijke tijdsstructuren. Van dan tot dan is werktijd, dan is pauze en dan is weer werktijd, dan is weer pauze. Dat is belangrijk.”

Hoewel sommige deelnemers na verloop van tijd hun vermogen zullen ontwikkelen om op eigen initiatief of zonder toezicht te werken, zal de boer in veel gevallen de noodzaak moeten aanvaarden om mensen voortdurend te motiveren en aan te moedigen.

“Als de cliënten niet willen werken of actief willen zijn probeer ik ze over te halen ... Ik herken het zelfs als ze het niet zeggen ... ze lijken melancholisch dus probeer ik het na een tijdje, ik bied een beloning aan ... Het werkt niet als ik wegga en ze vraag dit en dat te doen. Als ik terugkom is er niets gedaan. Ze zijn niet in staat om zelf te werken, nou ja R een beetje. Als je wilt dat ze werken, moet je bij ze zijn, je moet de hele tijd communiceren, ze aanwijzingen geven en dan is het goed. Meestal zijn ze blij als ze gewerkt hebben.”

“De cliënten die niet aangemoedigd en niet ondersteund worden, hebben de neiging niets te doen en kunnen de hele dag ergens zitten. Tijd is voor hen geen probleem en ze doen helemaal niets, ze zitten alleen maar.”

Samen werken aan een duidelijke taak

Bron: Zorglandbouw Ireland

9.4 MOGELIJK GEDRAG EN UITDAGINGEN

Elke persoon met een verstandelijke beperking is een individu en factoren zoals de eigen persoonlijkheid van mensen, de kwaliteit van professionele ondersteuning, de gezins- en/of zorgomgeving, de culturele normen van de samenleving waarin zij leven, zullen allemaal van invloed zijn op gedrag en kenmerken. Zoals duidelijk blijkt uit tabel 10.1, zal de ernst van de verstandelijke beperking tot op zekere hoogte ook bepalend zijn voor de capaciteiten, het gedrag en het communicatievermogen van personen. Mensen met specifieke syndromen die een verstandelijke beperking veroorzaken, kunnen persoonlijkheidskenmerken hebben die bij dat specifieke syndroom horen. Zo zijn kinderen met het syndroom van Williams *doorgaans* bijzonder sociaal en extravert. Deze kenmerken zijn ook aanwezig bij mensen met het syndroom van Down. Uit een onderzoek naar het zelfbeeld van mensen met het syndroom van Down blijkt dat bijna 99% van de deelnemers aangeeft een gelukkig en bevredigend leven te leiden, 97% vindt zichzelf aardig en 86% vindt dat ze gemakkelijk vrienden kunnen maken. (Skotko et al., 2011).

Alle mensen met een verstandelijke beperking hebben echter per definitie een beperkt intellectueel functioneren. Deze beperkingen zorgen vaak voor een aantal algemeen waargenomen moeilijkheden, waaronder impulscontrole, lage frustratietolerantie en slecht zelfbeeld. Wolkorte et al., (2019) merken op dat problematisch gedrag een veelvoorkomend probleem kan zijn bij mensen met een verstandelijke beperking.

NICE (2015) merkt op dat dit gedrag vaak het gevolg is van de interactie tussen persoonlijke en omgevingsfactoren en bestaat uit zelfverwonding, stereotypisch gedrag, teruggetrokken zijn, en storend of destructief gedrag. Mensen met een verstandelijke beperking die ook communicatieproblemen, autisme, zintuiglijke beperkingen,

hooggevoeligheid en fysieke of mentale gezondheidsproblemen (waaronder dementie) hebben, kunnen meer kans hebben om problematisch gedrag te ontwikkelen. Het gedrag kan alleen in bepaalde omgevingen voorkomen, en hetzelfde gedrag kan in sommige settings of culturen als uitdagend worden beschouwd, maar in andere niet. NICE (2015) merkt op dat sommige zorgomgevingen de kans op problematisch gedrag vergroten, waaronder omgevingen met beperkte mogelijkheden voor sociale interactie en zinvolle bezigheden, gebrek aan keuze en positieve prikkeling, of overmatig lawaai. Dit benadrukt de rol van een positieve omgeving - zoals een zorgboerderij - en hoogwaardige ondersteuning bij het matigen van uitdagend gedrag en, nog belangrijker, het leveren van een betere kwaliteit van leven voor mensen met een verstandelijke beperking .

Meerdere factoren liggen waarschijnlijk ten grondslag aan problematisch gedrag. Wolkorte et al., (2019) merken op dat de consensus onder zorgprofessionals is dat interventies bij voorkeur niet gericht moeten zijn op het verminderen van de symptomen, maar zich moeten richten op de persoon, het gedrag en de context door middel van een interventie met meerdere componenten. Interventies kunnen bijvoorbeeld gericht zijn op (een combinatie van) fysieke of mentale gezondheid, persoonlijke vaardigheden of fysieke of sociale omgevingsfactoren, om de kwaliteit van leven te verbeteren en uitdagend gedrag te verminderen. Zoals inmiddels duidelijk zou moeten zijn, kan ondersteuning zoals zorglandbouw een rol spelen in een dergelijke 'meer-componenten-aanpak'. Hieronder worden de belangrijkste uitdagende gedragingen of scenario's beschreven die door zorgboeren en ondersteuners zijn opgemerkt bij het werken met deze doelgroep, en de aanpak die wordt gehanteerd om er op de boerderij goed mee om te gaan of ze te overwinnen.

Zorgboerderijen kunnen een omgeving zijn waarin problematisch gedrag zeer doeltreffend kan worden beheerd en zelfs gematigd

a) stemmingswisselingen

Zoals eerder opgemerkt, worden bij deze doelgroep emoties meestal eerder geuit dan onderdrukt, wat natuurlijk positief kan zijn. Maar stemmingen kunnen snel wisselen en alertheid en gevoeligheid daarvoor is van vitaal belang om er op een passende en positieve manier mee om te gaan. De boeren merkten vooral op dat het belangrijk is om zelf kalm te blijven en de controle te behouden:

“Had een man een aantal jaren geleden, zeer gevoelig. Kon in een seconde van 0 naar 100 gaan. Af en toe kan een andere deelnemer een beetje schichtig worden, maar hij heeft een hulpverlener bij zich die daar veel van kan opvangen. Je moet kalm blijven in deze scenario's. Je moet kunnen omgaan met snelle veranderingen in stemming en gedrag.”

“Ze leren omgaan met emoties en tegenslagen. Ze leren ook tools die hen helpen om bijvoorbeeld bij een incident waarbij ze met een stoel gooien, eerst een gesprek met de leidinggevende te overwegen. Dat dit kan voorkomen dat ze ontploffen.”

“En zo is het: Als er emoties zijn, worden ze geuit. Ofwel door te schreeuwen, ofwel door iets te gooien. Vreugde wordt er ook meteen uitgelaten. Elke dag is een nieuwe uitdaging.”

“En wat je in ieder geval altijd moet blijven, is rustig, ook als een situatie escaleert. Als je dan hectisch wordt, is dat heel slecht. Dus ook in zo’n situatie moet je proberen zo rustig mogelijk te blijven.”

De ervaring met zorglandbouw kan deelnemers ook helpen hun eigen emoties beter te reguleren en kan hen leren omgaan met moeilijke situaties.

“Om goed met die verschillende doelgroepen om te kunnen gaan, moet je beschikken over rust, regelmaat en reinheid. Rust stelt je in staat het overzicht te bewaren en te herkennen wanneer er te veel prikkels zijn. Regelmaat zorgt voor structuur en reinheid maakt je overzichtelijk.”

Een klein aantal boeren merkt ook op dat het moeilijk is altijd het eigen emotionele evenwicht te bewaren, maar in onderstaande interessante getuigenis merkt de boer op dat het niet altijd slecht is sterke emoties te tonen als zowel de intentie als het begrip tussen de partijen goed is:

“Soms word ik echt boos, omdat ik echt emotioneel betrokken ben bij de groep. Ik sta er niet helemaal buiten. Ze moeten beseffen dat je boos wordt. Dat is soms belangrijk, om die emoties in de groep te brengen. Het gaat heel erg over emoties, over gevoelens, ook over hoe je iets zegt. Je kunt de ergste scheldwoorden zeggen als je een bepaalde toon hebt. Dan werkt het allemaal. Zo moet je het echt bekijken. Je moet dus niet kijken naar het individuele woord, dat hier soms erg grof kan zijn. Je moet kijken naar de situatie, de toon of de omgeving. Dan krijgt het een heel andere context. Het is belangrijk om er een gevoel voor te ontwikkelen: Wanneer is het serieus en wanneer is het nog grappig bedoeld? Dat moet je eerst leren. Dat kost tijd. Dat kun je niet meteen vanaf het begin.”

Er moeten ook strategieën worden gebruikt om potentieel moeilijke situaties te beheersen voordat die zich voordoen, zoals in dit geval is benadrukt:

“Een jongen met autisme op de boerderij was altijd erg druk na de lunchpauze, wat vaak leidde tot conflicten met andere deelnemers. De lunch vindt plaats met alle deelnemers in een ruimte waar het behoorlijk druk kan zijn. De boer bedacht voor de jongen dat het fijn zou zijn om direct na de lunch in een afgesloten ruimte uit te rusten, zodat hij tot rust kon komen voordat hij weer aan het werk ging. De jongen vond dit een goed idee en dus stelde de boer een aparte ruimte beschikbaar waarin een stretcher staat en de jongen zijn lievelingsboek heeft.”

b) Gebrek aan motivatie en werkethos voor sommige taken

Een belangrijke uitdaging op de boerderij is dat er onvermijdelijk taken zullen zijn die als saai of onaangenaam worden ervaren, maar die *moeten worden* uitgevoerd zowel vanuit het oogpunt van de behoeften van de boerderij, de dieren, de planten enz. als vanuit het oogpunt van de ondersteuning van mensen om een volwaardig en normaal leven te leiden, dat noodzakelijkerwijs dergelijke elementen bevat.

“Niet iedereen kan altijd doen wat hij wil. Vaak is er veel handwerk nodig, wat voor niemand leuk is. Aardappelkevers verzamelen bijvoorbeeld, of onkruid wieden enzovoort.”

Enkele suggesties om hiermee om te gaan zijn: taken opdelen in subtaken, de impopulaire taken eerlijk verdelen, aanpassingen maken naarmate de dag vordert, langere pauzes nemen, naast mensen werken terwijl zij taken uitvoeren en hen zo aanmoedigen om door te gaan, en ervoor zorgen dat mensen in groepen werken waarin zij met elkaar overweg kunnen en graag samenwerken:

“Mensen die komen moeten hun verantwoordelijkheid nemen om hun werk voor zichzelf te doen. Je moet ervoor zorgen dat ze dat doen.”

“Soms weet je dat jongens geen zin hebben en dat ze zullen wegsluipen. Dan zet je ze dichterbij, zodat je ze in de gaten kunt houden. Je kunt ook een beroep doen op hun zelfstandigheid en verantwoordelijkheid: ‘Jij kunt dit, jij kunt dit omdat je er zo goed in bent, jij zou het de anderen kunnen leren.’ Een beroep doen op talenten.”

“Er zijn een paar taken die niemand graag doet. Dan is er een duidelijk plan. Iedereen is bijvoorbeeld aan de beurt om een varkensstal schoon te maken. Dan wissel je af. Of weekenddienst: Niet alle medewerkers kunnen in het weekend werken, maar sommigen wel. We hebben momenteel vijf medewerkers in weekenddienst. Ze wisselen elkaar af. Elke zondag heeft een van hen dienst.”

“Dan probeer ik altijd een troep samen te stellen die harmonieert. Dat is een cruciale factor hier. De grootste uitdaging is om de mensen zo ver te krijgen dat ze het werk enigszins leuk vinden. Dat lukt niet altijd.”

Zoals bij elke werkplek of bijeenkomst van mensen waar taken worden uitgevoerd, is een zekere mate van gemopper en/of tegenzin om dingen te doen volkomen normaal en zoals bij zoveel andere uitdagingen - en vooral bij conflicten - kunnen humor en gelach een rol spelen bij het verlichten van moeilijke situaties:

“Soms helpt het als je een grappige situatie creëert. Dat is altijd belangrijk. Ondanks frustratie in de groep. Als je op dat moment een grappige situatie weet te creëren of een grap of zo, of als je problemen helemaal niet aanpakt, maar het probleem probeert op te lossen met een grap [...] Daar moet je gevoel voor hebben en iedereen heeft zijn eigen methodes. Met sommige mensen kan ik een grapje maken. Dat werkt best goed. En dan lachen de anderen mee. Dat maakt de hele groep wat lossier.”

Equally, there may be certain jobs which some participants will, for safety and welfare. Ook kunnen er bepaalde werkzaamheden zijn die sommige deelnemers om veiligheids- en welzijnsredenen nooit mogen uitvoeren. Geduld met de herhaalde verzoeken om toch zo'n werkzaamheid uit te voeren moet gepaard gaan met een standvastigheid die geen ruimte laat voor misverstanden:

“Als we aan bepaalde klussen werken, maak ik een verdeling wie welke dingen overneemt en kan overnemen. Maar er zijn ook medewerkers die bepaalde dingen niet mogen doen, maar wel graag zouden willen, maar het niet mogen. Daar moet ik op letten omdat ze het om bepaalde redenen niet kunnen. Dat is niet zo leuk voor diegenen in dat geval, maar ik moet ook steeds zeggen: “dat gaat niet gebeuren.” Anderszijds wordt iedereen naar vermogen en mogelijkheden ingezet.”

Maar zelfs in deze gevallen kunnen aanpassingen worden gemaakt om de deelnemers het gevoel te geven dat zij ergens deel van uitmaken zonder het zelf te doen. Ze kunnen bijvoorbeeld naast de boer in de tractor meedrijven zonder de tractor te besturen. Of ze kunnen toekijken hoe de boer de houtversnipperaar gebruikt en daarna helpen het hout te stapelen.

c) Conflict of gebrek aan connectie tussen individuele deelnemers

Net als in elke andere werksetting kunnen er conflicten ontstaan tussen deelnemers of kunnen ze simpelweg niet met elkaar opschieten of genieten van elkaars gezelschap. Een aantal boeren merkte op dat bij deze doelgroep het vermogen om conflicten op te lossen beperkt kan zijn. Wanneer een dergelijk scenario zich voordoet, kan het beheersen van dit conflict op het moment zelf inhouden dat mensen van elkaar gescheiden worden en verschillende taken krijgen toebedeeld, dat mensen de kans krijgen om hun frustraties volledig los van elkaar te 'ventileren' en dat men uiteraard zelf rustig en neutraal blijft:

“Het is een veel voorkomend probleem hier dat de ene persoon zegt: ‘hij is lui geweest, heeft niet veel gewerkt, heeft dit niet gedaan, heeft dat niet gedaan’. Dan zegt de ander: ‘dat is niet waar. Je bent net zo lui als ik, of je bent luier dan ik.’ Dan besef ik: hier is een conflict. Dus ik zou ze op dat moment zeker niet samen een klus toevertrouwen en de twee in ieder geval van elkaar scheiden.”

“Het conflictmanagementconcept bij ons heet pro-dema: professioneel de-escalatiemanagement. We hebben een getrainde trainer op de locatie die als ‘vermenigvuldiger’ fungeert en dit doorgeeft aan de andere groepsleiders, die eenmaal per jaar worden getraind. Dat is een ongelooflijk complexe structuur om te leren. Ik weet bijvoorbeeld van mijn trainer dat hij graag pro-dema gebruikt om mensen te kalmeren. Er zijn verschillende fases: Bij mensen die tegen je schreeuwen, heeft het geen zin te proberen ze rustig te krijgen. Je haalt ze uit elkaar, laat ze een half uur gillen en zegt dan: “Goed, ben je nu gekalmeerd? Kijk me nu weer aan en laten we erover praten. Wat is het probleem?” We zijn hier allemaal in getraind. Alle groepsleiders zijn hierin getraind en zouden dit moeten kunnen toepassen.”

De ruimte en de verscheidenheid van de boerderijomgeving - in combinatie met de kennis van de zorgboer over de persoonlijkheden van de deelnemers - maken het echter mogelijk preventieve maatregelen te nemen zodat er zelden conflicten ontstaan. De sleutel daartoe is dat mensen in harmonieuze subgroepen worden geplaatst, waar de kans op conflicten veel kleiner is:

“Het is belangrijk om kleine groepen te vormen, soms slechts groepjes van twee, soms groepjes van drie, soms groepjes van vier die met elkaar in harmonie zijn. Ik kan niet iedereen met iedereen combineren. Dat werkt niet. Als mensen geen harmonie hebben met elkaar en dan is er weer conflict. Ik moet dat herkennen en deels corrigeren als het niet werkt en dan opnieuw indelen. Dat is een belangrijk punt waar ik op moet letten.”

“Maar eigenlijk hebben we zoveel ruimte en gebied in de landbouw dat je uit de weg kunt. Dat is in andere groepsruimtes op beschutte werkplaatsen niet zo. Dus als onze boer doorheeft dat het ‘kookt’ tussen twee mensen, gaat er eentje mee op de trekker en werkt de ander in de groenvoorziening.”

“Soms kijk je ook naar combinaties van mensen om te zien of bijvoorbeeld hun karakters goed bij elkaar passen. Bijvoorbeeld dat ze elkaar kunnen motiveren. Of ik zet er een stagiair of werkbegeleider bij, die motiveert vaak ook. Dat is mensenkennis, dat moet je uitzoeken.”

Dankzij de ruimte op de boerderij kunnen mensen zich fysiek losmaken van situaties en er even tussenuit:

“Ik laat P [deelnemer] de schapen in de wei tellen, kijken of ze er allemaal nog zijn. Dan kan hij stoom afblazen en helemaal rustig terugkomen.”

Het is ook belangrijk een algemene harmonieuze sfeer te creëren en stressvolle scenario's waarbij mensen zich overbelast en ongemakkelijk voelen tot een minimum te beperken:

“Meestal komen we typische conflictsituaties tegen zoals op andere werkplekken, maar bij onze activiteiten proberen we deze situaties en momenten waarop de goede sfeer op de werkplek überhaupt verstoord kan worden, te voorkomen. In het algemeen vermijden wij stressvolle situaties en daarom leggen wij geen hoge druk op de werknemers om productief te zijn. Daarom proberen wij over het algemeen alle conflicten onmiddellijk of in samenwerking met ander professioneel personeel op te lossen. Bij het werk op beide vestigingen streven we ernaar het gezag van de leidinggevenden zo vanzelfsprekend mogelijk te maken en respect voor deze medewerkers op te bouwen bij onze klanten en medewerkers uit de doelgroep.”

9.5 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Leg uit wat bedoeld wordt met de term “verstandelijke” beperking.
2. Beschrijf drie belangrijke resultaten of ontwikkelingen voor mensen met verstandelijke beperkingen die je hoopt te zien na een periode van deelname op een zorgboerderij.
3. Beschrijf hoe de zorgboerderijomgeving anders en gunstiger kan zijn voor mensen met een verstandelijke beperking dan de gebruikelijke voorzieningen voor deze doelgroep, zoals reguliere dagbesteding, het verblijven in een wooninstelling, enz.
4. Schrijf drie “DO's” en drie “DON'Ts” op die een social worker in acht moet nemen bij het werken met mensen met een verstandelijke beperking .

Casus opdracht: de casus van Bluebell Social Farm**Het pad naar de boerderij**

Bron: Zorglandbouw Ireland

Bluebell Social Farm is een gemengd biologisch bedrijf in een zeer landelijk deel van Ierland. Het wordt gerund door een echtpaar, "Joe" en "Orla", die in de vijftig zijn en drie kinderen hebben - één die op de universiteit zit en twee die nog thuis wonen en in het weekend en tijdens de zomervakantie op de boerderij helpen. Er zijn geen werknemers op de boerderij. De boerderij omvat een aantal verschillende bedrijven, waaronder zoogkoeien, schapen, pluimvee en biologische groenteteelt op het land en in polytunnels. Ze hebben ook een uitgebreid bosgebied en hechten veel belang aan biodiversiteit en verbetering van de omgeving van de boerderij. Orla is een begaafd kunstenaar en geniet er echt van om kunstonderwijs te geven en ambachtelijke projecten uit te voeren. Hun eigen huis ligt in het midden van de boerderij en de boerderijkeuken is de uitvalsbasis voor zowel de algemene landbouw als de zorglandbouw. Beiden zijn zeer betrokken bij de plaatselijke gemeenschap en zijn betrokken bij de plaatselijke voetbalclub en de gemeenschapsraad. Ze zijn ook betrokken bij een regionale biologische landbouwgroep en verkopen hun groenten in bepaalde perioden van het jaar op een plaatselijke markt.

Het stel is pas relatief kort geleden begonnen met zorglandbouw en hun eerste groep bestond uit drie mensen met psychische problemen die fysiek zeer capabel waren en een redelijke kennis van landbouw hadden. Ze zijn nu benaderd door een hulpverlener in de gemeente die werkt met drie mensen met een verstandelijke beperking die onlangs vanuit een grote wooninstelling in een grote stad zijn verhuisd naar een eigen huis op 5 kilometer van de boerderij. De deelnemers willen graag mensen in de gemeenschap leren kennen en twee van hen zijn opgegroeid op een boerderij. Joe en Orla zijn nerveus om met deze nieuwe groep te werken omdat ze geen eerdere ervaring hebben met het werken met mensen met verstandelijke beperkingen, maar ze kijken er ook naar uit om deze mensen te ondersteunen op hun boerderij én bij hun inspanningen om een nieuw leven in de gemeenschap op te bouwen.

1. Welke specifieke voordelen denkt u dat deze groep mensen op dit moment in hun leven kan halen uit het bezoeken van de boerderij van Joe en Orla?
2. Stel een schema op voor een dag op zo'n zorgboerderij, ervan uitgaande dat de deelnemers om 10.00 uur aankomen en om 16.00 uur vertrekken. Neem daarin minstens acht verschillende activiteiten op die deze groep op deze boerderij zou kunnen ondernemen.
3. Welke uitdagingen denk je dat Joe en Orla hebben bij het werken met deze nieuwe groep?
4. Wat zouden de a) voordelen en b) uitdagingen kunnen zijn van deze groep die samenwerkt met mensen met psychische problemen, mocht dit zich voordoen.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Baars, E., Elings, M., & Hassink, J. (2008). *Qualities and effects of care farm*. Wageningen, Wageningen University and Research, Louis Bolk Institute, Lievegoed Zorggroep & Zideris.

Bock, B., & Oosting, S. (2010). *A classification of green care arrangements in Europe*. In J. Dessen and B. Bock (Eds.), *The economics of green care in agriculture* (pp. 15- 26). Loughborough: Loughborough University.

Di Iacovo, F., O'Connor, D., (eds.), (2009). *Supporting policies for Social Farming in Europe*. Progressing multifunctionality in responsive rural areas. ARSIA, Firenze.

Elings, M. (2004). *Farmer, make sure you stay a farmer! A study of the specific values of a commercial care farm for people with intellectual disabilities* (in Dutch). Wageningen, Wageningen University.

Elings, M. (2012). *Effects of care farms: Scientific research on the benefits of care farms for clients*. Wageningen UR, The Netherlands: Plant Research International.

Elsy, H. (2016, February). *Green fingers and clear minds: prescribing 'care farming' for mental illness*. *British Journal of General Practice*.

Emerson, E., & Baines, S., (2011). *Health inequalities and people with learning disabilities in the UK*. *Tizard Learning Disability Review*, 16 (1).

Gilmore, L., & Cuskelly, M. (2014). *Vulnerability to loneliness in people with intellectual disability: An explanatory model*. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 11 (3).

Gorman, R. (2019). *Thinking critically about health and human-animal relations: Therapeutic affect within spaces of care farming*. *Social Science and Medicine*, 237, 6-12.

Hassink J., Elings M., Zweekhorst M., van den Nieuwenhuizen, N., & Smit A. (2010). *Care farms in the Netherlands: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community*. *Health & Place* 16(3), 423-30.

Iancu, S.C., Zweekhorst, M.B., Veltman, D.J., van Balkom, A.J. & Bunders, J.F. (2014). *Mental health recovery on care farms and day centres: a qualitative comparative study of users' perspectives*. *Journal of Disability and Rehabilitation*, 36, 573–583.

Kaley, A., Hatton, C., & Milligan, C. (2018). *Therapeutic spaces of care farming: Transformative or ameliorating?* *Social Science & Medicine*, 10, 1016.

Leck, C., Upton, D., & Evans, N. (2015). Growing well-being: The positive experience of care farms. *British Journal of Health Psychology*.

Loue, S., Karges, R. R., & Carlton, C. (2014). *The therapeutic farm community: an innovative intervention for mental illness*. *Procedia Social and Behavioural Sciences*, 149, 503 – 507.

NICE. (2015). *Challenging behaviour and learning disabilities: prevention and interventions for people with learning disabilities whose behaviour challenges*. UK National Institute for Health and Care Excellence.

Patel, D. R., Apple, R., Kanungo, S., Akkal, A. (2018). *Narrative review of intellectual disability: definitions, evaluation and principles of treatment*. *Pediatric Medicine* 2018; 1:11.

Pedersen, I., Ihlebæk, C., & Kirkevold, M. (2012). *Important elements in farm animal assisted interventions for persons with clinical depression: a qualitative interview study*. *Disability and Rehabilitation*, 34, 1526–1534.

Pedersen, I., Patila, G., Bergetb, B., Ihlebæka, C., & Thorsen Gonzalez, M. (2016). *Mental health rehabilitation in a care farm context: A descriptive review of Norwegian intervention studies*. *Work*, 53(1), 31-43.

Rotheram, S., McGarrol, S., & Watkins, F. (2017). *Care farms as a space of wellbeing for people with a learning disability in the United Kingdom*. *Health and Place*, 48, 123 -131.

Skotko, B. G., Levine, S. P., & Goldstein, R. (2011). *Self-perceptions from people with Down syndrome*. *American Journal of Medical Genetics. Part A* 155:2360–2369

Werner, S., & Stawski, M. (2012). *Mental health: Knowledge, attitudes and training of professionals on dual diagnosis of intellectual disability and psychiatric disorder: Knowledge attitudes and training in dual diagnosis*. *Journal of intellectual disability research*, 2012, 56 (3), 291-304.

Wolkorte R., van Houwelingen I., & Kroezen M. (2019). *Challenging behaviours: views and preferences of people with intellectual disabilities*. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 32, 1421–1427.

10

JONGEREN

Michal Pařízek

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- Enkele typische problemen te noemen waarmee jongeren in de hedendaagse westerse samenleving te maken hebben.
- Te begrijpen wat wordt bedoeld als er wordt gesproken over de “the generalized other” in de context van de zorglandbouw.
- Te begrijpen waarom het zo belangrijk is zinvolle taken te bieden en waarom vooral jongeren de behoefte hebben om te begrijpen wat zij doen en waarom
- De voordelen van de zorglandbouw voor jongeren te benoemen op het gebied van: zelfopbouw, natuurlijke omgeving, vaardigheden en zorg.
- Uit te leggen hoe belangrijk het is een veilige maar uitdagende omgeving te creëren.
- Leg uit waarom het zo belangrijk is dat de boer en het personeel authentiek zijn in de omgang met jongeren.
- Noem enkele van de uitdagingen waarmee jongeren op zorgboerderijen kunnen worden geconfronteerd.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

10.1 JONGEREN ALS ONDERSCHIEDENDE DOELGROEP

Jongeren vormen geen homogene groep en daarom richt dit hoofdstuk zich vooral op jongeren) die andere behoeften hebben of die het een uitdaging vinden om deel te nemen aan, of zich deel te voelen van de maatschappij. Als gevolg van (socialisatie) problemen zijn deze jongeren meestal door verschillende instanties doorverwezen naar zorgboerderijen. Het zorgboerderijpersoneel en de zorgboerderijomgeving moeten de sleutelfactoren worden om jongeren te helpen zelfvertrouwen te krijgen en opnieuw te socialiseren. Meer specifiek moet de zorgboerderij een veilige plaats zijn waar jongeren geaccepteerd worden, zichzelf kunnen leren kennen, werkgewoonten op kunnen doen, enzovoorts.

Jongeren - niet één homogene groep

10.1.1 Diverse definities van de Engelse term 'youth'

Opmerking van de vertaler: De consensus over de definities van termen die refereren naar 'jonge mensen', variëren in zowel het Engels als het Nederlands. Het CBS gebruikt de term 'jongeren' bijvoorbeeld voor de leeftijd 0-25, maar Van Dale verwijst naar de leeftijden 16-30. Bij de term 'jeugd' wordt vaak gerefereerd naar mensen jonger dan 18.

In dit hoofdstuk wordt vaak de term 'youth' gebruikt, wat ongeveer refereert naar de leeftijden 15-24 jaar, wat aardig overeenkomt met de term 'jongeren'. Daarom zal in dit hoofdstuk voornamelijk de term 'jongeren' worden gebruikt, behalve als er gesproken wordt over jonge mensen buiten de leeftijden 15-30.

Het ministerie van Economische en Sociale Zaken van de Verenigde Naties (VN) definieert 'youth' als volgt:

"Het VN-secretariaat gebruikt de termen 'youth' en 'young people' door elkaar om de leeftijd van 15-24 jaar aan te duiden, wetend dat lidstaten en andere entiteiten verschillende definities hanteren. ... 'YOUTH' kan het best worden begrepen als een periode van overgang van de afhankelijkheid van de kindertijd naar de onafhankelijkheid van de volwassenheid. ... Met "youth" wordt vaak een persoon bedoeld tussen de leeftijd van het verlaten van de leerplicht en het vinden van een eerste baan." (Verenigde Naties, 2007)

De Verenigde Naties zijn niet de enige instelling die zich systematisch met jongeren bezighoudt en bijvoorbeeld UNICEF of de WHO delen 'young people' vaak als volgt in: 'young people': 10-24, 'Adolescent': 10-19, 'youth': 15-24. Jonge mensen worden ook vaak min of meer correct 'adolescents' of 'teenagers' (13-19 jaar) en 'young adults' (20-29 jaar) genoemd. De definitie van jongeren verandert naar gelang van de omstandigheden in de betrokken samenleving. Er moet rekening worden gehouden met demografische, financiële, economische en sociaal-culturele factoren.

Bij het werken met jongeren op zorgboerderijen moet met veel zaken rekening worden gehouden. De regels en wetten van elk land zijn van grote invloed op zaken als jongerenrechten zoals stemgerechtigde leeftijd, jongerenkiesrecht, wettelijke arbeidsleeftijd, recht om te werken, studentenrechten, de gerechtigde leeftijd voor alcoholconsumptie, roken, gokken, en autorijden, leeftijd om zich kandidaat te stellen, meerderjarigheidsleeftijd, leeftijd voor volwassenstrafrecht, en andere zaken als lijfstraffen, militaire dienstplicht en vele andere.

10.1.2 Algemene kenmerken

'Jongeren' hebben een sociale positie, die in elke samenleving als anders kan worden beschouwd. Hoewel de sociale positie sterk kan verschillen, beschrijft het meestal de positie tussen kindertijd en volwassenheid. Jongeren zijn in een periode van hun leven waarin het zelf-concept wordt gevormd, samen met het voortdurende proces van het vormen van een eigen identiteit dat in de vroege kindertijd is begonnen (Thomas, 2003). Alle processen die iemands 'zelf' vormen, worden volgens G.H. Mead (2005) sterk

Jongeren
volgens de VN:
15-25 jaar

Jongeren
volgens de WHO
en UNICEF: 10-
29 jaar

Jeugdrechten

Zelf-concept &
zelfidentiteit

beïnvloed door 'significant others' (geliefden, verzorgers, familie etc.) en 'generalized others' ('de anderen') en ook door leeftijdgenoten, levensstijl, gender, cultuur en andere relevante factoren. Volgens G.H. Mead kunnen op elke zorgboerderij het personeel en de algemene omgeving de "generalized other" worden voor de jonge mensen die er veel tijd doorbrengen.

In het verleden (vóór de wereldoorlogen) werden mensen ofwel als kinderen ofwel als volwassenen beschouwd. Er was geen plaats voor 'jongeren' en het volwassen leven begon al heel vroeg. Pas vanaf de jaren '50 met de ontwikkeling van subculturen (zoals punk) en later in de jaren '60-'70 met meer vrije tijd, begon de samenleving de jeugd te onderscheiden als een specifieke groep die gedefinieerd werd door een bepaalde levensfase (Kaplánek, 2012, p. 30). Sinds de jaren 1960 is de periode van de jeugd verlengd - het wordt vaak beschouwd als 12-24 jaar.

Er zijn vele benaderingen bij het beschrijven van wie jongeren zijn als specifieke groep. In het maatschappelijk werk, dat zich grotendeels richt op mensen met specifieke behoeften, wordt een ander gezichtspunt toegepast dan het sociaal-pedagogische uitgangspunt dat de hele samenleving als doelgroep beschouwt. Beide benaderingen worden toegepast in de zorglandbouw. Het doel van de sociaal-pedagogische benadering is om preventief op te treden en niet alleen te werken met mensen die het risico lopen op sociale gedragsproblemen, maar ook met jongeren in het algemeen. Jongeren kunnen ook het onderwerp worden van andere doelgroepen die in dit boek worden beschreven, maar zij kunnen nog steeds de specifieke kenmerken hebben die in de volgende tekst worden. Zo kunnen jongeren vluchtelingen zijn, kunnen ze worstelen met hun mentale gezondheid, leer- of intellectuele moeilijkheden hebben, herstellende zijn van een drugsverslaving, of een lichamelijke beperking hebben. Het is ook belangrijk op te merken dat arme jongeren uit ontwikkelde landen armoede vaak anders ervaren dan mensen uit ontwikkelingslanden. Jongeren uit kleine dorpen in een arme regio kunnen bijvoorbeeld met andere problemen te maken krijgen dan jongeren uit grote steden, enz.

10.1.3 Wie zijn de jongeren op zorgboerderijen?

Jongeren die naar de zorgboerderij komen, worden meestal naar de boerderij verwezen door autoriteiten of therapeuten. Uit het onderzoek van de leden van SoFarTEAM blijkt dat deze jongeren vaak een moeilijke achtergrond hebben zonder sterke banden (dat betreft vooral hun familie), lijden aan depressies of andere psychologische problemen, en een gebrek hebben aan werk- en verantwoordelijkheidsgewoonten en voldoende opleiding. Heel vaak onderschatten ze zichzelf, hebben ze een laag zelfbeeld en hebben ze weinig ervaring met prestaties of succes. Een van de boeren maakte de volgende opmerkingen over jongeren:

Jongeren – Onderscheidende groep sinds de jaren 1950

Verschillen in aanpak van maatschappelijk werk & sociale pedagogie

Wat voor soort jongeren komen naar zorgboerderijen?

“Gebrek aan initiatief kan te wijten zijn aan verlegenheid, niet aan gebrek aan interesse.”

“Je gaat erin met de grondhouding: mensen zijn goed. Dat schept al een heel ander kader, in plaats van: “Oh god, je bent een zwaar getraumatiseerde, verstoorde tiener waar ik op moet letten” Het gaat over luisteren en het vertrouwen van mensen opbouwen. Ik geloof echt dat iedereen een verhaal te vertellen heeft en jongeren willen hun verhaal vertellen.”

Vooral jongens of jonge mannen waarderen fysiek werk met duidelijk zichtbare resultaten. In een groep werken met hout, iets tillen, werken met verschillende gereedschappen of iets bouwen geeft hen het gevoel een (sterke) man te zijn, nuttig te zijn enz. Het werk zelf maar ook de noodzakelijke pauzes brengen dan het gevoel ergens bij te horen, gedeelde ervaringen te hebben, verantwoordelijkheid te dragen bij het bespreken van de strategieën over hoe het verder moet, enzovoorts. Als de boer of het verantwoordelijke personeel weet hoe die op de juiste manier moet communiceren, dan is er bijna zeker verbetering in het welzijn van de jongere; kansen of uitdagingen bieden en hen betrekken bij sommige besluitvormingsprocessen in plaats van alleen maar te sturen en te bevelen. .

Mogelijke verbeteringen in het welzijn van jongeren

“Sommigen zoeken zelf verantwoordelijke taken uit. De meeste mensen hier voeren de dieren. Ik vind dat geweldig. Of degene die nu doorgaat bij het bouwen van het hek. Ze proberen het dan helemaal zelf en om ze daarin vrijheid te geven zonder te zeggen ‘je moet’, maar alleen ‘je zou kunnen’, dat is belangrijk.”

Hout voorbereiden voor de open haard in de gemeenschappelijke ruimte van Villa Vallila

Bron: David Urban en Michal Pařízek

10.1.4 De problemen waarmee jongeren momenteel worden geconfronteerd

Om de problemen van jongeren te illustreren en specifiek in de Europese context te plaatsen, presenteren we twee onderzoeken uit Groot-Brittannië (YMCA Research, 2016) en België (Youth Trend Report - Browsing the Margin, 2017). Beide rapporten wijzen op de onzekerheid van jongeren over hun toekomst en het belang van het creëren van hun eigen originele identiteit. Wij beschouwen de volgende bevindingen als een zeer belangrijke aanwijzing voor de problemen waarmee jongeren worden geconfronteerd en worstelen. Indien die zorgvuldig worden behandeld, geloven wij dat zorgboerderijen een geschikte omgeving kan bieden waarin veel jongeren kunnen worden ondersteund om zich te ontwikkelen en te floreren in de huidige maatschappelijke context.

Onderzoek toont onzekerheid & nadruk op het creëren van een originele identiteit

YMCA onderzoek (2016)

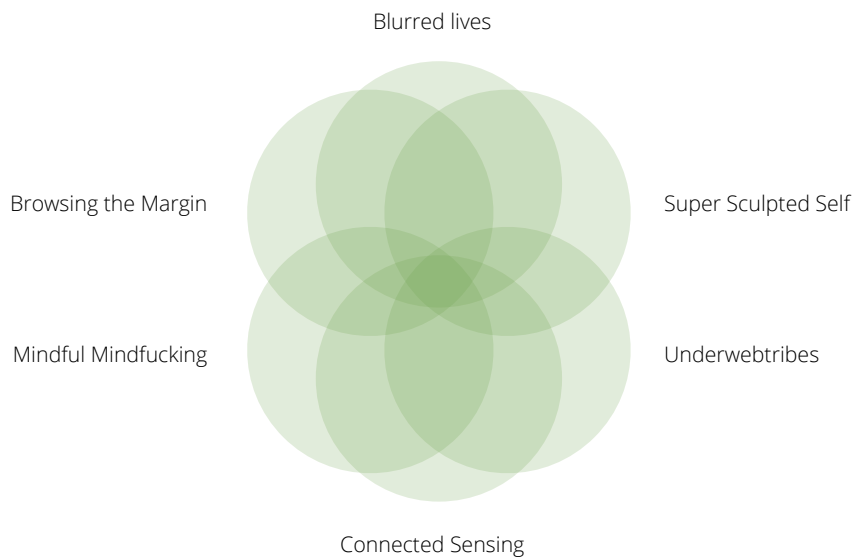
Het YMCA-onderzoek van 2016 onder Britten tussen 16 en 25 jaar wees op de uitdagingen waarmee jongeren in Groot-Brittannië tegenwoordig worden geconfronteerd. Deze uitdagingen omvatten gebrek aan werkgelegenheid, gebrek aan succes in het onderwijssysteem, problemen met betrekking tot lichaamsbeeld, gezinsproblemen, middelenmisbruik, de druk van materialisme, gebrek aan betaalbare huisvesting, negatieve stereotypering en de druk van 24 uur per dag online communicatie. (De tabel met exacte cijfers en extra informatie staat in de bijlage.) Het onderzoek wees ook op de obstakels om deze uitdagingen te overwinnen. De obstakels waarbij jongeren zichzelf niet kunnen helpen en zij externe steun nodig hebben om ze te overwinnen, behoren tot de moeilijkste. Deze omvatten: het behoren tot een lage inkomensklasse, gebrek aan onderwijs of slecht onderwijs, gezondheidsproblemen (inclusief mentale gezondheid), gebrek aan werkgelegenheid en het huidige overheidsbeleid. De Britse samenleving verschilt niet veel van de rest van de samenlevingen in West- en Midden-Europa en dus kunnen dezelfde uitdagingen wellicht voor de meeste Europese landen gelden.

Belemmeringen voor jongeren

Youth Trend Report - Browsing the Margin (2017)

Browsing the Margin is een rapport uit 2017 over jongeren dat voorbeelden uit de hele wereld bevat. Het legt de nadruk op zes tendensen onder jongeren. De problemen waarmee jongeren mee zitten, hebben te maken met de dringende behoefte om origineel te zijn en erkend te worden op het gebied van hun expertise. Met betrekking tot de zorglandbouw wijst het Youth Trend Report op zaken waarvan de boeren of het personeel van zorgboerderijen zich mogelijk niet bewust zijn wanneer zij met jongeren omgaan. Hoewel elke jongere een individu is en alle bevindingen van het Youth Trend Report misschien niet voor iedereen gelden, is het belangrijk te weten waar jongeren in het algemeen mee te maken hebben. Het personeel op de boerderij moet rekening houden met de resultaten van dit jongerentrendrapport in de omgang met jongeren en gevoelig zijn voor kwesties die verband houden met persoonlijke identiteit en de ontwikkeling daarvan.

Wees origineel en word erkend

Figuur 19: Youth Trend Report - Browsing the Margin (2017)

- Blurred lives (NL: Vage levens):** Vage levens worden gekenmerkt door een 'patchwork identity' (NL: 'lappendeken-identiteit'¹), vage verschillen tussen jong en oud, man of vrouw, werk en leven. Het is de voorkeur voor het hybride en gediversifieerde boven het consistente en homogene. In de ogen van jongeren is het bijna beschamend wanneer iemand gemakkelijk kan worden gedefinieerd en in één "hokje" kan worden gestopt, wat ook correleert met de neiging om zich slechts gedeeltelijk aan te passen aan referentie (peer) groepen.
- Super Sculpted Self (NL: 'Super' geschaafde/zelfgevormde identiteit):** Jonge mensen streven ernaar om ergens in uit te blinken en ze willen erkend worden op dit specifieke gebied. Ze zoeken waardering op sociale netwerken. Informeel onderwijs wint aan belang, vooral informatie, instrumenten of technieken die zij op internet vinden.
- Underwebtribes:** Omdat subculturen te beperkt zijn zich mee te identificeren, groeit het belang van zogenaamde 'underwebtribes'. Jongeren verzamelen zich op sociale netwerken, in gesloten groepen en verborgen fora waar ze mensen kunnen vinden die hun opvattingen delen, hoe eigenaardig die ook zijn. Het behoren tot 'underwebtribes' wordt gekenmerkt door deelname aan een aantal verschillende 'tribes' en niet door het behoren tot slechts één 'tribe'. Vooral de samenleving, het onderwijs en het social work moeten hierop inspelen door plaatsen te creëren waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en zichzelf kunnen zijn (en voelen).
- Connected Sensing (NL: 'Verbonden zintuiglijkheid'):** Jongeren waarderen vakmanschap en tastbare praktijken, ze genieten van het gebruik van al hun zintuigen (vaak gekoppeld aan de nieuwste technische ontwikkelingen) zoals het horen en voelen van kleuren, VR-ervaringen, het lichamenlijk voelen van muziek. Ze

Blurred Lives

Super Sculpted Self

Underwebtribes

Connected Sensing

¹ Patchwork-identiteit of Patchwork Self is volgens David Elkind het resultaat van verschillende houdingen, waarden, overtuigingen en gewoonten die niet echt op elkaar aansluiten. Het is de neiging om de eigen identiteit te creëren uit verschillende (zelfs sterk uiteenlopende) bronnen.

gebruiken deze sensaties ook om zich dieper met zichzelf, anderen en de natuur te verbinden. Ze schamen zich niet om hun emoties en kwetsbaarheid te tonen.

- **Mindful Mindfucking (NL: 'Meditatieve mindfucking/hersenspel')**: Verkenning van iemands vermogens, perspectieven en mogelijkheden van de hersenen, vaak gekoppeld aan het gebruik van psychoactieve stoffen, of ademhalingstechnieken die hen naar een veranderde geestestoestand helpen. Jongeren testen de grenzen van hun geest, hoe lichaam, geest en ziel zich tot elkaar verhouden, en heel vaak verkennen ze wat voorbij de grenzen ligt.
- **Browsing the Margin (BL: 'In de rafelranden')**: Jongeren komen in opstand tegen alles wat als trendy wordt beschouwd, mainstream is niet meer cool. De individuele originaliteit kan tot het uiterste gaan en zelfs het niveau van lelijkheid bereiken. Bijna alles wordt als relatief beschouwd en dus is het gemakkelijk om overal de draak mee te steken. Dit kan het gevolg zijn van een langdurige onzekerheid in de samenleving.

Mindful
Mindfucking

Browsing the
margin

10.1.5 Zelfidentiteit volgens G. H. Mead

Er is al gezegd dat de tienertijd de tijd is waarin het 'zelf' van een jongere wordt gevormd. Het proces van identiteitsvorming wordt volgens G.H. Mead (2005) gekenmerkt door "I" (NL: ik) en "Me" (NL: ik of mij/me). "Me" is het sociale (sociaal bepaalde) zelf is en "I" (natuurlijk) is de reactie op "Me". Het "I" is dus de individuele reactie op de houding van anderen, terwijl het "Me" kan worden omschreven als het georganiseerde geheel van de houdingen van anderen die een individu aanneemt. Het "I" is het 'zelf' als subject/onderwerp (de kenner); het "Me" is het 'zelf' als object/voorwerp (het gekende).

I & Me -
constructie van
het zelf volgens
G. H. Mead

Het "I" reageert op het zelf dat ontstaat door het aannemen van de houding van anderen. Door die houdingen aan te nemen hebben we het "ik" geïntroduceerd en reageren we erop als een "ik".

(Mead & Morris, 2005, p. 174)

George Herbert Mead introduceerde twee stadia, of fases, in het leven waarin het 'zelf' van een persoon wordt geconstrueerd. Het is ook nodig te benadrukken dat de socialisatie en de vorming van iemands 'zelf' een levenslang sociaal proces is. De eerste periode, genaamd 'Play', vindt plaats tijdens peuterleeftijd wanneer kinderen worden beïnvloed door 'significant others' (voornamelijk door hun ouders). Later in de schooltijd komt de periode die 'Game' wordt genoemd en gekenmerkt wordt door de invloed van 'generalized others'.

Play -
Significant
others & Game
- generalized
others'

Het nemen van de houdingen van anderen ten opzichte van zichzelf, en al deze bijzondere houdingen kristalliseren in één houding of standpunt, dat die van de "generalized other" kan worden genoemd.

(Mead & Morris, 2005, p. 90)

De 'generalized other' kan de hele omgeving van een bepaalde plek zijn - de ethiek van de mensen die de plek creëren. Zo worden zorgboerderijen de "generalized other" die vorm geeft aan het 'zelf' van jongeren die er enige tijd doorbrengen. Alleen al de aanwezigheid op een boerderij maakt een verschil en het effect wordt groter als jongeren betrokken zijn bij zinvolle activiteiten, als ze zich geaccepteerd en gerespecteerd voelen en als ze deelnemen aan (ten minste een paar) keuzeprocessen over zichzelf.

Zorgboerderij
als 'generalized
other'

10.1.6 Jongeren en de SDG's

Zorgboerderijen zijn niet alleen in sociaal, maar ook in het opzicht van duurzaamheid goed voor het hele milieu. Zo helpen ze de agenda van Sustainable Development Goals (SDG's) (NL: Duurzame Ontwikkelingsdoelen) te vervullen. Ook voor jongeren zijn binnen de 2030-agenda SDG's vastgesteld. Deze agenda richt zich op drie principes: Human Rights Based Approach, Leave No One Behind, Gender Equality and Women's Empowerment (NL: 'mensenrechtengerichte benadering', 'laat niemand achter', 'gendergelijkheid' en 'empowerment van vrouwen' (Verenigde Naties, 2021) Tot de meest urgente kwesties met betrekking tot de SDG's en jongeren behoren kwaliteitsonderwijs (SDG 4) en eerlijk werk en economische groei (SDG 8), die beide in verband kunnen worden gebracht met zorgboerderijen. Uiteraard zijn de meeste SDG's min of meer relevant voor kwesties die verband houden met zorglandbouw. Deze SDG's omvatten: geen armoede (SDG 1), geen honger (SDG 2), goede gezondheid en welzijn (SDG 3), schoon water en sanitaire voorzieningen (SDG 6), ongelijkheid verminderen (SDG 10), duurzame steden en gemeenschappen (SDG 11), verantwoorde consumptie en productie (SDG 12), klimaatactie (SDG 13), leven in het water (SDG 14) en leven op het land (SDG 15).

Jongeren en
specifieke
Sustainable
Development
Goals

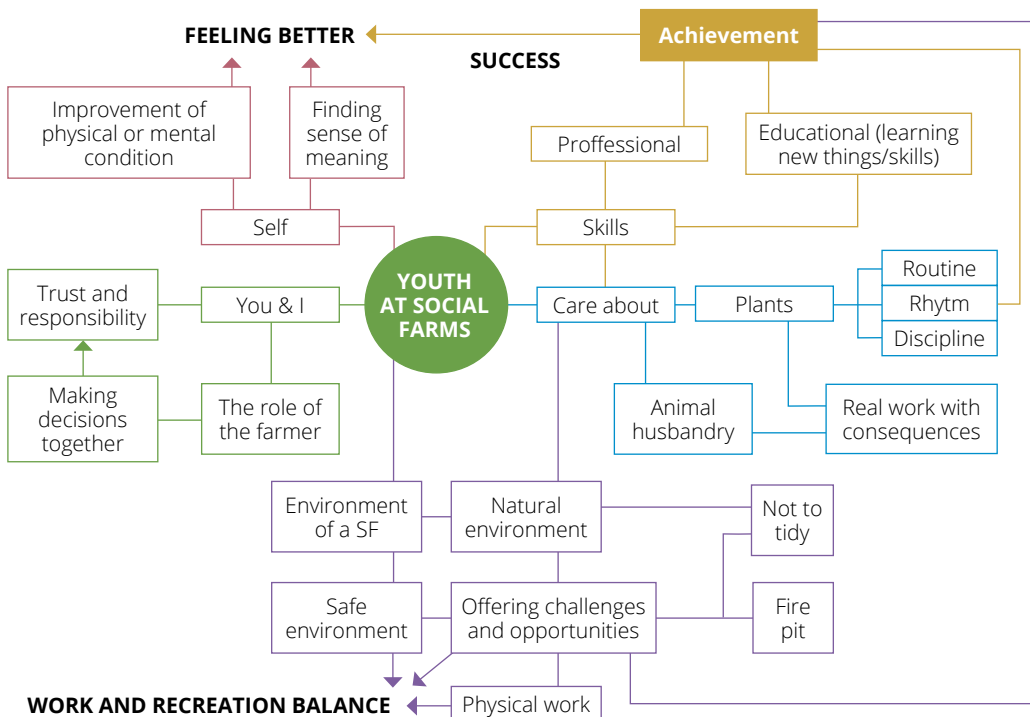

Bron: Eliška Hudcová

10.2 VOORDELEN VOOR DE DOELGROEP MET BETREKKING TOT HUN BEHOEFTE

Young people may benefit from their stay at social farms in many ways. The following jongeren kunnen op vele manieren profiteren van hun verblijf op een zorgboerderij. De volgende mindmap toont de grote verscheidenheid aan processen die op zorgboerderijen plaatsvinden:

Figuur 20: Mindmap (door de auteur) - voordelen van de zorgboerderijomgeving voor jongeren.

Om niet alle bevindingen van het SoFarTEAM-onderzoek op zorgboerderijen te herhalen, worden in deze tekst alleen de belangrijkste voordelen van zorgboerderijen voor jongeren belicht. Aangezien jongeren vaak door overheden of psychologen/therapeuten naar zorgboerderijen worden verwezen, zijn ze vaak kwetsbaar, onervaren en/of missen ze educatieve of professionele vaardigheden en gewoonten (ritme, routine, discipline, enz.). Het is vooral belangrijk dat de zorgboerderijen voor hen een veilige omgeving is en dat er ruimdenkend en authentiek personeel (vooral de boer en diens familie) is. Verder helpt het enorm als ze tijd kunnen doorbrengen in verbinding met de natuur, zoals het SoFarTEAM-onderzoek onder jongeren bewijst:

"In ieder geval is dit heel helend voor mij. Ik kan mijn hoofd schoonmaken, ik heb frisse lucht en sport zelfs een beetje. Ik kan zinvolle dingen doen en dit helpt me om een dagstructuur te hebben."

Zorgboerderijen kunnen een omgeving bieden waarin jongeren hun sociale en beroepsvaardigheden en hun lichamelijke conditie en hun mentale gezondheid kunnen verbeteren, wat een positief effect heeft op hun gevoel van eigenwaarde en

Voordelen van de zorglandbouw

zelfvertrouwen. Ze kunnen de kans krijgen om stabiele relaties aan te gaan en nieuwe vaardigheden te leren, terwijl ze voor planten of dieren zorgen. Ze kunnen ook stabiliteit vinden in de dagelijkse routine en het ritme, wat helpt bij het opbouwen van discipline.

Het SoFarTEAM-onderzoek levert bewijs voor de bovengenoemde voordelen. Een van de boeren vatte het goed samen, ookal besprak hij jongeren met de term "kinderen":

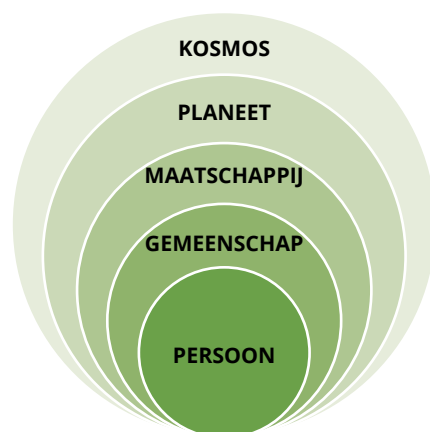
"We zien de kinderen weer in hun ritme komen. Ze komen vaak uit een situatie waarin ze veel tijd op hun kamer en achter een scherm doorbrengen. Hier komen ze echt in beweging, fysiek worden ze daar beter van en mentaal uiteindelijk ook."

Al deze veelzijdige aspecten van de zorgboerderijomgeving zijn gerelateerd aan het vinden van een doel of zelfs de zin van het leven, en komen het welzijn en het geluk van de jongeren sterk ten goede, niet alleen op individueel niveau, maar ook op het niveau van de hele zorgboerderijgemeenschap. Volgens de holistische onderwijsbenadering hebben al deze positieve veranderingen op lange termijn niet alleen gevolgen voor de lokale gemeenschap, maar ook voor de bredere samenleving en uiteindelijk voor de hele wereld, aangezien alle niveaus (van persoonlijk tot de hele kosmos) met elkaar verbonden zijn, zoals geïllustreerd in figuur 21 (Miller, 2016).

Hun doel of zin van het leven vinden

Figuur 21: Vijf niveaus van 'wholeness' (NL: 'heelheid') volgens Ron Miller (2016)

Bepaalde aspecten die van invloed zijn op persoonlijke groei

Jongeren komen om meerdere redenen naar een zorgboerderij, maar meestal worden er doelen gesteld die de jongere wil bereiken, om de volgende aspecten te vinden of te verbeteren:

- Sociale vaardigheden en beroepsvaardigheden
- Eigenwaarde & zelfvertrouwen
- Gevoel van levensdoel of zingeving
- Fysieke en mentale gezondheid
- Het leren aangaan en onderhouden van sociale relaties

- Het bepalen en ontwikkelen van waarden
- Welzijn & levensgeluk

Om dergelijke doelen te bereiken moeten de boer, de social workers, het personeel en alle andere betrokkenen proberen een omgeving te creëren die veilig en toch uitdagend is, waarin alle betrokkenen volledig aanwezig en authentiek zijn bij de activiteiten en relaties. Verder moeten zij er voor zorgen dat de jongeren begrijpen wat er wordt gedaan, hoe en waarom dat wordt gedaan, en dat alle activiteiten zinvol zijn.

Figuur 22: Bepaalde aspecten die van invloed zijn op persoonlijke groei

Het is heel belangrijk dat jongeren het gevoel hebben dat ze de leiding hebben, dat ze zelf kunnen beslissen en ook dat hun werk niet voor niets is. De omgeving van zorgboerderijen biedt veel mogelijkheden om geschikte en zinvolle activiteiten te vinden - ze verbinden vaak mensen met elkaar, ze verbinden de jongeren met dieren en het schept een zekere band met het land en met de bodem. In het SoFarTEAM-onderzoek verwoordde een jongere het belang van deelname aan zinvolle activiteiten, wat te maken had met het gevoel ergens bij te horen:

"Hier voel ik me voor het eerst goed. Hier heb ik voor het eerst het gevoel dat ik een waardevol deel van de samenleving ben. Volgens mij gaat het in een sociale werkplaats of een woonvorm niet om inclusie."

Het voordeel van zorgboerderijen is de grote verscheidenheid aan werk dat jongeren er kunnen doen, zelfs zonder enige gespecialiseerde kwalificatie. Het is echt een inclusieve omgeving waar iedereen een waardig lid van de gemeenschap kan zijn. Voor veel jongeren kan de zorgboerderij het startpunt zijn voor nieuwe perspectieven.

Het belang van eigen keuzes maken & zinvol werk

Voordeel van zorgboerderij - geen kwalificatie nodig & grote verscheidenheid aan werk

Dagelijkse taken in Villa Vallila

Bron: David Urban en Michal Pařízek

10.3 CRUCIALE SUCCESFACTOREN BIJ HET WERKEN MET JONGEREN

Zowel de jongeren die naar een zorgboerderij komen als het personeel moeten de veiligheidsnormen in acht nemen en zij mogen niet aan gevaarlijke situaties worden blootgesteld. Uiteraard spelen de locatie van de boerderij en de algemene werkomgeving een belangrijke rol. Daaronder vallen de hoeveelheid lawaai en licht, blootstelling aan weersomstandigheden, ergonomie van gereedschap, ongemakken door fysiek werk enz. Bij het creëren van een veilige omgeving voor jongeren gaat het echter vooral om de relaties tussen de mensen op de specifieke boerderij en het 'klimaat' dat zij op lange termijn creëren. Ook een van de doorslaggevende elementen van een veilige omgeving is de 'psychohygiëne' van de groep - conflictbeheersing, besluitvormingsprocessen die leiden tot individuele tevredenheid, geluk, welzijn, maar ook fitheid en algemene prestatie.

Veilige omgeving & het belang van relaties

10.3.1 Tekenen van een veilige omgeving

Een veilige omgeving is een cruciale succesfactor bij het werken met wie dan ook. Wanneer mensen (en dieren) zich niet veilig voelen, brengen zij het grootste deel van hun tijd door met zichzelf veilig te stellen en te proberen een omgeving te creëren waarin zij zich niet bedreigd voelen door fysieke, psychologische, sociale, spirituele of andere problemen. Boeren en het personeel moeten altijd hun best doen om een veilige omgeving te bevorderen, want alleen in een dergelijke omgeving staan mensen open voor nieuwe impulsen en nieuwe perspectieven, zijn zij bereid te leren en gezonde relaties aan te knopen. Om een veilige omgeving te creëren en te bevorderen moeten de boeren, social workers en alle personeelsleden van zorgboerderijen letten op de volgende signalen:

Waarom er behoefte is aan een veilige omgeving

Tekenen van een veilige omgeving

- Eerlijkheid onder groepsleden
- Vertrouwen tussen groepsleden (waaronder de boer, social workers, het personeel)
- Humor - mensen die lachen en grappen maken (maar pas op voor ironie en sarcasme)
- Cohesie van de gemeenschap

- Tevredenheid van de Gemeenschap
- Veilige methoden van conflictbeheersing
- Concentratie op toegewezen taken
- Streven naar een succesvolle gemeenschap
- Overige tekenen

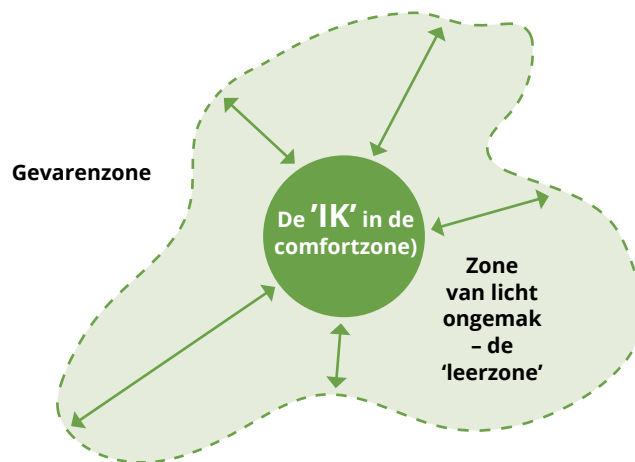
Hoe een veilige omgeving te bevorderen

- Vanuit het perspectief van de boer of de social worker
 - Wees volledig aanwezig, wees authentiek
 - Gelijke aandacht schenken aan alle leden van de groep/gemeenschap (belangstelling tonen voor persoonlijk welzijn, individuele hulp of samenwerking)
 - Jongeren betrekken bij (ten minste een deel van) de besluitvorming
 - Een natuurlijke autoriteit zijn - geen ouder, leraar of vriend
 - Gezonde relaties op de boerderij bevorderen
 - Rekening houden met de grootte van de gemeenschap (de grootte kan variëren naargelang de plaats of de omstandigheden)
- Boerderijgemeenschap
 - Bevorderen van de samenhang binnen de gemeenschap
 - Relaties van goede kwaliteit bevorderen
 - Ervoor zorgen dat alle leden van de gemeenschap de gemeenschapsnormen begrijpen en aanvaarden.
 - De waarden van de gemeenschap bevorderen
 - De waarde (en voordelen) van het lidmaatschap van de gemeenschap bevorderen

10.3.2 Een veilige maar uitdagende omgeving

Het creëren van een veilige omgeving leidt niet alleen tot bescherming van individuen en een aangename omgeving voor de mensen die op de boerderij werken, het moet ook stimulerend zijn. Het moet jongeren uitdagen om te streven naar goede prestaties, succes te ervaren en dingen te bereiken - in een mate die gezond en wenselijk is. Dit kan inhouden dat ze uit hun 'comfortzone' stappen, naar een 'zone' van licht ongemak, bijvoorbeeld een 'leerzone', een situatie waarin de deelnemer passend wordt uitgedaagd door nieuwe dingen te leren. In de comfortzone voelt de persoon zich veilig, maar is die niet gemotiveerd om te verbeteren, om nieuwe benaderingen of dingen te proberen, of om diens huidige kennis en vaardigheden te gebruiken om nieuwe competenties op te doen. Bij het motiveren van mensen om uit hun comfortzone te stappen moeten boeren en social workers in gedachten houden dat dezelfde persoon die gezond, sterk en in goede fysieke conditie is, erg kwetsbaar kan zijn als het gaat om psychische druk of sociale interacties. Het is van cruciaal belang (jonge) mensen individueel te behandelen en aandacht te hebben voor hun behoeften. Een uitdaging die passend is, nodigt bijna vanzelf uit tot actie. Waar te makkelijke uitdagingen saai zijn, kunnen te moeilijke uitdagingen de persoon in de gevarezone brengen - een situatie waarin die zich niet meer veilig voelt. De typische reactie op het bereiken van de gevarezone is dat de persoon zich afsluit, of met andere woorden, zich naar binnen keert en een muur om zich heen bouwt tegen de buitenwereld die het gevaar veroorzaakt.

**Passende
uitdaging leidt
tot succes**

Figuur 23: Zones van (on)gemak

10.3.3 Volledig aanwezig en authentiek zijn

De relatie tussen de boer of social worker (of andere personeelsleden op boerderijen) en de jongeren bepaalt in hoge mate de sfeer en omgeving op de betreffende boerderij en de kans op persoonlijke groei. Alleen als de boer of social worker zich beseft dat die geen ouder, leraar of vriend is, kan de jongere groeien en de gewenste doelen bereiken. Het gaat niet om "een rol spelen" of "doen alsof", het is de authenticiteit van deze mensen en hun volledige aanwezigheid die de groei op gang brengt.

Aanwezig en authentiek zijn

Michele Irwin en J. P. Miller (2016) wijzen in hun studie op een eenvoudig maar cruciaal gegeven – een gezonde relatie met wederzijds vertrouwen ontstaat op basis van: alleen al aanwezig zijn; volledig in het moment zijn; volledig gericht zijn op de relatie; afgestemd zijn op de jongere; bewustzijn van de omgeving; en het huidige moment plaatsen in het grotere geheel van omstandigheden. Zo leren zowel de boer/social worker als de jongere van elkaar en van de omgeving.

Wees afgestemd op de jongeren

10.3.4 Een relatie opbouwen

Een van de belangrijkste succesfactoren bij het werken met alle doelgroepen (waaronder jongeren) is de relatie met de boer of het personeel. Het onderzoek genaamd Exploring Communication between Social Workers, Children and Young People (NL: Verkenning van de communicatie tussen social workers, kinderen en jongeren) (Winter et al., 2016) wijst erop dat vooral in het begin de communicatie gebaseerd is op het gebruik van complimenten, en een complexe afwisseling van 'veilige' gespreksonderwerpen met meer uitdagende gespreksonderwerpen. Ook helpt het om je eigen persoon en eigen ervaringen in te zetten bij het leggen van contact met een jongere, wat samengaat met aandacht voor de bijzonderheden en de persoonlijkheid van de jongere.

Een relatie opbouwen

Iedereen die probeert een werkrelatie op te bouwen in een boerderijomgeving moet bereid zijn diens positie te veranderen en niet alleen de baas of alleen een werknemer te zijn, maar de positie van vertrouwenspersoon, adviseur, boodschapper, enz. te omarmen. Als deze aspecten worden aangevuld met humor, empathie en het vermogen om over te komen als een betrouwbaar iemand, is het succes vrijwel zeker. Boeren

Verschillende rollen die de boer/social worker moet beheersen

moeten zichzelf goed inschatten om de meest geschikte doelgroep te vinden om mee te werken. Het is altijd gemakkelijker om obstakels in de structuur van de plaats, financiële of andere materiële kwesties te overwinnen dan de strijd met zichzelf tijdens het werken met jongeren. Met andere woorden, sommige boeren zullen beter zijn in het werken met jongeren met een laag zelfbeeld of psychische problemen, terwijl anderen goed kunnen werken met jongeren met lichamelijke problemen.

Het opbouwen van een goede relatie en dus het bevorderen van de communicatie beperkt zich niet alleen tot persoonlijke kwesties. Bij het werken met jongeren spelen ook andere zeer belangrijke factoren een rol, zoals de omgeving van de boerderij, de hoeveelheid bureaucratie waarmee zij te maken hebben, het hebben van realistische doelen en het kennen van persoonlijke grenzen (die van zichzelf of van het personeel), enz. Boeren moeten worden aangemoedigd om geschikte plaatsen te creëren waar jongeren zich op hun gemak voelen om zich open te stellen, of het nu een soort kantoor of een informele ruimte is. Om een goede relatie tot stand te brengen, mogen bureaucratische kwesties de inspanningen niet bederven, maar de boeren moeten realistisch zijn over de doelen die zij stellen en over de verwachtingen die zij hebben met betrekking tot jongeren.

Gelukkig zijn de boeren, de social workers of het personeel niet geheel verantwoordelijk voor het scheppen van een geschikte omgeving. De natuurlijke omgeving van de boerderij werkt grotendeels vanzelf - de natuur zorgt ervoor dat mensen tot rust komen, ze komen gemakkelijker tot zichzelf enz. Het SoFarTEAM-onderzoek bewijst dit in hoge mate:

“Wij zien het ook als een belangrijk onderdeel van onze therapie dat de cliënten zich in de landbouwprocessen, in een natuurlijke omgeving bevinden, waar zij bijvoorbeeld bij activiteiten als planten iets van het begin tot het einde kunnen waarnemen. Wanneer een zaailing wordt geplant, groeit de plant na een bepaalde tijd, met een bepaald niveau van zorg, de vrucht wordt geoogst, en vervolgens wat ervan wordt gekookt, enz. Hetzelfde geldt voor de veeteelt.”

Een belangrijke plek voor jongeren op de zorgboerderij is wellicht de vuurplaats. Het vuur trekt vanzelf de aandacht - het moet verzorgd worden, het geeft licht en warmte, en als mensen er omheen staan of zitten bevordert het een gevoel van gemeenschap of een gevoel ergens bij te horen. Heel vaak vertellen mensen verhalen of zingen ze rond het vuur en dat helpt bij het opbouwen van relaties en versterkt de band met de natuur en de specifieke plek. Het belang van een vuurplaats blijkt ook uit het volgende citaat van een boer:

“Een belangrijk element hier op de zorgboerderij is de vuurplaats. De vuurplaats is voor de meeste kinderen echt belangrijk. Het is een soort beloning voor hun werk en ze vinden het superleuk om hem aan te steken en er bijvoorbeeld soep boven te maken.”

**Een geschikte
omgeving
creëren**

**Het belang van
een vuurplaats**

10.4 OP WEG NAAR ZORGLANDBOUW VOOR JONGEREN

In deze tekst is reeds gewezen op het brede scala van vraagstukken en problemen waarmee risicjongeren te maken kunnen krijgen. Om op de beste manier aan hun behoeften te voldoen, is het van cruciaal belang dat de zorgboerderij een geschikt omgeving biedt. De omgeving is altijd nauw verbonden met de doelstellingen die de specifieke boerderij nastreeft en zorgboeren en social workers moeten zich bewust zijn van de mogelijke bedreigingen die kunnen voortvloeien uit de doelgerichtheid die gebruikelijk kan zijn voor een traditionele boerderij.

De
doelstellingen
bepalen de
omgeving

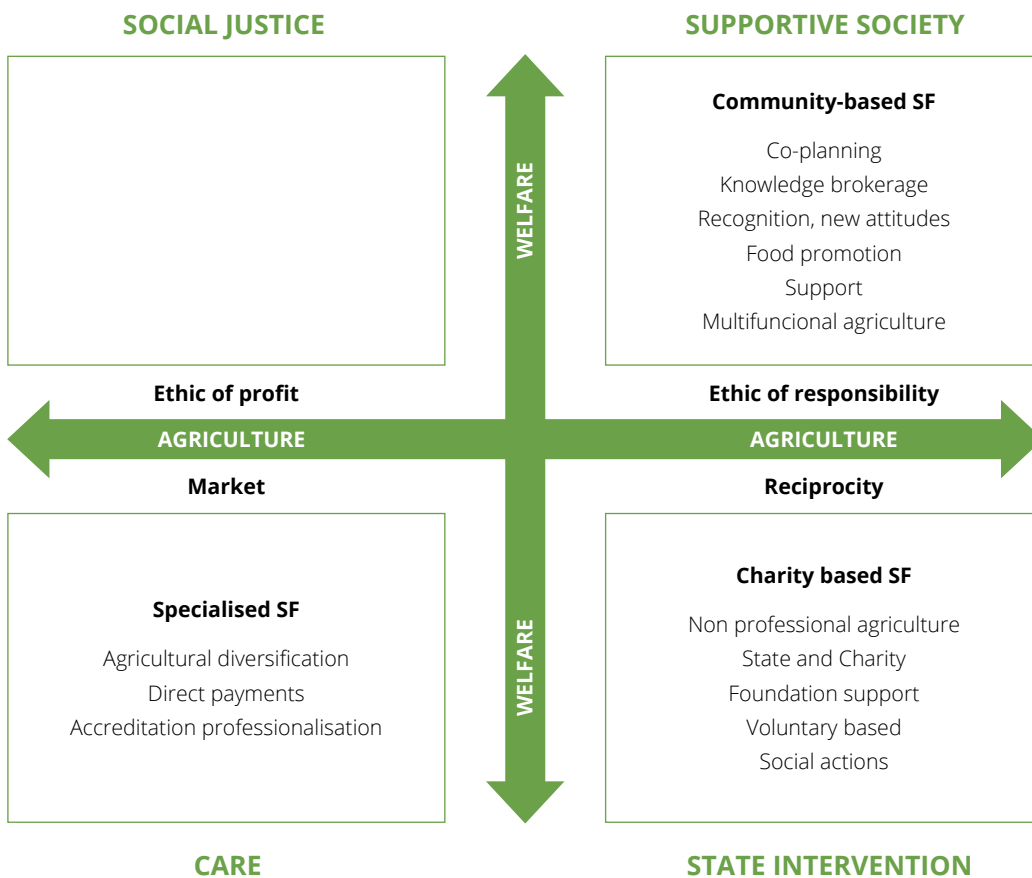
10.4.1 Soorten zorgboerderijen en hun aanpak

In zijn artikel *Social Farming Evolutionary Web: from Public Intervention to Value Co-Production* (2020) (NL: Zorglandbouw Evolutionair Netwerk: van overheidsinterventie naar waardeco-productie van), herkent Di Iavoco vier basistypes van zorgboerderijen en plaatst ze op twee assen - de horizontale as vertegenwoordigt de landbouw (met winstgerichte landbouw aan het ene uiteinde en verantwoordelijke landbouw aan het andere uiteinde) en de verticale as vertegenwoordigt welzijn (met zorg waarbij de overheid is betrokken aan het ene uiteinde en sociale rechtvaardigheid waarbij een ondersteunende maatschappij is betrokken):

Vier
basistypes van
zorgboerderijen

- Boerderijen gericht op winst, ingebed in een perspectief van een scheiding tussen overheid en markt.
- Boerderijen die gericht zijn op verantwoordelijkheid en wederkerigheid (bv. ten aanzien van lokale partijen) en waar de vraag naar innovatieve oplossingen groter is als gevolg van de beschikbaarheid van financiële middelen en de maatschappelijke eisen.
- Boerderijen voornamelijk gericht op zorgverlening die sterk afhankelijk zijn van overheidsinterventie
- Boerderijen gebaseerd op ideeën van sociale rechtvaardigheid, uitgevoerd door lokale gemeenschappen

Figuur 24: Modellen van zorglandbouw in Europa: beginselen, actoren en activering van middelen (Di Iacovo, 2020)

Uit het artikel van Di Iacovo blijkt dat er een grote verscheidenheid bestaat tussen zorgboerderijen en dat het landbouwmilieu dus niet alleen varieert met de locaties van een boerderij en met de omvang ervan, maar vooral met de doelen die worden nagestreefd. In het artikel van Di Iacovo worden vier soorten boerderijen voorgesteld, maar het is ook mogelijk om zorgboerderijen onder te verdelen in boerderijen die zich richten op productie, op social work / sociale pedagogie, op zorg / rehabilitatie of op natuurvriendelijke landbouw. Jongeren die naar zorgboerderijen komen, moeten zich bewust zijn van het uiteindelijke doel van de boerderij. Ook mogen de doelen van de boerderij en van de jongere die naar de boerderij komt elkaar niet uitsluiten.

**Doelstellingen
zorgboerderij
en jongere
mogen elkaar
niet uitsluiten**

10.4.2 Bestaande hulpverlening voor deze doelgroep

Jongeren, vooral zij die zich in een moeilijke levenssituatie bevinden of bijzondere behoeften hebben, kunnen gebruik maken van diverse sociale, therapeutische of educatieve diensten.

Sociale hulpverlening bemiddelt de ondersteuning bij persoonlijke verzorging, maaltijdverstrekking, huisvesting, huishoudelijk werk, de opvoeding van een kind, het verstrekken van informatie, bemiddeling van contact met de sociale omgeving, psychotherapie en sociale therapie, en het waarborgen van iemands rechten en belangen. (

(MPSV, 2019)

De sociale voorzieningen die in de meeste Europese landen te vinden zijn, bestaan uit: persoonlijke begeleiding, thuiszorg, respijtzorg, dag- en weekopvang, woonvormen voor mensen met een verstandelijke beperking, beschermd en begeleid wonen, vroegtijdige interventie, opvang, noodhulp (inclusief noodbedden), 'outreach'-programma's, laagdrempelige hulpverlening, contactcentra voor drugsverslaafden, therapeutische gemeenschappen, enz.

Sociale
hulpverlening
voor jongeren

Figuur 25: Sociale voorzieningen waar jongeren gebruik van kunnen maken

Het doel van de meeste van deze voorzieningen is de ontwikkeling en zelfredzaamheid van jongeren te bevorderen, en de persoon in diens eigen thuisomgeving terug te brengen in het geval van een verslaving. De voorzieningen moeten mensen helpen om waar mogelijk hun eigen onafhankelijke levens te leiden en de sociale en gezondheidsrisico's

Sociale
voorzieningen
bevorderen
ontwikkeling en
zelfredzaamheid

te beperken die hun levensstijl met zich meebrengt. De verlening van deze voorzieningen verschilt van land tot land, maar vaak worden ze aangeboden door de overheid (via een passend(e) ministerie of instantie), door regio's of gemeenten, of door NGO's of non-profitorganisaties.

Niet alle jongeren hebben sociale voorzieningen nodig, maar elke jongere wordt beïnvloed door het onderwijssysteem van de desbetreffende overheid en door het aanbod van buitenschoolse activiteiten, cursussen of interest group. In veel landen spelen scholen of andere onderwijsinstellingen niet alleen een essentiële rol in het formele, maar ook in het niet-formele onderwijs. Zij proberen jongeren te betrekken bij schoolclubs die na schooltijd verschillende activiteiten aanbieden. Dit wordt ondersteund door nationale en internationale organisaties zoals de Scouting, YMCA (Verenigd Koninkrijk en Ierland), enz. In sommige landen worden door overheidsorganisaties of andere organisaties belangengroepen georganiseerd die vrijetijdsonderwijs aanbieden met een breed scala aan cursussen, activiteiten of (zomer)kampen. Dit vindt meestal plaats in jeugd- of naschoolse centra. (MŠMT, 2013)

**Buitenschoolse
activiteiten**

10.5 UITDAGINGEN BIJ HET WERKEN MET JONGEREN IN DE ZORGLANDBOUW

De omgeving op zorgboerderijen heeft een holistische invloed op jongeren, wat tot geweldige resultaten kan leiden. De landbouwomgeving is echter niet geschikt voor iedereen - ook niet voor jongeren. In de vorige tekst is al gezegd dat de belangrijkste punten waar jongeren zich zorgen over maken zijn: zelfbeeld, veel aandacht voor hun uiterlijk (niet alleen fysiek, maar ook op social media), originaliteit enzovoorts. De agrarische omgeving wordt slechts door sommige groepen jongeren als "cool" ervaren. Jongeren leggen vaak op andere aspecten nadruk dan boeren of social workers. (Een belangrijk aspect voor veel jonge vrouwen is bijvoorbeeld of er paarden op een boerderij zijn en of zij de kans krijgen om ze te verzorgen of zelfs te berijden).

**Zorgboerderijen
vanuit
verschillende
standpunten**

Aangezien jongeren een zeer brede doelgroep vormen, is het moeilijk een lijst van specifieke uitdagingen op te stellen. Jongeren die naar zorgboerderijen komen, hebben mogelijk niet alleen problemen met socialisatie, maar kunnen mogelijk ook zeer negatieve levenservaringen hebben gehad, zoals drugsmisbruik, een crimineel verleden, verloren of afwezige familiebanden, gebrek aan onderwijs enz.

**Een voordeel
voor sommigen
kan een
nadeel zijn
voor anderen
- bijvoorbeeld
wat betreft
netheid**

Sommige aspecten van de zorglandbouw die we hebben geïntroduceerd als voordelen, kunnen voor sommige jongeren juist averechts werken. Een voorbeeld daarvan is het feit dat de omgeving op zorgboerderijen niet al te netjes is. Een zekere mate van rommel geeft sommigen het gevoel dat er nooit een einde komt aan het werk en dat pogingen om op te ruimen zinloos zijn. Een andere groep mensen ervaart de rommel misschien in omgekeerde zin - mensen worden losser en ontspannen omdat ze voelen dat de omgeving niet perfect en brandschoon is, en ze zelf dus ook niet gespannen en perfect hoeven te zijn.

Andere uitdagingen van zorglandbouw met jongeren

- Jongeren moeten worden geholpen om de ware betekenis van alledaagse klusjes te begrijpen (jongeren waarderen het wanneer zij "echt" werk doen dat nodig is en wanneer zij weten waarom het werk belangrijk is)
- Jongeren hebben vaak behoefte aan rolmodellen om na te volgen (maar deze rolmodellen mogen zich nooit gedragen als hun ouders of leraren).
- Jongeren willen hun gevestigde sociale "bubbel" niet verlaten, ook al is dat vaak nodig om hen een nieuw perspectief te geven.
- Fysiek werk is soms zwaar en veel jongeren niet gewend fysiek werk te verrichten.
- De meeste dagelijkse werkzaamheden op zorgboerderijen worden herhaald en omvatten routine en discipline.
- Niet iedereen vindt het prettig om aan de verschillende weersomstandigheden door het jaar heen te worden blootgesteld.
- Bij veeteelt komt 'vies' en stinkend werk kijken .

Veel van de genoemde uitdagingen kunnen niet worden weggenomen en daarom wordt in deze tekst de nadruk gelegd op een veilige omgeving. Als de beginselen van het creëren en handhaven van een veilige omgeving in acht worden genomen, kunnen de genoemde uitdagingen worden overwonnen. De meeste uitdagingen bieden een oplossing in zichzelf - zodra de jongeren als partners worden behandeld, zodra zij begrijpen hoe en waarom iets moet worden gedaan, zodra de boer authentiek is en met diens eigen gedrag een voorbeeld stelt, zullen de jongeren eerder geneigd zijn de hindernissen te overwinnen. Het fysieke werk kan vermoeiend en eentonig worden. Als dat het geval is, moet de boer manieren zoeken om het werk interessanter te maken, vooral door te werken aan de groepsdynamiek, maar ook door vertrouwen in de jongeren te stellen en hen bijvoorbeeld met gespecialiseerde instrumenten te laten werken. Een goede boer (of social worker) weet dat zelfs het meest saaie en vermoeiende werk beter aanvoelt als de groepsdynamiek gezond is, als er humor in de groep zit en als mensen tijd met elkaar willen doorbrengen.

In het SoFarTEAM onderzoek, benadrukte een van de boeren het belang van vertrouwen:

"Vertrouwen zou ik bovenaan zetten. Je moet diep in hun leven graven."

Het belang van
vertrouwen en
een gezonde
groepsdynamiek

10.6 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Noem vijf belangrijke kwesties waarmee jongeren in de hedendaagse westerse samenleving te maken hebben.
2. Beschrijf de typische aspecten van een “generalized other” op een zorgboerderij
3. Noem vijf belangrijke voordelen van de zorglandbouw voor jongeren.
4. Beschrijf drie uitdagingen waarmee jongeren op een zorgboerderij kunnen worden geconfronteerd.
5. Beschrijf waarom de zorgboerderijomgeving tegelijkertijd veilig en uitdagend moet zijn.

Discussiepunten

1. Wat moet er gebeuren zodat jongeren de zorgboerderij als een “coole” plaats gaan beschouwen?
2. Waarom geven ervaren zorgboeren graag zwaarder lichamelijk werk aan nieuwkomende jonge mannen, zoals hout hakken?
3. Zoek op internet naar goede praktijkvoorbeelden bij het werken met jongeren op zorgboerderijen en bespreek wat de belangrijkste succesfactoren lijken te zijn.
4. Wat zijn de specifieke kenmerken van het werken met jongeren op zorgboerderijen in vergelijking met andere doelgroepen?
5. Bent u het eens met de volgende uitspraak over het werken met jongeren op zorgboerderijen? “Een koe is een geweldige baas.” Motiveer je antwoord.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Assembly resolution A/RES/56/117 in 2001, the Commission for Social development resolution E/2007/26 & E/CN.5/2007/8 in 2007 and the General Assembly resolution A/RES/62/126 in 2008 also reinforce the same age-group for youth. In: United Nations. (2007). Definition of Youth.

Browsing the Margins of Youth Culture - Blog. (2017, February 8). Trendwolves. <https://trendwolves.com/blog/browsing-the-margin-of-youth-culture>

Central YMCA. (2016). *The Challenge of Being Young in Modern Britain.* <https://www.ymca.co.uk/wp-content/uploads/2016/02/World-of-Good-report-Central-YMCA.pdf>

Di Iacovo, F. (2020). *Social Farming Evolutionary Web: From public intervention to value co-production.* Sustainability, 12(13), 5269. <https://doi.org/10.3390/su12135269>

Irwin, M., & Miller, J. P. (2016). *Presence of mind.* Journal of Transformative Education, 14(2), 86–97. <https://doi.org/10.1177/1541344615611257>

Kaplánek, M. (Ed.). (2012). *Čas volnosti – čas výchovy.* Portál.

Mead, G. H., & Morris, C. W. (2005). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist.* University of Chicago Press.

Miller, R. (2016). *What Are Schools For? Holistic Education in American Culture* (3rd ed.). Alternative Education Resource Organization.

MPSV. (2019, July 7). *Social services.* MPSV Social Services. Retrieved September 2, 2022, from <https://www.mpsv.cz/web/en/social-services>

MŠMT. (n.d.). *Leisure-based Education.* MŠMT Leisure-based Education. Retrieved August 4, 2022, from <https://www.msmt.cz/areas-of-work/sport-and-youth/leisure-based-education?lang=2>

Thomas, A. (2003). "Psychology of Adolescents", *Self-Concept, Weight Issues and Body Image in Children and Adolescents*, p. 88.

Winter, K., Cree, V., Hallett, S., Hadfield, M., Ruch, G., Morrison, F., & Holland, S. (2016). Exploring communication between social workers, children and young people. *The British Journal of Social Work*, 47(5), 1427–1444. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw083>

Bijlage 1: De meest schadelijke problemen/uitdagingen van jongeren in Groot-Brittannië (2016)

Rank	Issue	Score on Index
1	Tekort aan werkplekken	100
2	Niet passen in het reguliere onderwijssysteem (bv. onvoldoende steun ontvangen op school)	92
3	Zich onzeker voelen over uiterlijk (bv. Ben ik te dik? Ben ik wel aantrekkelijk genoeg?)	86
4	Gezinsbreuk (bv. Ouders die uit elkaar gaan of zussen/broers die het huis verlaten)	81
5	Gebruik van middelen (bv. Regelmatig drugsgebruik)	78
6	Groepsdruk t.a.v. koopgedrag (bv. Mogelijkheid hebben om de laatste mode te kopen of een nieuwe iPhone)	76
7	Woningnood en onvoldoende betaalbare huizen (bv. De gedachte dat je nooit je eigen woning kan kopen.)	73
8	Negatieve stereotypering (bv. Dat alle mensen die overgewicht hebben lui zouden zijn.)	70
9	De gedachte dat je altijd 24/7 bereikbaar moet zijn (bv. Verslaafd zijn aan het checken van je social media)	68
10	Criminaliteit (bv. Betrokken zijn bij criminaliteit of daar slachtoffer van zijn.)	49
11	Financieel buiten gesloten zijn (bv. Dat het vanwege onvoldoende financiële middelen niet mogelijk is om op stage te gaan of dat je niet uit kunt gaan met vrienden omdat je het geen geld hebt.)	49
12	Gebrek aan activiteiten, sport of hobby's	46
13	Toename van een zittend bestaan (sedentary lifestyle) (bv. Onvoldoende bewegen.)	38
14	Het bezoeken van website die schadelijk kunnen zijn voor psychisch welbevinden (bv. Pro-anorexia websites)	32
15	The policy of austerity Bezuinigingen van de overheid	30
16	Seksuele gezondheid	27
17	Gebrek aan mogelijkheden om je te ontwikkelen (bv. Het doen van stages, cursussen of het volgen van onderwijs.)	14
18	Zorgen maken over het klimaat	14
19	Onvoldoende invloed kunnen uitoefenen op de politiek en beleid (bv. Dat als je 18 bent en mag gaan stemmen dat je stem toch niet zoveel verschil maakt.)	5

Bron: <https://www.ymca.co.uk/wp-content/uploads/2016/02/World-of-Good-report-Central-YMCA.pdf>

Bijlage 2: De grootste belemmeringen voor het overwinnen van de uitdagingen waarmee jongeren in Groot-Brittannië worden geconfronteerd

Rank	Factor	Score on Index
1	Een laag inkomen hebben	100
2	Laag opleidingsniveau hebben	82
3	Het hebben van gezondheidsklachten (waaronder psychische gezondheidsproblemen)	76
4	Onvoldoende werkgelegenheid	76
5	Beleid van de overheid	65
6	Rasisme	35
7	Ontbreken van een familie netwerk	35
8	Problemen rondom vriendschappen	24
9	Seksisme	18
10	Problemen in de samenleving	18

Bron: <https://www.ymca.co.uk/wp-content/uploads/2016/02/World-of-Good-report-Central-YMCA.pdf>

11

MENSEN MET EEN LICHAMELIJKE BEPERKING

Eliška Hudcová

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- de algemene kenmerken en prestaties van lichamelijke beperkingen beschrijven.
- de basisclassificatie van lichamelijke beperkingen op te noemen.
- de voordelen van zorglandbouw voor mensen met een lichamelijke beperking te begrijpen.
- mogelijke gedragsreferenties van mensen met een lichamelijke beperking te herkennen.
- de verschillende voorzieningen voor mensen met een lichamelijke beperking te identificeren.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

11.1 ALGEMENE KENMERKEN VAN LICHAAMELIJKE BEPERKINGEN

Een lichamelijke beperking is een langdurige of permanente stoornis van het motorische systeem of andere organen, die een bewegingsbeperking tot gevolg heeft en effect kan hebben op iemands persoonlijkheid. Volgens The Social Work Dictionary (Barker, 2003) (NL: Het Social Work Woordenboek) kan een 'disability' (NL: beperking of handicap) worden gedefinieerd als een tijdelijke of permanente vermindering van functie; het onvermogen om bepaalde activiteiten uit te voeren die de meeste anderen wel kunnen uitvoeren, meestal als gevolg van een fysieke of mentale aandoening of beperking. De bewegingsbeperking en andere beperkingen kunnen van invloed zijn op iemands zelfbeschikking en sociale interactie, en kunnen leiden tot veranderingen in de cognitie.

Afhankelijk van het type en de oorzaak van de lichamelijke beperking kan iemand verschillende gevolgen ondervinden. Zo zullen twee mensen met dezelfde lichamelijke beperking niet noodzakelijk dezelfde problemen hebben.

Vanuit **medisch oogpunt** is een lichamelijke beperking het een verlies van lichaamsdeel of een niet of onderontwikkelde lichaamsfunctie of -functies, of het nu gaat om beweging, gevoel, coördinatie of spraak. Het presenteert een lijst van vaardigheden of bekwaamheden die de mensen in kwestie niet of minder hebben als gevolg van een ziekte, trauma of een andere gezondheidstoestand, en die daarom langdurige

Er zijn verschillende manieren om lichamelijke beperkingen te conceptualiseren

Lichamelijke beperkingen zijn individueel en uniek

medische zorg vereisen in de vorm van individuele behandeling door professionals. In dit model is het omgaan met de beperking gericht op “genezing” of op een aanpassing en gedragsverandering van het individu die tot “bijna-genezing” zou leiden.

Vanuit **pedagogisch/educatief perspectief** worden mensen met een lichamelijke beperking, van alle leeftijden, beperkt in hun leerproces, sociaal gedrag, verbale communicatie of psychomotorische vaardigheden, waardoor deelname aan het sociale en educatieve leven moeilijker is. Het educatieve of pedagogische perspectief is gericht op het aanleren van gedragingen en handelingen om om te kunnen gaan met disfunctionele lichaamsdelen of andere lichamelijke beperkingen veroorzaakt door ziekte en trauma.

Volgens het zogenaamde '**maatschappijkritische perspectief**' wordt fysieke beperking bepaald door de fysieke normen die de maatschappij stelt. In dit model is een beperking geen individuele eigenschap, maar eerder een complexe verzameling van omstandigheden, waarvan veel door de sociale omgeving worden gecreëerd. Er is sociale/maatschappelijke actie nodig om om te gaan met het probleem. Het is de collectieve verantwoordelijkheid van de hele samenleving om de omgevingsaanpassingen door te voeren die nodig zijn voor volledige participatie op alle vlakken van de maatschappij.

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft in 2019 de International Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10) (NL: Internationale Classificatie van Ziekten en Gerelateerde Problemen) goedgekeurd als theoretisch kader voor het beschrijven en organiseren van informatie over functioneren en beperkingen. In de oudere classificatie van de WHO, de International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) (NL: De Internationale Classificatie van Functioneren, Beperking en Gezondheid) werd de nadruk gelegd op lichaamsfunctie, anatomische eigenschappen die invloed hebben op iemands activiteit, en participatie en activiteiten. Dit theoretisch kader van de ICF over de aspecten van het functioneren, is zichtbaar in de volgende figuur (26).

Figuur 26: Overzicht van de aspecten van het functioneren volgens de ICF (2001)

De ICF conceptualiseert het niveau waarop een persoon functioneert als een dynamische interactie tussen zijn gezondheidstoestand, externe factoren en persoonlijke factoren.² De ICF noemt de volgende brede domeinen van functioneren:

- Leren en toepassen van kennis;
- Algemene taken en eisen;
- Communicatie;
- Mobiliteit;
- Zelfverzorging;
- Huishouden;
- Tussenmenselijke interacties en relaties;
- Maatschappelijk, sociaal en burgerlijk leven.

Een ander, ouder model door S.Z. Nagi (1976), genaamd Disablement Model (NL: invaliditeitsmodel), gaat over het proces van invaliditeit tijdens het ouder worden. Het benoemt vier onderling samenhangende componenten:

- 1.** een actief ziektebeeld; het biologische proces van de verstoring van gezonde cellulaire processen vanwege degeneratieve ziektes, verwonding/trauma en infectie;
- 2.** stoornissen die structurele afwijkingen en disfunctie in specifieke lichaamssystemen met zich meebrengen;
- 3.** functionele limitaties, d.w.z. limitaties in fundamentele fysieke en mentale handelingen (bijv. een bepaalde afstand lopen);
- 4.** uiting van fysieke of mentale beperkingen in een maatschappelijke context (bijv. moeite met dagelijkse activiteiten die nodig zijn voor iemands werk, persoonlijke verzorging en recreatie) (Motl en McAuley, 2010).

Dit model kan worden uitgebreid met persoonlijke (bv. leefstijl en psychosociale eigenschappen) en sociaal-culturele (bv. fysieke en sociale omgeving) factoren. De belemmeringen en beperkingen stapelen zich op tijdens het verouderingsproces.

² The ICF: An Overview, beschikbaar bij PT6 Working paper (cdc.gov).

Classificatie van lichamelijke beperkingen

In het algemeen kunnen lichamelijke beperkingen worden ingedeeld naar type, oorzaak of etiologie (oorsprong van een ziekte), zoals weergegeven in onderstaande tabel:

Tabel 9: Classificatie van lichamelijke beperkingen

Type	<ul style="list-style-type: none"> • motorische stoornissen • (Langdurige) ziekten • Gezondheidsbeperking
Oorzaak	<ul style="list-style-type: none"> • Congenitaal (wat betekent dat de aandoening zich voor of tijdens de geboorte van een kind heeft ontwikkeld. Bijv. aangeboren afwijkingen aan de schedel; gespleten schedel, gehemelte of wervelkolom; hersenverlamming; niet-ontwikkelde ledematen) • Verworven (d.w.z. dat de stoornis is ontwikkeld door externe factoren op een moment tijdens hun leven) • Misvorming van de wervelkolom; verwondingen - amputaties, breuken; gevolgen van een ziekte – myopathie(spierziekte), reuma
Etiologie	<ul style="list-style-type: none"> • Lichaamsafwijkingen (wervelkolomafwijkingen, gewrichten op de verkeerde plek) • Fysieke ontwikkelingsstoornissen (defecten aan ledematen, gespleten schedel, gehemelte of spina bifida) • Verwondingen (lichamelijk letsel (verschillende ernstlevels) met tijdelijke of permanente gevolgen, amputaties) • Gevolgen van ziekten (encefalitis, geelzucht, tuberculose, Lyme-borreliose, kanker, enz.) • Cerebrale parese (houding- en bewegingsstoornis die veroorzaakt wordt door een beschadiging van de hersenen) • Langdurige en chronische ziekten en gezondheidsproblemen (allergieën; astma; eczematuze ziekten; verzwakte immuniteit; oncologische ziekten; epilepsie; multiple sclerose; spierdystrofie). • Prenatale etiologie (het optreden van de beperking is aanwezig voordat het kind is geboren en wordt veroorzaakt door ziekten die de moeder tijdens haar zwangerschap heeft opgelopen). • Perinatale etiologie (treedt op tijdens de geboorte. Het geboren kind kan lijden aan een langdurig gebrek aan zuurstof door obstructie van de luchtwegen of letsel aan de hersenen tijdens de geboorte. Ook vroeggeboorte kan de oorzaak zijn van het onderontwikkelde kind). • Postnatale etiologie (omvat tijd kort na de geboorte, het kind kan betrokken zijn bij een ongeval, kan een ernstige infectie oplopen of andere ziekten hebben die kort na de geboorte stoornissen veroorzaken).

Bron: Slowik, 2007: 99

De volgende figuur (27) beschrijft de meest voorkomende lichamelijke beperkingen en hun typische gedragsreferenties:

Tabel 10: Lichamelijke beperkingen en de bijbehorende gedragsreferenties

Cerebral parese
is de breedste groep van lichamelijke beperkingen. Cerebrale parese wordt meestal veroorzaakt door pre-, peri- of postnatale aandoeningen of door hersenletsel, infecties en degeneratieve ziekten. Er bestaan verschillende vormen van cerebrale parese, afhankelijk van welk deel van de hersenen beschadigd is.
Dwarslaesie
is een andere veel voorkomende aandoening. Het kan door veel ziekten worden veroorzaakt, maar tegenwoordig is de meest voorkomende oorzaak ruggenmergletsel door auto-ongelukken of opgelopen bij zogenaamde adrenalinesporten. De gezondheidstoestand en de motoriek hangen af van de ernst van de beschadiging en ook van de plaats van de beschadiging. Hoe dichterbij het cervicale ruggenmerg (in de nek), hoe ernstiger de gezondheidstoestand van de gewonde persoon. Terwijl permanente schade aan het lumbale (in de onderrug) of sacrale deel (onderdeel van het bekken) van het ruggenmerg (onvolledige verlamming van de onderste ledematen (paraparese of paraplegie) zal veroorzaken en de gevoeligheid in de onderste ledematen zal beschadigen, zal schade aan het bovenste deel van het halswervelkolommerg hoogstwaarschijnlijk leiden tot (onvolledige) verlamming (tetraparese of tetraplegie, ook bekend als quadriparese of quadriplegie) die het hele lichaam aantast.
Spina bifida (open rug)
is een aangeboren afwijking met of zonder schade aan het ruggenmerg of het wervelkanaal. Deze aandoening wordt veroorzaakt door een abnormale sluiting van het wervelkanaal. Neurochirurgie wordt uitgevoerd op zeer jonge leeftijd. Ernstigere vormen van spinae bifida leiden meestal tot verlamming van de onderste ledematen en verlamming van de sluitspieren. De huidige prevalentie van spina bifida is lager dankzij foetale screening.
Poliomyelitis (kinderverlamming)
is een virale ziekte die gepaard gaat met spierverlamming. Deze ziekte wordt veroorzaakt door een virus dat het ruggenmerg van kinderen tussen de 2 en 10 jaar aantast. In de meeste delen van de wereld wordt vaccinatie hiervoor gevaccineerd.
Spierdystrofie
is een progressieve ziekte die gepaard gaat met verlies van spierweefsel en een afname van spierkracht. Het heeft een genetische achtergrond. De motorische vaardigheden van een persoon verslechteren geleidelijk na verloop van tijd. Het proces kan worden vertraagd door medicatie en lichaamsbeweging, maar sommige vormen van spierdystrofie zullen uiteindelijk zelfs de vitale functies van de long- en hartspieren aantasten.
Osteogenesis (brozebottenziekte)
is een andere aangeboren afwijking die leidt tot botbreuken.
Stoornissen in de lichaamshouding
zijn verworven vervormingen van de lichaamshouding. De bekendste zijn scoliose en kyfose. Deze lichaamshoudingsdefecten worden geassocieerd met abnormale krommingen van de wervels. De oorzaken van de afwijking kunnen inwendig of fysiologisch (snelle groei, erfelijkheid, voeding, constitutie) en/of uitwendig zijn (omgeving, gebrek aan beweging, vroeg zitten bij zuigelingen, langdurig zitten, sportspecialisatie, slapen op een zacht bed).

11.2 VOORDELEN VAN DE ZORGLANDBOUW VOOR MENSEN MET EEN LICHAAMELIJKE BEPERKING

Deelnemers aan de zorglandbouw rapporteren de volgende effecten: verbetering van hun algemeen welzijn, gevoel van vrijheid en ruimte en integratie in de samenleving, maar ook positieve effecten op de fysieke gezondheid, de mentale gezondheid en hun sociaal welzijn (Elings en Hassink, 2010).

Veel studies bewijzen de potentie van zorgboerderijen en verbinding met de natuur voor mensen met een beperking. Elings (2012) beschrijft vier gebieden van voordelen/ effecten van betrokkenheid bij zorglandbouw. Deze zijn:

1. sociale gemeenschap;
2. houding en betrokkenheid van boer en zorgverleners;
3. informele 'niet-zorgcontext'; (nuttige en diverse activiteiten);
4. groene omgeving.

Een andere indeling van de voordelen van de zorglandbouw wordt voorgesteld door Hemingway et al. (2016). In hun studie gebruiken zij de informatie uit interviews met medewerkers van één zorgboerderij. Zij vinden dat de verblijfsboerderij mensen met een beperking op de volgende manieren ten goede komt:

1. de sociale en fysieke verbindingen;
2. het faciliteren van leren m.b.v. praktische activiteiten;
3. zintuiglijk vermogen ontwikkelen;
4. het verbeteren van geheugen door ervaring; het ondersteunen van vreugde, avontuur en gevoel van prestatie;
5. het faciliteren van autonomie;
6. een cruciaal begrip van erbij horen en geen vooroordelen hebben

Op basis van interviews met zorgboeren in het SoFarTEAM-project zijn deze categorieën verder ontwikkeld met verschillende nieuwe aspecten en voor verschillende doelgroepen.

De boerderijomgeving heeft een gunstig effect op de menselijke psyche door de zinvolle en gestructureerde werkactiviteiten met dagelijkse/seizoensgebonden ritmes en een snel zichtbaar resultaat van het werk. Het bemiddelt het contact met de natuur, dat een bron van prikkels, belangstelling en vreugde voor het individu kan zijn. Deelname aan diverse landbouwactiviteiten vermindert gevoelens van woede, verwarring, depressie, spanning en vermoeidheid voor diverse doelgroepen. Tegelijkertijd helpt het individuen

met unieke uitdagingen zich beter te voelen. Deze voordelen worden veroorzaakt door het fysieke buitenwerk waardoor onervaren mensen nieuwe vaardigheden en competenties opdoen.

In de praktijk komt het niet zo vaak voor dat er mensen zijn op de zorgboerderij met alleen een lichamelijke beperking. Op de zorgboerderij komen lichamelijke beperkingen vooral voor in combinatie met andere beperkingen, meestal verstandelijke beperkingen. Maar net als alle andere mensen met een beperking moeten mensen met een fysieke beperking als uniek individu worden behandeld en een veilige werkomgeving krijgen. Dit geldt zeker ook voor mensen met een lichamelijke beperking. Door hun focus op de ondersteuning van mensen in plaats van alleen op productie, zijn zorgboerderijen in staat om ruimtelijke aanpassingen te maken naar de behoeften van de deelnemers en de soort lichamelijke beperking die ze hebben. De onderstaande lijst toont de elementen op zorgboerderijen die vaak voorkomen wanneer er mensen met fysieke beperkingen deelnemen op de boerderij.

Mensen met een lichamelijke beperking moeten worden behandeld als uniek individu en een veilige werkomgeving krijgen

Ruimtelijke aanpassingen kunnen betrekking hebben op:

- Verhoogde tuinbedden
- (niet-steile) Hellingen (vanwege mensen in rolstoelen)
- Bredere wegen met een antislippoppervlak
- Plaatsen voor ontspanning, rust en ontmoeting
- Barrière vrije toiletten

“We hebben een werknemer die een loophulpmiddel nodig heeft. Hij gebruikt een rollator. Hij doet activiteiten die hij zittend kan doen: bijvoorbeeld tomaten planten in de kas. Hij doet het werk zittend in de kas. “

Uien schillen. Klooster Mariabildhausen en haar productieve tuinen.

Bron: Eliška Hudcová

De zorgboerderij biedt een flexibele omgeving waar werkregelingen voortdurend kunnen worden aangepast aan de individuele uitdagingen en mogelijkheden van mensen. **Afwisseling van activiteiten, aangepaste werktijden, ploegendiensten en zowel individueel als teamwerk** zijn allemaal mogelijk.

Het gereedschap mag niet te zwaar, te lang of op een andere manier ongeschikt zijn. Bovendien mogen sommige gereedschappen natuurlijk niet worden uitgevoerd door personeel dat niet is opgeleid om ermee om te gaan, bijvoorbeeld een kettingzaag. Soms zijn er op een zorgboerderij echter situaties waarin mensen met een lichamelijke beperking wél kunnen werken met gereedschap dat hun in een andere omgeving zou worden ontzegd:

"Het is belangrijk voor jongens in een rolstoel dat ze hout kunnen hakken met een bijl en zich 'normale' jongens voelen."

Als mensen hun beperking na hun geboorte oplopen, is het moeilijk deze nieuwe situatie te accepteren. Een zorgboerderij is dan een accepterende omgeving die voor meer begrip en inzicht kan zorgen. Die kan worden gecreëerd door de algemene aanpak, houding en eigenschappen van de boer of de boerderijgemeenschap, zoals: empathie, geduld, mentale veerkracht en stabiliteit, authenticiteit, openheid, flexibiliteit, aanwezigheid, humor, een optimistisch wereldbeeld, affiniteit met natuur en landbouw en technische vaardigheden.

"Ik luister naar ze, ik zeg mijn mening, we plannen het werk. Ze kunnen me in vertrouwen nemen. Ik kom niet uit hun familie. Ik ben geen dokter. Ik zie hun wereld vanuit een ander perspectief. Het kan 30 minuten of 1 uur duren."

Het is al lange tijd bekend dat een individuele aanpak succesvol is, vooral vanwege de individuele variatie in diagnoses en daadwerkelijke capaciteiten en vaardigheden. Verder is het nodig om de deelnemers ondersteuning te bieden bij het doseren van hun werk, rekening houdend met hun mogelijkheden. Soms is de groep waarin iemand werkt ook bepalend.

"Een van de deelnemers heeft een lichamelijke handicap, waardoor hij sommige taken niet volledig kan uitvoeren. Hij werd door de boer en de begeleider aangemoedigd om zich meer in te zetten en deed dat ook, zij het in een langzamer tempo en minder frequent dan de andere deelnemers." (Citaat uit een participerende observatie)

Hoewel mensen met een beperking in sommige activiteiten gelimiteerd zijn, kunnen veel activiteiten heel goed worden uitgevoerd. De onderstaande lijst is gebaseerd op interviews en participerende observaties die zijn uitgevoerd door de SoFarTEAM-leden. In deze lijst staan eenvoudige activiteiten en taken waarmee de deelnemers zich vertrouwd voelen. Het belangrijkste is dat mensen het werk dat ze doen leuk vinden én het gevoel hebben dat het nuttig is:

Activiteiten die gemakkelijk te doen zijn en zelfvertrouwen opbouwen

Aanpassing van instrumenten

Accepterende omgeving

Individuele aanpak

- Wolverwerking
- Drinkwater voor dieren verversen
- De kippen voeren
- De schepen voeren
- De konijnen voeren
- Helpen bij de geboorte van lammetjes
- De bladeren harken
- Hout hakken
- Plantjes planten
- Oogsten
- Eerste reiniging voor verwerking (van bijv. groenten)
- Schillen & pellen
- Snijden

Kleinere bloembedden aangepast voor om het handwerk toegankelijker te maken. Biostatek boerderij in Valeč.

Bron: Eliška Hudcová

11.3 MOGELIJKE GEDRAGINGEN EN UITDAGINGEN

Elke persoon met een lichamelijke beperking komt voor andere uitdagingen en behoeften te staan. Dit uit zich ook vaak in hun gedrag en dit moet goed worden begrepen. Voorbeelden van zulke uitdagingen en behoeften zijn:

- Zij zijn afhankelijk van de zorg van anderen;
- Zij kunnen niet in staat zijn om te werken en zichzelf financieel te onderhouden;
- Zij missen mogelijkheden voor socialisatie en deelname aan de maatschappij;

- Hun deelname aan verschillende situaties is beperkt door apparatuur zoals een rolstoel, wat anderen als ongemakkelijk kunnen ervaren;
- Zij worden beperkt in werk, huisvesting en/of intieme relaties;
- Zij ervaren een lagere levenskwaliteit (zowel wat betreft gezondheid als algemeen welzijn).

Voor mensen die hun lichamelijke beperking later in hun leven hebben gekregen, kost het vaak tijd om zich aan te passen aan de nieuwe emotionele en fysieke uitdagingen die daarbij komen kijken. Ze kunnen gefrustreerd of zelfs boos zijn omdat ze taken die ze gewend waren uit te voeren, niet meer kunnen uitvoeren. Ze kunnen bezorgd zijn dat ze niet kunnen werken tijdens hun herstel. Ze kunnen zelfs depressief worden en zich hopeloos voelen over hun toekomst. Soms is er een discrepantie tussen de wensen en verlangens en de reële capaciteiten en mogelijkheden. Het komt soms voor dat mensen met een lichamelijke beperking net zoals andere mensen, overgevoelig of egocentrisch zijn of dat ze misschien misbruik maken van iemands goede wil.

Op de boerderij voelen ze zich niet hulpeloos, maar kunnen ze zich bewust worden van hun vaardigheden in zeer praktische en nuttige activiteiten. Ze leren deel te nemen en samen te werken met anderen. Ze hoeven zich minder op zichzelf te focussen, want ze merken dat dieren en planten afhankelijk zijn van hun werk. Dat vergroot hun gevoel van eigenwaarde.

“De sfeer op de boerderij is opvallend huiselijk, warm en uitnodigend, niet alleen voor de deelnemers maar voor iedereen die op de boerderij komt. Dit maakt het een zeer ontspannende omgeving voor deelnemers die zich zichtbaar op hun gemak voelen in de ruimte. Er is een sterk zorgethos op deze boerderij, en de nadruk bij deze groepen mensen met verstandelijke en lichamelijke beperkingen lijkt vrij eenvoudig; het gaat er vooral om dat mensen een goede dag hebben, plezier hebben en veilig en gelukkig naar huis gaan.

De hulpverleners lijken veel baat te hebben bij de zorglandbouw. Hun plezier in de dag kan alleen maar ten goede komen aan de mensen met wie ze werken; zoals de boer zei: “ze gaan gelukkiger terug en hebben meer energie om met mensen om te gaan.”

(Citaat uit een participerende observatie)

Emoties

Mensen met een lichamelijke beperking kunnen allerlei emoties hebben over hun situatie. Gewoonlijk gaan mensen door perioden van gemengde of verschillende gevoelens, zoals depressie. Families van een persoon met een lichamelijke beperking kunnen ook allerlei emoties hebben als ze omgaan met de lichamelijke verzorging van de patiënt, financiële lasten en onbeantwoorde vragen over de toekomst.

Afhankelijk van hun situatie kunnen personen met een lichamelijke beperking met specifieke stressfactoren worden geconfronteerd

Het succes van de zorglandbouw zit in de ontspannende omgeving en een zeer bijzondere en geduldige aanpak van de boer

Het aanbod van de zorglandbouw: Voor mensen met een lichamelijke beperking biedt de landbouw een voor van stabiliteit in de ervaring van de cycli van het leven, de seizoenen. De zorgboerderij bevat een variabele omgeving waar deelnemers zowel op zichzelf als in de groep kunnen zijn. Er is veel tijd om te observeren en deel te nemen aan het werk. Dit alles kan een persoon met een beperking, in verschillende stadia van gezondheid, helpen.

“Afhankelijk van de persoon worden problemen ook op individuele basis behandeld. De cliënt heeft een breed scala aan medewerkers aan wie hij of zij advies of troost kan vragen of bij wie die een klacht kan indienen. Het personeel is gewend te vragen naar de gevoelens en de stemming van de cliënten. Het personeel kent hen goed en merkt het als iemand zich niet goed voelt.

De cliënten worden zeer serieus genomen – zij, en een zinvol en bevredigend leven voor hen, zijn de enige doelen van de boerderij. Toch worden de beslissingen vaak zonder hen genomen, of ze kunnen hun mening of wensen kenbaar maken, waarmee altijd rekening wordt gehouden, maar ze zijn niet definitief.”

(Citaat uit participerende observatie)

Verstandelijke beperking

Sommige mensen met een lichamelijke beperking hebben ook een verstandelijke beperkingen. In hoofdstuk 9 kun je meer lezen over de doelgroep ‘mensen met een verstandelijke beperking’. Mensen met hersenschade kunnen problemen hebben met aandacht en geheugen. Veel andere problemen die zich in onderwijssituaties kunnen ontwikkelen zijn: problemen met, perceptie, reproduceren, synthese, analyse, groeperen en problemen met het onderscheiden van vorm, kleur, hoeveelheid, en grootte. Cerebrale parese gaat ook gepaard met spraakproblemen en een slechte woordenschat. Emotionele reacties zijn niet altijd adequaat; ze kunnen problemen hebben met het beheersen van hun reacties en hyperkinetische bewegingsstoornissen (een overschot aan onwillekeurige bewegingen) ontwikkelen.

Het aanbod van zorglandbouw: door te verblijven en te werken op een zorgboerderij kunnen mensen met een lichamelijke beperking op een veilige manier hun fijne en grove motoriek oefenen. Ze leren nieuwe dingen en doen ervaringen op die ze elders niet zouden hebben. In de zorglandbouw kunnen ze al hun zintuigen prikkelen en nieuwe ervaringen opdoen die ze kunnen integreren met nieuwe kennis.

Kinderen met een lichamelijke beperking komen vaak tekort aan positieve prikkels en ervaringen

Een insectenhotel in de gemeenschappelijke tuin van een zorgboerderij in Záměľ.

Bron: Eliška Hudcová

Jongvolwassenen

Jongvolwassenen met een lichamelijke beperking, bijvoorbeeld cerebrale parese, worden vaak beperkt in hun dagelijkse activiteiten en deelname aan sociale kringen. Zij ondervinden meer problemen met werk, vrijetijdsactiviteiten, mobiliteit en het bereiden van maaltijden en hebben wellicht minder ervaring met intieme en seksuele relaties. Jongeren met een lichamelijke beperking hebben doorgaans minder gelegenheid om normale tieneractiviteiten te beleven, zoals contacten met leeftijdsgenoten en het hebben van bijbaantjes zoals oppassen of kranten bezorgen (Roebroek et al., 2009). Hun algemene levenskwaliteit wordt vaak beïnvloed door chronische pijn. Dit gaat ook gepaard met inactiviteit, slechte lichamelijke conditie, vermoeidheid en hogere niveaus van depressieve en stress-symptomen.

In dit geval biedt zorglandbouw en verblijf op de boerderij ontmoeting met verschillende mensen en de mogelijkheid om een wereld te ervaren buiten de eigen beperkingen en gelimiteerde perspectief. Anderzijds is de periode van adolescentie vaak moeilijk voor elke jongere, ook voor degenen zonder lichamelijke beperking. Het is altijd belangrijk om zeer zorgvuldig en gericht op het individu te werk te gaan. Hoe dan ook motiveert de zorglandbouw vaak de oefening van de fijne en grove motoriek, of ten minste enige natuurlijke beweging. Over het algemeen verbetert daardoor de lichamelijke conditie van het individu. Bij sommige ziekten (astma, huidziekten) moet er voorzichtig worden omgegaan met beweging om te voorkomen dat het meer kwaad dan goed doet.

"In ieder geval is dit heel helend voor mij. Ik kan mijn hoofd leegmaken, ik heb frisse lucht en ik sport zelfs een beetje. Ik kan zinvolle dingen doen, wat me helpt om een dagstructuur te hebben."

"Hier voel ik me voor het eerst goed. Hier voel ik me voor het eerst een waardevol onderdeel van de samenleving."

Sociale uitdagingen

Een van de grootste uitdagingen van mensen met een lichamelijke beperking is hun beperkte mobiliteit en functionaliteit. De zichtbaarheid van beperkingen gaat vaak gepaard met vooroordelen en angst van andere mensen, ondanks de gemiddelde intelligentie van veel mensen met een lichamelijke beperking. Deze negatieve houdingen gaan vaak gepaard met medelijden, negatieve reacties en agressie. Meestal is er een tegenstrijdigheid tussen psychologische en sociale onafhankelijkheid aan de ene kant en volledige fysieke afhankelijkheid van externe zorg en ondersteuning aan de andere kant. Daarom is het essentieel voor volledige deelname aan de samenleving om een geschikte sociale omgeving op te bouwen en ondersteunende hulpmiddelen en andere persoonlijke voorzieningen te gebruiken. Dankzij voorzieningen zoals zorglandbouw kunnen personen met een lichamelijke beperking positieve sociale reacties en interacties meemaken. Dankzij die ervaring zullen ze in het vervolg negatieve sociale interacties misschien meer vermijden en de aannames over hun niveau van sociale integratie ter discussie stellen. Ook zullen zij wellicht meer in hun kracht gezet worden om zich door het leven te bewegen als een waardevol onderdeel van de samenleving en te laten zien dat hun beperking alleen lichamenlijk is.

“De boerderij zelf is een levendige plek en burens, leveranciers, bezorgers enz. komen vaak langs voor een praatje en interactie met de deelnemers. Het feest aan het eind van de verblijfsperiode, dat altijd wordt gehouden, is nog een gelegenheid voor de vrienden en familie van de deelnemers om de boerderij te bezoeken en meer te weten te komen over zorglandbouw, en voor sociale interactie tussen alle aanwezigen.”

(Citaat uit een observatie van een deelnemer)

Een van de belangrijkste doelstellingen bij de ondersteuning van een persoon met een beperking, is het bevorderen van hun onafhankelijkheid, zodat ze een zo ‘gewoon’ mogelijk leven kunnen leiden. Het is cruciaal om zelfbeschikking te bevorderen door hen aan te moedigen om doelen te stellen en te helpen met het bereiken van die doelen. Mensen met een lichamelijke beperking hebben voldoende tijd nodig om de taken uit te voeren. Door de specifieke kenmerken van activiteiten op de zorgboerderij kunnen de deelnemers de tijd vinden die nodig is om hun taken te voltooien. Een van een zorgboerderijmedewerker is zich ervan bewust dat die een deelnemer niet moet pushen om iets te doen wat diegene misschien niet aankan. Dit zou alleen maar leiden tot een gevoel van falen en schuld.

Het bevorderen van onafhankelijkheid is een van de belangrijkste doelstellingen

Vanzelfsprekend moeten alle volwassen mensen met een lichamelijke beperking als volwassenen worden behandeld. Dit betekent dat ieder die hen ondersteunt respectvol, beleefd en vriendelijk moet zijn. Dit betekent ook dat de waardigheid van de persoon wordt bevorderd door rekening te houden met privacy, vertrouwelijkheid te respecteren, hun mening mee te nemen in beslissingen, hun rechten te respecteren en hun verschillen te waarderen. Kijk altijd eerst naar de persoon en niet naar de beperking.

11.4 BESTAANDE VOORZIENINGEN VOOR MENSEN MET EEN LICHAAMELIJKE BEPERKING

Net als alle andere volwassenen hebben mensen met een lichamelijke beperking basisbehoeften. Bij menselijke behoeften gaat het volgens Barker (2003) om: fysieke aspecten (voedsel, onderdak, veiligheid, gezondheidszorg en bescherming); persoonlijke ontwikkeling (onderwijs, rust, waarden, esthetiek, religie, prestatie); emotionele behoeften (gevoel erbij te horen, onderlinge zorg, gemeenschap); en een adequaat zelfbeeld (zelfvertrouwen, eigenwaarde en persoonlijke identiteit). Marshall (2012) voegt daar behoeften aan toe als onafhankelijkheid, viering en rouw, integriteit, onderlinge afhankelijkheid, spelen het delen van spiritualiteit. In tegenstelling tot andere volwassenen kunnen mensen met een lichamelijke beperking extra zorg nodig hebben. Het systeem van zorg en ondersteuning omvat verschillende perspectieven. Onderstaande figuur (28) toont 'het systeem van complexe revalidatie', dat alle uitgangspunten beschrijft die kunnen leiden tot een integrale verbetering van het functioneren van een persoon met een beperking. Deze zullen in de volgende alinea's elk apart worden beschreven.

Figuur 27: Het systeem van complexe rehabilitatie

Bron: Slowik, 2007: 102

In het verleden werd **medische revalidatie** (ziektegerichte dienstverlening) altijd als het belangrijkste beschouwd. Tegenwoordig wordt de holistische benadering van mensen met een lichamelijke beperking meer gewaardeerd. Dit houdt in: compenserende hulpmiddelen, zoals (elektrische orthopedische) rolstoelen, orthopedische stokken, prothesen, of speciaal aangepaste technologieën en computers (hardware en software). Medische revalidatie bestaat uit operatie en herstel, geneesmiddelen, fysiotherapie, ergotherapie en andere diensten in het ziekenhuis die zich richten op de aandoening. Deze ziekenhuiszorg wordt vaak als moeilijk en traumatisch ervaren als het langdurig is.

Psychologische revalidatie (persoonsgerichte voorzieningen, cognitieve gedragstherapie, enz.) streeft naar psychologische ondersteuning in het omgaan met de verandering van de gezondheidstoestand. Uitdagingen wat betreft zelfbeeld en toekomstbeeld van de persoon met beperking worden behandeld. Psychologische revalidatie wordt aangeboden in de vorm van individuele of groepspsychotherapie, kunsttherapie, sociale vaardigheidstraining, enz.

Verschiede voorzieningen bevorderen succesvolle maatschappelijke participatie voor mensen met lichamelijke beperkingen

Pedagogische revalidatie is gericht op scholing, training, onderwijs en beroepsvoorbereiding, en op de ontwikkeling van zelfredzaamheid. Het omvat heropvoeding, compensatie en ontwikkeling en uitvoering van individuele onderwijsplannen. Op school kunnen leerlingen vragen om een persoonlijk assistent of een rooster dat is aangepast aan hun behoeften.

Recreatieve revalidatie wijst op buitenschoolse activiteiten en mogelijkheden (sport, kunst, muziek, cultuur, levenslange educatie, tuinbouw, landbouwactiviteiten, enz.) Ervaringsgerichte pedagogie speelt op dit gebied een belangrijke rol. Er zijn centra voor milieupedagogie die landbouwactiviteiten aanbieden voor mensen met verschillende levensuitdagingen.

Arbeidsrevalidatie omvat sociale werkplaatsen voor degenen die door hun beperking moeilijk of niet terecht kunnen in de reguliere arbeidsmarkt. Het wordt aangeboden in de vorm van permanente werkplekken of opleidings- of overgangspoten. Zogenaamde 'sociale ondernemingen voor arbeidsintegratie' (Engels: Work Integration Social Enterprises (WISE) zijn op dit gebied bijzonder belangrijk. De mensen werken meestal deeltijd in een sympathieke omgeving en krijgen uitzonderlijke psychosociale steun. Arbeidsreïntegratie omvat advisering, arbeidsmarktonderzoek, en/of samenwerking met een uitzendbureau. Veel zorgboerderijen werken als sociale ondernemingen voor arbeidsintegratie of als sociale werkplaatsen waar zinvol en productief boerderijwerk, productverwerking en verkoop een essentiële rol spelen.

De 'architecturele' oplossing op school, thuis, op het werk en in de openbare omgeving draagt bij tot positieve resultaten bij de integratie van mensen met een lichamelijke beperking. De architecturele oplossing omvat adequate architecturale, organisatorische, persoonlijke en materiële inrichting, maar ook aanpassing van toiletten, kleedkamers, eetzaal en andere voorzieningen. De EU-toegankelijkheidswet, die tegen 2025 in alle EU-landen in praktijk moet zijn gebracht, bepaalt dat iedereen die goederen verkoopt of diensten verleent alles moet doen dat haalbaar is om tegemoet te komen aan de behoeften van een persoon met een beperking. **Sociale hulpverlening** heeft verschillende speciale voorzieningen voor verschillende situaties. Sociale hulpverlening gebruikt vaak een multidisciplinaire aanpak voor alle mensen die revalidatie nodig hebben: vroegtijdige zorg, professionele sociale begeleiding, persoonlijke hulp, verpleegdiensten, respijtzorg, dagbesteding, woonvoorzieningen voor mensen met een lichamelijke beperking, beschermde woonvorm, sociale activiteiten, sociaal-therapeutische werkplaatsen en sociale revalidatie. Deze worden uitgevoerd in residentiële (als onderdeel van een woonvorm), niet-residentiële en ambulante diensten (zorg aan huis).

Mensen met een beperking hebben recht op **financiële steun**. In Nederland is dit geregeld binnen ons zorg- en toeslagen stelsel. Andere financiële steun zijn bijdragen van sociale hulpverlening en zorgtoelagen. Als iemand met een beperking in achtergestelde positie leeft, kan die een beroep doen op sociale uitkeringen van de overheid en op uitkeringen voor materiële behoeften. Er zijn regelingen waarin een werkgever een financiële vergoeding van de staat ontvangt wanneer die een persoon met een beperking in dienst neemt.

Deze uiteenlopende revalidatiebenaderingen hebben tot doel een hoge mate van autonomie te bereiken in het volwassen leven van mensen met een lichamelijke beperking. De interventies ondersteunen hen op verschillende participatiegebieden, zoals het vinden van een baan, wonen, het huishouden, een actieve levensstijl en deelname aan sport- en culturele evenementen.

De kinderen verzorgen de kip. Kunst- en milieucentrum in Víska.

Bron: Zuzana Adamová

11.5 UITDAGINGEN EN LIMITATIES VAN ZORGLANDBOUW MET MENSEN MET EEN LICHAAMELIJKE BEPERKING

Hoewel zorglandbouw over het algemeen een overwegend positieve interventie is voor mensen met angsten, depressie, sociale isolatie, beperkte onderwijskansen, lagere motorische vaardigheden en andere levensuitdagingen, zijn er ook enkele limitaties. Voor mensen met een lichamelijke beperking kan een verblijf op een zorgboerderij schadelijk zijn in geval van een ernstige beperking of andere gezondheidsproblemen, zoals in de volgende gevallen:

- De persoon in kwestie heeft een allergie of een fobie;
- De werkomgeving is niet goed aangepast aan het soort beperking;
- De kans op een arbeidsongeval is te groot;
- Soms is het een betere oplossing voor de bedrijfsomgeving als mensen met een lichamelijke beperking niet samenwerken met mensen met een verstandelijke beperking. Mensen met een verstandelijke beperking respecteren de

mensenrechten en de behoeften van mensen met een verstandelijke beperking misschien niet volledig en zouden er misbruik van kunnen maken;

- Wat stressvol is voor de boer is veel uitdagender voor de deelnemer.

“In het algemeen werken onze cliënten zeer moeilijk onder druk en stress, en elke afwijking in de richting van stress of druk maakt hen ongemakkelijk op het werk en vermindert hun concentratie en daarmee hun motivatie. Wij beschouwen zeker de openheid van beide partijen als de belangrijkste bron van een positieve sfeer, waarbij de cliënt natuurlijk de gelegenheid heeft om diens huidige toestand, diens zorgen, problemen, enz. te delen, die hun werkprestaties en in het algemeen hun manier van functioneren op het werk kunnen beïnvloeden. Als wij van een dergelijk probleem op de hoogte zijn, kunnen wij er rekening mee houden en de werknemer op de een of andere manier helpen, zowel in zijn beroepsleven/werkplek als in zijn persoonlijk leven, wat wij als een belangrijk voordeel beschouwen, vooral voor de werknemer.”

Wanneer het werk op de boerderij goed wordt begeleid, heeft het verblijf op een zorgboerderij over het algemeen een positief effect op het subjectieve welzijn en de algemene levenstevredenheid van de deelnemers.

Praktijkvoorbeeld

De boerderij van Bludička is een traditionele familieboerderij in het oosten van Tsjechië die sinds enkele jaren een basis voor zorglandbouw is. Sinds 1993 is het een gewone particuliere boerderij, die vervolgens is omgevormd tot een biologische boerderij.

De boerenfamilie was aanvankelijk betrokken bij het onderwijs van kinderen via een ruitclub. Na verloop van tijd kregen de paarden gezelschap van het bedreigde ras van de oorspronkelijke Walachijse schapen, waar de boeren in 1998 bij betrokken raakten. Een belangrijke doorbraak in de oriëntatie van de boerderij op de sociale dimensie kwam in 2006 na de oprichting van een samenwerking met het Archa Dagcentrum in de stad Hranice in Moravië, toen het werk op de boerderij geschikt werd voor bezigheidstherapie voor de gebruikers van deze faciliteit. Het partnerschap resulteerde in de oprichting van een NGO genaamd Bludička, burgerlijke vereniging, om de juiste omstandigheden te creëren voor mensen met een beperking en activiteiten te ontwikkelen voor kinderen en jongeren.

De vrouw van de boer heeft de NGO overgenomen en is begonnen met de omvorming van de faciliteiten van de boerderij (het drempelloos maken van het erf en de stallen, clubhuis met sanitaire voorzieningen). Zij zorgen voor

schapen, paarden, pony's, pluimvee, varkens, boomgaard en tuin, en het zo belangrijke fokvee. De boer maakt ook kaas en verwerkt melk, faciliteert paardrijden voor volwassen ruiters en zorgt voor technische voorzieningen. De complementariteit van beide, landbouw en sociaal, leidde tot de ontwikkeling van andere activiteiten. Deze omvatten programma's met dieren voor kinderen van kleuter- en basisscholen, stages voor studenten van de nabijgelegen middelbare landbouwschool Nový Jičín, stages voor universiteitsstudenten, samenwerking met fokkerijorganisaties, evenementen voor het publiek, kampen en de ontwikkeling van een ruiterafdeling, hippotherapie voor mensen met een beperking. De vereniging organiseerde in die tijd activiteiten gericht op duurzaam plattelandstoerisme, een manege en andere educatieve en ontwikkelingsactiviteiten.

In 2017 ontmoette de boerin een werkloze vrouw met een lichamelijke beperking. Deze ontmoeting was de aanleiding voor de start van het lang geplande programma "Mobiële Herder", dat contact met levende dieren biedt op een plek waar ouderen of ernstig zieken wonen. Het programma omvat een klein handwerkatelier voor het werken met wol, dat de basis werd voor het creëren van de eerste sociale werkplaats. De ervaring met de deelname van een persoon met een lichamelijke beperking was zo positief dat de boerin vervolgens besloot de weg van de zorglandbouw in te slaan, waarbij de onbenutte potentie van de plaatselijke schapenhouderij wordt gekoppeld aan het creëren van werkplekken voor anderen met een beperking. Ze heeft vier mensen met een beperking in dienst als gids, wolverwerker, boekbinder en tuinman. De werknemers vinden hier bevredigend werk in een rustige, traditionele plattelandsomgeving. Hun werk bestaat uit het verwerken van wol tot een natuurlijk materiaal, het maken van wollen sieraden, het inbinden van boeken, het verzorgen van dieren, het voeren en schoonmaken van de boerderij en het verlenen van diensten voor plattelandstoerisme. Het werkteam reist ook buiten de boerderij om therapeutische activiteiten met de dieren uit te voeren in bejaardentehuizen, verpleeghuizen, scholen en gasthuizen. In het kader van kersevenementen levert het bedrijf dieren voor de Bethlehem-stallen of reist het naar stads- en dorpsevenementen om het plattelandsleven onder de aandacht te brengen.

De boerderij vormt een eenheid die financieel duurzaam is, deels dankzij haar economische activiteit, deels dankzij steun van overheidssubsidies, individuele donaties en stichtingsgeld. De boerin kan haar concept rechtvaardigen omdat zij de behoeften van het platteland, respect voor natuur en landbouw, sociale noodzaak en economische en milieuaspecten met elkaar in evenwicht kan brengen. Ze heeft een groot gemeenschapsgevoel op de boerderij.

Veilig in onze armen - de visie van de zorgboerderij Bludička

Bron: Radovan Žitník

11.6 EVALUATIEVRAGEN EN SUGGESTIES VOOR DISCUSSIE/ACTIVITEIT

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Noem de verschillende concepten van lichamelijke beperking, bepaal welk van deze concepten het beste de aanpak van de zorglandbouw beschrijft en verdedig je antwoord.
2. Werk in tweetallen: Lees dit korte verhaal en beslis welke diensten je de deelnemer zou aanraden met betrekking tot zorglandbouw. Gebruik de verworven informatie uit het hoofdstuk. Je kunt ook de SWOT-analyse gebruiken om verschillende aspecten van Marie's levensverhaal te beoordelen.

Marie (33) is geboren met matige beperkingen. Ze heeft hersenverlamming: loopstoornissen, slechte bewegingscoördinatie, spierstijfheid en spraakstoornissen. Haar moeder Romana plaatste haar na haar scheiding in een instelling voor begeleid wonen omdat ze de zorg voor zichzelf en haar dochter niet aankon. Romana leed aan symptomen van emotionele verwaarlozing en ondervond mentale gezondheidsproblemen. Toen de situatie van haar moeder stabiliseerde, begon ze Marie thuis te krijgen tijdens de kerst- en zomervakantie. Deze omstandigheden waren bijna acceptabel, maar het verblijf in het instituut verslechterde opnieuw Marie's mentale toestand. Daarom zocht haar begeleidster naar een vervangende oplossing in de vorm van plaatsing in een kleinere instelling. Uiteindelijk vonden ze een weg naar beschermd wonen als open gemeenschap in een gemeenschapshuis. Marie is gewend om in een landelijke omgeving te wonen en haar mentale toestand is gestabiliseerd, maar ze heeft fysieke hulp nodig om sommige dagelijkse routinetaken uit te voeren. Marie zou graag onafhankelijker zijn, een betaalde baan

vinden en een levenspartner hebben, maar dat kan niet zonder professionele hulp en advies.

3. Werk in groepjes: Lees Marie's levensverhaal opnieuw en stel je voor dat ze een veilige plek heeft gevonden om te werken en te ontspannen op een zorgboerderij. Teken een boerderijplan met alle belangrijke elementen zodat Marie zich er goed voelt. Beschrijf de elk onderdeel apart.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Barker, R. L. (2003). *The Social Work Dictionary* (5th ed.). Washington DC: National Association of Social Workers.

Dessein, J., Bock, B. B., Krom, M. P. (2013). *Investigating the limits of multifunctional agriculture as the dominant frame for Green Care in agriculture in Flanders and the Netherlands*. *Journal of Rural Studies*, 32, 50-59.

Di Iacovo, F., O'Connor, D. (2009). *Supporting Policies for Social Farming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*. ARSIA, Firenze.

Elings, M. (2012). *Effects of care farms: Scientific research on the benefits of care farms for clients*. Wageningen UR, The Netherlands: Plant Research International.

Elings, M., Hassink, J. (2010, July 4-7). *The added value of care farms and effects on clients*. 9th European IFSA Symposium, Vienna (Austria). http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2010/2010_WS1.2_Elings.pdf.

Hemmingway, A., Ellis-Hill, C., Norton, E. (2016). *What does care farming provide for clients? The views of care farm staff*. *NJAS – Wageningen Journal of Life Sciences*, 79: 23-29.

International Classification of Functioning, Disability and Health: An Overview Available from: *PT6 Working paper (cdc.gov)*

Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. Harper & Row Publishers.

Michalík, J. et al. (2011). *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál.

Motl, R. W., Mc Auley, E. (2010). *Physical Activity, disability, and Quality of life in Older Adults*. *Phys Med Rehabil Clin N Am*, 20: 299-308.

Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality*. New York: Oxford University Press.

Novosad, L. (2000). *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál.

Pipeková, J. (2006). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paidó.

Roebroeck, M. E., Jahnsen, R., Carona, C., Kent, R., Chamblain, A. (2009). *Developmental Medicine and Child Neurology*, 51 (8): 670-678.

Rosenberg, M.B. (2012). *Living Nonviolent Communication: Practical Tools to Connect and Communicate Skillfully in Every Situation*. Sounds True, Inc., Colorado.

Sempik, J., Hine, R., Wilcox, D. (2010). *Green Care: A Conceptual Framework. A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care, COST Action 866. Green Care in Agriculture*. Loughborough University.

Slowík, J. (2007). *Speciální pedagogika*. Praha: Grada.

World Health Organization (WHO). (2019). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (10th revision, 5th ed.). <https://apps.who.int/iris/handle/10665/246208>

12

ZORGLAND- BOUW IN DE PRAKTIJK

Jan Moudrý, Lisa Essich,
Tomas Chovanec

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- De uitdagingen van communicatie te begrijpen, zoals de complexiteit van het overbrengen van een boodschap, de precisie van bewoordingen, cognitieve vaardigheden en de invloed van non-verbale en paraverbale communicatie.
- Essentiële competenties te ontwikkelen voor een constructief gesprek.
- Inzicht te hebben in de geschiktheid van verschillende activiteiten voor specifieke cliënten.
- De boerderijomgeving te observeren en beoordelen vanuit het oogpunt van de mogelijkheid om verschillende doelgroepen erbij te betrekken.
- Voorstellen te doen voor veranderingen in de boerderijomgeving, rekening houdend met de landbouwaspecten en de behoeften van de deelnemers.
- Activiteiten te plannen voor verschillende doelgroepen zonder dat er fundamentele veranderingen in de boerderijomgeving nodig zijn.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project (in 2021 en 2022) zijn geïnterviewd. Deze zijn in de regel te herkennen aan een tekstballon.

12.1 LANDBOUWACTIVITEITEN

Deze tekst laat de lezer kennismaken met de mogelijkheden om de doelgroepen van de zorglandbouw te betrekken bij landbouwactiviteiten en geeft voorbeelden van aanpassingen en gebruik van de boerderijomgeving voor dit doel. Het doel van dit hoofdstuk is het schetsen van de activiteiten die geschikt zijn voor deelnemers aan zorgboerderijen.

De zorglandbouw werkt op basis van de koppeling van social werken landbouwactiviteiten. *“Landbouwactiviteit of boerderijwerk biedt vele uiteenlopende vormen van werk/activiteiten, die samenhangen met dagelijkse en seizoensgebonden natuurlijke ritmes, waardoor verplichtingen en verantwoordelijkheden ontstaan ten opzichte van de werktaken. Door deze activiteiten verwerft een persoon het vermogen tot zelfrespect en eigenwaarde, die zich ontwikkelen in contact en zorg voor planten en dieren en een bron zijn van positieve prikkeling, interesse en vreugde. Tijdens landbouwactiviteiten ontstaan informele relaties met collega's en andere deelnemers, die bijdragen aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden en tot sociale integratie leiden.”* (Chovanec et al., 2015).

Zorgboerderijen willen een werkplek geven aan mensen die het risico lopen op sociale uitsluiting vanwege hun fysieke, mentale of sociale achterstand, of die specifieke behoeften hebben. Hierdoor ontstaan zowel banen als dagbesteding voor de deelnemers. De keuze van de werkzaamheden hangt af van de capaciteiten en mogelijkheden van specifieke doelgroepen en individuen. De boer moet, in samenwerking met de social worker, werkomstandigheden voorbereiden die geschikt zijn voor de deelnemers en tegelijkertijd enigszins economisch gunstig zijn. Hoe beter en gedetailleerder de activiteiten in de voorbereidende fase worden gepland, hoe gemakkelijker de uitvoering en het latere management van de zorgboerderij zullen zijn. In de praktijk wordt de fase van evaluatie van de geschiktheid van de boerderij en eventueel de daaropvolgende planningsfase soms onderschat en verwaarloosd.

“Een hoge mate van inlevingsvermogen van de boer die het team leidt is een voorwaarde om het team überhaupt te laten functioneren. Bij het werken met deze mensen is het noodzakelijk veel consequenter te plannen en de verschillende activiteiten tot in detail door te denken - soms zelfs voor de medewerkers zelf.”

De plaatselijke omstandigheden, de focus van de productie van de boerderij, de technische en personele voorzieningen, de infrastructuur en de positie van de boerderij ten opzichte van de verwerkings- en afzetmogelijkheden spelen een belangrijke rol bij de planning van de activiteiten. De omvang van het bedrijf speelt bij de zorglandbouw geen belangrijke rol. Niettemin is de betrokkenheid van deelnemers met verschillende soorten beperkingen het grootst bij kleinschalige landbouwactiviteiten met een grote behoefte aan handenarbeid (bijv. de teelt van kruiden, wortelgewassen en groenten, verwerking van producten en rechtstreekse verkoop). We komen zorglandbouw het vaakst tegen op biologische, vooral biodynamische familiebedrijven, waar de integratie van de deelnemers gemakkelijker is. Vanuit het oogpunt van de bedrijfsstructuur worden gemengde boerenbedrijven met een evenwichtige productie van gewassen en dieren, een meer gediversifieerde productie en een geringe afhankelijkheid van externe inputs als optimaal beschouwd. Een te grote variatie in productie- of verwerkingsactiviteiten verhoogt echter de organisatorische eisen en de kosten van de technische uitrusting, en vermindert gewoonlijk de winstgevendheid van de productie.

Activiteiten op het gebied van tuinbouw, plantaardige productie en bosbouw

Heel vaak worden bedrijven die zich richten op de teelt van groenten, hetzij in kassen, hetzij in de open lucht, gebruikt voor social work in de landbouw.

“Deelnemers uit de vrije arbeidsmarkt kiezen ook voor tuinieren, vooral omdat ze buiten kunnen werken en ze vooral rust willen en weg willen zijn van de drukte van het werk.”

Het tuinwerk omvat:

- Voorbereiding van zaden en zaailingen (sorteren, verpakken, voorkiemen, reproductie, voortelt van zaailingen, overpotten)

- Voorbereiding van bloembedden voor beplanting (een geul maken, de grond losmaken, basisbemesting met compost, egaliseren, afbakening van bloembedden, meten van rijafstanden...)
- Planten, zaaien in rijen, afdekken met folie, enz.
- Behandeling tijdens de vegetatie (onkruidbestrijding, bemesting, irrigatie...)
- Voorbereiding van de oogst (technische uitrusting, verpakking)
- Oogst
- Verwerking van de productie na de oogst, opslag (schoonmaken, sorteren, drogen, verpakken...)

Werkzaamheden aan verhoogd bloembed

Bron: Diakonie Vrchlaf

De meeste werkzaamheden kunnen tegenwoordig gemechaniseerd of zelfs automatisch worden uitgevoerd. In de 'zorgtuinbouw' is het in bijna alle gevallen mogelijk om handmatig werk of eenvoudige mechanische apparaten of speciale/beveiligde machines te gebruiken om aan te sluiten bij de doelgroep. De werkplek kan ook specifieke aanpassingen vereisen (bv. de aanleg van verhoogde bloembedden, houders of opslagruimten voor rolstoelgebruikers...).

"Deelnemers doen praktisch alles wat we ons op zo'n bedrijf kunnen voorstellen. Aan de andere kant hebben wij onze grenzen, of liever gezegd typische werkzaamheden die wij onze werknemers niet opdragen, zoals het bedienen van complexere machines, het besturen van een tractor, het instellen of afstellen van diverse machines, enz."

Een biologische manier van boeren biedt een hele reeks mogelijkheden om handenarbeid als therapeutische activiteit te combineren met een productiefunctie. In de plantaardige productie van een biologisch bedrijf ontstaat de grootste behoefte aan handenarbeid bij de teelt van groenten (tot 80%) en aardappelen (met 30%) doordat de chemische bestrijding van onkruid en ongedierte wordt vervangen door een handmatige of mechanische behandeling. Onkruidbestrijding is ook gebruikelijk bij de teelt van vollegrondsgroenten en andere gewassen, vaak op grotere oppervlakten, met soms herhaalde activiteiten tijdens het groeiseizoen. Gewoonlijk vindt de mechanische teelt, het losmaken van de grond, het schoffelen van de planten en het toevoegen van de grond aan de planten gelijktijdig plaats. Het is belangrijk de kwaliteit van het werk te controleren (onderscheid tussen onkruid en gewassen, afstanden, methode van onkruidverwijdering).

Op korte termijn, wanneer er een tekort aan arbeidskrachten is, kunnen in plaats van handwerk, andere technieken (cultivators, balk- of neteggen, schoffels, roterende cultivators, enz.) worden gebruikt om de grond te wieden en los te maken of meststoffen aan te brengen. Op lange termijn, wanneer er een tekort aan arbeidskrachten is, moet de structuur van de teelten worden gewijzigd (bijv. de behoefte aan arbeidskrachten is het laagst bij de teelt van granen of meerjarige voedergewassen), de productiemethoden worden aangepast (rechtstreekse verkoop van de primaire productie in plaats van verwerking, bewerking, verpakking en verkoop op de werf) en de gebruikte techniek worden aangepast. In bepaalde seizoenen is de behoefte aan arbeidskrachten soms een slag groter (oogst van fruit, groenten, aardappelen...). Dit kan worden opgelost door seizoenarbeiders in te huren, gebruik te maken van diensten of de oogst door klanten te laten ophalen als een vorm van rechtstreekse verkoop. Anderzijds, **bij gebrek aan werk in de tuin, op het veld of in de stal is het raadzaam om verdere verwerking en keuring van de primaire grondstof te organiseren** (drogen van fruit, conserveren, productie van kransen, ornamenten...). Het opzetten van samenwerking met andere boeren en deelnemen aan hun activiteiten tijdens het seizoen of op andere tijdstippen, afhankelijk van de behoeften en mogelijkheden van beide partijen, is bewezen effectief. Het is altijd nodig de kosten, de organisatorische complexiteit en het educatief-therapeutische effect te evalueren.

Bij de teelt van fruit of druiven en andere permanente gewassen worden minder soorten activiteiten aangeboden. Toch zijn ze interessant en geschikt voor veel deelnemers. In het geval van fruitbomen zijn lagere cultivars (struiken, kleine vruchten, aardbeien) meer geschikt, zowel voor de verzorging als, vooral, voor de oogst. Bij het oogsten van fruit van hogere bomen zijn een platform en andere hulpmiddelen geschikt.

Onder werk in een boomgaard valt onder andere:

- Voorbereiding van het planten (opmeten van de grond, omheining, markeren van rijen en plantklemmen, voorbereiding van gereedschap en hulpmiddelen, graven van kuilen, voorbereiding en behandeling van zaailingen, voorbereiding van staken, compost)
- Fruitbomen en struiken planten

De productiegerichtheid, de technische uitrusting van het bedrijf en de organisatorische vaardigheden van de boer zijn van grote invloed op de behoefte aan werk

- Behandeling tijdens het groeiseizoen (bescherming tegen onkruid en ongedierte, verzamelen van gevallen en zieke vruchten, maaien van het gras, losmaken van de grond, bemesten, irrigatie...).
- Oogst en verwerking na de oogst (sorteren, schoonmaken van de vruchten, opslag in kratten, etikettering en opslag of distributie)
- Werk buiten het seizoen (land opruimen, paden klaarmaken, bladeren harken, takken verwijderen, gereedschap repareren, haringen en ander gereedschap maken, vogelhuisjes, voederbakken en schuilplaatsen voor kleine dieren en insecten maken)

Het werk zelf is voor veel deelnemers zeer interessant, bovendien heeft het observeren van vogels en andere dieren een positief educatief en emotioneel effect. Evenzo kan het kweken van bloemen of geneeskrachtige kruiden een meer therapeutisch dan productief effect hebben (aromatherapie, esthetisch onderwijs, gezondheidseffecten...).

Voor de deelnemers aan de zorgboerderij worden ook in de zorg voor het bos tal van geschikte activiteiten aangeboden.

Onder werken in het bos valt:

- Een bos aanleggen (de grond vrijmaken, zaailingen voorbereiden, het perceel uitzetten voor het planten, gereedschap voorbereiden, omheinen...)
- Bomen planten
- Verdere behandeling van bosbomen tot het een volgroeid bos is (gras maaien, ongeschikte planten verwijderen, hekken repareren, de vegetatie aanvullen)
- Onderhoud van volgroeide bosvegetatie (snoeien, verwijderen van ongeschikte planten, bouwen van voederplaatsen voor bosdieren, toezicht op de gezondheidstoestand van de bosvegetatie).
- Kappen, bewerken en andere vormen van verwerking van hout
- Gebruik van hout in timmerwerkplaatsen van sociale of samenwerkende ondernemingen

Activiteiten in de veehouderij

De veeteelt biedt een aantal mogelijkheden voor activiteiten voor deelnemers aan de zorgboerderij. Gangbare grote diersoorten (runderen, varkens, paarden) zijn wellicht niet voor alle doelgroepen van deelnemers geschikt. Vooral voor mensen met een beperking is het beter om kleinere en rustigere soorten en rassen te verzorgen, geen fokdieren, maar jonge dieren, schapen, geiten, pluimvee, konijnen of bijen. Niet alleen de keuze van soort en ras, maar ook het soort activiteiten dat wordt uitgevoerd moet worden aangepast aan de behoeften en mogelijkheden van de doelgroep.

“Landbouw is een volkomen logische keuze omdat het deel uitmaakt van het basisprogramma in onze faciliteit, waarbij de cliënten leren hun eigen verantwoordelijkheid te nemen bij de verzorging van de dieren, de basiswerkgewoonten aanleren en zo verder.”

Onder werk omtrent veehouderij valt:

- Voederbereiding (vervoer naar de dieren, mengen, verwerken, doseren...)
- Voeren en water geven aan de dieren
- Dierenverzorging (schoonmaken, verzorgen,...)
- Afvoer van mest, wegen, voorbereiding van mest, behandeling van mest, compostering van mest, enz.
- Schoonmaken van stallen (schoonmaken, ontsmetten, verven...)
- Verzorging van de weiden (reparatie van hekken, afrastering, maaien, verspreiding van uitwerpselen...)

Therapeutisch effect van direct contact met dieren

Bron: Eliška Hudcová

Het observeren van dieren en het directe contact met hen is niet alleen een populaire activiteit voor de meeste deelnemers, maar heeft ook een significante therapeutische werking (animotherapie (dierentherapie) in het algemeen, hippotherapie, hondentherapie en vele andere) en wordt vaak beoefend op een boerderij en/of door een professional. De aanwezigheid van dieren op de boerderij is een welkome bron van belangstelling voor regelmatige of incidentele bezoekers, vooral gezinnen met kinderen, scholieren en kleuterscholen. Het vervult ook de educatieve rol van de zorglandbouw door de natuur dichterbij te brengen, vooral voor de inwoners van steden. Sommige deelnemers kunnen ook deelnemen aan presentaties en educatieve activiteiten.

Dit vergroot hun zelfvertrouwen, en gevoel van nut en positie in de samenleving. In tegenstelling tot tuin-, boomgaard- en veldwerk vergt het werken met dieren meer aandacht, concentratie, zorg, veiligheid en hygiëne. Bij het werken met dieren kan de overdracht van bepaalde ziekten of verwondingen vaker voorkomen. De beginselen van de werkorganisatie in de veehouderij en de werkprocedures worden gegeven in het laatste deel van het hoofdstuk.

12.1.1 Verwerkingsactiviteiten

Op zorgboerderijen worden aan verschillende doelgroepen van deelnemers tal van activiteiten aangeboden op het gebied van de verwerking van primaire gewassen (schoonmaken, drogen, malen, conserveren van groenten en fruit, productie van jam, drogen en behandelen van kruiden, productie van thee, likeuren, voedingssupplementen...). Van de dierlijke productie is het de verwerking van melk (productie van kwark, yoghurt, kaas), vlees, vetten, eieren, honing etc. tot diverse voedselproducten. Interessante activiteiten zijn ook de verwerking van bijproducten tot diverse producten van wol, leer, hoorns).

Rechtstreekse verkoop aan de klant is geschikt voor een sociale onderneming als er genoeg arbeidscapaciteit is en andere omstandigheden helpen (transportafstanden, voordelige prijzen en verkoopmogelijkheden, gebruik van bestaande investeringen, ervaring, enz.) De grootste behoefte aan werk ontstaat bij de verpakking en de directe verkoop van producten. Bij rechtstreekse verkoop nemen de kosten van verpakking, reclame, telefoon, post en eventueel vervoer toe. Grotere afzet kan worden verwacht in grotere steden, op toeristische plekken of andere veel bezochte plekken. De vervoersafstanden en de daarmee gepaard gaande kosten zijn beperkend, vooral bij dagelijkse of frequente levering van producten (melk, groenten, verse goederen met een korte houdbaarheid). Bij gebrek aan arbeidskrachten kan rechtstreekse verkoop daarentegen een verlies betekenen. In ieder geval moeten de kosten voor de verwerking en de verkoop van producten worden geëvalueerd en vergeleken met de toename van de verkoop. Omdat de verkoopvoorwaarden zeer verschillend zijn, moet elk bedrijf dit voor zichzelf bepalen

Apparatuur voor verdere verwerking brengt hogere bouwkosten met zich mee, afhankelijk van de aanpassingen en uitrusting

Bij de planning van zorglandbouwactiviteiten wordt er vaak van uitgegaan dat het aanbod van productie en aanverwante activiteiten aanvankelijk een veel handwerk zal zijn. **Wij streven naar een maximaal gebruik van de bestaande bouw- en machine-investeringen en de geleidelijke vernieuwing en uitbreiding daarvan, vooral als we ons richten op de verdere verwerking en de directe verkoop van de basisproductie.** De investeringen omvatten de oprichting van een reinigings- en sorteerlijn, drogers, schilapparatuur, borstelen, malen en verpakken van plantaardige producten, uitbreiding en distributie van opslagfaciliteiten voor marktgewassen, en bij dierlijke productie de technologie voor het maken van kaas, yoghurt en andere producten. Bij het plannen van investeringen is het noodzakelijk om hun minimale behoefte en prioriteit te bepalen. Het is noodzakelijk om het gebruik van eigen apparatuur en de mogelijkheid van het huren van externe technologieën en machines te evalueren (buurtsamenwerking of voorzieningen)..

12.1.2 Deelnemers

Taanpassingen dienen om ervoor te zorgen dat de deelnemers aan de zorglandbouw zich gemakkelijker kunnen verplaatsen en oriënteren op het bedrijfsterrein, inclusief de gebouwen, en niet in de laatste plaats om een veilige omgeving te creëren. De mate van aanpassing varieert afhankelijk van de specifieke doelgroep; in het algemeen zijn de grootste aanpassingen nodig voor mensen met een lichamelijke beperking en mensen met een beperkte mobiliteit.

Gebouwen moeten barrièrevrije toegang hebben tot gebieden die gebruikt worden voor contact en werk met deelnemers. Deelnemers met een lichamelijke beperking moeten taken krijgen die gemakkelijk toegankelijk zijn - idealiter op de begane grond. Er moet aandacht worden besteed aan drempelvrije toegang, hoogte van de stoep, helling en breedte van de paden; de breedte van ingangen, deuren en hun opening; leuningen, relingen, hekken en omheiningen, hun veiligheid en doorlaatbaarheid; en differentiatie in oppervlakte en kleur van belangrijke elementen op het bedrijf. Indien er trappen in het gebouw zijn, moet het mogelijk zijn deze te omzeilen (hellingbanen, lift of hefinrichting). Ruimten bestemd voor werkzaamheden, gangen, trappen en andere verbindingen moeten de voorgeschreven afmetingen en oppervlakte hebben en uitgerust zijn voor de activiteiten die er worden uitgevoerd. Vloeren en vloerbedekkingen moeten slipvrij en drempelvrij zijn. De bruikbaarheid van toiletten kan een belangrijke belemmering zijn voor de integratie van mensen met een lichamelijke beperking. Schakelaars, drukknoppen, toiletspoelers, noodschakelaars, enz. moeten van veraf kunnen worden bediend. De ideale hoogte hiervoor die de toegankelijkheid voor rolstoelgebruikers waarborgt is 85 cm.

“We bouwden een helling voor rolstoelen, we bouwden toiletten, we breidden de steegjes uit. Dankzij de barrièrevrije aanpassingen begonnen kinderen van scholen en kleuterscholen, gezinnen met kinderen en kindervagens naar ons toe te komen. We konden kinderen met een handicap integreren in de ruiterclub.”

De oriëntatie in het gebouw moet gemakkelijk te begrijpen zijn en aangepast aan de behoeften van mensen met zintuiglijke beperkingen. Mensen met een visuele beperking moeten informatie kunnen ontvangen via het gebruik van tast en geluid. Voor slechthorenden kan auditieve informatie aangevuld met visuele informatie. De ruimten moeten goed verlicht zijn. De markering moet in een contrasterende kleur zijn. Afbeeldingen en pictogrammen zijn beter en sneller te begrijpen.

Naast de werkplek moeten we een plek organiseren waar de deelnemers hun tijd kunnen doorbrengen, afhankelijk van de vraag of ze gewoonlijk buiten bij de dieren zijn, in het veld, in de tuin, de magazijnen of stallen, in de kas of binnen in een verwerkingsbedrijf of winkel en ook of deze ruimten gemakkelijk toegankelijk en veilig zijn. Uiteraard hangt het af van de hoeveelheid mensen die op de boerderij kan verblijven en de tijd van het jaar. Het onderscheid tussen openbare en particuliere ruimten zal aan de orde moeten komen; oppervlaktebehandeling voor droog en nat weer; dagverblijf voor rust en maaltijden; kleedruimte; toiletten en douches; rustuimten buiten; banken;

Het is niet nodig de instrumenten aan te passen of speciaal gereedschap te verstrekken, wanneer de gebruikelijke instrumenten door de deelnemers kunnen worden gebruikt

schaduwrijke plaatsen; beschikbaarheid van water; spelelementen; accommodaties; parkeergelegenheid. Op een zorgboerderij is bijvoorbeeld een huiskamer van groot belang; bovendien dient deze vaak als multifunctionele ruimte, niet alleen voor deelnemers, maar ook voor bezoek, excursies, educatie, seminars, overnachtingen, enz.

Werkvoorwerpen en gereedschappen die de deelnemer tijdens diens werk gebruikt, moeten duidelijk, binnen handbereik en in de juiste volgorde op de werkplek worden geplaatst. De vorm en het materiaal van het oppervlak van alle voorwerpen moeten gemakkelijk te reinigen zijn en mogen de gezondheid van de werknemers niet in gevaar brengen. Arbeidsmiddelen en andere uitrusting moeten aangepast zijn aan de capaciteiten van de werknemer, de arbeidsomstandigheden of de beperking van de persoon.

“We gebruiken geen speciaal gereedschap of aangepast gereedschap binnen ons bedrijf, en het zijn over het algemeen dezelfde gereedschappen en apparatuur die in de normale landbouwomgeving elders op de boerderij staan.”

“Het is noodzakelijk ervoor te zorgen dat de deelnemers niet in een ongemakkelijke situatie terechtkomen op een moment dat ze tuingereedschap hebben - spades, schoppen.”

12.1.3 Werkprocedures en organisatie van het werk in de veehouderij

Voor het werken met dieren gelden specifieke maatregelen. Het gaat om een aanpassing van de omgeving (b.v. kippenhokken met een aangepaste plaatsing van de deur naar de legnesten) en tegelijkertijd om de procedures en maatregelen zelf bij individuele activiteiten. Hier worden de werkprocedures in het algemeen geregeld en de naleving ervan is bijzonder belangrijk wanneer het gaat om het directe werk van de deelnemers met dieren. Gezien het positieve effect van het contact met het dier maar ook alleen al de aanwezigheid ervan, is het goed dat deze activiteiten zo vaak mogelijk voor alle doelgroepen in de activiteiten van de zorglandbouw worden opgenomen. Er moet altijd rekening worden gehouden met de specifieke behoeften en capaciteiten van de deelnemer en de geschiktheid van de activiteiten moet worden beoordeeld, evenals de diersoorten en -rassen waarmee diegene in contact kan komen, of de mate waarin en de omstandigheden waaronder het contact kan plaatsvinden. In het algemeen zijn de volgende regels van toepassing op het werken met dieren (op basis van nationale wetgeving):

- De dieren moeten rustig worden behandeld en mogen niet geïrriteerd of mishandeld worden.
- Het leiden en binnenbrengen van grootvee, met uitzondering van paarden, geschiedt door middel van een halster voorzien van een geleidingsriem, een

geleidingsdraad of een stang; de geleidingsdraad of -riem mag niet om de arm gewikkeld zijn en er mag geen ketting als geleiding worden gebruikt.

- Bij het drijven van grote dieren, indien dit gebeurt door middel van drijfgangen en slagbomen, moet de deelnemer/werknemer zich altijd achter de omheining of achter de slagboom bevinden.
- Grote dieren zijn alleen toegankelijk na een gesproken waarschuwing, wij benaderen een liggend dier altijd met verhoogde voorzichtigheid en bij de behandeling van een ziek of gewond dier en wanneer het bekend is dat het dier gevaarlijk is, is moet er assistentie worden verleend door een extra persoon.
- Het schoonmaken en aanbinden van dieren gebeurt altijd vanaf de zijkant, waar het risico dat de deelnemer wordt weggeduwd of tegen de muur wordt gedrukt minimaal is.
- Er moet extra personeel op de werkplek aanwezig zijn bij het uitvoeren van speciale handelingen, zoals veterinaire procedures, inseminatie, onthoornen, hoefijzers plaatsen door een professioneel gekwalificeerd persoon; bij het uitvoeren van speciale handelingen bij onrustige dieren worden middelen gebruikt om het dier te fixeren, zoals een fixatiekooi of het toedienen van een kalmerend middel door een professioneel gekwalificeerd persoon.
- Dieren waarvan het gedrag de veiligheid van personen of andere dieren in gevaar brengt, moeten worden geïsoleerd; in het geval van dieren met fokwaarde moeten in plaats van ze te weren maatregelen worden genomen die het gevaar verminderen, bijvoorbeeld door een ervaren verzorger aan te wijzen die voldoende vertrouwd is met het risicovolle gedrag van het dier.

12.1.4 Revisievragen en suggesties voor discussie/activiteit

- 1.** Maak een korte lijst van activiteiten die geschikt zijn voor een specifieke doelgroep. Probeer variabele activiteiten toe te voegen met betrekking tot de plantaardige productie, de dierlijke productie en de verwerking van de landbouwproducten.
- 2.** Werk in kleine groepen/duo's: Probeer op een geselecteerde boerderij activiteiten/plaatsen te vinden waar de deelnemers uit specifieke doelgroepen bij betrokken kunnen worden, zonder dat de omgeving hoeft te worden aangepast, of met slechts kleine wijzigingen.
- 3.** Werk in kleine groepen/duo's: Stel je voor dat je over onbeperkte middelen beschikt. Ontwerp de aanpassing van de boerderijomgeving zodat de geselecteerde doelgroep bij alle activiteiten kan worden betrokken, volgens jullie ideeën.
- 4.** Beoordeel en becommentarieer de oplossingen van de vorige twee stappen, voorbereid door andere kleine groepen/paren.

12.2 COMMUNICATIE EN CONFLICTBEHEERSING

We voeren elke dag succesvolle gesprekken zonder er lang over na te denken of te analyseren wat er is gezegd. Aan de andere kant zijn het juist de situaties waarin we ons ongemakkelijk voelen omdat ze een andere weg zijn ingeslagen dan we oorspronkelijk voor ogen hadden, die ons echt kunnen uitdagen.

Bij problemen in menselijke interactie speelt communicatie meestal een doorslaggevende rol. Wanneer praten niet lukt, kunnen conflicten het gevolg zijn. Tegelijkertijd ligt de sleutel tot conflictbeheersing in de manier waarop we met elkaar praten. Constructieve gespreksvoering is een van de kerncompetenties in de sociale werkpraktijk en moet worden aangeleerd. Om een constructief gespreksklimaat te creëren is een hoge mate van zelfobservatie nodig, evenals bepaalde gedragspatronen. Actief luisteren en empathie zijn bijzonder belangrijk, evenals het bewustzijn van de eigen gedachten en gevoelens. In dit hoofdstuk worden essentiële theorieën over communicatie en conflictbeheersing gepresenteerd.

12.2.1 Grondbeginselen van de communicatie

Communicatie is een van de meest complexe en belangrijke menselijke vaardigheden en bestaat niet alleen uit het doorgeven van feitelijke informatie. Ongeveer twee derde van de uitwisseling in een gesprek plaats via het visuele of auditieve kanaal in de vorm van gebaren, houding, gezichtsuitdrukkingen, intonatie of spraakmelodie. Verbale communicatie, d.w.z. het gesproken woord, maakt minder dan tien procent uit van de totale boodschap die de gesprekspartner bereikt. Non-verbale communicatie via lichaamstaal, blikken, mimiek en gebaren en para-verbale communicatie, d.w.z. de stem waarmee we een boodschap overbrengen, hebben een doorslaggevende invloed. Para-verbale communicatie omvat de toonhoogte van de stem, het volume, de intonatie, het spreektempo en de spraakmelodie.

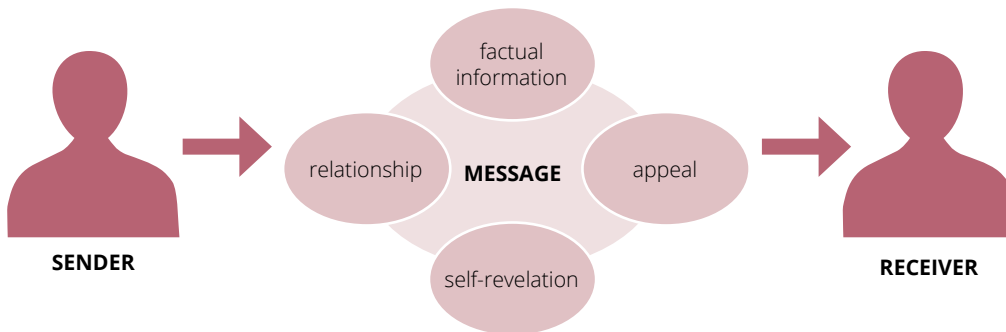
Het vier-orenmodel volgens Schulz von Thun

Het basisconcept van communicatie kan worden teruggebracht tot een zender en een ontvanger. De verzonden boodschap en de ontvangen boodschap komen niet altijd overeen. Friedemann Schulz von Thun heeft zich beziggehouden met de storingsgevoeligheid van menselijke communicatie en heeft vastgesteld dat één en dezelfde boodschap vier boodschappen kan bevatten. Hij onderscheidt vier kanten van een boodschap: feitelijke inhoud, zelfopenbaring, relatie en oproep. De zender die de uiting doet, communiceert altijd op deze vier niveaus, terwijl de ontvanger met vier oren luistert. Welk van de vier oren actief is, bepaalt hoe de uitspraak wordt begrepen. Non-verbale en para-verbale communicatie zijn hierop van invloed, evenals de randvoorwaarden of het onderwerp van het gesprek (Schulz von Thun, 1981).

Het feitelijke niveau omvat de feiten en de pure inhoud van een verklaring. De feitelijke inhoud dient om de feitelijke situatie te verduidelijken en informatie over te dragen. De zelfopenbaring van de boodschap is vaak niet duidelijk voor de spreker. Wat men ook zegt, men onthult altijd iets over zichzelf en de eigen persoonlijkheid, emoties, waarden,

opvattingen en behoeften. Het relatieniveau is het meest invloedrijk, omdat het bepaalt hoe het feitelijke niveau wordt begrepen en verwerkt. Als het relatieniveau niet duidelijk is, kan dit feitgerichte communicatie verhinderen. Met een oproep maakt de zender duidelijk wat die van de ontvanger wil. Dit kunnen verzoeken, bevelen, wensen of adviezen zijn die rechtstreeks tot de ontvanger zijn gericht.

Figuur 28: Eigen figuur van Het zender-en-ontvanger-model volgens Schulz von Thun (1981)

Voorbeeld: Wat de afzender zou kunnen bedoelen

- Feitelijk niveau: "De stal is nog niet uitgemest."
- Zelfopenbaring: "Ik loop hierdoor achter met mijn taken."
- Relatie: "Ik ben teleurgesteld omdat ik verwachtte dat jij de taak zou overnemen."
- oproep: "Kunt u de stal zo snel mogelijk uitmesten zodat we verder kunnen?"

Wat de ontvanger kan overkomen

- Feitelijk niveau: "De stal is nog niet uitgemest."
- Zelfopenbaring: "Ik ben ongelukkig met de uitvoering."
- Relatie: "Dit is slordig werk!"
- oproep: "Ik verwacht compensatie voor mijn moeite."

Dit model kan worden toegepast op alle gebieden van het leven waar mensen met elkaar spreken. Het illustreert hoe snel zij elkaar verkeerd kunnen begrijpen. Om conflicten te voorkomen is het raadzaam het vier-orenmodel in acht te nemen en de volgende punten te volgen (Schulz von Thun, 1981):

- Zorg ervoor dat het taalgebruik nauwkeurig en ondubbelzinnig is.
- Uitspraken moeten vrij zijn van ironie en sarcasme.
- U moet een verzoek of wens duidelijk formuleren.
- Gebruik geen verborgen hints, die kunnen worden opgevat als passief-agressief.
- Hetzelfde geldt voor verborgen beschuldigingen.
- Controleer of het bericht goed is begrepen.
- Als je het niet zeker weet, vraag het dan actief.

Ondanks duidelijke communicatie en ondubbelzinnige woorden ligt het niet altijd in de macht van de verzender of de ontvanger een boodschap ontvangt zoals deze

bedoeld is. Dit heeft onder meer te maken met de complexiteit van de boodschap, de precisie van de formulering, de cognitieve vermogens van de ontvanger en diens huidige gemoedstoestand. Daarnaast is er vaak sprake van zogenaamde non-verbale communicatie. Para-verbale signalen kunnen een storend gevoel veroorzaken bij het overbrengen van boodschappen of zelfs de boodschap in het tegenovergestelde veranderen.

De vijf axioma's volgens Paul Watzlawick

Paul Watzlawick ontwikkelde de vijf axioma's van communicatie waarmee menselijke communicatie kan worden verklaard en de paradoxen ervan kunnen worden aangetoond:

1. je kan niet niet communiceren.
2. elke communicatie heeft een inhoudelijk en relationeel aspect.
3. communicatie is altijd oorzaak en gevolg.
4. menselijke communicatie maakt gebruik van analoge en digitale modaliteiten.
5. De communicatie is symmetrisch en complementair.

Eerste axioma: je kunt niet niet communiceren, want alle communicatie (niet alleen met woorden) is gedrag en net zoals je je niet geen gedrag kunt hebben, kun je ook niet niet communiceren.

Je zou bijvoorbeeld kunnen denken dat een vrouw die in de trein naar de vloer naast je staart, niet communiceert. Toch doet ze dat wel, omdat ze non-verbaal communiceert naar de anderen in de trein dat ze geen contact wil (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 2011).

Tweede axioma: Elke communicatie heeft een inhoudelijk en een relationeel aspect; het relationele aspect bepaalt het inhoudelijke aspect en dus is het een metacommunicatie.

De centrale stelling hierachter is dat elke communicatie een inhoudelijk en een relationeel aspect bevat. Het relationele aspect bepaalt de inhoud van wat er gezegd wordt of hoe de inhoud begrepen moet worden. Dit relationele aspect wordt zelden expliciet uitgedrukt, maar is meestal tussen de regels door te lezen. In termen van conflictbeheersing betekent dit dat een geblokkeerde relatie een inhoudelijke oplossing van een geschil in de weg kan staan. Het relatieniveau moet eerst worden aangepakt, zodat zinvol kan worden gewerkt aan de inhoud van wat er wordt gezegd (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 2011).

Een voorbeeld: Paul neemt de argumenten van zijn collega Peter in een discussie op het werk niet serieus omdat hij hem gewoon niet mag.

Derde axioma: De aard van een relatie wordt bepaald door de interpunctie van de communicatieprocessen van de partners.

Door frequente interactie tussen communicatiepartners ontwikkelen zich karakteristieke patronen of een eigen structuur. Op elke prikkel volgt een reactie (gedragsketen). Elke prikkel is ook communicatie, want communicatie is circulair.

Voorbeeld: Bij twee vrienden is een patroon ontstaan waarbij de een het gesprek bepaalt door veel te praten en de ander luistert. Het is echter niet mogelijk vast te stellen of de bepaler is gaan bepalen of de luisteraar is gaan luisteren. Beiden zien zichzelf als aanpasser. De bepaler denkt dat die de zaken in eigen hand neemt omdat de ander zo passief is. De luisteraar denkt dat die niet anders kan dan luisteren omdat de ander het gesprek domineert (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 2011).

Zo komt het voor dat de ene gesprekspartner de andere de schuld geeft van diens gedrag. Aangezien de communicatie circulair is, is het moeilijk de oorsprong van de verstoring vast te stellen, vergelijkbaar met een vicieuze cirkel.

Vierde axioma: Menselijke communicatie maakt gebruik van digitale en analoge modaliteiten. Digitale communicatie heeft een complexe en logische manier waarop taal wordt overgebracht, maar een betekenisgeving die ontoereikend is op het gebied van relaties. Analoge communicatie daarentegen heeft deze betekenisvolle potentie wel, maar mist de logische manier van overdracht die nodig is voor ondubbelzinnige communicatie.

Op het analoge niveau bevinden zich de para- en extraverbale, non-verbale delen van de spraak. Digitale communicatie heeft een complexe en logische manier van overdracht die een eenduidige communicatie mogelijk maakt. De digitale elementen brengen meestal het inhoudsniveau over, de analoge het relatieniveau. Analoge communicatie is dubbelzinnig en kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Er zijn bijvoorbeeld tranen van pijn en tranen van vreugde (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 2011).

Voorbeeld: Een kus die een kind krijgt van de ouders kan betekenen: "We vinden je erg leuk!", of ook "Laat ons nu alsjeblieft met rust!".

Vijfde axioma: "Interpersoonlijke communicatieprocessen zijn ofwel symmetrisch ofwel complementair, afhankelijk van de vraag of de relatie tussen de partners gebaseerd is op gelijkheid of verschil".

De communicatieprocessen hangen af van de vraag of de relatie tussen de partners gebaseerd is op gelijkheid of ongelijkheid. In complementaire relaties vullen verschillende gedragingen elkaar aan en bepalen zij het interactieproces. De basis van een complementaire relatie is het verschil tussen de partners. Dit komt vaak tot uiting in een ondergeschiktheid, d.w.z. dat de een de overhand heeft over de ander. Een symmetrische relatievorm wordt gekenmerkt door het feit dat de partners ernaar streven de onderlinge ongelijkheden te minimaliseren (streven naar gelijkheid).

- Als de communicatieprocessen symmetrisch zijn, is er sprake van twee even sterke partners die streven naar gelijkheid en verkleining van de verschillen. Men zou het ook een “spiegelgedrag” van de partners kunnen noemen.
- Als de processen complementair zijn, is er altijd een “superieure” en een “inferieure” partner. De partners vullen elkaar aan in hun gedrag.

Er is sprake van een verstoring wanneer er sprake is van een symmetrische escalatie, d.w.z. de partners proberen elkaar te “overtreffen”. Een zeer rigide complementariteit wordt aangetroffen in ouder-kindrelaties. De individuen in de ouder-kindrelatie zijn verschillend, ook hier is er een primaire en een secundaire partner. Deze relatie moet echter worden gezien in een sociale en culturele context, het gaat er niet om deze te koppelen aan “sterk-zwak”, “goed-slecht” enz., want de ene partner dwingt de andere niet in diens positie, maar zij staan in een wederkerige relatie, zij vullen elkaar aan. Het gedrag van de ene partner conditioneert dat van de andere en omgekeerd.

Dit resulteert vaak in paradoxale eisen tot actie. Ofwel ontstaan er zogenaamde “dubbele boodschappen” (bv. non-verbaal iets anders uitdrukken dan wat er gezegd wordt) ofwel paradoxale voorspellingen. Een voorbeeld: (A) krijgt een rode en een groene trui cadeau van (B). Hij trekt de rode aan. (A) neemt aan dat hij de groene niet leuk vond. Als (B) eerst de groene had aangetrokken, zou hetzelfde zijn gebeurd. Wat (A) ook had gedaan, het zou verkeerd zijn geweest (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 2011).

12.2.2 Technieken voor conflictbeheersing

Actief luisteren volgens Thomas Gordon

Actief luisteren gaat volgens Thomas Gordon verder dan aandachtig luisteren. Het gaat ervan uit dat de zender van een boodschap de verbale boodschap codeert. De ontvanger decodeert de boodschap door actief te luisteren. De ontvanger kan bijvoorbeeld wijzen op tegenstrijdige uitspraken of onduidelijkheden ophelderen door vragen te stellen. Actief luisteren helpt de zender ook om zichzelf en diens boodschap duidelijk te maken. De belangstelling die de luisteraar daarmee toont, ondersteunt de weg naar conflictoplossing (Gordon & Edwards, 1995).

Actief luisteren omvat drie niveaus:

- 1. deuropeners:** op non-verbaal en paraverbaal niveau uit de ontvanger diens belangstelling door middel van zogenaamde deuropeners (“huh”, “ja”, “wow”), gezichtsuitdrukkingen en gebaren (knikken, oogcontact etc.),
- 2. parafraseren/spiegelen:** De ontvanger reproduceert de boodschap in eigen woorden. Zo laat die de ander zien wat er is begrepen. Zo kan de ander tijdig corrigeren of aanvullen wat er gezegd is. Bovendien leidt de herhaling van wat gezegd is ertoe dat de afzender van de boodschap verder kan nadenken over wat gezegd is. Parafraseren komt tegemoet aan de basisbehoefte aan acceptatie en

de gesprekspartner voelt zich waargenomen. Parafraseren gebeurt zonder eigen evaluatie, commentaar, advies, opmerkingen en zonder partij te kiezen.

Voorbeeld:

Persoon 1: "Eigenlijk werk ik al heel lang samen met mijn collega. Maar de laatste tijd heeft hij de hele tijd kritiek op mij en klaagt hij over mijn orde of dat ik te hard praat. Blijkbaar kan ik niets meer goed doen."

Persoon 2: "Zoals ik begrijp heeft u een conflict met uw collega over verschillende ideeën over orde en werkwijzen."

3. empathisch luisteren: Hier wordt de emotionele inhoud verwoord. Speciale empathie is nodig om de resonerende gevoelens van de zender te weerspiegelen.

Voorbeeld: "Als ik je zo hoor, was je in het begin zeer gemotiveerd en voel je je nu nogal verveeld."

Actief luisteren laat de zender zien dat die serieus wordt genomen en dat de ontvanger zich niet laat afleiden. Medemensen waarderen zo'n houding. Actief luisteren moet worden geoefend en gaat niet vanzelf.

Ik-berichten

Onderdelen van ik-berichten

- Het beschrijven van het positieve of negatieve gedrag van de andere partij.
- Het presenteren van de gevoelens of gedachten die het oproept.
- Uitleggen waarom men blij is met het gedrag of het problematisch vindt.
- Het verlangen uiten naar versterking van het positieve gedrag of verandering van het negatieve gedrag.

Ik + feitelijke verklaring + mijn behoeften en gevoelens + mijn oproep

Ik-boodschappen betekenen niet dat men alleen over zichzelf praat, maar zijn een middel om kritiek niet als absolute waarheid, maar als persoonlijk gevoel te presenteren. Hierdoor kunnen sprekers negatieve gevoelens uiten zonder onnodige spanning op te bouwen of te kwetsen. Ik-boodschappen impliceren dat mensen over zichzelf praten en over wat vanuit hun eigen perspectief het problematische gedrag veroorzaakt. De nadruk ligt altijd op de specifieke situatie. Generalisaties ("Ik moet altijd de afwas doen") worden vermeden. Dit geeft de andere partij de kans om de impact van hun gedrag beter in te schatten (Gordon & Edwards, 1995).

Voorbeeld:

Jij-bericht: "Je bent weer niet op tijd!"

Ik-bericht: "Ik wacht hier al een half uur op je en ik ben helemaal geïrriteerd omdat ik veel te doen heb. Ik voel me niet serieus genomen of gerespecteerd als je onze afspraken niet nakomt."

In plaats van in de verdediging te gaan, is het waarschijnlijker dat uw gesprekspartner zich zal verzoenen en zich zal verontschuldigen voor het feit dat die te laat is. Dit leidt het gesprek weg van escalatie en in de richting van dialoog. Een eerlijke Ik-boodschap zorgt voor meer begrip en bereidheid tot compromis.

Een andere context (reframing)

Door de boodschap in een andere context te zetten, is het mogelijk een nieuwe betekenis of een andere betekenis te geven aan een gebeurtenis of een bepaalde situatie. Daartoe moet worden geprobeerd de situatie vanuit een andere context te bekijken. In een nieuw kader kan het beeld er heel anders uitzien en een ander effect hebben. Wordt een probleem opnieuw gekaderd, dan krijgt dezelfde gebeurtenis een nieuwe betekenis: nieuwe reacties en nieuw gedrag worden mogelijk. 'Reframing' verwijst naar het proces van herinterpreteren, het aannemen van een nieuw perspectief, een nieuwe manier van waarnemen, een nieuwe interpretatie (Duve, 2011).

Voorbeeld:

Persoon A: "Ik kan nooit op hem vertrouwen. Vandaag praat hij op de ene manier, morgen op de andere."

Persoon B: "Kan je dat verder omschrijven? Welke situaties bedoel je precies?"
Op deze manier kunnen radicale uitspraken worden afgezwakt en concreter worden gemaakt.

12.2.3 Rol ten aanzien van de deelnemers

De boer speelt een belangrijke rol bij de educatie en ondersteuning van de cliënten, omdat die als rolmodel fungeert, vooral bij educatieve activiteiten. De boer zorgt ervoor dat de situatie op de boerderij heel anders is dan in een maatschappelijke organisatie. Zo vertegenwoordigt een boerderij de identiteit en de persoonlijke waarden en ideeën van een boer. De boer straalt met diens werk een onafhankelijkheid en autoriteit uit. Op een zorgboerderij wordt een ander soort band opgebouwd dan in een maatschappelijke organisatie, waar professionele afstand nog belangrijker is. Door binding met het gezin, bijvoorbeeld door het delen van maaltijden, kan een gevoel van gelijkwaardigheid worden opgebouwd, wat het zelfvertrouwen van de deelnemers kan versterken. Professionele afstand kan ruim en individueel worden gedefinieerd en kan per doelgroep sterk verschillen.

"Ik heb op de universiteit geleerd dat je altijd professionele afstand moet bewaren. Altijd. En nu heb ik me gerealiseerd dat dat niet werkt. Ik heb voor mezelf gekeken: waar liggen mijn grenzen? [...] Als je altijd professionele afstand houdt, nooit over je persoonlijke leven vertelt, nooit je leven laat zien, dan leert iemand je ooit kennen. En hoe kun je dan goed met jonge mensen werken?"

Anderzijds is de afstand van belang voor de zelfredzaamheid op lange termijn, de zorg en het bieden van kwalitatief gezelschap en zorg. De afstand is dus belangrijk als de werker zich niet wil laten opslokken door alle problemen en crises van de deelnemers.

Sommige begeleiders spreken van een familie, een gemeenschap die werkt op basis van gelijkwaardigheid. In dit opzicht zien we een verschil tussen de verschillende projecten en doelgroepen. De begeleiders van jongeren spreken soms over een ouder-kind relatie, maar uiteindelijk zijn de begeleiders verantwoordelijk. Anderen hebben het over een gezin of gemeenschap waar ouderbetrokkenheid minder belangrijk is, maar dat is vaak gekoppeld aan de doelgroep, zoals de ouderen. Deze nuances zijn interessant en als begeleider moet je je eigen weg vinden. Some supervisors speak of a family, a community that works on the basis of equality. In this respect, we see a difference between the various projects and target groups. The supervisors of young people sometimes talk about a parent-child relationship, but at the end the supervisors are responsible. Others talk about a family or community where parental involvement is less important, but that is often linked to the target group, such as the older people. These nuances are interesting and as a supervisor you have to find your own way.

“Het is voor ons heel belangrijk dat mensen zich thuis voelen in een familieachtige omgeving. Dus ja, voor sommige mensen voelt het inderdaad als familie omdat ze vaak niemand anders hebben om het mee te delen.”

“Het is een ondersteunende relatie, geen afhankelijke relatie. We kunnen altijd vertrekken. Het komt erop neer dat we partners zijn met de jongeren.”

“Het hangt ervan af welke rol nodig is. Een jongere heeft het bijvoorbeeld net uitgemaakt met zijn vriendin. Dan heb je geen pedagoog nodig die opstaat en uitlegt dat dit een moeilijke fase is. Hij heeft een maatje nodig om naar te luisteren, hem op je schouder te laten huilen en te zeggen: het is goed zo. En dan gaat het niet over het feit dat hij de afwas niet heeft gedaan of dat zijn kamer eruitziet als een varkensstal.”

Nogal wat begeleiders geven aan dat zij de relatie afstemmen op de deelnemer. Soms heeft dit te maken met de doelgroep, maar soms ook met de individuele deelnemer. Sommige deelnemers houden bijvoorbeeld van een klassieke baas-werknemer relatie, anderen van een meer informele relatie.

“Bij professioneel verslavingswerk gaat men over op het Duitse ‘Sie’, de formele aanhef. Je hoeft niet per se nabijheid te creëren via het informele ‘du’.”

Maar in de meeste gevallen wordt het begrip professionele relatie het best samengevat in het volgende citaat:

“Natuurlijk probeer je altijd professionele afstand te bewaren. Dat leer je ook, want in het begin gaven we soms onze privé telefoonnummers vrij en dan gingen mensen je ‘s avonds WhatsApp-en. Je moet ervoor zorgen dat werk en privé gescheiden blijven en dat je de professionele begeleider blijft die niet altijd bereikbaar is.”

Professionele relatie is een ruim begrip

Een laatste kleine categorie zorgboeren ziet hun cliënten als een soort zakenpartner omdat cliënten zelf hun zorg kunnen kiezen. Begeleiders geven aan dat de deelnemers van hen afhankelijk zijn, maar dat dit ook andersom geldt: dat de boeren ook afhankelijk zijn van de deelnemers. Maar de nuance is soms net anders. In sommige gevallen gaat het om zaken, in andere gevallen zeggen begeleiders dat je van elkaar kunt leren en dat je van elkaar afhankelijk bent.

“Ik heb een relatief grote afstand met sommige werknemers. Ik praat niet met ze over persoonlijke dingen. Ze willen alleen van mij weten: Welk werk is er vandaag? Wat is het werk van vandaag?”

12.2.4 Checklist en rollenspel

1. Wat is het doel van het vier-orenmodel, en hoe helpt het ons om communicatie beter te begrijpen?
2. Wat zijn de vijf axioma's volgens Paul Watzlawick, en hoe dragen zij bij tot ons begrip van menselijke communicatie?
3. Leg het eerste axioma uit: “Men kan niet niet communiceren.” Waarom is het belangrijk te erkennen dat alle gedrag een vorm van communicatie is?
4. Hoe kan inzicht in communicatiemodellen worden toegepast in reële situaties, zoals conflictoplossing of organisatiecommunicatie?
5. Wat is actief luisteren, en waarom is het belangrijk bij effectieve communicatie?
6. Beschrijf de belangrijkste beginselen van actief luisteren volgens Thomas Gordon, en leg uit hoe zij bijdragen tot doeltreffende communicatie.
7. Leg het belang uit van Ik-boodschappen bij actief luisteren, en hoe die kunnen helpen vertrouwen en begrip in de communicatie op te bouwen.

Rollenspel

In een rollenspel plaatsen de lezers zichzelf in een situatie die hen in het echte leven kan zijn overkomen of gebruiken ze de volgende situatie als leidraad om de methoden in dit hoofdstuk toe te passen.

Je werkt in een zorglandbouwproject dat mensen met speciale behoeften zinvol werk geeft. In je team is er echter een conflict tussen twee werkers die voortdurend botsen en een vervelende sfeer creëren. De conflictpartijen zijn een oudere werker die al jaren in het project werkt en een jong persoon die er onlangs bij is gekomen. De situatie beïnvloedt het teamwerk en de sfeer in het project.

Het is jouw taak om in deze conflictsituatie als bemiddelaar op te treden en een oplossing te vinden waarmee alle betrokkenen tevreden zijn. Bedenk hoe je het vier-orenmodel en strategieën voor conflictoplossing, zoals actief luisteren, kunt gebruiken om een oplossing te vinden.

Zorg ervoor dat je in je rollenspel:

- begrip en respect hebt voor het perspectief van je buurman.
- openlijk communiceert en je eigen behoeften en verwachtingen duidelijk maakt.
- naar compromissen zoekt en samen aan een oplossing werkt.
- creatief en stel alternatieve benaderingen of oplossingen voor.
- constructieve en oplossingsgerichte gesprekken voert.

Evalueer na afloop hoe goed je het vier-orenmodel en de strategieën voor conflictoplossing in je rollenspel hebt gebruikt en wat je in de toekomst beter zou kunnen doen om conflicten in de zorglandbouw effectiever op te lossen.

12.3 DEELNAME VAN DEELNEMERS AAN DE AFZET VAN LANDBOUWPRODUCTEN

Dit hoofdstuk gaat over marketing met een focus op de context van de zorglandbouw. Eerst introduceren we de betekenis en de basisstructuur van een bedrijfsplan en het belang van marketing in het algemeen. Vervolgens beschrijven we de mogelijkheden om mensen uit de doelgroepen te betrekken bij de verkoop van landbouwproducten, hetzij in directe vorm (werknemers betrekken bij de verkoop van producten), hetzij in indirecte vorm (nadruk op informatieverspreiding via verschillende informatiekanaalen). Aan het eind van het hoofdstuk worden de verschillende instrumenten en technieken beschreven waarmee marketing in de zorglandbouw kan worden bedreven.

12.3.1 Marketing in de zorglandbouw

Als we het willen hebben over marketing in de zorglandbouw, zullen we moeten uitgaan van een bredere reeks aanbevelingen op het gebied van de ontwikkeling van bedrijfsplannen, waaronder een marketingstrategie. In deze tekst zullen we ons echter vooral richten op de aspecten van marketing als instrument dat effectief kan (of zou moeten) helpen bij de verkoop van producten die op een zorgboerderij zijn ontwikkeld met een zekere inbreng van deelnemers uit verschillende doelgroepen.

Een tweede zeer belangrijke bron van informatie voor de ontwikkeling van een marketingplan is het algemene kader van marketingstrategieën die worden toegepast op door (biologische) boerderijen of andere soortgelijke activiteiten. Wij hebben ook interviews gehouden met vertegenwoordigers van verschillende zorgboerderijen en hun houding tegenover de verkoop en de verhandeling van hun producten is als volgt: "De boerderij moet ook functioneel zijn in termen van verkoop en de hele landbouwcyclus. Groenten produceren voor de verkoop is gemakkelijk. Het is niet moeilijk om de verkoop te verzorgen."

In deze context zal het concept "zorglandbouw" dus een soort overkoepelende structuur vormen die de algemeen geldende theorieën en praktijken in de bovengenoemde operaties en hun specifieke kenmerken aanvult, waarmee rekening kan worden gehouden en die in het marketingplan kunnen worden geaccentueerd.

12.3.2 Het bedrijfsplan als hoogste planningsniveau

Het concept zelf en de structuur van het ondernemingsplan (waarvan het marketingplan deel uitmaakt) zijn dus gebaseerd op reeds lang bestaande en goed ontwikkelde methoden en praktijken die in het bedrijfsleven veel worden toegepast. Van de theorie over het opstellen van een ondernemingsplan benoemen wij dus alleen de basisdefinitie en de redenen om het überhaupt op te stellen.

Kortom, een businessplan beschrijft onze zakelijke toekomst. Bedrijfsplannen worden meestal in ons hoofd voorbereid en we hoeven ze niet schriftelijk te presenteren. Dit houdt echter op te gelden zodra we besluiten ze toe te passen.

We presenteren een businessplan aan investeerders (of in de vorm van een project voor het verkrijgen van een subsidie) wanneer we niet over voldoende eigen vermogen beschikken en de ontbrekende middelen uit een andere bron moeten halen.

Ook kunnen we voor eigen gebruik een businessplan opstellen. Bij het opstellen ervan zullen we duidelijk maken welke stappen we moeten nemen op elk gebied van het bedrijf - bijv. hoe klanten te bereiken, hoe we ons kunnen onderscheiden van concurrenten, hoeveel werknemers we nodig hebben, etc.

In het kader van de zorglandbouw zal het bedrijfsplan bovendien een beschrijving bevatten van de sociale aspecten in verband met de tewerkstelling van mensen met speciale behoeften. De basisparameters van het plan zelf kunnen worden ontleend aan de regels voor de oprichting van een sociale onderneming, waarin het sociale aspect stevig is verankerd.

Elk ondernemingsplan heeft zijn eigen structuur die varieert naargelang de specifieke focus of de sector waarin de ondernemer besluit te opereren. Deze structuur is algemeen bekend en beschikbaar via openbare bronnen, en er zijn vele publicaties over het ondernemingsplan geschreven. Ook worden er voortdurend nieuwe benaderingen ontwikkeld om het ondernemingsplan aan te passen aan specifieke sectoren of aan een bepaald type bedrijf. In ons geval zullen we dit voorlopig buiten beschouwing laten en ons alleen richten op het marketinghoofdstuk, dat een integraal onderdeel van het ondernemingsplan vormt.

12.3.3 Het marketingplan voor de zorgboerderij

Net als bij het bedrijfsplan baseren wij het marketingplan op de algemeen bekende structuur, die ook beschikbaar is in openbare bronnen en diverse formats en voorbeelden van marketingplannen kunnen worden gedownload en aangepast voor eigen gebruik. Het doel van deze tekst is echter het specifieke karakter van een zorgboerderij te belichten aan de hand van het begrip zorglandbouw en hoe het aspect zorglandbouw op passende wijze in het marketingplan kan worden geïmplementeerd. Hiermee bedoelen we de methoden en manieren om de door de zorgboerderij gegenereerde producten te benaderen en hoe ze op de markt te brengen bij potentiële klanten.

Voordat we ingaan op de specifieke kenmerken van marketing voor de zorglandbouw, is het heel belangrijk om aan de hand van een heel eenvoudig voorbeeld te begrijpen wat we willen doen op het gebied van marketing.

Het volgende voorbeeld is de beste manier om dit te doen.

We hebben een sociale boerderij en hangen een bord boven de poort met de tekst "3 Hen Farm", dat is **RECLAME**.

Als we dat bord op de rug van een ezel zetten en ermee over het plein lopen, heet dat **PROMOTIE**.

Als deze ezel op de bloemperken voor het stadhuis trapt, is dat **PUBLICITEIT**.

Als we de plaatselijke krant zover kunnen krijgen om erover te schrijven, is dat **PUBLIC RELATIONS**.

Als dit allemaal gepland is, is dat **MARKETING**.

Ten eerste is het belangrijk de vraag te beantwoorden hoe marketing verschilt van verkoop.

Verkoop is proberen om klanten goederen te laten kopen die de boerderij al heeft geproduceerd. Marketing heeft tot doel het bedrijf de goederen te laten produceren en verkopen die de klant wenst. Daarom identificeert het de behoeften en wensen van de klant en stemt het zijn producten, de prijs, de manier waarop ze worden verkocht, promotie, ontwerp, verpakking enz. daarop af.

Mensen uit de doelgroepen van zorgboerderijen kunnen direct en indirect betrokken worden, zowel bij de verkoop als bij de marketing. In deze tekst zullen wij de mogelijkheden van hun betrokkenheid als volgt onderverdelen:

- Doelgroepen betrekken bij de verkoop - directe en indirecte vormen
- Doelgroepen betrekken bij marketing - direct en indirect

Voordat we dit beschrijven, is het belangrijk erop te wijzen dat het in de praktijk waarschijnlijk niet altijd mogelijk is om de bovengenoemde categorieën zo duidelijk te vinden en te onderscheiden. In ons geval dient deze indeling vooral om de verschillende onderdelen die bij de ontwikkeling van de uiteindelijke verkoop- of marketingstrategie als belangrijke onderdelen van het verkoop- en marketingplan te zien zijn, duidelijk af te bakenen. Deels laten we ook de specificiteit van de afzonderlijke doelgroepen buiten beschouwing, waarmee altijd rekening moet worden gehouden bij het opzetten van de verschillende manieren, mate en intensiteit van betrokkenheid van mensen uit de doelgroepen bij verkoop of marketing. Het is altijd noodzakelijk de grenzen van de individuele capaciteiten en vaardigheden van de personen uit de doelgroepen te begrijpen, waar te nemen en te respecteren. Die kunnen van invloed zijn op de uiteindelijke vorm van de methoden en de wijze van verkoop of afzet van de producten van het bedrijf.

Een kas op een van de zorgboerderijen

Bron: Eliška Hudcová

12.3.4 Doelgroepen bij de verkoop betrekken

Als we het hebben over de betrokkenheid van doelgroepen bij de verkoop, bedoelen we vooral dat we de klant zo dicht mogelijk bij de medewerkers uit de doelgroepen willen brengen die werkzaam zijn of anderszins betrokken zijn bij de exploitatie van het bedrijf (directe betrokkenheid) (klanten moeten medewerkers uit de doelgroepen aan het werk zien, hun integratie op de werkplek waarnemen en hen aan het werk zien). Of we willen de klant zoveel mogelijk de boerderijomgeving laten zien waar mensen uit de doelgroepen werkzaam zijn of anderszins bij de exploitatie van het bedrijf betrokken zijn (indirecte betrokkenheid).

In een ruimere context hangt de betrokkenheid van de doelgroepen bij de verkoop vaak af van de specifieke vaardigheden en bekwaamheden van de deelnemers. Dat hangt enerzijds af van de persoonlijke voorwaarden voor verkoop; niet alle werknemers zullen in staat zijn om op de nodige manier met klanten te communiceren of zijn 'voorbested' om om te gaan met klanten en met de verschillende stressvolle situaties die met directe verkoop gepaard gaan. Bijvoorbeeld de stress die komt kijken bij langdurig werken, handelingen met geld, zelfstandig kunnen functioneren, enz. En aan de andere kant de behoefte aan ten minste een minimale opleiding of ervaring of onderwijs in verkoopvaardigheden die nodig zijn om met succes op de werkplek te functioneren.

Directe betrokkenheid van doelgroepen bij de verkoop

Bij directe betrokkenheid van personen uit doelgroepen gaat het vooral om de betrokkenheid van werknemers bij directe verkoopactiviteiten die het bedrijf gewoonlijk gebruikt bij de distributie van zijn producten. In deze context gaat het dus vooral om de actieve betrokkenheid van werknemers bij de verkoop van producten, waarbij de werknemer in directe interactie staat met de klant. Doorgaans gaat het om de verkoop van producten in een winkel (als de boer er een heeft) of om deelnemers die producten verkopen op de markt of op andere soortgelijke evenementen, zoals bezorgdiensten enz.

Op die manier krijgen de klant en de deelnemers de kans om rechtstreeks met elkaar in contact te treden, kunnen er verschillende soorten relaties ontstaan die de klanten ertoe kunnen aanzetten terug te keren naar het verkooppunt, en kan de klant ook een breder perspectief en context krijgen met betrekking tot deelnemers in de zorglandbouw.

Indirecte betrokkenheid van doelgroepen bij de verkoop

Deze manier om mensen uit de doelgroepen bij de verkoop te betrekken berust vooral op het feit dat de klant de werking en het functioneren van het bedrijf ter plaatse en in aanwezigheid van mensen uit de doelgroep kan zien. Het gaat erom de klant een ervaring uit de eerste hand te geven en hen de gelegenheid te geven een eigen mening te vormen over de werking van het bedrijf en het belang en de bijdrage ervan aan de samenleving. Aan de andere kant biedt het de klant de mogelijkheid om te zien hoe de personen uit de doelgroep concreet betrokken zijn bij de productie. Onder meer om deze reden zijn verkooppunten vaak direct op boerderijen gevestigd, zodat deze interactie tussen de klant en de boerderijomgeving kan plaatsvinden. Dit aspect kan

ertoe bijdragen dat de klanten regelmatig terugkeren, zodat een netwerk van stabiele klanten voor de producten van de boerderij ontstaat.

Doelgroepen betrekken bij de marketing

Bij de voorbereiding van de marketing van een bedrijf is de wijze waarop doelgroepen worden betrokken iets abstracter dan bij de verkoop. In de context van marketing hebben we het vooral over de zogenaamde toegevoegde waarde van producten (indirecte betrokkenheid van mensen uit de doelgroep bij de marketing). In deze benadering proberen we informatie over de algemene gedachte en voordelen van de zorglandbouw aan het product te koppelen als onderdeel van de uitgebreide productinformatie. Het doel is dus de klant zoveel mogelijk informatie te geven en te motiveren om onze producten om verschillende redenen te kopen.

De tweede vorm van het betrekken van mensen uit de doelgroepen bij de marketing is het creëren van uitgebreide informatie via verschillende informatiekkanalen (website, sociale netwerken, reportages, video's, gedrukte folders, brochures, enz.) waarin de activiteiten van het bedrijf direct en uitgebreid (of in verschillende mate van detail) worden gepresenteerd. Beide vormen kunnen in principe door elkaar lopen, maar het doel is een informatiebron voor de klant te creëren ter ondersteuning van de verkoop van onze producten en zo ruimte te creëren voor de verspreiding van andere relevante informatie.

Directe betrokkenheid van de doelgroepen bij de marketing

In het geval van directe betrokkenheid van doelgroepen bij de marketing gaan wij er primair vanuit dat de deelnemers zelf of het algemene zorglandbouwconcept van het bedrijf voorop staan in de marketingcampagne. Dit standpunt wordt in de eerste plaats weergegeven door een concrete demonstratie van de omgeving, de omstandigheden of het werk van de deelnemers aan 'het publiek'. De nadruk ligt vooral op de actieve deelname van de deelnemers zelf en de demonstratie van de omgeving waarin zij werken, via diverse video's, foto's of anderszins bemiddelde ervaring, bijvoorbeeld via een reclamefolder. Deze vorm van marketing heeft een meer verfijnde dimensie en het is zeer belangrijk om na te denken over het algemene kader van de campagne.

Door de directe betrokkenheid van mensen uit de doelgroepen kan de boer het concept van zorglandbouw en de toegevoegde waarde ervan voor diens product op een passende en begrijpelijke manier presenteren - van de beschrijving van de betrokkenheid van mensen uit de doelgroepen bij de productie tot de maatschappelijke context en de voordelen van de zorgboerderij. Al deze eigenschappen kunnen dus een relatief goede gelegenheid bieden om een stabiel netwerk van trouwe klanten te creëren die de kans op regelmatige aankopen zullen vergroten, wat een relatief goede basis vormt voor het gezond functioneren van het bedrijf en de duurzaamheid van de boerderij op lange termijn³.

³ Inspiratie op <https://www.bizadmark.com/digital-advertising-organic-products/>

Het bovenstaande kan op de volgende manieren worden toegepast in het kader van de directe betrokkenheid van mensen uit doelgroepen bij marketing:

De klant de werking van onze boerderij laten zien - we kunnen eerlijke en geloofwaardige inhoud op onze website en mogelijk onze e-shop creëren. We kunnen video-tutorials, winkelgidsen, korte spotjes of reportagevideo's rechtstreeks vanaf de boerderij maken of chatten met experts die kort kunnen praten over de voordelen van het product en de sociale voordelen van de boerderij.

Door dit soort content kunnen we stilaan een imago opbouwen als een ervaren en betrouwbare retailer en bereiken we een heel ander spectrum van klanten die slecht reageren op traditionele advertentieformaten.

Als er al content wordt gecreëerd, is het raadzaam om deze aan te passen voor verschillende communicatieplatforms zoals websites, e-shop, Facebook, Instagram, enz. Het is altijd goed om te streven naar regelmaat en actualiteit in berichtgeving, in wezen een plek creëren waar klanten een mening over de producten alvorens ze daadwerkelijk te kopen.

Over het algemeen waarderen klanten een superieure aanpak, die in ons geval bijvoorbeeld kan worden vertegenwoordigd door open dagen op de boerderij, door het organiseren van verschillende thema-evenementen op de boerderij gekoppeld aan de verkoop van onze producten en de presentatie van de werkomgeving en omstandigheden van mensen uit de doelgroep etc.

Bij de communicatie met klanten is het ook erg belangrijk om geïnteresseerd te zijn in hun suggesties en zo actief mogelijk met hen in contact te staan. Het is altijd goed om de houding van uw klanten te kennen, zowel positief als negatief.

De laatste aanbeveling (en waarschijnlijk de moeilijkste) is het creëren van een gevoel van exclusiviteit bij de klant. Hiermee bedoelen we in de eerste plaats dat de klant idealiter het product van een sociale onderneming koopt in de wetenschap dat het bijdraagt aan gunstige werkgelegenheid of de werking van een boerderij die ook geïnteresseerd is in de bredere context van het bedrijf. Voor deze toegevoegde waarde is de klant bereid en gemotiveerd om producten te kopen. Dat kan bijvoorbeeld door zogenaamde exclusieve assortimenten van de producten, speciale productieseries, koppeling met een groot bedrijf van regionaal of bovenregionaal belang, enzovoort. Of het kan ook gaan om verschillende vormen van loyaliteitsprogramma's.

Indirecte betrokkenheid van doelgroepen bij marketing

Deze manier om doelgroepen bij marketing te betrekken veronderstelt dat wij een geloofwaardige en oprechte toegevoegde waarde aan ons product hebben, die de klant zal accepteren en op basis waarvan die misschien bereid is het product te kopen. In

principe kan dit iets kleins zijn, maar het kan voor de klant doorslaggevend zijn. In ons geval kan de toegevoegde waarde variëren van eenvoudige dingen zoals het wassen, het drogen van het overschot, het maken van jam in plaats van het radicaal verlagen van de prijs van producten die je moeilijk zou kunnen verkopen, tot meer ingewikkelde en complexe waarden zoals het benadrukken van de sociale dimensie van onze boerderij en het in dienst nemen van mensen met een beperking, enz. Of in een meer neutrale vorm het aanbieden van een brochure of recepten, het toevoegen van informatie over de boerderij, enz.

Workshop "At the Lamb", toepassing van zorglandbouw

Bron: Eliška Hudcová

Opties voor het koppelen van het product aan een specifieke context en het verband met de zorglandbouw zijn onder meer:

- het plaatsen van informatie op het product zelf (een bekend logo of informatie dat het product op een zorgboerderij is geproduceerd);
- via een folder of een tag, waarbij de zorglandbouwcontext op passende wijze wordt toegevoegd;
 - een link op het product (bv. een QR-code) waar de klant meer informatie kan krijgen, (bv. een link naar Facebook, Instagram of de website van de producent)
 - door verschillende promotie-evenementen te organiseren, bijvoorbeeld op boerenmarkten waar het product van de zorgboerderij actief wordt gepromoot.

Naast de bovengenoemde manieren om mensen uit de doelgroepen bij de verkoop of marketing te betrekken, zijn er echter nog enkele andere mogelijkheden om de verkoop van onze producten te bevorderen met behulp van vrijwel alle middelen die in de voorgaande delen van dit document zijn beschreven. In de hieronder beschreven

Andere opties

vormen van samenwerking kunnen in principe onderdelen of instrumenten worden toegevoegd aan de bestaande middelen van de partij waarmee wordt samen gewerkt:

bestaande marketingstrategieën van andere bedrijven met een vergelijkbare focus (bijv. boerderijen met dezelfde of vergelijkbare focus);

marketingstrategieën met een bredere context en relevantie buiten de regio (meestal grote bedrijven)

aansluiting bij verschillende soorten initiatieven zoals biologische landbouw.

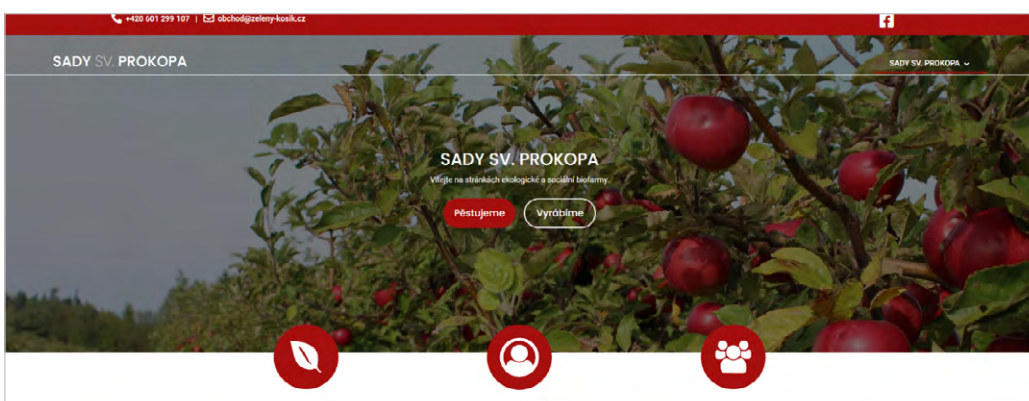
12.3.5 Specifieke varianten van marketing in de zorglandbouw

De hieronder voorgestelde instrumenten worden bekeken door de bril van de reële situatie van de mogelijkheden van een onderneming in de zorglandbouw en houden rekening met de beperkte budgetten voor marketingactiviteiten. De aanbevelingen die worden genoemd vragen geen extreem hoge investeringen in marketingactiviteiten.

Website

Websites zijn een essentieel instrument voor marketingcommunicatie. Organisaties die geen website hebben, moeten daarom overwegen er een te maken. Geen of een verouderde website hebben betekent klanten negeren. Bedrijven moeten veel aandacht besteden aan websites, omdat ze het visitekaartje van hun bedrijf zijn. Klanten moeten een reden hebben om naar een website te gaan, dus bij het maken ervan zou het meer dan gepast zijn om de vraag te beantwoorden wat het doel is van de website en hoe deze aan dat doel voldoet. Het komt helaas vaak voor dat website niet zijn geoptimaliseerd. Tegenwoordig verandert het algoritme van zoekmachines en daarmee ook de ranking van websites. Als een website niet of slecht geoptimaliseerd is, wordt hij vrijwel onzichtbaar en onvindbaar. SEO is de methode om een website zo te maken en aan te passen dat de inhoud en de vorm ervan geschikt zijn voor het algoritme van de zoekmachine.

Figuur 29: Voorbeeld van een homepage

Bron: <https://sady-prokopa.cz>

E-Shop

Voor bedrijven die al een webwinkel hebben, is optimalisatie van vindbaarheid helemaal belangrijk. Het is een goed idee om de potentie van e-commerce (online verkoop) voor je bedrijf te overwegen. Bedrijven moeten hun e-shop bekijken vanuit het oogpunt van de gebruikers en het hen zo gemakkelijk mogelijk maken om te vinden waar ze naar op zoek zijn. Ze moeten geen uniforme productomschrijvingen gebruiken, maar altijd in hun eigen woorden spreken over een bepaald product en de toegevoegde waarde ervan communiceren.

Veel klanten verlangen naar producten met een verhaal. Hier ligt grote potentie voor zorgboeren die moeten communiceren waarom hun product bijzonder is. De omzet kan ook worden verbeterd door een 'incentive' te gebruiken om de motivatie tot kopen te versterken. Een voorbeeld van zo'n incentive kan een tijdelijke korting zijn of het aanbieden van een extra product met korting. Online advertenties zijn een optie om een webwinkel zichtbaarder te maken.

Betalen per klik (PPC)

De doeltreffendheid van online advertenties ervan neemt momenteel echter af en er is sprake van 'banner blindness' (reclameblindheid). PPC-reclame (pay-per-click) daarentegen, die gerelateerd is aan zoekopdrachten wordt alleen getoond aan mensen die naar soortgelijke inhoud zoeken, wordt steeds belangrijker. Het is momenteel een van de meest effectieve vormen van marketingcommunicatie op internet. Het is vooral geschikt voor bedrijven die specifieke diensten leveren.

Figuur 30: Schema van het PPC-proces

Bron: <https://www.harrisonmann.co.uk/ppc-agency/attachment/ppc-process/>

Content marketing

Content marketing is een van de trends in de hedendaagse marketingcommunicatie. Bij deze goedkope marketingstrategie wordt inhoud gecreëerd die de klant waarde biedt en tegelijkertijd het product of merk promoot. Idealiter zet het aan tot discussie of verder delen. Vroeger werden bijvoorbeeld brochures en gedrukte folders gebruikt als

communicatiekanaal; tegenwoordig zijn het vooral blogs. Een blog kan een aanvulling zijn op een website of rechtstreeks op de website van het bedrijf worden geplaatst. In het geval van zorglandbouw zouden ook werknemers en deelnemers een bijdrage kunnen leveren aan de blog, wat zeker interessant zou zijn voor de lezers. Contentmarketing werkt onder meer ook op basis van het bereiken van klanten wanneer zij op internet zoeken naar een soortgelijke dienst of product. Een blog zou dus bijvoorbeeld ook recepten of interessante tutorials kunnen bevatten.

Nieuwsbrief

Een ander communicatiemedium dat de moeite waard is, is een nieuwsbrief. Een nieuwsbrief is eigenlijk een e-mail met informatie die geen verkoopkarakter heeft. Bedrijven kunnen het gebruiken om de communicatie met bestaande klanten te vernieuwen. Door de aard van de inhoud kan een nieuwsbrief hen herinneren aan hun voortdurende activiteiten, updates of komende plannen, evenementen, enz. onder de aandacht brengen. De inhoud van de nieuwsbrief kan bijvoorbeeld ook een interessant interview met de werknemers of oprichters van het bedrijf bevatten.

Sociale media

Het belangrijkste argument waarom een bedrijf een bedrijfsprofiel moet hebben op Facebook, Instagram, enz. is dat marketeers daar moeten zijn waar de klanten zijn. Grofweg zijn er vier basisvoorwaarden gedefinieerd voor het succes van een bericht op sociale media: gevatheid, bruikbaarheid, directheid en een persoonlijke touch. Bedrijven moeten dus vooral actuele informatie communiceren die relevant is voor hun 'fans'. Een voorbeeld van zo'n bericht kan informatie zijn over een nieuw product dat nu tegen een introductieprijs wordt aangeboden, een nieuwe dienst of ook informatie over een gepland evenement. Facebook biedt ook grote mogelijkheden voor het verspreiden van berichten naar de doelgroep. Facebook Ads tools kunnen worden gebruikt om promotie te stroomlijnen. Deze tool maakt 'hypertargeting' mogelijk, d.w.z. het richten het richten op een doelgroep van een specifieke leeftijd, demografie of met specifieke interesses. Om vergelijkbare redenen is het ook raadzaam om Instagram te gebruiken, dat voornamelijk op afbeeldingen is gebaseerd. Een Facebook en Instagram account kunnen ook aan elkaar worden gelinkt.

Guerrilla marketing

Een andere aanbeveling, die niet langer relevant is voor de online omgeving, is het benutten van de potentie van guerrillamarketing. Guerrillamarketing is een onconventionele vorm van marketing die bedoeld is om te choqueren en onconventionele media te gebruiken, maar het is ook haalbaar met een klein budget. Bedrijven zouden guerrillamarketing kunnen gebruiken om de aandacht op hun locatie te vestigen. Een voorbeeld van een eenvoudige vorm van guerrillamarketing, die vrijwel gratis is, zou een boodschap of pijl op de grond buiten de boerderijwinkel kunnen zijn om de aandacht van voorbijgangers te trekken.

Storytelling

Het belangrijkste doel van storytelling (verhalen vertellen) in marketingcommunicatie is de klant te identificeren met het merk. Deze vorm van communicatie is gebaseerd op authenticiteit en emotie. In het geval van zorgboerderijen kunnen deze principes goed gebruikt worden. Het is ook belangrijk om goede relaties te onderhouden met lokale journalisten. Houd de lokale media op de hoogte van uw resultaten en successen en bouw een goed imago op voor het bedrijf, om de gunst van het lokale publiek te winnen en bekendheid voor je bedrijf op te bouwen.

12.4 CHECKLIST

Na het lezen van het bovenstaande hoofdstuk zijn we benieuwd of je op de volgende vragen een antwoord weet:

1. Beschrijf in het algemeen de marketing in de zorglandbouw. Wat zijn de bijzondere kenmerken van marketing in de zorglandbouw?
2. Hoe kunnen deelnemers bij marketingactiviteiten worden betrokken?
3. Welke bijzondere varianten van marketing in de zorglandbouw kent jij?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Andreasen, A.R. (2006). *Social marketing in the 21st century*. Thousand Oaks: SAGE Publications,.

Chovanec, T., Hudcová, E., Moudrý, J. (2015). *Sociální zemědělství – představení konceptu*. Ministerstvo zemědělství.

Chovanec, T., Hudcová, E., Moudrý, J. (2019). *Sociální zemědělství a podnikání v českých regionech – Podnikatelský plán a jeho základní strategie*. Ministerstvo zemědělství.

Duve, C. E. (2011). *Mediation in der Wirtschaft, Wege zum professionellen Konfliktmanagement*. Köln: Dr. Otto Schmidt.

Gordon, T., & Edwards, W. S. (1995). *Making the Patient Your Partner: Communication Skills for Doctors and Other Caregivers*. Auburn House/Greenwood Publishing Group.

Grant, J. (2007). *The green marketing manifesto*. Chichester: John Wiley & Sons,.

Hudcová, E., Chovanec, T., Moudrý, J. (2018). *Example of good practice in social farming*. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.

Hudcová E., Chovanec, T., Moudrý J. (2018). *Social work in social farming*. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.

Hudcová, E., Šťastná, M., Moudrý J., Chovanec, T. (2019). *Příručka pro zemědělce a veřejnou správu v oblasti podpory a realizace sociálního zemědělství v ČR*. Praha: Státní zemědělský investiční fond.

Jakubíková, D. (2013). *Strategický marketing: strategie a trendy*. Praha: Grada Publishing

Moudrý, J., Hudcová, E., Chovanec, T. (2018). *Možnosti rozvoje sociálního zemědělství u poskytovatelů sociálních služeb. Metodika I*. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.

Petrová Z., Václavík T. (2008). *Marketing místní produkce*. Ministerstvo zemědělství.

Schulz von Thun, F. (1981). *Miteinander Reden. Band 1: Störungen und Klärungen*. Reinbek bei Hamburg.

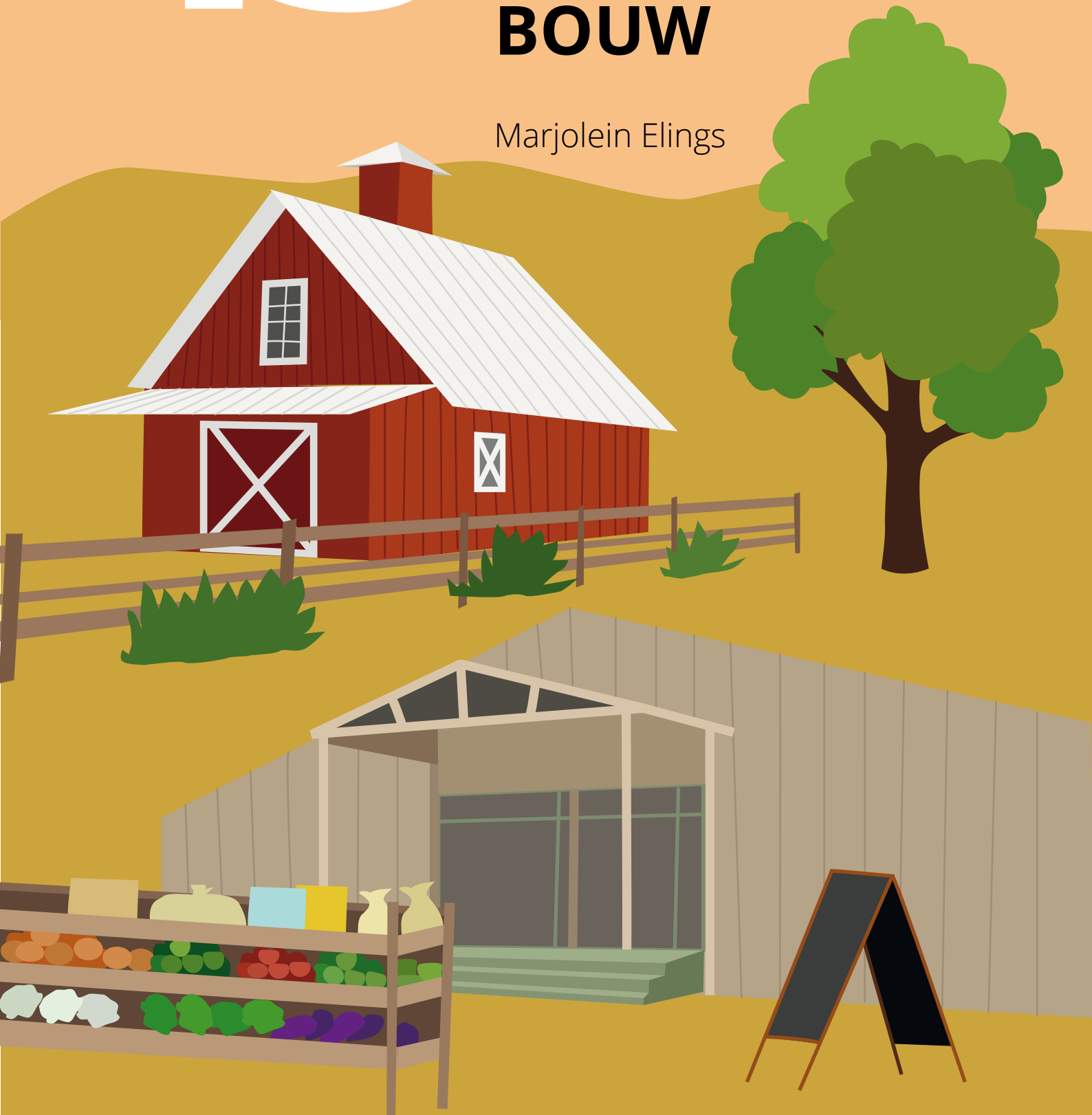
Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (2011). *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. WW Norton & Co; Reprint Edition.

WESTWOOD, J. (2001). *Jak sestavit marketingový plán*. Praha: Arterit. Training Digest.

13

SOCIAAL ONDERNEMER- SCHAP IN DE ZORGLAND- BOUW

Marjolein Elings

Leerdoelen

Na het doornemen van dit hoofdstuk weet je meer over:

- Wat een sociale onderneming en sociaal ondernemerschap is.
- Kun je de belangrijkste succesfactoren beschrijven voor het opstarten en runnen van een sociale onderneming in de zorglandbouw.
- Hoe je aan de hand van de belangrijkste succesfactoren een business model kunt opzetten voor een sociale onderneming in de zorglandbouw.

N.B.: Dit hoofdstuk bevat citaten van social workers, boeren en deelnemers die tijdens het SoFarTEAM-project zijn geïnterviewd. Deze zijn te herkennen aan een tekstballon.

13.1 INLEIDING

De afgelopen jaren is het aantal sociale ondernemingen in de (stads)landbouw toegenomen. In Nederland hebben we succesvolle voorbeelden gezien, maar ook voorbeelden van sociale ondernemingen die het na een paar jaar niet gered hebben. De vraag is: wat maakt een sociale onderneming succesvol?

Sociale ondernemingen zijn zelfstandige ondernemingen die een product of dienst leveren en daarmee primair of expliciet een maatschappelijk doel nastreven (SER, 2015). Je kunt denken aan een koekjesfabriek die werkt met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een winkel waar mensen met psychische problemen cadeauartikelen maken. Bij sociale ondernemingen in het groen kun je denken aan stadsboerderijen die voedsel produceren en werken met kwetsbare mensen of hoveniers die tuinen onderhouden en werken met mensen met een psychische beperking.

Het hebben van ondernemerschapgeest is verreweg de belangrijkste voorwaarde. Als ondernemer moet je beschikken over ondernemersvaardigheden. Je moet het leuk vinden om iets op te bouwen en een bedrijf te runnen, kansen zien en grijpen, risico's inschatten en durven nemen, de weg weten in wet- en regelgeving en de zakelijke kant kunnen aanpakken zoals het opstellen van een ondernemingsplan en jaarverslagen. Zorg ervoor dat niet elke taak door jou als ondernemer gedaan hoeft te worden. Dat maakt het bedrijf erg kwetsbaar. Ondernemen betekent ook werk delegeren aan anderen. En zorg voor een goede back-up in geval van ziekte of vakantie. Bij het aannemen van personeel is het belangrijk om je af te vragen: wat wil ik doen? En als je dat voor jezelf helder hebt, kijk dan goed welke kwaliteiten je van je personeel nodig hebt.

Een andere manier om je sociale onderneming minder kwetsbaar te maken is ervoor te zorgen dat tegenslagen niet direct fatale gevolgen hebben voor je bedrijf. Daarvoor

Ondernemerschap

moet je als ondernemer de ambitie hebben om te groeien naar een schaal waarop tegenslagen kunnen worden opgevangen.

In de onderstaande paragraaf gaan we dieper in op de voorwaarden om als een sociale onderneming in de zorglandbouw tot een succesvolle start te komen. We spreken hier bewust van een schets omdat we niet de illusie willen geven volledig te zijn. Ondanks dat bij iedere onderneming specifieke factoren en ontwikkelingen een rol spelen, zijn de door ons benoemde voorwaarden op bijna alle bedrijven van toepassing. Deze paragraaf introduceert de negen succesfactoren die zijn voortgekomen uit een onderzoek dat is gedaan door Elings, Vijn en Kruit (2017) waarin zij verschillende sociale ondernemers hebben geëvalueerd. Dit onderzoek was gericht op de Nederlandse situatie en alleen op sociale ondernemingen in een groene of agrarische setting.

**Belangrijkste
succesfactoren
voor een sociale
onderneming
in de
zorglandbouw**

13.2 VOORWAARDEN VOOR EEN KANSRIJKE START ALS SOCIAAL ONDERNEMER IN DE ZORGLANDBOUW

Een goede financieringsmix

Een goede financieringsmix is voor een sociale onderneming in de zorglandbouw essentieel. De financiering van de onderneming bestaat (idealiter) uit een mix van: commerciële activiteiten, inkomsten uit verlenen van zorg en subsidies en eventuele sponsoring en donaties.

**Financierings-
mix**

Zorg voor de juiste rechtsvorm zeker als je wilt profiteren van subsidies, donaties en fondsen. Stichtingen kunnen geen aandelen uitgeven en hebben daarom meer moeite om externe financiering aan te trekken. Dat belemmert de doorgroei. BV's kunnen wel risicodragend kapitaal aantrekken, maar zijn minder geschikt voor het aantrekken van giften en sommige subsidies.

Een goede mix zorgt ervoor dat je minder afhankelijk bent van één inkomstenbron en de gevolgen van veranderende wet- en regelgeving t.a.v. bepaalde doelgroepen. Daarvoor is een goede locatie waar verschillende activiteiten mogelijk zijn, een vereiste. Subsidies, sponsoring, donaties en crowdfunding zorgen ervoor dat je niet alles zelf hoeft te financieren en dat kan bij de opstart van je sociale onderneming behulpzaam zijn.

Banken kunnen terughoudend zijn bij de financiering van een sociale onderneming als de ondernemer geen gegarandeerde afzet heeft en/of geen onderpand heeft in de vorm van grond en gebouwen.

Ook zijn banken soms minder bekend met de activiteiten die de onderneming wil ontplooiën. Zij willen vaak pas kapitaal ter beschikking stellen als anderen dat al hebben gedaan omdat dit hun vertrouwen in het concept vergroot. Dat maakt het belang van subsidies, sponsoring, donaties en crowdfunding nog groter.

Diversiteit aan producten en diensten

Een diversiteit aan producten en diensten zorgt ervoor dat je als ondernemer risico's kunt spreiden. Bij het produceren van groenten en fruit heb je bijvoorbeeld te maken met weersinvloeden of ziekten en plagen die ervoor kunnen zorgen dat je oogst mislukt of gereduceerd wordt. Als de teelt van het ene gewas niet is gelukt heb je altijd nog andere gewassen om op terug te vallen. Hetzelfde geldt voor de markt: het ene jaar is er meer vraag naar een product dan in een ander jaar. Hierdoor ben je als ondernemer ook iets minder afhankelijk van de grillen van de markt.

Uiteraard kent diversiteit ook nadelen. Vanuit efficiencyoverwegingen lijkt het beter om je te specialiseren en binnen een bepaald segment de 'beste' te zijn. De vraag is of dit voor sociaal ondernemers ook geldt.

Sociaal ondernemers hebben te maken met medewerkers die vaak specifiek naar het bedrijf komen om vaardigheden op te doen en zichzelf te ontwikkelen. Een omgeving met gevarieerde werkzaamheden biedt hiervoor meer mogelijkheden dan een omgeving waar slechts een aantal activiteiten centraal staan. Bij de keuze voor activiteiten maar ook voor de doelgroep is het verstandig om stil te staan bij de specifieke ontwikkeldoelen van een bepaalde doelgroep. Mochten je producten en diensten al vast staan, stem je doelgroep daarop af. Bijvoorbeeld werkzaamheden met een hoge werkdruk passen niet bij iedere doelgroep. Voor sociaal ondernemers in de (stads)landbouw of het groen is het belangrijk dat je jaarrond werkzaamheden voor de doelgroep te bieden hebt. Zeker in de landbouw zie je dat de piek aan werkzaamheden het hoogst is gedurende de zaai (lente) en oogst periode (herfst). In de zomer is er dan naast het bijhouden van de gewassen ruimte voor andere activiteiten. De grootste uitdaging ligt bij de winterperiode. Naast het klaarmaken en voorbereiden op een nieuw groeiseizoen zijn er zonder kas andere activiteiten nodig om voldoende werkzaamheden voor de medewerkers te hebben.

Naast activiteiten en dus inkomsten uit voedselproductie kunnen ook activiteiten en dus inkomsten uit directe verkoop, horeca of andere producten of diensten een belangrijke bijdrage leveren aan het financiële resultaat van de sociale onderneming. Kijken we naar sociaal ondernemen in de stadslandbouw dan geven ondernemers aan dat het gezien de hoge grondprijzen in de steden in Nederland groenteproduktie eigenlijk nooit commercieel rendabel is. Daarnaast moet je als ondernemer ook nog maar voldoende grond zien te vinden. Het is dan goed om na te denken hoe je je onderneming kunt uitbreiden met andere diensten, te denken valt aan horeca.

**Diversiteit aan
producten en
diensten**

Boerderijwinkel van een zorgboerderij

Bron: Marjolein Elings

Verskillende doelgroepen

Een sociale onderneming speelt in op overheidsbeleid en krijgt (vaak) geld van die overheid. Voor een sociale onderneming is daarmee de overheid nog belangrijker dan voor een 'gewone' onderneming. Wet- en regelgeving zijn niet statisch maar zijn aan verandering onderhevig. Houdt bij het maken van een businessplan en de continuïteit van de sociale onderneming rekening met veranderende wet- en regelgeving. Zeker in de zorg is de wet- en regelgeving dynamisch.

Een spreiding in doelgroepen maakt je als sociaal ondernemer minder kwetsbaar voor veranderingen in de zorg. De afgelopen jaren zijn budgetten vanuit de langdurige zorg (AWBZ gefinancierd) naar de Wmo dan wel de Participatiewet overgeheveld. Een sociale onderneming die de afgelopen jaren werkte met de doelgroep mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt heeft daarom zijn of haar inkomsten vanuit de zorg fors zien dalen.

Overheden, bedrijven en burgers aan je sociale onderneming verbinden

Zeker bij de opstart van een sociale onderneming is 'de gunfactor' belangrijk. De grondeigenaar moet je de locatie gunnen en het is wenselijk als de gemeente ruimhartig is in het toestaan van activiteiten die wellicht in eerste instantie niet waren toegestaan zoals de verkoop van producten en horeca. Ook subsidies van overheden kunnen helpen bij de opstart van je bedrijf. Voor de 'gunfactor' is het belangrijk dat je overheden

Doelgroepen

Verbinding met overheid, bedrijven en burgers

aan je weet te verbinden. Breng je initiatief onder de aandacht bij ambtenaren, politici en bestuurders en verbind ze er mee. Maak de impact van je onderneming zichtbaar. Vraag daarnaast hoe jouw initiatief aansluit bij hun doelen, problemen of uitdagingen en wat jij daarin concreet kan betekenen. Neem ze daarbij ook mee in jouw eigen uitdagingen en vragen, schroom niet om advies te vragen. Koppel ook regelmatig terug en nodig ze uit om te laten zien wat je precies doet. Datzelfde geldt voor bedrijven en burgers. Wellicht zijn er bedrijven die willen sponsoren in cash of in natura. Burgers die sympathie hebben met de doelstellingen van de sociale onderneming zijn wellicht bereid om op de een of andere manier steun te verlenen. Bijvoorbeeld door de inzet van eigen vaardigheden zoals juridische expertise, of door een club van 100 te vormen waarin burgers de sociale onderneming kunnen steunen met geld en goederen. Je kunt denken aan het verzamelen van geld voor een kas, fruitbomen en een speciale fiets die aangeschaft kan worden. Een andere manier waarop burgers de sociale onderneming kunnen mede-financieren is door middel van crowdfunding.

Locatie

Uit de verschillende onderzoeken en ervaringen van sociaal ondernemers met name in de (stads)landbouw blijkt dat het vinden of hebben van de juiste locatie erg belangrijk is. Met locatie gaat het allereerst over een geschikt stuk grond waarop je producten kunt verbouwen. Grond die je het liefst in eigen beheer hebt of voor een lange periode kan pachten zodat je kunt investeren.

Mocht je daarnaast je onderneming willen uitbreiden met andere diensten als directe verkoop, horeca, educatie of recreatie dan is het ook belangrijk dat je op een goede plek (in de stad) zit. Een plek waar mensen je weten te vinden, waar vraag is naar de producten of diensten die je wilt aanbieden.

Ook wat betreft logistiek, het verspreiden van je producten, is het goed om stil te staan bij de keuze van je locatie. Dit geldt eveneens voor de bereikbaarheid voor de doelgroep. Uit ervaring in de zorglandbouw blijkt dat als deelnemers afhankelijk zijn van openbaar vervoer of vervoer vanuit de instelling, dit nog weleens een drempel op kan werpen. Mocht je als ondernemer ver van de bebouwde kom af liggen dan is het vaak een logistieke puzzel om alle deelnemers op je bedrijf te krijgen.

Inzicht in de gezondheidszorg

In de gesprekken met succesvolle sociale ondernemers geven zij aan dat het hen opvalt hoe vaak sociaal ondernemers niet op de hoogte zijn van de sociale kaart in hun regio of hoe de zorg- en welzijnssector in elkaar steekt. Bij het slagen van je sociale onderneming is het cruciaal om te weten hoe de gezondheidszorg geregeld is en op welke wijze de sector gefinancierd wordt.

Inzicht in de
gezondheidszorg

Verstand van zaken

Verstand van zaken is belangrijk: je weet hoe je producten moet produceren. Jij bent degene met het overzicht en kan een rolmodel zijn voor medewerkers en deelnemers.

Expertise

Om als onderneming te overleven moet je ook een kwalitatief hoogwaardig product of dienst kunnen leveren. Zonder verstand van zaken is dat niet mogelijk. Hetzelfde geldt voor het werken met mensen. Je moet daar natuurlijk wel affiniteit mee hebben. De vraag is of je als sociaal ondernemer werkend met verschillende doelgroepen een opleiding in de zorg dan wel welzijnswerk moet hebben gevolgd. Daarover verschillen de meningen. Uit onderzoek naar de werkzame elementen van zorgboerderijen blijkt dat deelnemers, ouders en verzorgers en betrokken professionals de niet-medische of therapeutische setting juist waarderen en daarvoor naar de zorgboerderij komen. Uiteraard kan extra zorgbegeleiding bijvoorbeeld via een instelling geregeld worden of kun je medewerkers met een diploma in de zorg aannemen. Vaak is de aanwezigheid van personeel met een geaccrediteerde zorgopleiding noodzakelijk om vergoedingen voor zorgdeelnemers te ontvangen vanuit de gemeente.

Natuurlijk kun je als ondernemer niet overal verstand van hebben. Laat je daarom coachen en/of zoek goede adviseurs. Als de onderneming gaat groeien zijn er vaak andere competenties nodig, haal deze in huis door middel van cursussen of personeel.

Deelnemer bij een verhoogd zaaibed

Bron: Marjolein Elings

Passie en doorzettingsvermogen

Het klinkt als open deur maar één van de belangrijkste succesfactoren is het hebben van passie voor je producten en het werken met de doelgroep.

Passie

Uit de verhalen van sociaal ondernemers blijkt dat ook bij het opstarten van een sociale onderneming geldt: al het begin is moeilijk. De eerste paar jaren van je onderneming vergen veel doorzettingsvermogen. De ondernemers geven aan dat de balans tussen gewerkte uren en hetgeen je bereikt bij het starten van je onderneming doorslaat naar het eerste. Ben je hiervan bewust bij de start. Maar om positief te eindigen: de weg en het proces leidt ertoe dat je jezelf als ondernemer ontwikkelt en meer inzicht krijgt in een goed lopende onderneming.

13.3 CASUS OPDRACHT

Hieronder volgt een casus. De casus gaat over Sonja die het bedrijf van haar ouders wil overnemen en hun reguliere boerderij wil omvormen tot een zorgboerderij. Om een antwoord te vinden op de vragen die bij Sonja spelen kun je gebruik maken van de informatie over de succesfactoren van een sociale onderneming die in het bovenstaande hoofdstuk staan beschreven.

Sonja woont samen met haar man en 2 jonge kinderen. Zij overweegt de boerderij van haar ouders over te nemen en deze conventionele boerderij in de toekomst om te vormen tot een zorgboerderij. Zowel Sonja als haar man hebben nu een baan buiten de boerderij. De boerderij bestaat nu uit een groot akkerbouwbedrijf gericht op 3 gewassen: suikerbieten, aardappelen en uien. Als Sonja een zorgboerderij wil gaan runnen, welke vragen moet Sonja zichzelf dan stellen om tot een goede beslissing te komen? Hieronder staan enkele vragen die Sonja zichzelf zou kunnen stellen:

1. Met welke doelgroep wil ik werken?
2. Past het werken met mensen met een beperking bij de boerderij zoals die nu is opgezet?
3. Welke activiteiten of voorzieningen zijn er op de zorgboerderij nodig?
4. Als ik een zorgboerderij ga runnen, hoe zorg ik er dan voor dat ik werk en privé gescheiden houdt en in balans?
5. Welke activiteiten kan ik mensen hier op mijn boerderij bieden?
6. Kunnen mensen de boerderij gemakkelijk bereiken (logistiek)?

7. Wat voor persoon ben ik? Past het ondernemerschap bij mij? Welke doelgroep past het beste bij mij?
8. Hoe kan ik mijn bedrijf financieel gezond maken? Hoe kan ik mijn zorgboerderij financieren?
9. Hoe ziet de 'sociale kaart' (de sociale infrastructuur zoals zorginstellingen, welzijnsorganisaties, gemeenten en andere spelers in het zorg- of sociale domein) in de omgeving eruit?

GEBRUIKTE LITERATUUR

Bussmann, J., Xenakis, T., Berg, van den G., Zwetsloot, H., Walther, Ch., Kroesbergen, J., Senanu, L. (2015, June 25) *Towards a New Business Model for Reintegration in Combination with Local Food Production in Zwolle*.

Dijk, T. (2016, May). *The key factors of a successful green social enterprise. An investigation of the factors that make a green social enterprise into a good running business*. Wageningen (Master thesis).

Elings, M., Vijn, M., & Kruit, J. (2017). *Sociaal ondernemerschap in de zorglandbouw. Voorwaarden voor een kansrijke start*. (In English: *Social entrepreneurship in care farming. Conditions for a successful start*.) The Netherlands, Wageningen University and Research.

Jiang, Y., Prinsen, R., Dijk, van T., Kasemsap, P., Hoogendam, S., Dawson, A., Al-Fraih, A. (2015, March). *Manual For Specialty Crops & Products. By Genista, for Stichting BREM*.

Liu, D., Moutsinas, I., Sander, N., Zhou, Y., Buist, Y. (2014). *Brem Community: Recommendations on market and cultivation system for an urban and social farm in Nijmegen*. Wageningen (ACT course).

Taherkhani, K., Brink van den J., Huethorst L., Marquez Aguilar A., Sluiter M., Verrijp J. (2016, June). *Rethinking the Future of Urban Agriculture Organisations focusing on Reintegration in the Netherlands. In the context of the new Participation Act*. Wageningen (ACT course).

